

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

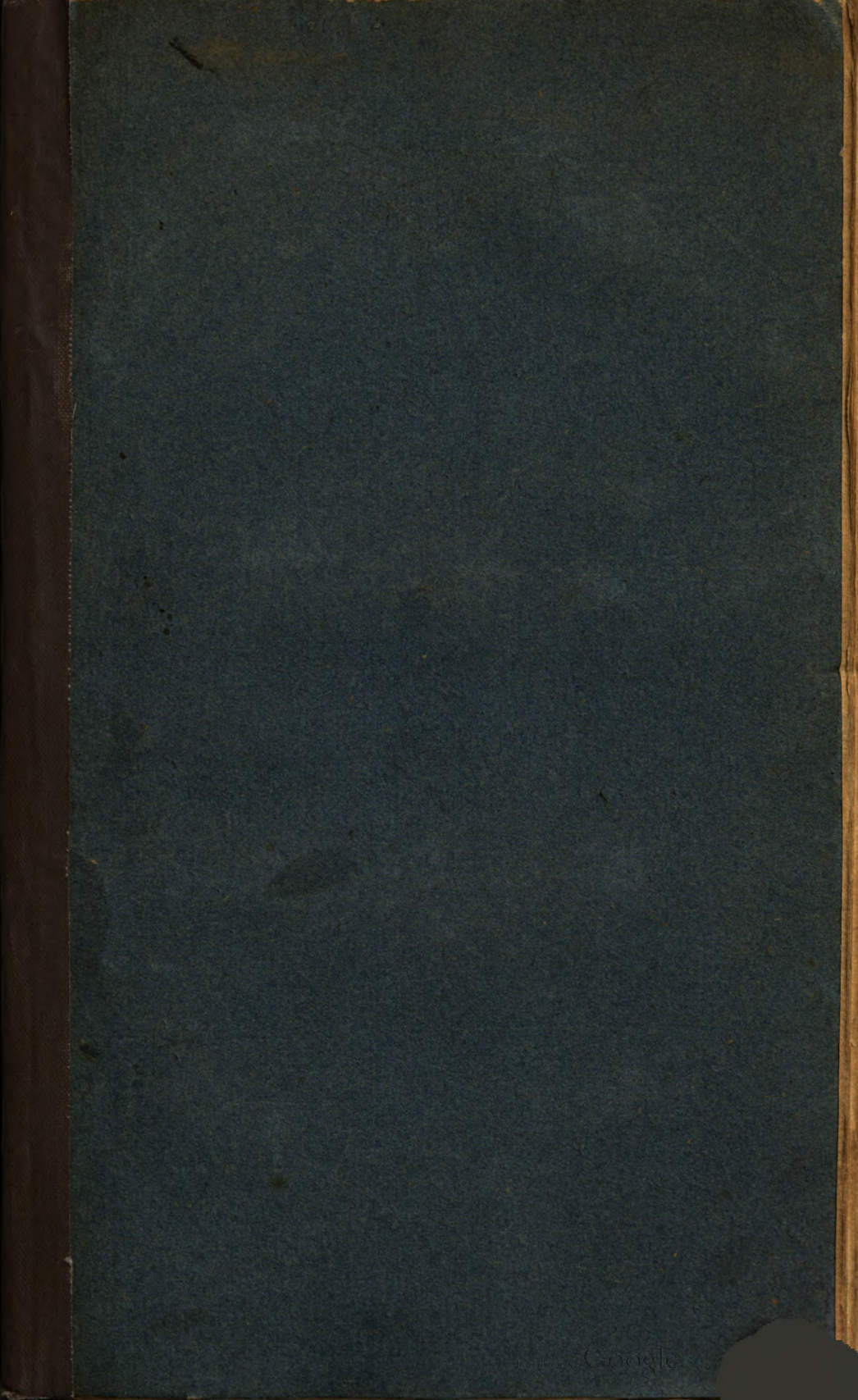
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

XN.00267.-

~~1704~~

SCHATKAMER
DER
T A A L E N,

UITGEGEVEN ONDER DE ZINSPREUK!

LINGUÆ PATRIÆ EXCOLENDI AMORE.

BEVATTENDE VEELE UITLEGGINGEN VAN

VEROUDERDE NEDERDUITSCHÉ WOORDEN,

EN, OPHELDINGEN VAN DE MEESTE

DOODE T A A L E N,

NIET ALLEEN TEN NUTTE VAN ALLE

TAAL- EN LETTER-KUNDIGEN,

MAAR OOK VAN DE

GODGELEERDEN,

MET BETREKKING TOT HET

VERKLAAREN DES BYBELS.

Te AMSTELDAM, by

J. B. E L W E,

M D C C X C I V.

I N H O U D.

Inleiding.	Bladz. 1
Onderzoek over de oude woorden GERE, en GHERE.	II
Over het oude EREN.	30
Over het woord WYCH.	42
Over de woorden WERSCAP en WERSCAPPEN	49
Over het woord MINNE.	55
Over het woord DEGEN.	62
Dichtstukken.	72
Verhandeling over de overblyffels der Getische taele, uit het latyn vertaald.	77
Vervolg dier Verhandeling.	97
Aenhangzel over het woord GHERE <i>lacinia</i> .	155
Onderzoek over het verouderd woord TWI.	158
Over de woorden DEEMSTER en DEEM- STERHEID.	176
Korte Aenmerking over het verouderd woord STIVELEN.	186
Onderzoek over het verouderd woord QUENE.	189
Over de woorden GOMEN en GOEM.	203
Verhandeling over de Gemeenschap der Go- thische en Nederduitsche Taal.	217
	Woor

I N H O U D.

Woordelyke Vertaling uit het M-G. in het N-D. van eenige <i>Hoofdstukken</i> van den <i>Brief van Paulus</i> aan de <i>Romeinen</i>	Bladz. 272
Van het <i>Onze Vader</i>	290
Van den <i>Lofzang</i> van <i>Maria</i>	298
Van den <i>Lofzang</i> van <i>Simeon</i>	304
Aenmerkingen over eenige M-G. Woorden in den <i>Brief van Paulus</i> aan de <i>Romeinen</i> voorkomende.	309
Aenmerkingen en Uitleggingen eeniger Woorden op het <i>Onze Vader</i> , door eenen onbekenden Schryver.	373
Aenmerkingen over zommige M-G Woorden in den <i>Lofzang</i> van <i>Maria</i> en <i>Simeon</i> te vinden.	387
Aenmerkingen over eenige Oude Nederd. Woorden, welke in de Overzetting van eenige <i>Hoofdst.</i> des <i>Briefs</i> van <i>Paulus</i> aan de <i>Romein.</i> , uit het M G gebruikt zyn.	411
Lyst van vergelyking tusfchen de <i>Lapländfche</i> en <i>Nederduitsche</i> <i>Taal</i>	434
Een <i>Dichtftukjen</i> , zynde een <i>Brief</i> van <i>Thamar</i> aan <i>Amnon</i> , het welk ons verzogt is te plaatzen.	

NB. De *Plaat N. 1.* moet ingevoegd worden tegen over *bladz. 84.*

T A E L K U N D I G E M E N G E L I N G E N .

I N L E I D I N G .

Het is ene onbetwistbare waerheid, dat de beoeffening onzer moedertale, allernoodzakelijkst zij, daer de tael zeer veel invloed op onze wijze van denken heeft; en dus zal derzelve beschaving en uitbreiding veel toebrengen tot de juiste vorming, nette onderscheiding en klare uitdrukking van onze denkbeelden en tot de wenschelijke vermeerdering onzer kundigheden (*a*), en dierhalven zal, of door derzelve verwaerlozing, of door derzelve beoeffening, ons, en onzer medeburgers geluk grootlijks of vermeerderd of verminderd worden. En is dit zo! welk liefhebber van geleerdheid zal een ogenblik aerselen, om ook hier in zijnen plicht te betrachten;

(*a*) Voorber. voor het I. Deel der werken van de Maetschapp. der Nederl. Letterk. te Leyden.

I N L E I D I N G.

ten; het betaemt dierhalven elken Nederlander zich op de beoeffening zijner moedertael toe te leggen, en zijnen arbeid aen ene zo nuttige en voordelige wetenschap te besteden; ja bijzonder moeten wij ons op de beoeffening onzer moedertael toeleggen, en dit is ons hierom te noodzakelijker, om dat onze tael meer dan enige andere in verval geraekt is, veroorzaekt door dien dezelve ons in onze jeugt nimmer regelmatig geleerd, en hier door bij de meesten buiten alle regelmaat gebruikt wordt, en dus kan men ligt begrijpen, is zij ook van haeren ouden luister geheel en al beroofd. Het is te beklagen, dat, niet tegenstaende wij in ons vaderland mannen van beproefde kundigheid en doordringend oordeel gehad hebben, die zich toegeleid hebben, om den Nederlander zijne tael zuiver te doen spreken en schrijven, dezelve echter noch zo gebrekkig bij de meesten gebruikt wordt. Velen zijn 'er die niet weten, dat onze tael tot zulk een verval geraekt is, anderen wederom verbeelden zich, dat ieder Nederlander het Neêrduitsch kan, zommigen integendeel zijn overtuigd, dat zij gene rechte kennis van hunne moedertael hebben, maer achten het der moeite niet waerdig zich ene meerdere kundigheid in dezelve te verschaffen, zo vindt men ook zulken die het enig
hulp-

hulpmiddel, dat ons om goed en zuiver Neêrduitsch te leren, overig is, niet bij de hand vatten, ik wil hier mede zeggen, die zich niet op de kennis der oude Nederduitsche Tale toeleggen, dewijl zij zich verbeelden dat het genoeg zij, zo zij maer weten, hoe men heden gewoon is te schrijven, en dat het hun niet raekt, hoe de ouden (die juist de tael zuiver en regelmatig gebruikten) schreven en spraken. Maer zij, die aldus redeneren, dwalen uit onkunde, niet wetende, dat tusfchen oud en nieuw Neêrduitsch een zo verbazend groot onderscheid is, dat zo zuiver en regelmatig als de ouden de tael gebruikten, zo verbasterd en buiten alle orde en regelmaet dezelve thans bij ons gebruikt wordt, willenwe dus de vereischte kundigheid tot het regelmatig gebruik onzer tale bekomen, wij zullen dezelve uit de schriften der ouden moeten verkrijgen, dus zal een ieder ook ligt begripen, dat, zo men regelmatig schrijven wil, het niet genoeg zij te weten, hoe men heden schrijft, maer hoe men schrijven moet, en dit kunnenwe nimmer weten, ten zij wij ene genoegzame kennis onzer oude tale hebben verkregen, zij doch is alleen in staet om ons zuiver Neêrduitsch te leren. Hoort hier den groten Huydecoper (b), daer hij zegt:

„ geen

(b) In zijnen brief wegens den Abl. Abf. bl. 38.

4 I N L E I D I N G.

„ geen mensch ter wereld, hoe schrander
„ van geest en oordeel, kan over taal en taal-
„ eigen vonnissen, die niet met aandacht
„ heeft onderzocht, niet alleen hoe men nu
„ spreekt en schrijft, maar hoe de Ouden ge-
„ woon waaren te schrijven. Wat heerlijke
„ *Ideën* men bij zich zelve kan maaken, wat
„ verheven denkbeelden men in zijne harsfens
„ kan vormen; de eigenschap eener taale is
„ niet te leeren dan uit boeken, ja uit veele
„ boeken, onderling tegen elkanderen verge-
„ leeken.” Hetzelfde lerenwe bij Ten Ka-
te (c), die van oordeel was, dat „zonder ken-
nise van de oudheid geen goede grondslag tot
opbouw onzer tale te leggen was.”

Tweledig zal het voordeel zijn, dat wij uit
de beoeffening der oude tale trekken kunnen.

Eerstelijk lerenwe de echte betekenis van
vele nu verouderde woorden en spreekwijzen,
welke bij de ouden in gebruik geweest,
en nu geheel en al in onbruik zijn, en daer
door bij de meesten niet meer verstaen wor-
den; dit voordeel zal ook zeer aenmerkelyk
zijn, want hoe menigmael kan het niet gebeu-
ren, dat men het een of ander oud stuk, tot
verstand der historie van ons land dienstig, of
om

(c) Gemeenf. tusfen de Gott. en Nederd. Spraeke,
bl. 3.

om in ene andere wetenschap enig licht bij te zetten, nodig heeft, wat gevolg zal dan ene verwaerlozing der oude Neêrduitsche tale hebben? dit namelijk, dat zo niet het gehele stuk, ten minsten een groot gedeelte van het zelve van geen het minste nut zijn zal, hoe veel licht dit oude stuk ons anders in die zaak, welke wij onderzoeken willen, hadt kunnen bijzetten, en de enige oorzaak, dat wij van het nut, dat anders uit dit oude stuk te halen was, verstoken blijven, is dat wij die oudduitsche woorden en spreekwijzen, welke nu in onbruik geraekt zijn, niet meer verstaen. Wij moeten ons dus noodzakelijk toeleggen om die verouderde woorden onzer tael mede te verstaen, en vele zulke woorden zijn 'er bij de ouden voor handen, die men nu nimmermeer gebruikt, of bij een' enigen schrijver leest; want de talen zijn aen grote veranderingen bloot gesteld, vele woorden verouderen, in welker plaets wederom anderen van dezelfde betekenis aengenomen worden en algemeen in gebruik raken, dit is reeds te recht aengemerkt door HORATIUS (d):

*Vt silvis folia privos mutantur in annos;
Prima cadunt: ita verborum vetus interit aetas,
Et iuvenum ritu florent modo nata vigentque.*

HUYDE-

(d) De Art. Poët. vs. 60. seqq.

A 3

6 I N L E I D I N G.

HUYDECOPER vertaelt deze woorden aldus: "

*Gelijk als jaarlijks valt het dorre loof in 't woud
En plaats maakt voor het nieuw; zo wisfelt ook een oud
En afgesteeten tal van woorden zijne stede
Aan nieuwen, die 't gebruik allengs uitbotten deede.*

Het nut dat wij in de tweede plaets uit de beoeffening der oude Neêrduitsche tale hebben zullen, zal hier in bestaen, dat wij heden goed en zuiver Neêrduitsch leren schrijven; het is al mede ene onbetwistbare waerheid, dat onze tael meer dan enige andere verward is, dat wij maer al te ver van de geregelde schrijfwijze onzer voorouderen zijn afgeweken, ja van alle hunne taelwetten. Zij, die Huydecoper's Proeve gelezen hebben, weten in welken tijd dit onheil onzer tale overgekomen is; voor min geoeffenden echter zullen we dit tijdstip hier bepalen, op dat zij weten zouden welke schriften men onder die ouden, waer in onze tael zuiver geschreven is, stellen moet.

Het is allen bekend welke onheilen de Oorlog, die wrede en allesvernielende tijran, in een land te weeg brengt, hoe hij de vrijheid bedwingt, de zeden bederft, de wetten vertreet, de tael verbastert, en even dit ongeval is het dat onzer tale tot zulk een groot na-
deel

deel verstrekte. De grote Huydecoper (e) leert ons, dat, zedert de Hertog van Alva in Nederland de wreedste en eisljkste verwoestingen aenrichte, alle Land- en Kerkwetten niet alleen, maer ook, ('t welk hij als een noodzakelijk gevolg stelt) de Taelwetten 't onderste boven gesmeten en verward zijn.

Het voorbeeld dat Huydecoper tot bewijs, dat van dien tijd af ene, tot heden niet herstelde verwarring in de regelen onzer tale is ingesloopen, bijbrengt, is een der klaerften en volledigsten; te weten, het te voren regelmatig en gepast onderscheid der woorden *als* en *dan*, en in tegendeel de schandelijke verwaerlozing derzelver onderscheiding na dien tijd ingesloopen, ten duidelijken blijke, dat zedert dien tijd de regelen onzer tale ene merkelijke verbastering ondergaen hebben; wij kunnen hier bijvoegen (om maer bij hetzelfde voorbeeld te blijven) dat het niet onderscheiden der woorden *als* en *dan* zo algemeen de overhand heeft genomen, dat wij tot op den huidigen dag noch met dit evel besmet zijn. Een ieder die hier op acht wil slaen, zal door de dagelijksche ondervinding hier van kunnen overtuigd worden. Het woord *als*, of
bij

(e) Proeve van Taal- en Dichtk. bl. 130. Zie ook de N. Bijdragen I. D. bl. 324.

3 I N L E I D I N G.

bij verkorte uitspraek *as*, is zo algemeen in den mond van allen, dat het onderscheid tuschen *als* en *dan* in de gemene zamenleving nooit, durf ik zeggen, in acht genomen, en in het schrijven zeer dikwils verzuimd wordt; ja, dat sterker is, het gaet thans zo ver, dat dit onderscheid bij zommigen niet begrepen, bij anderen onkend wordt.

Is het nu zo met ene enkele taelwet gelegen, hoe zal het met de anderen zijn? van zommigen is een schijn of schaduw overgebleven, maer de meesten zijn geheel in onbruik geraekt; te recht heeft dus Huydecoper gezeyd, dat van dien tijd ene halfstarrige en bijna onoverwinlijke verwarring in de regelen onzer tale is ingeflopen; wij zouden dit met andere voorbeelden kunnen bewijzen, maer zullen ons liever noch kortelijk bezig houden, met het enig middel dat tot herstel overig is, onzen lezer aentebieden.

Om dan onzer tale weder haren ouden luster bij te zetten, is ons maer een enig middel overig, dit namelijk, dat wij met aendacht lezen, herlezen en gedurig onderzoeken de schriften der ouden, die toch zo vele schatkisten zijn, waer in onze moedertael zuiver en ongeschonden bewaerd wordt, en die onze fakkelen zijn waer aen wij heden onze lichten ontsteken moeten. Maer daer die

die schriften der ouden, waer in onze moedertael bij uitstek zuiver gebruikt is, (uitgenomen weinigen, die door den druk gemeen gemaekt zijn) niet algemeen voor handen zijn, en dus bij allen niet kunnen worden nagezien, zo willen wij ook niet afzijn, om onzen lezer mede te delen dat geen, 't welk wij onder het lezen van die schriften (f), als dienstig tot opheldering onzer tale, hebben aengetekend, en bijzonder tot opheldering van zommige verouderde woorden, ons voornamelijk bepalende bij zulken die heden bij velen niet meer verstaen worden, welke nuttigheid wij reeds in de eerste plaets, als voortvloeiendè uit de kennis der oude Nederduitsche tale, hebben aengetekend, en den Nederlander deze verouderde woorden zijner tale te doen verstaen, zal ons voornaem oogmerk in dezen zijn.

Ons voornemen is onzen arbeid bij kleine gedeeltens onzen Lezer aentebieden, zo tot zijn als tot ons gemak, daer wij alleen dien tijd, die ons van onze andere bezigheden overig

(f) Voornamelijk zulken, die door den druk niet zijn gemeen gemaekt, en waer van dus maer weinige afschriften, die tot onzen tijd zijn overgebleven, voor handen zijn; onder dezen stellen wij in de eerste plaets de schriften van *Jacob van Maerlant*.

10 I N L E I D I N G.

Overig is, tot de taeloeffening kunnen besteden, en hierom willen wij genen gestelden tijd bepalen, om een volgend stukjen uit te geven. Dan wij verzoeken dat ons onze mislagen, die hier en daer mochten zijn ingesloopen, vergeven worden, of met bescheidenheid onder het oog gebracht, daer wij genen lof begeren, ons voldaan rekenende, zo maer iemand onzer Lezers enig nut tot meerder verstant zijner moedertale uit onze aentekeningen zal bekomen hebben.

ONDER-

ONDERZOEK

over de oude woorden

GERE, GHERE EN GHERE.

Vele oudduitsche woorden worden 'er gevonden, die de vroege Schrijvers in meer dan enen zin gebruikten, en daer die woorden in de spelling niet verschilden, kon het niet anders zijn, of 'er moesten heden onder de Uitleggers gissingen gemaakt worden welke de ware betekenis van deze of gene woorden zijn mochte, of zo zij te oordeelkundig waren, om iets, enkel op losse gedachten en herschimschimmen berustende, hunnen Lezer mede te delen, dan had dit gebruik der ouden ten gevolge, dat den nakomeling de eigenlijke betekenis dier woorden duister bleef; om dit met een enkel voorbeeld te bewijzen, zal ik ene plaets uit *M. Stoke* hier aenhalen met de daer bij gevoegde aenteekening van den Hr. *Huydecoper*. *M. STOKK* schreef V. B. vs. 329.

Wort hi erre en seer ontdaen.

dit erre schrijft *Huydecoper* is volgens *Alkemade* verstoort, en volgens *Sebastiaen droeve*, dat de
uit-

uitlegging van *Alkemade* goed zij, bevestigt KILIAEN, bij hem vindenwe *Erre*, *Ira* et *Ira-tus*, en op verscheidene plaetzen komt het in dien zin voor, zo bij *M. Stoke* als bij andere Schrijvers van zijnen tijd; en *Huydecoper* stelt mede dat *erre droevig* betekent, onder anderen bij M. STOKÉ II. B. vs. 920.

Was hi erre, was hi blide.

zo ook, zegt hij, vindt men *droeve* en *erre* bij dien zelfden Dichter V. B. vs. 1145. volgens *Huydecoper* ene droefheid die geboren wordt uit gramschap: men vindt al mede *erre* en *gram* bij MAERLANT *Leven van den H. Franciscus* MS. Cap. II. vs. 155.

*Als die vader quam in 't lant
En hi den sone niet ne vant
Wert hi erre ende gram.*

gram betekent mede *droeve*, zie *Huydecoper's* aentek. op *M. Stoke* VI. B. vs. 166. En wien is de verschillende betekenis van het oude *Dorper* onbekend, het betekent enen *landman*, enen *boer*, en dikwils gebruikten het de ouden in de allervuilste betekenisfen volgens *Huydecoper's* aentek. op *M. Stoke* II. B. vs. 774. Andere voorbeelden van woorden die in meer dan enen zin bij de ouden voorkomen, doch door

door de Taelkenners wel verklaerd zijn, zullen wij hier niet bijbrengen, maer liever overgaen tot de zulken, van welke de verschillende betekenissen niet naer behoren zijn aange- toond, en onder elkanderen verward. Zo is 't gelegen met de woorden GERE, GHERE, en GHERE. Ja de grote *Huydecoper* zelf is hier het spoor geheel mis, in zijne aentek. op *M. Stoke* B. I. vs. 977. hier lezenwe ene plaets uit de *DOCTRINALE* B. II. f. 26. d.

*Geleert mans leven sal wesen
Pensen, studeren en lesen:
Ander staf, scilt no spere
En sal sijn in sijn GERE.*

waer op de Heer *Huydecoper* deze woorden volgen laet: „ Voor lang, en dikwils, heb „ ik overdacht wat hier *gere* zij. Maar ik heb „ het noch niet gevonden. Die het nader zal „ willen onderzoeken, kan deeze plaats verge- „ lijken met de volgende uit *WALEWEIN* „ f. 34. b.

*Doe trac hi tswert met tweek ringen
En vaget scone an sinen GHERE.*

Indien men hier den raed van den Heere *Huydecoper* wilde volgen, en door vergelijking der beide plaetzen de ware betekenis van ons *gere*

gere en ghere aentonen, was her nimmer mogelijk enen goeden zin aen deze twee plaetzen te geven; de stoffe verschilt te veel, dan dat men uit de vergelijking dier plaetzen enige opheldering halen kan. De *Doctrinale* verhaelt, waer toe het verlangen, de begeerte der Geleerden zich uitstrekt, waer zij al, waer zij niet na wenschen. *Walewein* integendeel spreekt van het afvegen van een Zwaerd aen enen ghere, niets is 'er, waer in de beide plaetzen enige overeenkomst hebben; en de betekenis van gere in de *Doctrinale* verschilt ook hemelsbreedte van die waer in *Walewein ghere* gebruikte, en alschoon hier de spelling verschilt, vindenwe echter gere in den zelfden zin, in welken dit woord in de *Doctrinale* voorkomt, aldus ghere gespeld; zo schreef het *Melis Stoke* dikwils: het betekent eigenlijk *begeerte, lust, verlangen*. KILIAEN *Ghere, lubitus, appetitus*. WACHTERUS (a) *Geri, cupiditas*. Hier voor, zegt hij, gebruikt men nu het zaemgesteld *begier*, en bij den zelfden *Geren, cupere, desiderare* (b), van dezelfde betekenis als het *Frank. en Atem. Geron.* bij VREDIUS (c) *Gero/geere / begeere / cupio*. Men vindt het bij WIL-

L E R A -

(a) *Glosf. Germ.* p. 585.

(b) *Ibid.* p. 564.

(c) *Glosf. Franc. in add. ad Lib. Prodrom.* II. P. 34.

M E N G E L I N G E N. 13

GERAMUS (d): *Ich gero thax min wine kume in sinen gardon.* Noch lees ik bij den zelfden (e) *Thu ne scalt niet geran.* Andere voorbeelden kan men vinden bij FR. JUNIUS. (f), die dit woord uit het Grieks afleidt, maer ons be- haecht beter de afleiding die *Wachterus* opgaeft, te weten, dat *Geron* komt van *ger*, *sponde*, en de reden, die hij voor zijn gevoelen opgeeft, is voldoende, daer *begeren* eigenlijk zegt uit ene vrije en ongedwongen beweging naer iets ha- ken, en dus kan *geron* zeer wel afgeleid wor- den *ger*, *sponde*, *ultro*, *libenter*. ---- Het werk- woord *Gheren*, *cupere* heb ik zonder het *aug- mentum syllabicum*, bij oudduitsche Schrijvers, weinig gevonden, eens echter in het Schaek- spel in Rijm. f. 36. a.

*De Ackerman schal dar na gheren
Wo he den ridder moghe neren.*

en bij den Vertaler van Boët. 1485. B. II. 5. Rijm f. 76. d.

*Mē gheerde ghēe overtullichede;
Eec; appelen teten, was de fede,
Daer men dē hongher mede vergat.*

Straks

(d) *Paraph. Cant. Cantic.* p. 82. Edit. P. Merulae.

(e) p. 113.

(f) *Observ. ad Willer.* p. 62. seq.

Straks zeidenwe dat het verschil der spelling in de woorden *ghere* en *gere* geen onderscheid in de betekenis van het woord maekte, tot bewijs daer van zullenwe nu enige voorbeelden laten volgen; zo lezenwe bij MELIS STOKKE I. B. vs. 376.

*En hi doe ende oerdinere
Na sinen wille, na sinen ghere.*

IV. B. vs. 672.

*Al hadden de Vlaminghe ghere
De porte te winnen, sine conden.*

MAERLANT R. B. I. B. f. 7. c.

Die tot Marien hebben ghere.

VIII. B. f. 49. a.

Doe ghinct al toe mit groten ghere.

en in het zelfde Boek f. 51. c.

*Tfolk dat mit hem was int here
Vloo thuiswert mit groten ghere.*

als mede in het X. Boek f. 96. c.

En hadde sin Lant te winnen ghere.

en zo vind ik het doorgaends, zo niet altijd in mijn afschrift van den Rijm-Bijbel van *Maerlant*,

lant, ik zeg doorgaends, dewijl ene enkele plaets mij zoude kunnen ontsnapt zijn; *Melis Stoke* schreef ook met uitlating van de letter *h* aldus *gere* in den zelfden zin, in het I. B. vs. 903.

So dat hi op hem quam met gere.

Zo lezenwe in de uitgave van *Huydecoper*; aengaende deze plaets zullenwe straks spreken, en nu eerst een weinig nader beschouwen, of men in meer woorden voorbeelden hebbe, dat de ouden dit en andere voorzetzels van zulke woorden, bij welken menze thans gebruikt, hebben afgelaten, en om maer terstont tot de zaak te komen, antwoordenwe, dat de aflating der voorzetzels bij de ouden zeer gemeen ware, zo lezenwe bij *MELIS STOKÉ VIII. B. vs. 287. stormen voor bestormen*:

*Dat si de port winnen souden,
Up dat sise stormen wouden.*

Up dat betekent hier *indien*, zie de aenteke-
ning van *Huydecoper*, ---- en dan zeid *Melis* hier,
dat zij de stad winnen zouden, indien zij de-
zelve wilden bestormen; elders (*g*) lezen-
we

(*g*) In zijne aentek. op *M. Stoke VI. B. vs. 974.*

we bij *Huydecoper* dat deze wijze van schrijven *stormen ismand* of *ene stad stormen* zeer gemeen is, en *bestormen* betekent. Zo schreven de ouden ook *oorlogen* voor *beoorlogen*.
MELIS STOKER II. B. vs. 432.

Quamen hem orloghen zwaer
Die Vriesen — — —

VI. B. vs. 101.

Dat hi emmer orloghen woude
Den Grave. — — —

Deze moet voor de echte lezing, volgens het oudste handschrift van *Melis Stoke's* Rijk-kronijk, gehouden worden. Zo vinden we ook *striden* voor *bestriden* bij MAERLANT IX. B. f. 76. d.

Dats tkerstiin volc, dat verre en wide
Die stede nach versoect te stride.

want men zegt nimmer ene stad *strijden*, maer even als ene stad beoorlogen, ook ene stad *bestrijden*. Voor *begraven*, *sepelire*, schrijft MAERLANT *graven* I. B. f. 14. d.

Dien sloech hi doot althant
Ende hi groeffen in dat zant.

VIII

VIII. B. f. 69. d.

*Ezechyas die starf daer na,
Ende al dat lant van Juda
Helt sine wtvaert mit groter ere,
Eerliker groefmen den Here
Dan ymant die quam van Davite.*

’t zelfde Boek f. 70. b.

*Doe starf Manasfes die Here
En men groefen in sin hof.*

Gelijk wij nu van het voorzetzel **BE** gezien hebben, dat de ouden het zomtjids achterlieten, even zo is het gelegen met het voorzetzel **GE**. Zo lees ik ook in het MS. 1431. f. 184. b. (*h*) *kent* voor *gekent*, *ik heb kent*, *dat ghi na mijnre door boesheit werken selt*, waer voor in het MS. 1350. f. 177. c. *ghekent* gelezen wordt: zo ook *brocht* voor *gebracht* in den volmaekten voorleden tijd, in ene plaets uit de Roman van *Walewein* f. 31. a. door *Huydecooper* aengehaeld Aentek. op *Melis Stoke* VI. B. vs. 254.

— *Vrouwe,*

(*h*) Zijnde eenige stukken uit het O. Testament die op zekere dagen in de Kerk moesten gelezen worden.

B 2

— *Vrouwe, soete minne*

Wie heeft u brocht in dit verdriet?

en bij MAERLANT X. B. f. 99. d. lees ik *vangenisse* voor *gevangenisse*, zo ook bij den Klerk uit de Laage Land. bij der Zee bl. 85. in 's *Keyfers vangenisse*. Voeg hier bij de plaets te voren uit het Schaekspel in rijm op bl. 15. aengehaeld. *Meenschap* voor *gemeenschap* lees ik bij MAERLANT II. B. f. 23. c.

Dune moets mit ghenen wive

Meenschap hebben mit dinen live.

Meente voor *gemeente* in de Kronijk by MATTHÆUS *Anal.* Tom. I. in *Octavo* p. 93. *doe die Meente sagen hoirs Heren wapen, dair liepen si al uyt; en mene* voor *gemene*, Schaekspel in rijm f. 4. a.

Do gynck dat mene volck to rade.

zo ook *luut* voor *geluut* of *geluit*, bij MAERLANT II. B. f. 23. b.

Hier na quam die derde dach,

Ende eer men die sonne sach,

Donret ende blixemedede mede,

Ende een zwert mit groter digheden,

Decte den berch, daer was groot luut.

VIII,

VIII. B. f. 55. a.

*Dat men gheen luut horen mochte.*Dezelfde *Lev. van Franc.* MS. Cap. X. vs. 348.*Verkeert in dat zoete luut.*en integendeel vind ik in de Destructie van Jheruf. f. 149. a. *gheluut.**Groot gheluut van dien diede (i).*

Bij gelegenheid dat wij straks aenhaelden ene plaets uit de Rijmkronijk van *Melis Stoke*, in het I. B. vs. 903. zeiden wij over dezelve nader te zullen handelen, en het geen wij hier wilden aentekenen bepaelt zich alleen tot de verschillende lezing dier aengehaelde woorden. Zie deze plaets hier voor bl. 17. Het verschil komt hier op uit, of men daer met *Huydecoper* lezen moet *met gere*, of met anderen, *met here*.

Met gere is hier, volgens *Huydecoper* *met ijver met drift*, wij denken dat onze uitlegging op gezag van *Kiliaen* gegeven, hier mede

(i) *Diede* in den eersten naamval *diet*, betekent, gelijk overbekend is, *Volk*, lat. *Populus*. Zie *Kiliaen*, *Huydec.* en anderen.

mede niet kwalijk voegen zal, dan zullen deze woorden betekenen, dat de Graaf met lust tegen de West-Friezen ten strijd optrok, dat hij hen beoorloogde met ene begeerte naer overwinning.

Maer niet tegenstaende *Huydecoper* hier verkiest *met gere* te lezen, zo komt het mij echter voor, dat men zeer gevoeglijk de lezing der andere uitgaven dezer Rijkkronijk zoude kunnen behouden, ten minsten dat dezelve zeer wel kan verdedigd worden; in de vorige uitgaven wordt aldus gelezen

So dat hi op hem quam met here.

Dan zal de zin zijn, dat de Graaf tegen zijnen vijand met een leger optrok, wij menen dat ook nu de woorden van *Melis Stoke* enen bekwaemen zin zullen uitleveren. *Here* voor *leger* is bij de ouden niet onbekend. *KILIAEN her, heijr. Exercitus, Copiae. OL. VREDIUS (k)* zegt; *Apud nos vero, Vetus, et frequentissima vox est, Heir / sive Heir pro exercitu, et multitudine, militum praesertim. Vnde Heir-cracht / exercitus potentia, Heir-schare / exercitus turba, turmae militares, Heir-strate / et Heir-baene / via, qua tendit exercitus, via militaris.*

Ja,

(k) *Histor. Comit. Fland. lib. prodrom. altar p. 277.*

Ja, wij vinden *here*, voor *leger* bij *Melis Stoke*, en bij andere Schrijvers met hem gelijktydig, dikwils gebruikt; zo schreef MELIS IV. B. vs. 542.

Hi gaderde heer, eer iet lanc.

VII. B. vs. 310.

*En hadde een heer also groet,
Als noyt gheleet was uten lande.*

op welke woorden *Huydecoper* (1) aenmerkt, dat *heer* betekent *heir*, *exercitus*; zo verklaert hij 't ook in zijne Aentek. op het IV. B. vs. 215. andere voorbeelden uit *Melis Stoke* zullenwe niet bijbrengen, de aengehaelde zijn voldoende; ontelbaer bijna zijn de voorbeelden in den Rijm-bijbel van MAERLANT, alwaer hij *here* voor een Leger, of Krijgsvolk gebruikt; zo lees ik in het VIII. B. f. 51. b.

*Abfoloen gaderde here
Op den Vader, mit groter were.*

en verder

*Scaerde David sijn here in drien,
Alse die sone op hem quam.*

De-

(1) Aentek. op *Melis Stoke* IV. B. vs. 1178.

Dezelfde Evangel. f. 134. a.

*Mit groten here porrede hi mede
Uut Antiochen die stede.*

In dezelfde afdeling enige regels verder

————— ———— *sonder were*
Roefde hi die stat mit sinen here,
En verbernedese tehant.

Destructie van Jheruf. f. 165. b.

Mit groten here quam hi daer,
En vant die nye mare waer,
Den bosfche hi omtrent beleyde,
Den voetganghers hiet hi en seide,
Datmen thout soude roden (m)
Doe ghinghen hem weren die Ioden,
En men vacht der lange ende sere,
Entie Romeyne verloren niet mere

Dan

(m) *Roden* is ontwortelen, tot den wortel toe afhouden, afkappen. MS. 1350. f. 147. d. in den brief van Judas vs. 12. — *inewerven ghestorven*, wt gherodet. Zo ook in 't MS. 1431. in onze Overzetting *ontwortelt*. Noch bij MAERLANT Evangel. f. 106. b.

So wat bome, dat segghic v,
Die niet ne draghet goet fruut
Dien salmen roden uut.

KI.

*Dan xj. man in den striit,
Mer die Ioden in ghenen tiit
Sone behilter ghene tleven,
iij. dufent datter doot bleven.*

Oude Hollandf. Kronijk bij MATTHEUS Anal. Tom. I. in octavo p. 92. *Des fo quamen die Vlaminghen mit groten here over in Walcheren gevaren. En verder lees ik aldaer: Hier na versamelde Jonkheer Willam een groot heer. JOH. à LEYDIS de Or. et Reb. Gest. DD. de Bred. bij MATTH. Anal. Tom. II. in octavo Cap. 23. p. 317. Ende doe dese selfde Coninck Willem soude stryden tegen die Westvriesen, so deyldde hy syn heer in twee bataelgen.*

V. VELTHEM, Spieg. Hiftor. III. B. Cap. 36. bl. 193.

Ende daden scade in 's Conincs here.

in het 37. Cap. lees ik op het einde van bl. 194.

Op

KILIAEN roden, *extirpare, eradicare.* WACHTERUS Glosf. Germ. Col. 1309. *rotten, extirpare*, die aldaer zegt dat dit woord in de met de onze verwantschapte talen mede bekend is, en van dit *rotten* bij WACHTERUS I. C. *rode, locus e silva excisus.* Voor *roden* hebben wij nu *roeijen, uitroeijen* ook *roeden.*

B 5

*Op defen wech fo hadde oec strijt
 Die Coninc. Want ter selver tijt,
 Dat die Galoyfe striden quamen
 Iegen den Coninc, soe dede versamen
 Die Coninc van Irlant oec een here
 Om Ingelant te doene dere.
 Diewile dat tie Coninc strede
 Iegen die Galoife, fo waendi mede
 Treken in Ingelant, sonder were.
 Ende doen die Coninc met finen here
 Van Irlant in Ingelant was getogen,
 So quam iegen hem wel vermogen
 Die Coninc van Ingelant wel gereet.*

andere plaetzen, daer dees Dichter *here* voor *leger* en *krijgsvolk* gebruikt, lust mij niet hier bij te doen, een ieder die dezen Rijm-spiegel maer met een vluchtig oog doorziet, zal noch ene grote menichte van plaetzen aantreffen, die alle zo vele bewijzen zullen opleveren, dat dit *here* bij de ouden in de genoemde betekenis gevonden wordt. Daer het dan ene waerheid zij, dat de ouden dit woord menichvuldig gebruikten, zo meen ik dat het gevoelen der genen, die in de aengehaelde plaets van *Melis Stoke* I. B. vs. 903. *here* voor *gere* lezen, op gene losse gronden steunt. Dit oudduitsch *here*, *exercitus*, *legio* is in alle talen, die met de onze verwantschap zijn, bekend, het stemt

stemt over een met het Goth. HARJIS, (zie het *Euangel. Goth.* van ULPHILAS *Luc.* II: 13. VIII: 30. En JUNIUS *Glosf. Goth.* p. 189. *LYE Diction. Saxonie. & Goth. lat. h. v.*) met A. S. HERE bij LYE vertaald *Exercitus, turma, cohors*. Zie aldaer vele plaetzen daer dit woord zo in de A. S. overzetting der Evangelisten, als bij andere Afax. Schrijvers voorkomt, als mede de *composita*. Ook met het F. Th. en Al. *her, heri, herie, herige, dominicus populus, exercitus*, bij SCHILTER. *Glosf. Teuton.* p. 452. men vindt het bij OTFRIDUS *Lib. IV. Cap. XII. vs. 118.*

*Ni stuant thiu maht thes uuiges
In menigi thes heries.*

*Non stetit vis pugnae,
In multitudine exercitus.*

TATIAN. *Harm. Euang. Cap. VI. 3. Menigi Hemilisches heres.* Vertal. *Multitudo Militiae Coelestis.*

Rijm van S. Anno §. XIV. vs. 209. daer van Alexander den Groten gezeid wordt:

*Der mit vier herin.
Vur aftir landin.*

volgens de overzetting van *Schilterus*

*Qui cum quatuor exercitibus.
Ivit in expeditionem.*

Meey

Meer voorbeelden geeft SCHILTER. in *Glosf. l. c.* Zo komt ook ons *here* overeen met het Ysl. HER. bij G. ANDREÆ *Lex. Isl.* en in het *Diction. Island.* in den *Theſaur.* van Hickeſius. Over den oorsprong van dit woord zijn de Taelgeleerden het niet eens, men zie hier over JUNIUS *Glosf. Goth.* STIERNHEILM. *Glosf. Goth. v.* HARJIS EN WACHTER. *Glosf. Germ. v. her.* col. 709.

Wij, dit afgehandeld hebbende, kunnen nu overgaen om de betekenis van *ghere* in de aengehaelde plaets uit *Walewein* f. 34. b. nader te beſchouwen: daer wordt geſproken van iemand die zijn zwaerd aen zijnen *ghere* afveegt, wat zal hier nu die *ghere* zijn? het betekent den boord, ook de vouw of plooi van een kleed. KILIAEN *Ghecre, Gheerene, Lacinia, ſinus veſtis, limbus. et Pars qua longior fit veſtis.* bij de Engeliſchen is *the gard* de boord, of de zoom van een kleed. WACHTERUS in *Glosf. Germ. Gheeren, ſinus veſtis,* bij wien wij vinden aengetekend dat Luther in zijne overzetting van den Bijbel dit *ghere* gebruikt *Ezech. XVI: 8.* ook heeft PONTANUS in *Glosf. Celtico gheeren,* dat hij verlaelt *Limboſ veſtium, inſlitas,* wij hebben noch *geer* voor ene plooi of vouw van het kleed.

Dewijl

Dewijl het ons nu gebleken is, dat dit *ghere* voor enen zoom, of boord, en ook voor ene vouw of plooi, in de niet de onze verwantschape talen niet onbekend zij, ja dat *Kiliaen* het voor een echt duitsch woord erkend hebbe, dunkt mij dat men niet twijfelen kan, of deze zal ook de ware betekenis van *ghere* zijn in de aengehaelde plaets uit *Walewein*. *Huydecoper* giste ook dat *ghere* hier iets moest betekenen, dat men zelf aen 't lijf heeft, dewijl iemand die een zwaerd, dat lang in de schede gerust heeft, daer uit trekkende, om het te bezien, het stof 'er eerst zal afvegen, waer toe hem niets gereeder is dan 't geen hij zelf aen 't lijf heeft, en deze gissing is geenzins van waerschijnlijkheid ontbloot, daer de ondervinding ieder leert, dat men, van het een of ander het stof willende afvegen, daer voor dikwils de plooi of den boord, ook wel de zoom van zijn kleed gebruikt.

OVER

O V E R H E T O U D E

E R E N.

Te onrecht wordt de Vertaler van den *Fasciculus Temporum* door den Here M. VAN LEEUWAERDEN, in zijnen brief over het gebruik van den Ablativ. *Absol.* aen den Here Huydecoper toegezonden, verdacht gehouden, dat in zijne overzetting *Latinismi* of Latijnsche spreekwijzen gevonden worden, en zijne reden is deze, om dat die Vertaler voor het latijnsche *colere agrum* (a) schreef het *land eren* en niet het *land ploegen*. zo als hij, volgens zijn gevoelen, hadt moeten schrijven; men zie de eigene woorden dezès briefs (b) om beter te kunnen oordeelen van 'smans gevoelen; alwaar hij bl. 13. zegt: *uw tweede voorbeeld is genomen uit den Fasciculus Temporum, en, schoon ik niet weet, of het geheele werk eene ver- taaling zij, heb ik nochtans reden om te gelooven,*
dat

(a) Gelijk hij meende, dat 'er in 't Latijn gelezen wierdt, maer Huydecoper merkt aen, dat in de bedoelde plaets uit den *Fascic. Temp.* in 't Latijn het woord *colere* niet gevonden wordt.

(b) Deze brief is gedrukt achter het I. Deel van de Werk. der Maetsf. der Nederl. Letterk. te Leyden.

dat 'er veele lappen, uit het latijn overgezet, in gevonden worden. Zie maer, mijn Heer! om geene andere plaetzen bij te brengen, bladz. 51. a, en ik twijfel niet, of gij zult na het leezen van de woorden *o* daer mede te ploeghen te eren ende te faeyē dat landt ider woestinen, met mij oordeelen, dat het niet zeer waerschijnlijk is, dat den Schrijver of Vertaaler hier het woord eren zoude in gedagten gekomen zijn, ten ware hij 't latijnsche colere voor zig gehad hadde. Hier zienwe, dat, hoe groot een Taelkenner de Schrijver dezès briefs ook geweest zij, hem echter ene genoegzame kennis der oude nederduitsche tale ontbrak, hadt hij de oudduitsche schriften wat meer doorkropen, dan ware hem niet onbekend geweest, dat men enen oudduitschen Schrijver niet beschuldigen moet van het gebruik van *Latinismi*, alleen om dat hij schrijft *het land eren* en niet *het land ploegen*, zo als het hedendaegsch gebruik algemeen bij ons heeft ingevoerd.

Maer nimmer hadt de genoemde Brieffschrijver deze aenmerking beter tegen iemand kunnen inrichten, dan tegen den geleerden *Huydecoper*, om klarer van zijne dwaling overtuigd te worden, die grote Taelheld hadt zich te veel in de schriften der ouden geoeffend, dan dat hem dit goed, doch oudduitsch woord in dien zin onbekend zijn konde. Het heeft ook
den

den Here *Huydecoper* goedgeacht in zijn antwoord (c) op dezen brief den Vertaler van den *Fasciculus Temporum* te verdedigen, en hem de ontroofde eer weder te geven, en aen te tonen, dat het land *eren* voor *ploegen* zeer goed, doch oudduitsch ware, om dit met een krachtig bewijs te staven, zullenwe in de eerste plaets dat geen, het welk door den Here *Huydecoper* maer met een woord is aengetekend, hier wat wijdlopiger onzen lezeren mededelen, ik bedoele hier deze woorden van *Huydecoper*: *dit woord is bekend in alle taalen die met de onze vermaagtschapt zijn*; en het is zo, want ons *eren* komt overeen

I. met het M. G. ARIAN dat bij ULPHILAS (d) voorkomt; van deze plaets schreef *Huydecoper*, dat in zijn Handschrift van het Nieuwe Testament 1431. het duitfche *eren* gelezen wierdt. ULPHILAS schreef hier AIGANDS SKALK (e) ARIANDAM. d. i. *hebbende enen knecht erende*. II.

(c) In zijnen brief namelijk over den *Abf. Abf.* te vinden aen het hoofd van de Werken der Maetsf. der Nederl. Letterk. te Leyden.

(d) *Euang. Goth. Luc. XVII: 7.*

(e) *Skalk*, d. i. *Knecht*, zie KILIAEN in *schalck. servus, famulus, minister*. ene bijzondere opmerking verdienen de woorden van *Kiliaen*, zeggende: *Dictio in hac significatione olim tam inferioribus, quam superioribus Germanis et Gothis usitatisima*. Zie verder SCHILTERUS en WACHTERUS.

II. Met het A. S. ERIGĒAN, ERIGAN, ERIAN bij JUNIUS (f) en de aengehaelde plaets uit *Luc.* in de Angel-Saxifche vertaling; andere Schrijvers, die dit woord gebruiken, kan men vinden bij E. LYE (g), bij wien ik ook lees ERIUNG, *aratio*.

III. Met het Cimbr. ERIA, zie JUNIUS *l. c.* komende van AR. *labor, cultura*, waer van ook afkomt het woord ARDUR *aratrum*, volgens o. WORMIUS (h).

III. Met het Ysl. *eria, arare*. VERELIUS in *Indic. v. ARIA* in *præf. er. ARO*, bij R. JONAS (i) *perf. eriaide, aravi*. Regelmatig volgens den I. Regel van het vormen der *præt. verb. Island.* zo als wij vinden aengetekend bij den genoemden Yslandschen Schrijver R. JONAS (k).

V. Met het F. Th. en Al. *eren, erren.* bij OTFRIDUS (l).

*Vns errent sine pluagi,
Bi iaron io ginuagi.*

welke

-
- (f) In zijn *Glosf. Goth.* p. 64.
 (g) *Diçt. Sax. et Goth. lat. in v. ERIAN.*
 (h) *Spec. Lex. Run. in v. AR. Hafniæ* 1650.
 (i) *Diction. Island. in Thes. HICKESII* Tom. I. Par. 3. p. 76.
 (k) *Gramm. Island. Rudim. in Thes. HICKESII* *l. c.* p. 64.
 (l) *Euang. Lib. II. Cap. IV. vs. 85. in Thes. SCHILTERI* Tom. I. p. 100.

C

welke woorden van *Otfridus* door *Scherzius* in zijne Aentek. aldus vertaeld worden:

*Nobis arant ipsius aratra,
Quotannis omnino satis.*

De vertaling van *Scherzius* verkiezen wij boven die van *Schilterus*, die van gedagten was, dat dit *erren* van *irren*, *errare* kwam, en het daerom vertaelde *seducere*; maer te onrecht, dit *erren* betekent hier ploegen, en om hier te meer van overtuigd te zijn, is alleen nodig de reden, die *Scherzius* voor zijn gevoelen geeft, nategaen, en men kan niet twijffelen of de hier bijgebrachte vertaling strookt alzins met het oogmerk van *Otfridus*; wij vinden ook in de genoemde aentekening van *Scherzius*, dat men te Straetsburg noch zegt *einen acker eren*, voor het land ploegen of bouwen, lat. *colere agrum*.

Noch een voorbeeld vinden wij in het *Fus Prov. Alem. (m)*, *suuer dez andern lant unuuzende ert*, lat. *qui alterius agrum infcius arat*. Zo ook in het *Fus Prov. Sax. (n)*, *mit ackeren mit ehren oder pflugen*.

Van dit *eren* ook het F. Th. *ungeerid*, bij den Abt WILLERAMUS (o), welke plaets door

(m) Cap. CCLXXV. §. 1.

(n) Lib. III. Art. 20. fin.

(o) In *Paraph. Cant. Cant.* Cap. II: 1.

door *Huydecoper* in zijnen brief over den *Abl. Abf.* reeds is bijgebracht, en dierhalven zal ik dezelve niet herhalen, alleen wil ik hier aentekenen, dat men ene andere lezing van deze woorden vinden kan bij *SCHILTERUS* (p), men zie ook *WACHTERUS* (q). Ons *eren* komt ook over een met het Engelsch *care*, zie *FR. JUNIUS* (r). Hier uit dunkt mij dat niemand ligt de echtheid van ons oud doch goed duitsch woord *eren* in twijffel zal kunnen trekken, of, gelijk van *Leeuwaerden*, dit woord bij oude Schrijvers aentreffende, hen zal kunnen beschuldigen, dat zij geen goed en zuiver duitsch geschreven hebben, integendeel zal men hunne schriften, als oude gedenkstukken onzer zuivere moedertale moeten in waerde houden.

Om nu nader op ons oud nederduitsch *eren* te komen, moetenwe hier het zeggen van *Huydecoper* in acht neemen, te weten, dat de Latijnsche spreekwijs *colere agrum*, eigenlijk betekent *het land oeffenen*. Zie zijne bewijzen daar voor uit de oude taelstukken bijgebracht, en wij voegen hier bij ene plaets uit *MAERLANT I. B. f. 5. c.* daer van Adam gezeid wordt:

God

(p) *Glosf. Teuton.* in *v. ungeerid*, p. 269.

(q) *Glosf. German.* *v. eren*.

(r) *Etymol. Angl.* op dit woord.

*God stacken (s) vten Paradife,
Om dat hi soude na dorpers wise
Die acerde oefenen. — —*

XILIAEN vertaelt het woord *oeffenen*, *colere*, *exercere*, en *oeffeninghe*, *cultura*, dit bevestigt mede dat *Huydecoper* te recht gezeid heeft, dat het woord *eren* in de aengehaelde plaets uit den *Fasciculus Temporum* geen *Latinismus* zij. Hoe het *lat. colere* (eigenlijk *oeffenen*) de betekenis van *eren* gekregen hebbe, lezenwe al mede bij *Huydecoper*, de reden is, om dat men zeide *Deum colere*, eigenlijk *God dienen*, maer nu kan men God niet dienen zonder Hem te *eren*, en dit noemden de ouden, volgens *Huydecoper*, al mede *oeffenen*, waer van bij hem in den genoemden brief vele voorbeelden te vinden zijn, onder anderen brengt hij daer toe bij ene plaets uit het MS. van 't N. Testament 1431. (1 *Petr.* IV. 3.) f. 84. a. *ongheoorlofder oeffeninghe der afgode*, zo lees ik ook in een ander Affchrift van het N. T. omtrent 1350. op die zelfde plaets f. 142. c. *oeffeninghe der afgoden*, waer bij wij het volgend voorbeeld noch zullen voegen, *Matth.* XV. 9. lees ik in het MS. 1350. f. 7. d. aldus: *sonder sake oefenen si my, en leren die leringe en die gebode der lude*, en zo ook op die zelfde plaets in het

(s) *Stacken* d. i. *stak hem*.

het MS. van 1431. f. 20. b. mede in een Affchrift der Evangelist. 1472. f. 15. d. En in het begin der tien Geboden bij den Vertaler van den *Fasciculus Temporum*, f. 14. b.

Mint en̄ oeffent enē God.

van den dienst der afgoden in het MS. 1350. f. 125. c. *Daerom, dat ghi onwetenden oeffent dat bootſchap ic v. zie onze Overzetting Hand. XVII. 23. daer wij deze woorden aldus vinden: Defen dan, dien gy niet kennende dient, verkondige ick u-lieden. En in het volgend Hoofddeel het 7. vs. daer wij lezen van enen man die God diende, waer voor in het aengehaeld MS. f. 126. a. een man die gode oeffende, in het zelfde MS. f. 109. c. Dat wi loghede dat der oefenighe gods tieghe is; zo ook in het affchrift van 1431. f. 117. a. vergelijkt met deze woorden onze overzetting van den brief van Paulus aen Tit. II. Oeffenen heb ik noch in ene andere betekenis gevonden, namelijk voor gedurig bij iemand zijn, dikwils in iemands huis komen, iemands huis dikwils komen bezoeken; lat. *frequentare domum alicuius*; zo lees ik 't in de uittrekzels uit het O. Testament MS. 1350. f. 166. d. *Dese oefenden ſtadelic Joachims huus*; mede in het MS. 1431. f. 167. a. *Dese oeffenden, enz. Zie hier de versio vulgata Dan. Hoofdd. XIII. 6. in onze Overzetting te vinden, in de Apo-**

crijphe boeken het III. aenhangzel aen Daniel.

Nu moetenwe ons woord *eren* nader beschouwen, en onderzoeken wat bij de ouden eigenlijk betekende het land *eren*; *Huydecoper* zegt het *land eren*, is het *land ploegen*. Zo vinden wij 't bij KILIAEN *aeren, eeren, eren, errien, arare, exarare, inarare, colere agrum, terram vertere aratro, profcindere arvum, exercere campos, terra moliri*. Zie ook TEN KATE (*t*). Dat de ouden voor *ploegen* het woord *eren* gebruikten, bevestigt *Huydec.* weder met verscheiden voorbeelden, ook onder anderen met de straks aengehaelde plaets uit *Luc. XVII. 7.* uit het MS. 1431. zo ook in mijne MSS. van 1350. en 1472. en in den Bijbel te Antw. 1531. van alle die voorbeelden, welken *Huydecoper* heeft bijgebracht, zal ik geen een herhalen, maer mijnen Lezeren anderen opgeven, op dat aldus het menigvuldig gebruik van dit woord bij de ouden in dien zin des te klaerer bewezen zij. Alleen wil ik echter hier aentekenen de verschillende lezing, die in de aenghaelde plaets uit den *Rijm-Bijbel van Jacob van Maerlant*, voorkomt, dewijl wij van oordeel zijn dat het affchrift, dat wij van dit oud, en taekundig werk bezitten, veel nauwkeuriger is, dan het handschrift dat *Huy-*
de-

(*t*) 2. Proev. van gereg. afeid. in ER bl. 632.

decoper gebruikt heeft, en dierhalven verbeelden wij ons, in staet te zijn, zo niet de echte, ten minsten ene minder bedorven lezing van deze plaets te kunnen mededelen. De aengehaelde woorden lees ik in mijn MS. f. 99. b. aldus;

*Doe sprac een osfe vreemde dinc
Tenen man die eren ghinc.*

Noch een ander voorbeeld heb ik in het zelfde werk van dezen Dichter gevonden, in het VII. B. f. 39. d.

*En haddi niet mit mire coe
Gheeert, ghine waerter niet comen toe.*

Zie *Richter*. XIV. vs. 18.

Wij vinden noch ons *eren* voor *ploegen* in onze MSS. van het N. Testament van 1350. en 1431. en aldaer

I Cor. IX. 10. *Want die daer eert die sel (u) inder hopen eren.* Ook wordt ons *eren* in de *Glosf.* op die plaets gebruikt, Bijbel gedrukt te Delft 1477.

Deut. XXII. 10. Du en sulds niet eren mit enen osfe te samen en mit enen ezel.

Hof.

(u) Zo in het MS. van 1350. in dat van 1431. wordt voor *sel*, *sal* gelezen, ene gemene wisseling der klinkers die bij de ouden niet alleen in de *a* en *e* maer ook in alle andere klinkers plaets heeft.

Hof. X. 11. Judas sal eren, en iacob sal hem breken die voeren.

Bijbel omtrent 1482.

Exod. XXXIV. 21. Ses dage saltu werken des seuede dages saltu uphore to eere.

I Koning. XIX. 19. Dar vant Iry heliscum saphats soen errede myt twelff osfen, en hy was der ey die errede vnder den xij. iock osfen.

BARTHOLOMEUS ENGELSMAN 1485.

B. IX. Cap. 5. in die leynten pleecht me te eren mitter ploech en te arbeyde inde houe mit platen en mit poten en mit zayen,

B. XIV. Cap. 47. ee — stede die onghebouwet is en ongheert mitter ploech. en in het volgende 48. Cap. lees ik, die acker — wort eerst gheert na ghesayt na gheegt en na gemayt.

HENRICA AB ERP. in hare *Anal. Vernac.*
A. 1505. bij MATTHÆUS Anal. Tom. I. p. 143. Ed. in 8°. sy eerden die voore op rondom ons lant, en de Pander ende de schout mit die bueren sloegen haer hant aen die peerd, ende doe hielden sy die ploegh een stuck wegghs, ende gingen mede om so langh hent aldat lant rondom die voore geeerd was. en noch eens op 't jaer 1523. bij MATTHÆUS p. 151. T' coorn van r' besaeyde lant mit water belopen was bedorven, ende men mostet om eren.

De voorbeelden nu den naerftigen onder-

206.

zoeker onzer moedertale medegedeeld, zo in den brief van *Huydecoper* over den *Ablativus Absolutus*, als in deze onze nadere verhandeling over het oudduitsch *eren*, vertrouwenwe dat voldoende zijn, en allen zullen overtuigen, dat *eren* voor *ploegen* zeer goed, doch oudduitsch zij. Laet ik mijnen Lezeren bij deze gelegenheid onder het oog brengen, hoe wel *Huydecoper*, en anderen met hem, zeiden, dat men gene rechte kennis onzer moedertale bekomen kan, zonder ene daer mede gepaerd gaende kundigheid der oude Nederduitsche tale, en deze stelling, (hoe ook bij anderen te onrecht verdacht gehouden,) wordt zelf uit ons woord *eren* genoegzaam bewezen; hadt *van Leeuwaerden* ook de schriften der ouden onderzocht, en het Neêrduitsch van dien tijd leren kennen, hij hadt nimmer een zo ongelukkig bewijs tegen den Heer *Huydecoper* kunnen gebruiken.

Latenwe ons dan voor zulke mislagen wachten, de schriften der ouden, in groter waerde houden, en uit dezelve onze zuivere moedertael leren; dewijl wij ons, in het onderzoeken van woorden en taelwetten, alleen tot het hedendaegsch gebruik bepalende, een gebouw op zwakke fondamenten maken, dat bij ieder ongewoon voorval wankelt, en welhaest met enen onherstelbaren ondergang bedreigd wordt.

O V E R H E T W O O R D

W I J C H.

Het duitsch woord *wijch*, bij de ouden in gebruik, voor *strijd* is bij ons geheel en al in onbruik geraekt, wij hebben alleen het bij de ouden mede bekend woord *strijt*, of *gevecht* behouden. Het verouderd *wijch* komt overeen met het F. Th. *wig*, bij SCHILTERUS (a) die aldaer uit de *Gl. Monf.* p. 347. heeft *wich vel strith, Militia*. Wij vinden dit woord in de oude F. Th. schriften zeer dikwils gebruikt, bij OTFRIDUS Lib. IV. 8. vs. 14.

*So wer so 'nan insuabi
Er wig zi imo irhuabi.*

SCHERZIUS vertaelt deze woorden dus:

*Si quis eum audiret,
Pugnam adversus eum susciperet.*

deze plaets schijnt eigenlijk te spreken van ene *Pugna Privata* in welken zin dit woord mede genomen wierdt. In de eerst genoemde betekenis, te weten, voor oorlog of *strijd* wordt dit

(a) *Glosf. Teuton.* p. 866.

M E N G E L I N G E N. 41

dit woord dikwils in het Rijm van St. Anna gevonden, zie §. VIII. vs. 124.

*Ninus hiz der eristi man,
De dir ie [der ie] volcwigis bigan,
Her faminodi schilt unti sper,
Des lobis was her vili ger.*

*Ninus (b) dicebatur primus vir,
Qui unquam bella suscepit.
Collegit scuta ac hastas,
Gloriæ erat valde cupidus.*

verder in het 136. vs. lezenwe

*Ungewenit warin si ci wige,
Inconsueti erant ad bella.*

en §. XX. vs. 319.

*Peiere vurin ie ci wige gerno.
Boiarii ibant in prælium lubenter.*

verscheiden betekenisfen van het H. D. wig kan men vinden bij WACHTERUS (c), wig be-

(b) Zie JUSTINUS *Histor. Lib. I. Cap. 1. Primus omnium NINUS, res Asfyriorum, veterum et quasi avitam gentibus morem nova imperii cupiditate mutavit. HIC PRIMUS INTULIT BELLA FINITIMIS.*

(c) *Glosf. Germ. Col. 1900.*

betekent bij hem ook *Bellum Publicum*, *praelium*, *Pugna*, *militia*. Zie ook aldaer de afleiding van dit woord. En verder kunnenwe aldaer leren dat *wig* ook genoomen wordt voor enen bijzonderen strijd, *Pugna Privata*. *Sensus* (zegt *Wachterus*) *a Bello Publico ad Privatum translatus*, en in dien zin hebbenwe ook het F. H. woord bij *Otfridus* gevonden, zo als wij bij die plaets hebben aengetekend.

Hier mede komt over een het A—S. *wig* of *wigg*, bij *LYE* (*d*) vertaald *Mavors*, *Bellum*, *Pugna*, *Praelium*, en dit woord wierdt mede bij de Anglo-Sax. in de andere opgenoemde betekenissen genomen. Wij zullen, dewijl 'er van de verwantschape talen genoeg gezeid is, tot ons N. Duitsch woord *wijch* overgaen, en mijnen Lezer, volgens onze gewoonte, enige voorbeelden uit de oude taelstukken mede delen, waer in ons woord *wijch* gevonden wordt. Zo lezenwe bij *MAERLANT X: B. f. 91. d.*

*Judas quam mit groter moete,
Den wiich nam hi coenlic an,
Dien hi mit groter eren wan;*

Want

(*d*) In *Diſſion. Sax. & Goth. Latin. h v.*

M E N G E L I N G E N. 42

*Want hi vacht so, dat Lysias,
En ziīn volc ghesconfiert (e) was.*

Het zelfde B. f. 92. a.

*Nochtan so beval hi hem,
Dat hi, eer si weder quamen,
Altoes ne ghenen wiich en namen.*

*Wijch nemen, dat is, den oorlog of den strijd
beginnen. Zie de eerste hier uit Maerlants
aengehaelde plaets:*

f. 94. c.

*Doe seide hi, een striit gaet ons ane,
Nu is an dese zide die Jordane,
An dander side broec en boscalien,
Hier en is gheen wiken sonder falien
Vecht! ende roept God ane!
Den wiich begonsten si te bestane.*

f. 100. a;

(e) *Sconfieren* een leger, is het zelfde met *ver-
staan*. Wij vinden het bij M. STOKER B. IV.
vs. 215.

*En̄ sconfierden dat heer groot.
Si sloeghen menighen man doe doot.*

ook bij den zelfden Dichter in het VIII. B. vs.
161. en menigmaek bij *Maerlants*, onder ande
ren in het zelfde B. f. 95. b.

*Ende si quamen beide te velde,
Daer sconfierde hi mit ghewelde
Apollonis en siin volc mede.*

46. T A E L K U N D I G E

f. 100. a.

*Doch dat si tenen wighe quamen,
Der meer volcs bleef te zamen,
Waen ic, dan oyt in enen wiich dede.*

De zelfde Dichter schrijft in de Destructie van Jherusalem f. 158. b. *wiich geven*, dat ons voorkomt zo veel te betekenen als ons *slagleveren*.

Men gave hem wiich gherne en wale.

en f. 159. c.

*Nu hoert, een deel vander poort
Der was die hongher so groot,
Noyt man hoerde des ghenoot (f),
Om spise vochten si menighen wiich,
Der ome was alder criich.*

MELIS STOKE II. B. vs. 19.

*Daer was ghevochten vaste en sere:
Maer ionghe Dideric wan de ere,*

Want

Zie de aantekeningen van *Huydecoper* op de beide aengehaelde plaetzen uit de Rijkronnik van *M. Stoke*, daer wij lezen, dat *Alkemade sconsieren* verklaerde, of liever verduisterde, door *schonden*.

(f) *Ghenoot* is *gelijk*, hier van zullenwe in het gevolg meer voorbeelden bijbrengen.

*Want hi de borch tffselmonde
 Brande en flechte inden gronde,
 En wan met scepe den wijch mede
 Aldaer inde Marwede.*

Bij den Vertaler van Boët. f. 76. c. vinden-
 we den Oorlogsgod Mars aldus beschreven: —
 dat hij was *die heere der wyghen en der bataillen.*
 Wij lezen dit woord dikwils bij v. VELTHEM
 Sp. Hiflor. I. B. Cap. 44. bl. 61.

*Want sint dat hi te wapen dochte,
 Sone fochte hi niewent el,
 Dan wijch ende Tornier-fpel.*

IV. B. Cap. 23. bl. 242.

Die den wijch beginnen wilden.

Dees Dichter gebruikte zekerlijk dit zelfde
 oudduitsch woord in het I. B. Cap. 38. daer
Le Long gelezen heeft.

Ende doen die wijck leden was daer.

Wij stellen met HUYDECOPER (g) dat men
 hier voor *wijck* lezen moet *wijch*, even als in
 de reeds aengehaelde plaetsen gelezen wordt,
 en dan zeidt de Dichter hier niet, zo als *Le
 Long*

(g) Proeve van Tael- en Dichtk. bl. 608.

Long meende, toen de neederlaag geleden was; maer dan zullen deze woorden, toen die wyck leden was, zo als Huydecoper te recht heeft aengemerkt, eenvoudig betekenen, toen de slag of strijd voor bij was; of over was. Van ons verouderd woord wijck komt wijgant, dat is volgens Huydecoper (h) strijder, datwe lezen in de door hem aengehaelde plaets uit de Historie van Zeghelijn van Jherusalem, 1563. alwaer van hem in het begin dezer geschiedenis gezeid wordt:

*Men seyt dattet (i) Helena vant,
Dat is waer, maer een wygant,
Was daer mede, een deggen fijn
Van Jherusalem Zeghelijn,
Daer ick u of segghen sal.*

Wij zullen hier bij voegen een voorbeeld uit de Roman van Grimbergen bij *Butkens Preuv.* p. 37. b.

Ende van Jfelsteine die wigant.

(h) Proeve van Tael- en Dichtk. op de aengeh. plaets.

(i) Te weten *het Kruis.*

OVER

OVER DE WOORDEN
 W E R S C A P
 E N
 W E R S C A P P E N .

Bij zommigen, min ervaren in de oude Nederduitsche Tael, zal mogelijk deze wijze van spreekken in dien tijd gebruikelijk, namelijk, *werscap houden, te werscap gaen en werscappen*, niet recht begrepen worden, en hier om hebben wij nodig geoordeeld, dewijl wij van deze woorden, zo veel ons bekend is, nergens ene volledige verklaring vinden, en daer dezelve echter dienen kan tot opheldering van onze oude tael, den Lezer, in onze Taelkundige Mengelingen, die voorbeelden uit de schriften der ouden, die ons de echte betekenis dezer woorden leren kunnen, mede te delen.

Die den oorsprong dezer woorden in het brede begeert na te gaen, kan denzelven vinden bij WACHTERUS (*a*), welken hier aen-
 te-

(*a*) In *Gloss. Germ. in v. wirt, hospes*, p. 1916.

tehalen ons nu genoeg is, daer wij voornemens zijn alleen maer onzen Lezer te doen zien, wat onze Voorouders door deze woorden verstaen hebben. En hier toe terstont overgaende, zeg ik, dat *werschappen* is *maeltijd houden*, en *werscap* een *maeltijd*. KILIAEN *weerd-schappen*, *epulari*, en *weerd-schap*, *convivium*, *epulum*, enz. (b). En deze uitlegging wordt alzins bevestigd door die plaetzen uit de schriften der ouden, daer wij deze woorden aentreffen, zo lezenwe bij MAERLANT I. B. f. 12. c.

Daer werfscap was ende feeste.

en van den Maeltijd dien Adonia gaf, van welken wij lezen 1 *Koning*. I. schreef dezelfde Dichter VIII. B. f. 53. b.

*Doe maecti voort mit ghewout
Ene werfscap te finen doene,
Mer finen broeder Salomoene,
Ende ander heren en haddi niet.*

Zie voornamelijk het 9. vs. uit het aengehaelde I. Hoofdst. De maeltijden, welken Esther den Koning Asfuerus bereidde, vinde ik aldus beschreven X. B. f. 87. d.

Ter

(b) Zie ook KILIAEN *Etym.* op *schap*, *actio*.

*Ter werfscap dranc Asfuerus so,
Dat hi sat was en vro.*

en verder komt *Haman* aldaer dus sprekende voor:

*Doe maecte hi sinen gheselle cont,
Ende toechde hem sine moghentheden,
Daer toe seide hi hem oec mede,
Dat die Coninghinne hem allene
Van alden Princen ghemene,
Ter werfscap mit den Coninc bat.*

Zie hier *Esther* in het V. Hoofdst. en voornamelijk het 12. vs. dat met de laetste uit *Maerlant* aengehaelde plaets, bijna woordelijk overeenkomt.

Eens vinde ik bij *MAERLANT* *weerscap* dat het zelfde is, in het IX. B. f. 75. d.

*Raguel was om tgone
Blide, ende maecte weerscap groot.*

Bij *KILIAEN* lezenwe op de zoo even aengehaelde plaets, dat *weerschap* ook genomen wordt voor enen huwelijks of bruilofts maeltijd, *convivium nuptiale*, en in dien zin mene ik dit woord mede bij *MAERLANT* gevonden te hebben, in het zelfde IX. B. f. 76. a.

*Ene werfscap maecti daer ter vro
Onder maghe ende ghebur.*

de geschiedenis, die *Maerlant* hier verhaelt, lezenwe in het Boek van *Tobias* in het VIII. Hoofdst. vergelijkt voornamelijk het 17. vs. met de hier aengehaelde woorden.

Versehiden voorbeelden vindenwe in ons MS. van het N. T. 1350. f. 29. a. *Ende Levi maecte hem een groet werfscap in zijn huis.* — (c) f. 35. d. *Mer wanneer du werfscap maecste, roep die armen,* enz. — (d). Zo lees ik ook in de affchriften van het N. T. van 1431. en 1472. Bijbel 1477. *Genef. XXI. 8. Ende Abraham maecte ene grote werfscap.* — *Genef. XXVI. 30. Dus makede hi hem een werfscap, ende na die spise en na die dranc stonden si vroech op.* — *Genef. XXIX. 22. Ende Laban riep en node vele scaren van sinen vrienden te werfscap: en maecte die brulocht.* — *Genef. XLIII. 16. en ghereide een werfscap, want si sullen huyde mit mi eten te mid-daghe.*

BARTHOLOMEUS ENGELSMAN 1485. in het opschrift van het 22. Cap. van het VI. B. *van den middachmaele, of werfscap, en het zelfde Cap. ook werfscappinghe — totter maeltijdt en totter werfscappinghe, en verder, inden warscappen werden die luden te zamen geroepen.*

Tot dus verre hebbenwe de voorbeelden van
het

(c) *Luc. V. 29.*

(d) *Luc. XIV. 13.*

het zelfftandig naemwoord bij vele oude Schrijvers gevonden, medegedeeld, doch te voren is reeds aangemerkt, dat de ouden ook een gelijk luidend werkwoord hadden, namelijk *werscappen*, *epulari*, en dat dit ook bij *Kiliaen* gevonden wierdt. Wij vinden het in de reeds genoemde en in andere fchriften der ouden gebruikt.

MS. van het N. T. 1350. f. 37. a. *Hi werscapte dagelix cierlike (e)*. — In de *versio vulgata* heeft men op deze plaets, *epulabatur quotidie splendide*, en noch in het zelfde MS. f. 147. c. *desse sijn vleecken in haren weelden te gader werscappende, he selven voedende sonder vreesen (f)*.

Somerf. van S. Bernard ferm. MS. 1463. bl. 22. b. *Laet ons in gaen, laet ons werscappen in den onghegisten brode*, en bl. 25. b. *so werscapt men weder an en drincken droncken*.

Passionael Somerstuk f. 95. b. *een die werscapte mit ander luden*.

VAN HASSELT in zijne Aentekeningen op *Kiliaen (g)* zegt, dat in onze Overzetting van het Evangelie van *Marc. VI. 39.* het oude *werscappen* gevonden wordt, wij voegen hier

(e) *Luc. XVI. 19.*

(f) Zie den Brief van *Judas* het 12. vs.

(g) Pag. 793. in v.

hier bij, dat 'er ook zo gelezen wordt in den Bijbel te Antwerpen 1531. *bij waerschappen int groene gras*, maer integendeel in geen van de affchriften, welken wij bezitten, komt op die plaets het woord *werscappen* voor, in het MS. 1350. f. 19. b. lees ik: *En hi geboet hem dat sise neder souden doen sitten alle gader te ringe op dat groen hoy.* Zo ook in het MS. 1431. f. 55. b. als mede in het affchrift der Evangelien 1472. *Werscap* lezenwe noch bij v. VELTHEM Spieg. Histor. VIII. B. Cap. 14. bl. 461.

*'t Siere Werfscap so noet hi daer
Alle die nie van eertrike scieden.*

le Long verklaert hier *werscap* kwalijk door *blijdschap*, het is hier, zo als op andere plaetsen, die wij hebben bijgebracht, een *maeltijd*, en welk een maeltijd hier bedoeld wordt, zal ieder, die deze woorden in verband en zamenhang naleest, terstont ontdekken, dierhalven behoevenwe hier niet langer bij stil te staan.

COORNHERT vert. van Cic. off. I. B. f. 51. b. schrijft *waerschappen*. *In waerschappen met ons vrinden en kennisfen.*

OVER

O V E R H E T W O O R D
M I N N E.

Aengaende de betekenis van dit woord vindenwe bij *Huydecoper* (a) ene verklaring. Hij stelt, dat de voorname betekenis van dit woord *ene vriendelijke benaming van vrouwen en jonkvrouwen* zij, om dit te bewijzen brengt hij vele voorbeelden uit de oudduitsche schriften bij; ook lezenwe aldaer, dat de ouden deze benaming gebruikten om hunne eigene vrouwen aentefpreken, zie het voorbeeld uit *Walewein* aldaer bijgebracht, het welk wij bij ene andere gelegenheid hebben aengehaeld. (b)

Eer wij tot ons woord *minne* zelve overgaen, moetenwe aengaende de plaetzen uit den Rijmbijbel van *Jacob van Maerlant*, in deze aentekening van *Huydecoper* te vinden, aenmerken, dat in ouder affchriften, van dit taekundig
werk,

-
- (a) Aenteken. op *M. Stoke's* Rijmkronijk VI. B. vs. 254. zie ook de aenteken. op het VIII. B. vs. 161. in 't einde.
- (b) In onze verhandeling over de woorden *gere, ghere* en *ghere* bl. 20.

werk, dan dat 't welk *Huydecoper* gebruikt heeft, het woord *minne*, of niet voorkome, of dat 'er ene andere lezing gevonden worde, en dewijl de echte lezing dezer aengehaelde plaetzen in *Huydecoper's* affchrift niet gevonden wordt, en het werk nooit door den druk gemeen gemaekt is, hebben wij het der moeite waerdig geoordeeld, de verschillende lezing dezer plaetzen hier aen-teteken. De tweede plaets, van welke wij eerst zullen spreken, die *Huydecoper* hier aenhaelt, wordt in zijn affchrift gevonden in het. XI. B. C. 32. f. 98. d.

*Here seit soe, ic biddu en Aman
Met mi ten etene, lieve man.
Hi stont up en ginc te hare,
En namse in sinen aerme dare
Hi seide: wes onvervaert lieve Minne,
Du blives mine Conighinne.*

Hier lees ik het woord *minne* in mijn affchrift niet, en verder is 'er in de lezing ook veel verschil, en op dat de lezer hier over zoude kunnen oordeelen, zullenwe deze plaets, zo als dezelve in ons affchrift gevonden wordt, hier invoegen, in het X. B. f. 87. d. vind ik dezelve aldus.

*Here seit si, ghi ende Aman
Coemt heden eten mit mi dan.*

Doe

*Doe stont hi op en ghinc mit hare,
 En namse in sinen scoet aldare;
 Ende seide: wes onvervaert van zinne,
 Du blives mit mi Coninghinne.*

De eerste uit *Maerlant* aengehaelde plaets, luidt volgens *Huydecoper's* affchrift aldus.

*Die Coninc seide: Ester lieve Minne,
 Sech dijn begheren. —*

Hier lees ik in mijn affchrift ook het woord *Minne*, het is dierhalven aen *Maerlant* niet onbekend geweest, en deze plaets vind ik in mijn MS. in het X. B. f. 88. a. aldus.

*Die Coninc seide; Hester Minne,
 Segghe wattu wilt in dinen zinne.*

Dat het woord *lieve*, dat in het handschrift van *Huydecoper* in het eerste vaers gelezen wordt, niet van *Maerlant* zij, komt mij voor geen bewijs nodig te hebben, men behoeft het vaers alleen maer te lezen, en terstond zal men bevinde dat het woord *lieve* hier overvloedig is; over de tweede regel kunnen we niet oordelen, door dien dezelve niet geheel is opgegeven, het begin echter verschilt reeds veel van onze lezing.

Dit kortelijk aengaende deze plaetzen uit den Rymbijbel aengetekend hebbende, gae ik over

tot een onderzoek, of de voorname betekenis van ons *minne* eigenlijk, ene vriendelijke benaming van Vrouwen en Jonkvrouwen zij, gelijk wij gezien hebben dat *Huydecoper* stelde.

Wij zijn van oordeel, dat het oud woord *minne*, veel algemeener betekenis gehadt hebbe, en stellen, dat het niet alleen ene vriendelijke benaming voor vrouwen en jonkvrouwen geweest zij, maer integendeel een woord van veel ruimer betekenis, een woord namelijk dat de ouden gebruikten, om den Persoon, wien zij liefde en genegenheid toedroegen, mede aen te spreken, en dierhalven, bij hen zo wel gebezigt, indien ene vrouw enen man, als wanneer een man ene vrouw aensprak. *Huydecoper* brengt een voorbeeld bij dat ons hier mede tot bewijs van ons gezegde strekken kan, te weeten, de bij hem aengehaelde plaets uit WALEWIJN f. 45. a.

*So sprac soe tot haren lieve, ,
Wel zoete Minne. —*

Deze was de tweede betekenis die *Huydecoper* aan het oud woord *Minne* gaf, maer, voegt hij 'er bij, in dien zin schreven de ouden het veel al *Minnekijn*. Doch hier omtrent verschillenwe van den Heer *Huydecoper*, en zijn van gedagten, dat deze niet ene tweede betekenis van het woord *minne* zij, maer dezelfde. Wij vinden noch andere voorbeelde, dat de ouden het woord

woord *minne* ook gebruikten indien ene vrouw enen man aensprak, zo lezenwe 't bij denouden Dichter MAERLANT XI. B. f. 76. b.

*Op enen berch so sat Anne,
Thobias moeder, biden weghe
Ende sach om tkint alle weghe;
So dat (c) zii van verren sach,
Ten vader liepsi daer hi lach
En seide, Minne! nu coemt v kint.*

De geschiedenis, welke hier verhaeld wordt, vindenwe in het Boek van *Tobias* XI. 6. en 7. deze plaets komt bijna woordelijk overeen, met de

(c) *So dat* betekent hier *terstont*, zo dra, zo schrijft *Maerlant* meermalen, onder anderen lezenwe 't in de *Destruct.* van *Jheruf.* f. 139. c.

*In desen tiden so gheschiede,
Dat een vten ioedsschen diede,
Hiet Jonathas, een onweert man,
Spranc coenlik den Romeyne an
En vraghede of daer sonder scamp
Yement ieghen he wilde neme camp.
Dit hadden die Romeyne onweert,
Doe hiet hise blode ende vervaert
So dat een Romeyn hoerde,
Die hem verbalch om die woorde,
Ende heeft op hem bestaen den camp.*

Wij hebben deze woorden hier wat breder uitschreeven, op dat de Lezer te beter deze plaets in zijn verband zoude kunnen nazien, en over de betekenis van deze woorden oordeelen.

de uit *Maerlant* aengehaelde woorden. Uit het latijn van *Petus Comestor*, waer naer *Maerlant* zijne overzetting heeft ingericht, blijkt mede, dat hij dat woord hier uit vrije verkiezing gebruikt, als zijnde het in het latijn niet uitgedrukt, dewijl daer alleen gelezen wordt, *Ecce venit filius*. Dierhalven moet men niet zeggen, dat de ouden hier onderscheid maakten tusschen het manlijk en vrouwlijk geslacht.

Ene aenmerking, diewe echter niet als ene zekere waerheid willen opgeven, moetenwe hier den lezer mededelen, dat namelijk het niet onwaerschijnlijk voorkome, dat de oudduitsche schryvers een ander onderscheid tusschen de woorden *Minne* en *Minnekijn* hebben in achtgenomen, te weten dat zij onderscheid maekten, indien zij iemand aenspraken, en indien zij tegen een' derden van hem spraken, dat zij het eerstgenoemde woord gebruikt hebben, in geval zij enen perfoon, wienze liefde en achting toedroegen, aenspraken, en dat zij het woord *Minnekijn* genomen hebben, wanneer zij van dien perfoon, wien zij liefde en achting bewezen, tegen enen anderen spraken. De drie voorbeelden door *Huydecoper* (*d*) aengehaeld kunnen, zo als het ons voorkomt, deze uit-

(*d*) Aentek. op *M. Stoke's* Rijmkronijk VI. B. vs. 254. aldaer bijgebracht om te bewijzen, dat men in het manlijk niet zeide *Minne* maer *Minnekijn*.

nitlegging zeer wel lijden; en het houdt almede steek, dat de andere voorbeelden, zo door *Huydecoper*, als door ons bygebracht, in welken het woord *Minne* voorkomt, allen ene mondelinge aenspraek behelzen. Het komt ons voor mede tot bewijs te strekken, dat de betekenis van ons woord *Minne* algemener bij de ouden geweest zij, dan *Huydecoper* dezelve heeft opgegeven, om dat Ouders hunne kinderen met dezen naem gewoon waren aen te spreken, gelijk *Huydecoper* zelf zegt, en hier om verwonderenwe ons te meer, dat deze taelkenner het woord gene ruimer betekenis hebbe toegekend. Dat Ouders met dezen naem hunne kinderen aenspraken zienwe uit ene plaets door *Huydecoper* aengehaelt uit FL. en BL. f. 2. d. daer een vader tot zijnen zoon zeide,

Minne ic sal di ter scholen doen.

Een moeder spreekt tot haren zoon bij MAERLANT Evang. f. 105. c. aldus:

*Ic en diin Vader, wel lieve Minne!
Hebben di ghesocht mit droeve sinne.*

Wederom twe voorbeelden, daer ons woord *minne* by mondelinge aenspraek gebruikt wordt, en welken dierhalven ons gezegde bekrachtigen.

OVER

O V E R H E T W O O R D
D E G E N.

De oudste duitſche Schrijvers gebruikten het woord *degen* voor enen *held*, en wel voornamelijk voor enen *krijgs-held*. Een woord in dien zin bekend in zommige talen die met de onze verwantſchapt zijn, de A. Sax, hebben THEGEN, THEGN. bij LYE (a) en BENSON (b). Van de zelfde betekenis als ons oud woord *degen* is het F. Th. *Thegan* by SCHILTERUS (c) *Miles* vertaald, in dezen zin vindt men het dikwils bij OTFRIDUS *Evang. Lib. I. Cap. I. vs. 128. (d)*

So ſint thie thegana alle.

SCHILTERUS vertaelt deze woorden aldus.

Sic ſunt hi milites omnes.

Ande-

(a) *Diction. Sax. et Goth. in v.* aldaer ook vertaald *Miles*. Andere betekeniffen waer in de A Sax. dit woord gebruikten, kan men bij LYE op de aengehaelde plaets vinden.

(b) *Vocabul. Anglo-Saxon. in v.*

(c) *Gloff. Teuton.* op het woord *diuhen*.

(d) In *Theſaur. Antiq. Teuton.* Tom. I. p. 23.

Anderen willen dit woord hier vertalen door ons *Vroom*, *Scherzius* door het Lat. *famulus*. Doch wij zijn van oordeel dat de vertaling van *Schilterus*, als de beste zijnde, dient behouden te worden. Ook vindenwe dit woord in de *Praefat. ad Ludovicum Regem.* vs. 79. (e) *Thegan sin d. i. Militi suo.* Hier wordt eigenlijk gesproken van enen die zich in gevaer heldhaftig toont, en dierhalven komt ons woord daer in dien zin voor, in welken wij zeiden, dat de Ouden het zelve gebruikten. De andere betekenissen, waer in dit woord bij de F. Th. gebruikt wierdt, kan men vinden bij **SCHILTERUS** (f).

Verfcheiden betekenissen van het H. D. *Degen* vindenwe bij **WACHTERUS**. (g) Twee derzelve zullenwe hier opgeven: Ten eersten betekent dit woord in het algemeen enen *Krijgsman*, *Miles* een woord bij hen zonder onderscheid voor alle Krijgslieden in gebruik, van den eersten bevelhebber af, tot den geringsten Krijgsman toe, 't geen wij ook, aengaende dit woord uit *Wachterus* vinden aengete-

(e) Bij **SCHILTERUS** *Thestur. Antiq. Teuton.* Tom . I. p. 4.

(f) *Gloss. Teuton.* p. 230.

(g) *Gloss. Germ.* Col. 267.

tekend bij *Huydecoper*: (h) Ten anderen worde het H. D. *Degen* ook voor enen *held*, *vir fortis* genomen, zie *Wachterus* op de aengehaelde plaets, alwaer hij deze betekenis van dit woord wijdlopig behandelt. †

Ons Nederduitsch woord *Degen* of gelijk anderen schrijven *Deghen* voor *held* is tegenwoordig niet meer in gebruik, wij gebruiken het woord *Degen* heden voor een soort van *zyd-geweer*, of als het op vechten aenkomt, voor een *hand-geweer* (i) deze betekenis in welke wij het woord *Degen* nu gebruiken, menenwe afkomstig te zijn, of overgenomen van *Degen* d. i. *held*, of *Krijgsman*, in welken zin de ouden, zo als gezeid is, dit woord gebruiken. Deze doch schijnt ons toe veel ouder betekenis van dit woord geweest te zijn. *Degen* voor een *Zyd-geweer* is ook bij *Wachterus* bekend, hij vertaelt het *ens*, *gladius* en tekent aldaer aen, dat het woord nu in dien zin gebruikt wordt, ons tegelijk lerende, dat men even als in dit woord, zo ook in anderen, voorbeelden aantrefte, dat een *held* of *krijgsman*, en zijne wapenen die hij tot zijns zelfs verwering nodig heeft, met enen en denzelfden naem benoemd worden; ja dees Taelken-

ner

(h) *Huydecoper* Pr. op de aengeh. plaets.
 (i) Proeve van Tael en Dichtk. bl. 602.

ner gaet verder, en doet onderzoek na de reden, waerom men het woord *degen* zo wel voor enen *held* als voor een *zwaerd* gebruikt heeft, en volgens het geen hij ons aldaer mededeelt, komt het algemeen gevoelen der taelgeleerden hier op uit, datmen in lateren tijd, een *Zwaerd* dezen naem gegeven hebbe, om dat het zwaerd te recht konde worden aengemerkt als een dienaar of slaef van den held, die overal zijnen heer en meester volgde, en waer dees gaen mocht zich altijd aen zijne zijde vervoegde, of, (vervolgt *Wachterus*) misfchien zal die benaming hier van zijnen oorsprong hebben, om dat het zwaerd, dat een held of krijgsman aen zijne zijde draegt, hem tegen alle vijandelijke aanvallen befchermt, en om dat ieder voor zich zelve den zelfden dienst van een zwaerd heeft, als het algemeen van de krijgslieden. Van het zelfde gevoelen is OL. WORMIUS (*k*), die de betekenis van *degen* voor *zwaerd* hier mede van afleidt, horenwe zijne eigene woorden daer hij van *degen* voor *held* genomen aldus spreekt: *Tractum ad gladium designandum, quem vere Danica voce Degen appellamus, quod eius ministerio in defensione utamur.* — In dezen laestgenoemden zin is dit woord

(*k*) *Monum. Dan. Lib. IV. p. 264. — 267.*

woord ook in andere talen bekend, zo als wij bij *Wachterus* vinden aengetekend.

In onze moedertaal zijn, gelijk uit het geen wij reeds hebben opgemerkt, gebleken is, beide de opgegeven betekenissen bekend, de oudste zal ook bij ons zijn *degen* voor enen *held* en daer van overgebracht tot het zijd-geweer, enen held of krijgsmann dienstig, om zich zelve te verdedigen, en voor geweld te bevrijden.

Degen voor *held* vindenwe bij de oudste neerduitsche schrijvers dikwils gebruikt, en wel, voor zo veel ons is voorgekomen, alleen in dezen zin, en niet voor een *zijd-geweer*, deze benaming doch is van lateren tijd, en dierhalven bij hen onbekend. In de eerstgenoemde betekenis te weten voor *held* lezenwe *deghen* in de *Historie van Zeghelijn van Jerusalem* 1563.

— *Een deghen fijn*
Van Jherusalem zeghelijn (1)

MAERLANT VII. B. f. 37. b.

Echt.

(1) Zie deze plaats breder aengehaeld bl. 48. daerwe ook gezeid hebben, dat wij deze woorden uit *Huydecopers* proeve hebben overgenomen. Zie dezen taekenner aengaende dit woord op de aldaer aengehaelde plaats

*Echt so bat die Deghen (m) snelle,
Des anderen nachts, dat die vacht
Droghe bleve bider Goodscracht,
Entie aerde bedouwen soude;
So mocht hi vechten als die boude
Dat dede God hem openbare,
Dat hi des zeghes seker ware.*

Zie hier *Richter*. VI. het is uit de geschiedenis die ons daer verhaeld wordt niet moeilijk op te maeken, dat *Gideon* dezen naem met recht verdiende, ja hij wordt in't zelfde Hoofddeel het 12. vs. genoemd *strijdbare helt*.

MAERLANT VII. B. f. 38. c.

*In sinen tiden gheloeft my des
Verwan die deghen Hercules
Antheuse den deghen coene.*

Deze hier bijgebrachte woorden uit *Maerlant* vindenwe bij *Huydecoper* in zijne breder aenteekeningen op *M. Stoke's Rijkronijk* IV. B. vs. 602. doch enigzins in lezing verschillende met ons affchrift, waer bij wij echter hier niet zullen stilstaen, de lezer kan het verschil met een opslag van het oog bemerken. Andere voorbeelden uit dezen ouden dichter daer hij dit woord gebruikt zijn er bij *Huydecoper* niet aengetekend, wij zullen onzen lezer noch enigen plaetzen, die ons zijn voorgekomen, hier mededelen.

(m) Te weten *Gideon*.

E 2

In

In het zelfde VII. B. lees ik in mijn MS.
zeven regels verder.

*Van Hercules dien deghen vercoren
Wart verslegghen Laomedon.*

En van David strijdende tegen den reus
Goliath zegt MAERLANT VIII. B. f. 45. b.

*Doe sprac David, die deghen vri,
Du comes mit wapen teghen mi
Ende ic come in den name Goods,
Dien du groten lachter boods:
Elc man sel weten opter aerden,
Niet in wapen, noch in zwaerden
Beschermt God siin volc allens.*

Ook lezenwe dit woord in het X. B. f. 80. c.

*Stadien hiet men te bedi
Dat Hercules die deghen vri
Also verre liep, eer hi stont
Tenen adem, dat si v cont.*

En noch bij den zelfden Dichter in de De-
struct. van Jheruf. f. 158. b. Hier zal ik wat
meer woorden aenhalen om dat uit de zamen-
hang de betekenis van *degghen* duidelijk kan
gezien worden.

Een

*Een Prince wasser, heet Juliaen,
 In Anthonia (n) ghestaen
 Neven des Keyfers Tytus side,
 Hi saghet en was onblide,
 Dat die Romeyne achter weken.
 Hoort hier wonder van hem spreken.
 Hi spranc danē mit ghewelt
 Totten Joden, die wonnen tsel,
 En dreef die Joden achterwaert
 Allene als een degghen waert,
 Want niemēt mochte hem wederstaen,
 Menighen sloech hi sonder waen.*

Het is der moeite waerdig te lezen het geen FL. JOSEPHUS (o) Joodf. Oorlog. VI. B. Hoofdf. 7. van dezen Juliaen verhaelt, daer kan men 'smans dapperheid en heldendaden vernemen, en tevens een bewijs vinden, dat de betekenis die wij aen het woord *degghen* gehecht hebben, de ware en eigenaerdige zij.

In den zelfden zin heb ik dit woord gevonden in de Roman van Grimbergen, onder de bijlagen van *Butkens* p. 36. a.

Zy

(n) Een toorn of burg te Jerusaleem.
 (o) Dezen Schrijver heeft *Maerlant* gevolgd in het stuk door hem getijeld *Destructie van Jherusaleem*.

Zy hadden menegen koenen Deghen.

En bij VELTHEM Sp. Histor. I. B. Cap. 37.
bl. 50.

Hier na feldy 't in 't gemeene

Horen al vertrecken mi

Hoe 't wederwan die deghen vri.

Le Long, wien zekerlijk deze verouderde betekenis van ons woord onbekend was, verklaert deze laetste regel aldus: *Hoe alles met het ZWEERT wederom wierdt gewonnen*. Uit deze gegevene verklaring of gelijk het beter zoude genoemd worden verduistering, is het niet moeilijk te besluiten, dat *Le Long* de woorden, die zijn Dichter hier geschreven hadt, niet verstondt, men kan deze woorden van *Le Long* dus vrij doorhalen, en 't woord *Degen* dat de Dichter hier gebruikt, moet niet volgens hem voor een *Zwaerd*, genomen worden, maer volgens *Huydecoper* (p) voor enen *Held*; te weten Eduward de eerste, Koning van Engeland.

De afleiding van ons woord *Deghen* vindenwe in de aengehaelde plaets uit *Huydecopers* aentekening op *M. Stoke*, daer hij schrijft dat dit woord afkomt van *dyden*, deeg. bij KILLIAEN is ons woord mede bekend, *Deghen*, *Deghen-man* vertaelt hij *Athleta*, *Pugil*, *vir praestans*,

(p) Proeve van Tael en Dichtk. bl. 609.

stans, strenuus, fortis. Wij kunnen niet nalaten hier noch in te voegen het geen wij aengaende dit woord lezen bij den groten taelkenner IHRE (q) *Hinc itaque* (zegt hij) *sua sponte patet, quid significet thegan vel thegeman, nempe virum probum et fortem quae duo vocabula pro synonymis erant in gente bellicosa: quibus addo, degeman quod apud Frisones virum probum denotat; Belg. deghe vel deghe-man vir praestans, strenuus; degelick probus, augustus, honestus, deghe virtus, probitas.* — men kan hier nu den oorsprong en juiste betekenis van ons *degelijk* leren, en uit het geen hier is aengetekend, wegens ons woord *Degen* voor *Held*, nagaen, hoe zommige woorden ener tale kunnen verouderen en in onbruik raken. Hoe vele Nederlanders zullen 'er niet gevonden worden, die, wanneer hun ene der aengehaelde plaetzen uit den *Rijmbijbel van Maerland* wierdt opgegeven, niet in staet zijn zouden, om enen goeden en verstaenbaren zin aen deze woorden te hechten, *Le Long* levert ons overvloedig bewijs op, dat het geen wij gezeid hebben, van gene waerschijnlijkheid ontbloot is, en te gelijk kan een ieder hier uit wederom zien, hoe nuttig het zij enige kundigheid der oudduitsche tale te bezitten.

(q) *Gloss. Suis-Goth.* Col. 876. op 't woord
THEGN.

L I E R Z A N G

Op onzen Zeeflag tegens de

B R I T T E N ,

GELEVERD DEN 5. AUG.

M D C C L X X I .

O Zonen van den moed , wier schaduw in den Staat
Der afgescheiden zielen ,
Vol krijgsbekommernis , de Hollandfche oorlogskielen ,
Al zwevend , gadeflaat ;
De Ruiters , Heemskerk , Tromp , Obdam , van Galen , Brakel .
Misnoegd om 't lange fcheepsgetakel ;

Men zegt , dat uwe maats , die , na den dood getrouw ,
Nog om u heen' kriöelen ,
Een' Zeevoogd onzer eeuw zijn minderheid doen voelen
Met honend fcheepsgejouw ,
Wijl gij voor zijne fchim een frak gelaat verwaardigt .
Heur naauwlijks met een groet verwaardigt .

J&

Ja, Helden, buitenkijf is Hollands watermagt,
In de agttiende eeuw geworven,
Met Menno's vreedzaamheid te bed en kooij gestorven.
Maar wat baat vederkragt,
Wanneer een sterke pees, gewoon den boog te dwingen,
Zijne einden hindert uitespringen.

Laat los de koord, laat los: hoe feller ingekneld,
Hoe feller uitgeslagen,
Zal, Schutter, uwe boog de pijl ver henen jagen
Met snorrend schutgeweld.
De boog gelijkt den moed van Bato's waterknegten,
Men vogt niet, toen men niet kon' vegten.

Maar zie, hoe 't zeegeluk aan onzen *Duitschen dog*
Een gloriekans verschafte.
Hij lag bij 't *hondenzand*, zijn vijand kwam en blafte,
Maar hij beet scherper nog.
De Britsche zeedog liet, op goed gebit ontvangen,
Al jankend, poot en ooren hangen.

Zijn uit het ikkerhol de duivels opgevloekt?
Het schijnt wel aan hun wapen.
Geen nood! hun moordgeweer, voor menschen niet geschapen,
Heeft de onzen niet verkloekt.
Val hagelbuy van spek en staal en glas en scherven.
Kruitbliksemvuur kan ook doen sterven.

Men

Men loopenstraff den Brit. Wie had hier de overmagt?

Wees gij de regter, Reden.

Zijn scheepslijst voor den dag! daar staat hij, weggestreden

Door kleiner tal en kragt.

(*) Belachtge Eustachius? 't is wel: maar treedt eens nader,

Stort tranen, Vaderlandsverrader;

Geen tranen van berouw, maar van boosaardigheid,

Maar van ontäarde kwelling;

() Niet, die van Welderen bij zijne slagvertelling**

Uit teere vreugde schreit.

Ga, vleiter, maak uw hof, bemint ge uw Britten anders,

Vervloek de brave Vaderlanders.

(*) Het is bijna onmogelijk, dat Hollanders gelagchen kunnen hebben om het verlies van dat eiland. Maar als men het nu evenwel eens gezien heeft?

()** Beminnlijk krijgsman! Met het heuglijk Zeenieuws naar de maag gevlogen, ontmoet hij, zegt men, een' bekenden. De volheid van zijn hart outlast zig. Hij verhaalt alles, en schreit.

TAAL-

TAALKUNDIGE
VERHANDELING

O V E R D E

O V E R B L I J F S E L S

D E R

GETISCHE TAAL

D O O R

ANDREAS MALMENIUS

UIT HET LATIJN VERTAALD.

T A A L K U N D I G E
V E R H A N D E L I N G
O V E R D E
O V E R B L I J F S E L S
D E R
G E T I S C H E T A A L.

§. I.

Men is reeds van overlang onder de geleerden over een gekomen, dat, wanneer men den oorsprong of verhuizing der volken wilde nasporen, men zich van geen' zekerer wegwijzer kon bedienen, dan van de meer of mindere overeenstemming of verschil dat 'er tusfchen de talen is. Want zo dra als ik bevinde, dat twe volken zeer veele dingen in hunne talen gemeen hebben, valt het niet moeilijk om te besluiten, dat 'er eenige gemeenschap moet geweest zijn, of door oorsprong of door omgang, die deze overeenkomst veroorzaakt heeft. Zo dat, op dat ik 't een of ander voorbeeld bijbreng, ieder een opmerken zal, wat den oorsprong van beide de talen aangaat, dat de Fransche en Engelsche twe verscheiden talen zijn, dan wie optelt 't oneindig aantal van woorden die deze uit geene ontleend heeft, zal veilig mogen besluiten, ja al waren 'er geen geschiedenisfen meer van overig, die 't noodlot

lot van beide de rijken der vergetelheid on-
 trokken, dat de Franschen te eeniger tijd,
 Engeland als overstroomt hebben; en, om dat
 hunne wetten voornamentlijk overvloeijen van
 Fransche spreekwijzen, met hun onder een
 gebied gestaan hebben, die deze tot hunne
 moedertaal hadden. Overweegt men voorts,
 dat 'er in deze beide rijken een klein gedeelte
 lands is, waar in een taal van de overige land-
 genooten verscheiden in gebruik is, maar die
 met malkander over een stemt, 't geen aan-
 gaande neder Bretagne in Frankrijk, en Wallis
 en Cornwallis in Engeland zeker is, in welke
 laatste plaats ook veele tekenen van oudheid
 gevonden worden, zal men zeker moeten be-
 sluiten, dat deze de taal geweest zij, die de
 inboorlingen van beide die rijken, voor de volk-
 plantingen der Romeinen, en vervolgens van de
 Franschen, Nederlanders en Noordsche volken,
 gesproken hebben. Zo ook, schoon dat men 't
 met geen zekerheid kan zeggen, welke volk-
 plantingen de Hongaren tot in 't afgelegen
 Finland gezonden hebben, of de Finnen in
 Hongarië; daar 'er nogthands een klaarblijke-
 lijke overeenkomst tusschen beider volken taal
 van de geleerden is opgemerkt (a), zal men
 zeker

(a) Zie JOH. EGENOLLS *Hist. Ling. Germ.*
 Part. 2. p. 72. en den voortreffelijken LEIB-
 NITZ in *Miscell. Berol.* p. 8.

zeker kunnen besluiten, dat deze beide volken van eenen oorsprong zijn, schoon de tekenen van verwandschap, door zo een verre verspreiding, duister zijn geworden.

§. I I.

Maar laten wij, met voorbijgaan van voorbeelden van andere volken, bij de Gothische taal ons bepaalen, in wier geschiedenis dit aanmerkelijk is, dat deze, schoon in 't afgelegene Ysland in vollen bloey, ook niet minder in een geheel tegen overgesteld gedeelte van Europa, bij vergelegene Tartars namelijk, en in Precopska in gebruik is. Dan daar 'er weinigen zijn, die naar deze woeste streken trekken, hebben wij niets dan alleen eene duistere kennis van die taal welke de Precopiers spreken; op dat evenwel den gunstigen Lezer blijke, wat van dezelve hier bekend is, hebben wij ons voorgesteld 't hier kort af te schetzen. Met opzet gaan wij voorbij de oudheden, die de Grieksche en Romeinsche Schrijvers, aangaande deze taal, ons bewaard hebben, als zijnde van welke men alleenlijk leeren kan, dat en Geten en Daciers en andere volken, de Scythische, dat is een en dezelfde taal, zo als STRABO (*b*) zegt gesproken hebben;

Γέραι,

(*b*) *Geograph. Lib. VII. p. 305.*

10 T A E L K U N D I G E

Ἔταγ, zegt hij, ὁμογλώττοι Δάκοις. d. i. *de Geten hebben eene taal met de Daciens*. Voegen wij hier bij nog twe getuigenisfen aangaande de taal der Oude Gothen, 't eene van PAUL. DIACONUS (c) die verhaalt: *dat de Gothen en Hypogothen (anders Kleine Gothen genaamd) Gepiden en Wandalen, die nergens anders dan in naam verschillen, en dezelfde taal spreken, onder Arcadius en Honorius den Donau overgekomen, zich neder gezet hebben in 't land der Romeinen.* 't ander van PROCOPIUS, (d) die spreekende aangaande de Gothen, Wandalen en Gepiden, dit zegt: *alle zijn zij blank van vel, hebben blond hair, zijn kloek van ligchaam, en van eene schoone gedaante, hebben dezelfde wetten, den zelfden Godsdienst, de Arriaansche namelijk, eindelijk eene en dezelfde taal, welke wij Gothische noemen, zo dat ik denke, dat deze alle eertijds een volk geweest zijn, en vervolgens door de naamen van hunne veldheeren maar onderscheiden zijn. Hunne oude verblijfplaats was aan de Rivier den Ister.* Tot een toegift wil ik de woorden van WALEFRIDUS STRABO (e) er nog bijvoegen: *de onze, zegt hij, hebben veel nuttige dingen, die zij te vooren niet wisten, geleerd voornamelijk van de GOTHEN.*
(die

(c) In *Continuat. Eutropii* Lib. XIV.

(d) *De Bello Vandalic.* Lib. I. C. 2.

(e) *De Reb. Eccles.* C. 7.

(die ook *Gustoniërs* genoemd worden) daar zij in dien tijd, als zij Christenen geworden zijn, hoewel niet op de rechte wijze, in de wingewesten der Grieken zich ophoudende, onze dat is de *Theutsche taal*, spraken, en zo als de *geschiedenisfen* ons verhalen, zouden de geleerdsten onder dit volk de heilige schrift in hunne eigen moedertaal hebben overgezet, van welke er nog eenige overblijfselen bij zommigen gevonden worden. Dit heb ik des te meer willen bijbrengen, op dat blijken zoude, dat *Matth. Praetorius* zich te vergeefs moeite gegeven hebbe, om in zijn boek *Orbis Gothicus* genaamd, aan te toonen, dat die *Geten* en *Gothen* die in de *Schriften der Ouden* zo beroemd zijn, geen *Gothisch*, maar *Sarmatisch* gesproken hebben.

§. I I I.

Dit dan, van welk wij 't tegendeel bewijzen zullen, blijkt zeer klaar, uit de overzetting van de *IV Euangelien*, welke kostbaare overblijfselen in onze *Hoogeschool te Upsal* bewaard worden, in 't zogenaamd, *Codex Argenteus*, welke taal alhoewel *HICKESIUS*, *LA CROZE* en anderen liever de *Frankische*, dan de *Gothiſche* hebben willen noemen, des niet tegenstaande heeft de zeer geleerde *M. NATH. THENSTEDT* (f) het tegendeel zo klaar en duidelijk

aan-

(f) *Disfert. de Ling. Cod. Argent.*

aangetoond, dat men niet meer behoefte te twijffelen. Hij toont ook niet alleen hoe waarfchijnlijk 't zij, dat *Ulphilas*, der Gothen biffchop in Moefie, de auteur is van deze overzetting, maar dat ook de Ostrogothen, welker naam zo bekend is geworden, door 't inneemen van Italie, dezelfde taal gefproken hebben. Bij dit alles niets bij te doen hebbende, ga ik over tot andere zaken.

§. I V.

Van die zelfde Ostrogothifche taal, is ons maar een enkel, uitgezonderd 't *Codex Argenteus*, gedenktuk overig; 't is die, hoewel korte ondertekening (*), welke onder de *Inscriptien* van *Donius*

(*) Te recht merkt *MALMENIUS* hier aan dat er uitgezonderd het *Codex Argenteus*, en enige Hoofddelen van den brief van Paulus aan de Romeinen, welken, na 't uitgeven van deze verhandeling, door *F. A. KNITTEL* en *IHRE* zijn uitgegeven, en welken *ED. LYE* achter zijn *Diction. Sax. Goth. Latin.* weer herdrukt heeft, maar een, en dat wel zeer klein Stukjen in de Getifche taal gefchreven overig is, te weten, voor zo veel tot ons gekomen is, alleen deze ondertekening van zekeren latijnschen Koopbrief in Italie opgefteld, en met de Gothifche ondertekening in lateren tijd uitgegeven door verfcheiden geleerden, en behalven door *DONIUS*, (zo als *Malmenius*, hier zelf aentekent,) noch door *ED. LYE Praef. ad Euang. Goth. p. 35.* door *IHRE. Disfer.*

Donius ANT. FRANC. GORIUS heeft uitgegeven te Florence 1731. en welke de zo even genoemde *Thenstedt* met de Letteren van 't C. A. in koper heeft doen snijden. 't Is wel der moeite waardig hier voor de Liefhebbers van diergelijke dingen, aan te merken, dat die taal, waar in die Koopbrief geschreven is, dezelfde is,

Disfer. de ling. Cod. Arg. §. 16. en vervolgens door *KNITTEL Verf. Goth. nonnull. Cap. Epist. Paul. ad Rom. Cap. VI. §. 220.* welke laatste na *Donius* ook de echte tekening der letteren, die in dit Stuk gebruikt zijn, opgeeft, *Tab. IX. Spec. II.* En, niet tegenstaande deze ondertekening reeds verscheiden malen het licht gezien heeft, zijn wij echter te rade geworden, de geheele Gothische ondertekening van den genoemden Koopbrief hier nevens in dit plaetjen onzen lezeren mede te delen; om dat alle die werken, waar in dit overblijfsel der Gethische Taal gevonden wordt, hier niet algemeen voor handen zijn, en dezelve dikwils langen tijd te vergeefs gezocht worden. Wij hebben hier eerst eene nauwkeurige aftekening der letteren in den oorspronlijken brief gebruikt, opgegeven, en daar na in de tweede plaats terstont laten volgen dezelfde ondertekening met die letteren, welken Bisshop *ULPHILAS* in het C. A. gebruikt heeft.

Dit oud en zeldzaam stuk is gevonden in de Charterkamer der Kerk te *Aretum*, geschreven naar de wijze der ouden op den bast of schel van eenen boom. De brief zelf waar toe deze Gothische ondertekening behoort, vervat eene verkoping van het landgoed *Caballaria*, met

is, als die van Ulphilas, voornamelijk, dewijl daar uit blijkt, waar van daan die volken gekomen zijn, die Rome, de heerschereuse der waereld, ten onder gebragt hebben, en dat zij dezelfde taal gesproken hebben, als die Geten of Gothen die aan den Ister woonden. Mogelijk zal er wel eens een tijd komen, dat wij zeer veele van

een gedeelte van het huis, verkocht door zekeren GUDILEBUS aan enen ALAMUD, beide Eerwaerde heren Diakonen. Voorts zouden wij deze ondertekening met stilzwijgen liever voorbijgaan en den Lezer verder wijzen op de zeer geleerde uitlegging van den kundigen KNITTEL; maar alzo wij hem in alles onze goedkeuringe niet geven kunnen, zo hebben wij het nodig geacht, hoewel kortelijk, onze gedagten hier omtrend mededeelen. Om hier beter in te slagen, zullen wij eerst onzen lezer de vertaling van de ondertekening naar de uitlegging van *E. Lye* mededeelen. De woorden van de ondertekening zijn: *ik Gudilubus dñs tho scabau tha bok. fra gawaurhta thus dñs Alamola fidwoz unjhana hug s:s kabaalarja jah killi ... ane rig andn . . . n jah usmelida.* 't geen betekent: *ik Gudilubus diaken heb dit verkogt den koopbrief heeft voor . . . gemaakt Thus Diaken Alamola heeft voor zich gekogt vier oncen van Caballaria en Killi. en heeft het ondertekend.* Van deze uitlegging zeggen wij, datze ons in zommige opzichten beter voldoet, dan die van *Knittel*, want de glsingen, die hij gemaakt heeft over de bedorven woorden, zijn, schoon geestig, wat vrij stout. Wij keuren nogthands zijne uitlegging van 't 6.7. en 8. woord zeer goed,

1 K P I I X I U B S A R N S P S K P E H A U H T A B S
 K O T P A H H I E P A Y A U P H T A P U E S K N S
 A A A P X A X I A Y S R U N K S A N A H U P *
 E I E K A B A A A R S A S A H K I A A I P P A N E S
 R A P S A N A N O X H S A H I F H E L I A A *

1 K P H A I A N B S A K N S P S X P K A B A N H T A B X K .
 P K A P A Y A U P H T A P S H E A K N S A A A P X
 A A P I A Y X K H N K S A N . H N C K A B A A A R K
 S A S A H K I A A I A N E S K A T A N A N H
 S A H I F H E L I A A .

1. 1919-1920

2. 1921-1922

3. 1923-1924

4. 1925-1926

5. 1927-1928

6. 1929-1930

7. 1931-1932

8. 1933-1934

9. 1935-1936

10. 1937-1938

11. 1939-1940

van diergelijke overblijffels zullen zien, tot geene geringe eer en luister der Gothifche taal, in het openbaar verschijnen, merkwaardig is zeker 't getuigenis van HIERONYMUS ROMAN, een spaansch fchrijver, 't welk volgens aanwijzing van *Andr. Norrelius*, onlangs onzen Boekbewaarder,

goed. welke woorden hij verklaart dat men lezen moet *boha fram mis. den koopbrief voor mij.* wij lezen ook liefst met hem, 't *charaëter* e voor een s daar *Lye* 't voor een e aanzag. Dit gevoelen wordt nog meer bevestigd uit het *Alphabetum Gothicum* dat B. VULCANIUS heeft uitgegeven. — Dan zijne uitlegging van 't 18. 19. 20. 21. woord voldoet ons niet en willen liever die woorden zo laten als die zijn, dan die stoute gissing aannemen, dewijl 't ons niet zeer waarfchijnlijk voorkomt, dat juist in die ondertekening, die zuiver gothifch is, latijnsche woorden zouden zijn ingelast. Te meer zoude 't te verwonderen zijn, dat de andere naamen geheel zoude gefchreven zijn, maar die Romeinfche naam met verkorting. De uitlegging van 't 15. en 16. is minder stout, meer derhalven aanneemelijk. In de ondertekening leest men eigenlijk *hug /* welke *h.* door aanvoeging van een klein fchrapjen ligtelijk in een *b* verandert, en de verkorte fchrijfwijze van dit woord voor *bugjatth* is niet onwaarfchijnlijk, om dat 't woord juist de regel fluit; want het * daar bij getekend toont aan, dat aldaar in 't oorfpronglijk de regel eindigt; van gelijke betekenis is 't ook bij het 9. en 22. woord, welk 22. woord mede bedorven is, ten minften zijn de *charaëters* onverftaanbaar. De geleerde *LYE* was van oordeel, dat men er *and quothu / renuntiavit*, moest lezen. VERTAALDER.

der, door *Edward Lye* (g) wordt bijgebracht, welke, alwaar hij over 't Noordsch gemeenebest handelt, zijn gezegde van *Ulphilas* met deze woorden besluit. *Ik heb in de stad Turin aan den voet der Alpen gezien een Breviarium van dien zelfden Bisshop geschreven met de eigene Letters van dit volk, en nog andere boeken van bijzonderen inhoud.*

§. V.

Ter dezer plaatze moet men ook niet voorbijgaan het Gothisch voorschrift (*formula*), 't geen voorkomt in eenen brief van *AUGUSTINUS* (h), behelfende eene twistrede tusfchen *Pascentius* en *Augustinus* over 't gebruik van 't woord ὁμοῦσι, welk veelen van de tegenstrevers der eerste Kerk, als een ongeschikt en en vreemd woord hebben willen verbannen. Dus zijn zijne woorden: *Zo 't geoorloft is, dat niet alleen de Barbaren, in hunne moedertaal, maar ook zelf de Romeinen zeggen, si hora armen, 't geen betekent, Heere ontfermt u, waarom zoude 't dan den Kerkvaderen niet vrijstaan in hunne Kerkvergaderingen, in Griekenland zelve, van waar de leer overal heen verspreid is, in hunne moedertaal 't woord ὁμοῦσι te gebruiken.* Over de beduidenis

(g) *In praef. ad edit. Ulphilae Benzelian. p. 39.*

(h) *Epistol. 178.*

nis der bijgebragte Gothifche woorden, behoeft men niet in twijffel te staan, alzo Vader *Augustinus* zelf die ons verklaart, en zegt, datze 't zelfde zouden betekenen, als 't Latijnfche: *Domine miserere*. Maar hoe deze betekenis hier uit te haalen, is men gantsch niet eens onder de geleerden. Ik derhalven denk, dat het den goedgunftigen Lezer niet onaangenaam zal zijn, indien ik de woorden van den Heere *I H R E* hier uitschrijve, welken hij aangaande deze plaats heeft aangetekend, hij zegt, (na dat hij den lezer onderrigt hadt, dat *arman* in de Gothifche taal *ontfermen* betekende, waar van daan *arma mihi miserere mei*, *armuggkis miserere nostri*, en dat daar mede overeenstemde 't Finnifch *armo, gratia, misericordia, armias, benignus*, enz.) „ Omtrend de lezing „ dezer plaats hebben de taalkundigen zich veel „ moeite gegeven. 't laafte gedeelte is wel „ niet twijffelagtig, indien men maar, gelijk „ *JUNIUS* regt aanmerkt, voor *armen*, *armai* „ leeze. Omtrend de voorgaande woorden „ *fi hora* is men 't wel eens, dat dezelve be- „ dorven zijn door de onachtzaamheid der „ affchrijveren; maar hoe dezen te verbeete- „ ren, verfchilt men zeer veel. *Junius* durft „ met zijn' *Hefychius* hier niet voor den dag „ komen, alhoewel men daar vindt dat *σιφ* bij de „ *Laconiers* voor *God* gebruikt is, maar hij is

„ van gedagten, dat *fi hora* of *figora* de naam
 „ van *God* is, van *Sigor*, Zweeds. *Sege*, *victo-*
 „ *ria*. *Wachterus* meent, dat men door 't bij-
 „ voegen van 't woord **f**an den zin volmaaken
 „ moet : **f**an *fi hora arma / Domine victoria-*
 „ *rum miserere*. *Stephانيus* in zijne aantekenin-
 „ gen op *Saxo Grammaticus* p. 209. maakt van
 „ *fi hora armen / sig forbarne*, denkende, dat
 „ 't woord **H**erre bij den afschrijver in de pen
 „ gebleven is. Anderen oordeelen, dat *Sir*,
 „ 't geen in de Fransche, Engelsche en Ys-
 „ landsche taalen *Heer*, *Dominus* betekent, in
 „ *fi hora* moet veranderd worden. Dan laten
 „ wij deze en dergelijke gisfingen daar laten,
 „ daar 't oud Handschrift, dat *Rigaltius* heeft
 „ toebehoord, en dat in de laatste uitgave van
 „ 't *Glossarium* van *Du Cange* in v. *fi hora armen*
 „ wordt aangehaald, ons den weg toont, om
 „ de waare lezing te vinden. Dat namelijk
 „ heeft **Ph**ota *armes /* dat de Vaders Bene-
 „ dictyners meenen genoomen te zijn voor
 „ *Drott*, *Trott*. Maar wij merken hier op aan,
 „ dat, alhoewel *Drott*, *Drithen*, *Druthin*, *Dro-*
 „ *thin*, zeer gemeenzaame benamingen van ee-
 „ nen *Heer* zijn, de Gothen nogthands dit woord
 „ niet gekend hebben, ten minsten dat het ner-
 „ gens voorkomt in 't *Cod. Argent*. Ik voor
 „ mij geloov', dat men bijna zonder eene let-
 „ ter te veranderen de lezing van het Hand-
 „ schrift

„ schrift van *Rigaltius* zoude kunnen behouden,
 „ met voor **Frota Froja** of volgens de Gothi-
 „ sche uitspraak **Frauja** te zetten: want dus
 „ noemden die een' *Heer*. Matth. XXVII. 63.
 „ **Frauja gamundebum / thatei jains airziands**
 „ **quath**: *Domine meminimus quod iste deceptor*
 „ *dicebat*: hier van **Fraujinon / dominari, heer-**
 „ *schen*. Voorts zoude de reden, waarom *Au-*
 „ *gustinus* deze woorden voornamelijk als een
 „ voorbeeld heeft willen bijbrengen, hebben
 „ kunnen zijn, of om dat de kerk hier mede
 „ haar gezang begon, of, 't geen ik nog meer
 „ zoude denken, om dat het de gewoonte was
 „ bij de Gothen, wanneer zij slag zouden le-
 „ veren het krijgsgeschiedenis hier mede te begin-
 „ nen, gelijk ieder volk zijne bijzondere leus
 „ in den strijd hadde. Zie DU FRESNE in
 „ *Monsgaudii*. Dit verhaalt ons STURLESO-
 „ NIUS *Histor.* Tom. II. p. 419. van den slag
 „ van Erling Sekack: *tha fungu their Kirial*
 „ *allir hat, oc bordo vopnum allir a Skioldu*
 „ *sina: toen riepen zij alle, Kyrie eleefon,*
 „ *en sloegen met de wapenen tegen hunne schil-*
 „ *den.* zie D. G. MORHOF *de Ling. et Poësi*
 „ *Germ.* p. 346.”

§. VI.

Behalven deze weinigen, die wij tot hier toe hebben bijgebracht, komen 'er ook nog verschei-

F 5 den

den Gothifche woorden voor, hier en daar door fchrijvers van de middeleeuwen, die aangaande de Gothen gefchreven hebben, aangehaald, maar voornamelijk zeer veelen in de Wetten der Wifigothen, Longobarden, en Burgundiers. Het zoude met ons voorftel wel niet ftrijdig zijn, deze allen bij een naar ons vermoegen op te zamelen, maar daar de konftwoorden, die in rechtsgedingen gebruikelijk zijn, voor 't grootste gedeelte een langwijziger onderzoek benodigd hebben, dan dat wij deze allen naar behooren zoude kunnen behandelen, ben ik genoodfaakt, hier van voor 't tegenwoordige af te zien. Eene proeve hier van heeft de zeer geleerde JOAN. LOCCENIUS gegeven achter zijn *Lexicon Juris fuiogothici*, welk begonnen werk 'zo 't iemand lufte te volbrengen, hij zoude, der geleerde waereld geen ondiens doen: hij brengt daar bij 't woord *allodium*, *omnimoda poffefio*, van *al*, *omnis*, en *od*, *posfefio*. *Casthaldia*, *procuratio hospitem* van *gast*, *gast*, *hospes*, en *halda*, *tractare*, *nutrire*. *Cavena*, *cella*, *penuaria*, *apotheca*, van *kofwe*, *camera*. *Felonia*, *infidelitas vafalli ad verfus Dominum*, van *fal*, *noxa*, of liever van *wela*, *decipere*, *prodere*, van waar *Welamadr*, *proditor*. Zie VERELIUS *Ind.* p. 287. **w** en **f** worden dikwils verwiffeld. *Feudum*, van *foda*, *alere*, of liever van *weita*, *concedere*, waar van *weitsla*,
manus,

manus, *weitsluman*, *vasallus*: anderen ga ik voorbij.

De Gothifche woorden, welken men bij de Gefchiedfchrijvers vindt heeft ons VOSSIUS in zijne geleerde verhandeling *de Vitiis sermon.* Lat. wel verzameld en uitgelegd, maar eenen veel grooteren voorraad hier van vindt men in 't *Glosfar. Med. Aevi Latinit. van DU FRESNE*, een werk van veele jaaren arbeids, welk onlangs door de Vaders Benedictyners op nieuws zeer vermeerderd te Parijs is uitgegeven. Maar gelijk deze geleerde mannen niet alleen de Gothifche, maar ook de Alemannifche, Angelfaxifche, Gallifche, en alle de vreemde woorden van Europa bij den anderen hebben willen verzamelen, zouden zeker de Liefhebbers van 't Gothifch wel wenschen, dat wij die woorden welke de latijnsche Schrijvers uit de Gothifche taal hebben aangetekend, in 't bijzonder bij een hadden met derzelve betekenisfen, op die zelfde wijze, als J. I. PONTANUS die van de oude Galliers bij de oude fchrijvers voorkomen, bij een verzameld heeft, en onder de titel van *Glosfarium priscum Gallicum*, achter zijn *Itinerarium Galliae Narbonensis* heeft uitgegeven. 't Is wel waar, zo men 'er de Gothifche de Burgundifche en de Wandalifche woorden afneemt, 't getal der overblijvenden niet groot zijn zal; maar laat 't zo klein zijn als 't wil, die
zugt

zugt tot de Oudheden hebben, zal't echter niet onaangenaam zijn. Veele geleerden zijn van oordeel, dat deze taal veel nadeel heeft geleden, door 't wegraken van 't boekjen, 't geen *Aristoteles* volgens getuigenis van *VARRO* geschreeven zoude hebben, en wiens tijtel geweest is *Nomina Barbarica*: als van gedagten zijnde, dat er veele dingen aangaande deze taal zouden in te vinden zijn, voornamelijk, om dat hij door *Barbaarsche* zekerlijk de Scijsische en Gothische zal verstaan hebben, gelijk altoos de Grieken gewoon geweest zijn. Maar ik voor mij houde 't liever met den geleerden *Turnebus*, *Fabricius* en *Wouwerius* en anderen, die van gevoelen zijn, dat er door de affchrijvers in plaats van *Nomina*, *Nomina* geschreven is, zo dat *Aristoteles* geen Scijsisch Woordenboek, maar een werk, dat meer geloofd verdiend, aangaande de oude wetten den nakomeling zoude hebben nagelaten. Dan zekerer is 't, dat *Anfileubus* een bischop der Gothen, een Woordenboek van zijne taal heeft opgesteld, 't geen *PHIL. JAC. MAUSSACUS* getuigt zelf in een oud handschrift van de Bibliotheek te *Mosia* gezien te hebben. Het waare te wenschen, dat de geleerden, indien zo iets nog hier of daar in een Bibliotheek in Europa, schuilde, 't der geleerde waereld wilden mededeelen, als geen gering licht aan de beoeffening der Gothische taal zullende toebrengeu.

Want

Want het zoude gantsch niet zonder verwaandheid zijn, te wenschen, dat hier of daar nog overig waren, van die boekskens, welke *Ovidius* zegt dat hij in de Gothische taale zoude geschreven hebben. Dewijl 't meer dan waarschijnlijk is dat deze Kinderen in de wieg gesmoord zijn, dan datze iemand gevonden hebben, die zich hunner behoudenis verwaardigd heeft. 't Is ondertusfchen zeker, dat dees dichter en Gothisch verstaan en geschreven hebbe, dewijl hij zelf vreest, dat er buiten zijn weten hier of daar eenige woorden uit Pontus mogten zijn ingeslopen, in zijn' latijnsche versen; dus zingt hij op 't einde van 't III. Boek van zijne *Klaagdigten*: *Ik vrees, geloof mij, dat gij eenige Pontische woorden onder de Latijnsche gemengd in mijne schriften zult vinden.*

§. V I I.

Veele overblijffelen van de Gothische taale, en wel de meeste van allen heeft ons JORNANDES, die niet alleen Bisfchop van de Gothen in Italie, maar ook zelf een Goth of Alanier van geboorte en aan een voornaam geslacht der Alaniers verbonden geweest is, nagelaten (*i*). Dees, zeg ik, heeft aangaande de Geten onder het verhalen van hunne roemrugtige daden, niet zelden aangetoond, hoe verscheiden zaken in
zijne

(*i*) Zie zijn Boek *de Rebus Getic.* Cap. L. p. 185. ex edit. *B. Vulcanii* 1618.

zijne Moedertaal genoemd zijn geweest, welke ons heden wel wat vreemd in de ooren klinken, doch nogthands zuiver Gothisch zijn. Wij zullen dezelve, zo als zij ons maar in de gedagten komen, eens optellen, beginnende met den naam van de beroemde Volken Ostrogothen en Westrogothen, van welke benamingen hij aldus spreekt (k): *Ablavius de Geschiedschrijver verhaalt, dat een gedeelte van hun, om dat zij aan den oever van den Pontus, gelijk wij gezegd hebben, in Scythie zich verspreid hadden, die aan de oostzijde zich onthielden, en over welken Ostrogotha 't gezag voerde, ('t is onzeker ofze naar zijnen naam of naar de plaats benoemd zijn (†)) Ostrogothen, maar de overige Westrogothen genaamd zijn. Hier uit zien wij dat één van hun 't oosten en 't westen niet*

(k) *De Reb. Get. C. XIII. p. 144.*

(†) Er wordt onder de geleerden getwist, wanneer eigenlijk deze onderscheiden benaming bij de Gothen plaats gegrepen hebbe; wij voor ons stellen met *Malmenius*, dat zij reeds in oost- en westgothen onderscheiden waren, toen zij nog in hun eigen Vaderland woonachtig waren, en niet genoemd zijn naar mate zij naar 't oosten of 't westen optrokken, dewijl het doch zeker is, dat men deze benaming niet geve van de ligging der plaats waar heen iemand optrekt, maar van de ligging der plaats waar in men woont. Zie *GROTIUS in Proleg. Histor. Gothor. p. 44.* Of zij aldus naar de naamen hunner Veldheeren onderscheiden wierden laat ik daar-
VERT.

niet met Sarmatische , maar met ware Gothische namen genoemd hebbe , en dat wel met die , welken heden nog in ons Vaderland in vol gebruik zijn , gelijk getuigen de namen van Oostfalie en Westfalie , Oostfexie en Westfexie enz. De Moefogothische taal heeft ook nog andere woorden , waar mede zij die streken des hemels aanduiden , zo als 't *Codex Argenteus* ons leert , alwaar **fram urrunsa** (†) is van 't oosten en **fram faitque** van 't westen. 't eerste komt van **urcinan** *prodire, oriri* , 't ander mogelijk van **satian / ponere** , even als wij 't westen *solfater* noemen: en *for an solfatis* (l) komt ons voor in *Ostg. L. Raffta B. c. 21.* 't geen betekent: *eer de zon ondergaat* , 't geen bij **KERO** (§) gezegd wordt , *er dera sunnen sedalkange* ,

(†) Beide deze woorden komen voor Matth. VIII. vs. 11. *managai fram urrunsa jah faitqua quemand. veele zullen komen van 't oosten en 't westen.* VERT.

(l) Vergelijk hier mede **VOSSIUS** *de Vitiis Serm. v. solfatis.*

(§) *In Gloss. Aleman.* zegt **Malmenius** 't welk dan dat zoude zijn 't geen **MELCH. GOLDASTUS** heeft uitgegeven in zijn *Scriptt. Rer. Aleman.* Tom. II. p. 69. maar alzo deze woorden aldaar niet gevonden worden , en er geen ander *Glosarium* van **Kero** is , zo heeft de geleerde **Malmenius** zich hier zekerlijk vergist , en heeft willen schrijven in *Translatione Regul. S. Beno-*

kange, voor *zonne ondergang*, van woord tot woord betekent het voor dat de zon gaat zitten, van *sedal*, *sedile*, en *kange* of *gange*, *itio*.

De afkomst van *Alaricus* verhaalt ons dezelfde JORNANDES, alwaar hij, spreekende aangaande de voornaame geslachten van Getischen afkomst van *Amala* en *Baltha*, zegt (m): *Zij verkiezen zich Alaric tot Koning, die uit het tweede adelijk geslacht na dat van Amala gesproten was, namelijk, dat van BALTHA, die al overlang uit hoofde van zijne dapperheid den naam van BALTHA d. i. dapper onder de zijne bekomen hadt.* Hier uit zien wij dat *Baltha* bij de uitlandsche Gothen *dapper* betekende, welk woord niemand zal ontkennen, dat het Zweeds-Gothisch zij. In de naamlijst der Koningen, die gevoegd is achter de wetten der Westgothen, wordt RAGVALDUS als *baldur* en *huxstor*. d. i. *dapper* en *kloekmoedig* beschreven; in 't A. S. is *belde* ook *dap-*

Bened. Theotisca. Welk stuk der oudheid de groote SCHILTERUS in zijn *Theaurus* heeft uitgegeeven; alwaar in 't IV. Cap. deze zelfde woorden gevonden worden, hoewel met dit onderscheid, dat er voor *sunnen sunnum* staat. SETHELGANGI. *Occasum* heeft het *Glosar.* van LIPSIVS, waar op SOMNERUS dit heeft aangetekend: *Hoc Sax. setlgong et setellung a setl, sedes et gangan, ire quasi sesum ire; unde nostrum sune go to eodem sensu.* VERT.

(m) *De Reb. Get. C. XXIX. p. 81.*

zappenheid. Alem. *beldi* (†) in Opperduitsch-land is *balden*, *audere*: welke woorden alle stou-
telijk van 't Grieksch παραβόλαος (welke in de
Grieksche Kerk zeker foort van geestelijke
was, die de zieken oppaste) door MER. CA-
SAUBONUS (n) worden afgeleid. Dat ons
bild

(†) Dit woord leest men bij OTRID. *Euang.* Lib.
IV. Cap. XXI. vs. 28.

Thieselbun zaltun alle mir
thesa beldi fona thir.

d. i. zij alle hebben mij deze stoutmoedigheid van
u. verhaalt. Zij zeiden ook *baldi* voor *beldi*,
't geen men vindt bij den zelfden Lib. IV.
C. XIII. vs. 59. *Glossar. Lips.* Baldo et alibi
Balatico (waar voor Schilter leest Baldico)
fiducialiter. SOMNERUS. in not. „ *Audax*
„ *Sax.* bald. *audaciter* baldlic. (in zijn
„ *Glossar.* heeft hij ook *beald.* en *bealdlic.*)
„ unde nostratium, *bold* & *boldy.* „ KI-
LIAAN. BALD *vet.* i. BOUDE *Audax.*
BALDDAEDIGH. *Audax*, *temerarius*, *præ-*
ceps. BOUDE. *Audax*, *confidens.* *ital.*
baldo, *baldanzoso.* BOUDELICK. *Audacter.*
BOUDELINK. *Audaculus.* Dat de oude
Fransche woorden *baud* en *baude* mede uit de-
zen wortel gesproken zijn tekent ons de Ge-
leerde GILBERT aan, in zijne Verhandeling
over den naam der *Merovingiens* te vinden in 't
XX Deel van de *Memoir. de l'Academ. des In-*
script. et. Bell. Lettr. een^e Verhandeling wel
waardig om gelezen te worden. VERT.

(n) In *Tract. de L. Anglo-Sax.* [Ongelukkig is
Casau-

als behalven *lappet* en *vermogen* ook *voorspraf-*
-moet en *voorspraf* en *voorspraf* en *voorspraf* en *voorspraf*
 en *voorspraf* en *voorspraf* en *voorspraf* en *voorspraf*

Casaubonus in dat *Tractaat* 't spoor, bijster, met
 allen, welken met hem in een gevoelen zyn:
 daar doch de oorsprong onzer taal niet uit 't
 Grieksch maar uit de oude Noordfche en
 Duitfche talen gezogt moet worden. 't Is te
 verwonderen, dat zelf de geleerde JUNIUS
 een man, wiens ongemeene geleerdheid en vlijt
 in 't naspouwen der oude talen, wij niet genog
 roemen kunnen, evenwel mede 't Grieksch te
 hulp heeft willen nemen in woorden, welker oor-
 sprong hem duister was. 't Geen den fchran-
 deren WASCHTERUS in dien geleerden man
 ook heeft tegengeftaan: bewijs hier van vinden wij
 in zijne aantekening op 't woord *GIOBK*, *cor-*
tex suberis, alwaar zijne woorden dus zijn:
 „ JUNIUS more criticorum, qui nihil magni-
 ficum putant, nisi quod difficile est, et lon-
 ge peritum; descedit a *Gr. σφραγίς*, *strep-*
tus, quia scil. suber crepidis suppositum au-
 res crepero sono laedit? Voorwaar ver ge-
 noeg gezocht. 't Tegengestelde van *Junius* heeft
 de zeer geleerde JO. IHRB voor zeker gehou-
 den, dat namelijk de oorsprong van de Latijn-
 fche en Griekfche talen in de Moefogothifche
 gezogt moest worden. (Zie zyne *Dissertatio*
de Origin. L. Latin. et Graec. inter Moefogoth.
reperiund. en zijne *Praefat.* voor *SOTBERGII*
Viphil. illustr.) Jammer is 't dat twee zulke
 groote mannen tot die beide uiterften gekomen
 zijn. En des te meer te verwonderen, in dien
 Grooten JO. IHRB; om dat hij in 't afleiden
 der oude Noordfche en verwandschapte talen
 zo juist en naauw oplettend was, dat hij in
 zijn *Gloss. Saxon. Goth.* col. 746. dit heerlijk ge-
 tuignis schreef: „ Et ut verum fatear, nimis
 „ quam

Vijf, illustris, betekent, zal op een' andere plaats getoond worden. (*)

Bij

„ quam ego Auctor fuero, ut peregre quaeratur, quod domi et sub manibus est.” Mooglyk zullen wij de onwaarschijnlijkheid van beide stellingen in 't vervolg bij gelegenheid eens klaar, naar onze gedagten, aantonen; wij zouden nu al te langwylig zijn, indien wij dit hier wilden bewijzen. Alleenlijk moet ik dit nog aanmerken, dat alle de Geleerden, die oost eenige aanmerkingen over onze taal geschreven hebben, dit gevoelen hebben aangekweekt. Mooglyk alleen uit zugt voor de Grieksche taal, (niemand vatte nogthands, dit op, als tot veragting diër tale gezegd, 't tegendeel is waar, ik heb altoos groote lust tot 't beoefenen diër tale gehadt; en 't is te bejammeren, dat dezelve in onze dagen van de zich in de onderscheiden takken der Geleerdheid oeffenende Jeugd zo verwaarloosd en veracht wordt.) uitgenomen één die alle de deelen onzer tale wat nauwkeuriger en dieper inziende, ik meen den Grooten LAMBERT TEN KATE, zich niet heeft laten vervoeren door de algemeene overeenstemming der Geleerden; maar deze woorden openlijk durven schrijven: „ Waarom dat het Grieks juist de moeder (van onze tale) zoude zijn, kan ik niet bevroeden. Zijn we van de Grieken afkomstig? daer van is zo min blijk, als dat de Grieken van onze voorouders gesproken zijn. Van de oudste tijden af, dat der Grieken staet en sprack in atringe geweest is, vind men immers niet dat er eenige geméenschap was tusschen hen en onze Noordsche Volkeren. Zonder geméenschap nogthans en neemt men geene woorden aan.” Zie de *Gemeenschap tusschen de Gottf. Spraek, en Ned.* bl. 16.] VERT.

(*) Wij hadden gaarn gezien, dat de Hr. *Malmesbury*

Bij den zelfden komt ons ook voor 't woord *Bellagines*, welke benaming die wetten zouden gehadt hebben, welke hun raadsman *Diceneus* hun voorgeschreven heeft. *Hun de natuurkunde lerende*, zegt hij (o), heeft hij te wege gebragt, dat zij natuurlijk naar hunne eigen wetten leefden, welken beschreven wetten zij tot nog toe **BELLAGINES** noemen. Alle de Geleerden stemmen toe, dat het middelste gedeelte van dit woord zoude uirmaken, dat zeer bekend woord **LAG**, 't geen van de tijden van *Diceneus* tot heden toe in 't Gothisch in gebruik is, en een *Wet* betekent; maar aangaande de eerste lettergreep is men 't gantsch niet eens, hoewel nochtands zoo niet, of **LUNDIUS**, **RUDBEDKIUS**, **VERELIUS**, **SPELMANNUS**, **WACHTERUS** en anderen (*) hebben gezamentlijk bewezen, dat men voor *Bellagines* moet lezen *Bijlagines*, van *bij*, dat in 't algemeen een *woning*, maar vervolgens een *dorp*, en eindelijk een *stad* betekent. Dan
tegen

nus aan deze zijne belofte voldaan hadde; maar, helaas! heeft hij ongelukkiglijk die niet nagekomen. VERT.

(o) *De Reb. Get. C. IV. p. 37.*

(*) Van dezelfde gedagten zijn ook **LOCCENIUS** *Antiq. Suio-Goth. p. 49* **GROTIUS** *in Gothic. p. 175* en **STIERNHOEK** *Lib. I. Jur. Sueogoth. vet. Cap. I. VERT.*

tegen deze gisfing zoude men kunnen tegenwerpen, dat zij, aan wie dees Wetgever wetten heeft voorgeschreven, zwervende volkeren waren, en bij gevolg geen vaste woonplaats, laat staan steden hadden. Maar hier merken wij op aan, dat, daar alle burgerlijke wetten haar opzigt hebben tot een' vergadering van menschen, of eene stad, en bij gevolg onder een' verstrooide menigte onnut zouden zijn, 't ons zeer waarschijnlijk zij, dat *Diceneus* door deze wetten de zwervende wijze van leven der Scythen hebbe willen verbeteren (§). Voorts verdient 't aanmerking, dat *bik* in oud Alemannisch een *wet* betekent:

waar

(§) Dit is nog de beste uitlegging die wij van 't woord *BELLAGINES* gevonden hebben, en die ons 't meest voldoet. De gedagten van *BON. VULCANIUS* lopen mede hier heen in *not. ad Jornandem* p. 37. Van een geheel ander gevoelen is *HEINECCIUS* in *Not. ad Histor. Fur. Germ.* §. XI. die meent, dat het geene Burgerlijke wetten geweest zijn, om naar geregeerd te worden; maar voorschriften om wel en gezond te leven, en leidt het woord af van 't H. — D. *Wohlbehagen* N. — D. *Welbehagen*, dat bij hem *gezondheid* en *welvaart* betekent. Aan deze uitlegging en afleiding van *Heineccius* hangt deszelfs uitlegger *SILBERADIUS* ook zijn zegel. Beide zijn zij zeer ongelukkig geweest in hunne gisfingen. VERT.

waar van WACHTERUS *weichbill, billich enz.* aflelt.

Dezelfde *Jornandes* verhaalt ons ook, dat die Waarzegsters, welke *Filimenus* der Gothen Koning, van zijn leger hadt weggejaagd, in zijne moedertaal *Aliorumnas* geheten zijn geweest. Dit zijn zijne woorden (p): *Na zijn vertrek van 't eiland Scanzia, bevont hij dat 'er onder zijn volk zekere Waarzegsters waren, welke hij zelf in zijne moedertaal Aliorumnas noemde enz.* Zeer veele meenen, dat de Gothische woorden van uitlandsche uitschrijveren niet zelden bedorven zijn, welk gebrek dit woord ook gekregen zoude hebben; maar hoe 't te verbeteren, daar in heeft ieder Geleerde naar zijne wijze van denken onderscheiden gedachten voorgestelt, 't meeste gedeelte nogthands komt hier in over een; dat men 't woord van *Runa* moet afleiden, en bij gevolg zoude men dan *Arunas*, of *Adalrunas* moeten lezen. *Runa* (*) betekent, gelijk bekend is, een ge-

ruisch

(p). *De Reb. Get. C. XXIV. p. 67.*

(*) Bij KILIAAN vind ik: ROENEN, RUENEN, *sufurrare insurrare, in aurem dicere*. RUENEN. *vetus. i. roenen, musfare, musstare.* RUYNEN, OOR-RUYNEN *sufurrare, in aurem musitare*. In 't A. — S. vindt men ook *runian, runigean, sufurrare. Alem. runen. Germ.*

raunisch maken, fluisstaren, gelijk de Waarzegsters
 en

Germ. *raunen*. Dit woord wierdt eigenlijk oudtijds 't meest gebruik, van de waarzegsters en zogenoemde voorzegsters van toekomstige lotgevallen, en dus betekende het *mystice loqui*; want dat soort van volk is altijd gewoon, om bij 't doen van zodanige voorzeggingen iets onverstaaubar, binnens monds te prevelen, als of zij zekere alleenspraken met de geesten hadden. Hier van vindt men 't M-G. woord *runa* voor *mysterium* gebruikt bij ULPHILAS *Maxc. IV. vs. II.* *istwis atgiban ist kunnant runa thiudangardjos goths*. Waar voor de onze hebben: *het is u gegeven te verstaen de verborgenheid des koningrijks Gods*. En dewijl de Raadsvergaderingen, en de voortellingen die daar in geschieden meest altijd in 't geheim gehouden wierden, zo vinden wij dit woord *runa* ook bij den zelfden *Ulphil.* voor *consilium* gebruikt. Want om met JUNIUS in zijn *Glosf. v. runa* te denken dat dit *consilium* van *parianon confuere* afkomt, kan ik zo min als de Geleerde IHRÉ (zie zijn *Glosf. col. 472.*) besluiten. In 't A-S. betekent *Run* doch gemeenlijk *geryne, mysterium*, en ook vindt men daar *run* voor *consilium* (zie *LYE Diction. Sax. et Goth. Lat.*) hier van benoemt Koning *Aelfred* aartig 't *hart, pectus, animus*, met den naam van *runcofa, mysterii sive consilii cista*, om dat daar de geheimen raadslagen als in een kist verborgen zijn, in zijne *A-sax. Dichtkundige vertaling van Boethius de Consol. Phil.* achter zijne vertal. in onrijm, door C. RAWLISON 1698. te Oxford uitgegeven pag. 184.

en Toverhexen gewoon zijn te doen, om onnozele

He mag sithhan.

On his runcofan.

Rihrwisnesse.

Findan on ferhte.

d. i. *potest deinde in eius pectore justiam invenire cum pavore.* Ook vind ik *girune* in 't Alemah. voor *mysterium* genomen bij TATIAN. *Harm. Evang. Cap. LXXIV. vs. 4.* ISIDORUS schreef *chiruni*, zie *Fragm. Isidor. contra Jud. Cap. III. §. 1.* bij *Schilter. in Thes. Tom. I. part. II. p. 2.* In oude Nederduitsche schriften is ons 't zelfstandig Naamw. *ruining*, dat met 't M. — G. *runa* / A. — S. *run*, geryne overeenstemt nergens in de betekenis van *mysterium* of *Consilium* genomen, voorgekomen; ten ware dat men de plaats uit de *Vertal. van Boëth.* door *Huydecoper* bijgebragt in zijne aantekenen over de hier onder aangeh. plaats van *M. Stoke* hier toe betrekkelijk wilde maken; en 't woord *runene* aldaar in den zin van *raadgeven* opvatten. De woorden van den Vertaler zijn: *zij vermoghen wel quaet te runene of radene; maer in ons licht dan tconsent ende twederstaen.* Ons verouderd woord *RUNEN* lees ik in den *Souter MS.* van omtrend den Jare 1300. f. 15. c. *Psaln XL. vs. 8. Weder my runeden myne vyan den, weder my dagten sy ovele.* Voor welk woord wij in onze overzetting (*Psaln XLI. vs. 8.*) vinden *mompelen*. Ook lees ik in den *Bijbel van 1477. 2 Koning. (2 Sam.) XII. vs. 19.* daar gesproken wordt van de dood van het Kind, dat David uit Bathseba geboren was: *En des*

rozele en onkundige lieden te bedriegen;

waarom

waarom

doe David hoerde dat sine knapé ruynde: soe verfont hy dat 't kindekyn door was. Opmerkelijk is 't aangaande de eerste aangehaalde plaats uit de Psalmen, dat alle de oude overzetters als met opzet 't woord *runen* aldaar gebruikt hebben; want NOTKERUS heeft: *uider mir fuoron runendo alle mine fienda*. En in de Angelfax. overzetting: *Togeanes me runedon ealle find mine*. LUTHER heeft ook dit woord behouden in zijne vertaling; *alle die mich hasen raunen mit einen ander über mich*. welke plaats in de uitgave van N. HAASIUS, verklaard wordt *seecken die köpffe zusamen und murmeln heimlich*. Kort, doch zeer wel. Zie ook DIEDER. VON STADE *Erläutr. und Erklär. der vornehmst. deutsch Wörter deren sich D. M. LUTHER in Uebers. der Bib. gebrauch*. p. m. 492.

Ons verouderd zelfstandig Naamwoord RUNITINGHE, dat KILIAAN niet heeft, lees ik in 't N. T. MS. van omtrend den jare 1350. f. 90. a. en in dat van 1431. f. 67. a. 2 Corinth. XII. vs. 20. *ic duchte datter licht onder v sijn stridinghe, benidinghe, aetersprakinghe, runinghe, verheffinghe, pertinghe*. De onzen hebben *oorblasinghen*. Zo gebruikt MEL. STOKKE ook RÜBNER, voor *oorblaser*, [of volgens HUYDESCOPER de Beuzelaar, die in 't werk van Stoke een Sermoen van 21 regels heeft ingelapt, namelijk van vs. 272--293. van 't IV. B. 't welk die geleerde Man denkt, om dat daar juist gesproken wordt van de schadelijkheid der verraders en pluimstrijkers, bij gelegenheid van de beschrijving van 't Character van Jan I. Hertog van Brabant, even als of

waarom in 't latijn *incantatio* ook van *conera*
wordt

opze Rijnchronijk-schrijver hier geen waar-
schouwing in 't algemeen hadt mogen doen
van de schadelijke vleijerij der hovelingen, die
hij in 't bijzonder aan Grave *Willem III*, doet,
in 't slot van zijn werk of 't 1063. vs. van 't
X. B., en die *Huydecoper* voor recht houdt.
Heeft *Melis* niet meer hier en daar aanmerkin-
gen gemaakt? waarom dan op deze plaats ook
niet? Hadt de Hr. *Huydecoper* maar bij zijn
eerste gevoelen gebleven, 't ware beter ge-
weest. 't Is waar, daar is hier en daar, zo
het schijnt, wel een brok van later hand inge-
lapt, die niet uit de pen van *Melis* zoude schij-
nen voortgekomen te zijn; maar daarom alle
aanmerkingen op eene en dezelfde wijze uit te
wischen en weg te werpen, is zeker wat sterk.
Doch dit in 't voorbij gaan.] *Ruuner*, zeg
ik, vindt men dan bij *M. Stoke* B. IV. vs. 276.

*Ik wilde, dus deden al de ghene
Heren, die nu hebben maght,
Dat si, met al haare cracht,
Kerraders, smekers en ootsekers,
Ruuners ende plumofbrokers,
Altoos saghen in den mont.*

Zie over deze plaats de *breede aantek.* van
Huydec. D. II. bl. 312. Eer ik hier van af-
scheide, moet ik nog met een woord gewag
maken van de afleiding van dit ons woord *ru-
nen*, *roenen* enz. *TEN KATE* leidt het af
van 't M-G. *runa / mysterium*, want hier van
't A-S. *runlan*, en dan hier uit ons *runen*,
roenen enz. Zie zijne *Proev. van gereg. Af-
leid.* bladz. 324. *et seq.* Voor mij ben ik van
een

wordt afgeleid, en op dezelfde wijze in 't Ysl. galbr. (†). Dan 't voorsz. *all* willen anderen weer te samen getrokken hebben uit *adel*, en dan zoude het zo veel betekenen, als een die een' voorname wetenschap verstaat; die andere gisfingen wil lezen, zal er een overvloed van vinden, in de geleerde verhandeling van KEYSER, *de Mulieribus foetidicis* (q). Maar hoe zal men den oorsprong rechte kunnen opgeven, daar men de rechte lezing niet juist bepalen kan? Alleenlijk zal ik 'er dit nog bij doen; schijn wel dat de lezing van *all* moet

een geheel ander gevoelen, en geloof, dat het een woord zij, 't welk behoort tot die soort, die men noemt *drapalomenica*, van 't geluid gemaakte woorden. Want indien men iemand iets stillekens inhifert; of aan 't oor zegt; maakt men dan voor den aanhoorderen niet dat geluid dat wij voortbrengen bij 't uitpreken van ons woord *runen*, *roenen*, *ruijnen*, *ruenen*. Zijn de woorden *ρῦνεν* in 't Grieksch, en *musfare*, en hier van *musfare*, *musfitare* in 't Latijn, die 't zelfde beduiden als ons *roenen*, *runen*, ook niet van 't geluid gemaakt? Immers ja. (Zie G. J. VOSS, *Etymol. L. L. p. 389.*) Hebben wij ook niet nog van den zelfden oorsprong *gruunen*, *gruunne*, *loezjen*, *boare*, *mu-gire*? VERT.

(†) Dit woord komt af van *Gala*, *Canera*. Zie JO. LIEBEN in *Gloss. Suib. Goth.* col. 627. VERT.

(q) Te vinden achter zijt *Antiq. Septentrion.*

doen, dat men beter bij TACITUS (r) *Aluriniam* of *Alruniam*, dan *Auriniam*, volgens 't zeggen van Wachterus (s) zoude lezen.

Wij moeten ook niet met stilzwijgen voorbijgaan, 't geen onze Geschiedschrijver zegt, zangaande de benaming der *Gepiden*.

Hij verhaalt ons, dat, hoewel deze volken eertijds uit verwijt en schande *Gepanten* genoemd geweest zyn, om dat *Gepanta* traag in hunne taal betekende, deze naam daar na zo veranderd is, dat zij, om datze in 't overvaren der rivier *Visla* aan den grond bleven zitten, *Gepiden* genoemd zijn. Ten minste ben ik van oordeel, dat hij dit met zijn verhaal wil te kennen geven (t): *Men moet in-dachtig zijn, zegt hij, dat ik in 't begin gezegt hebbe, dat de Gothen uit 't eiland Scanzia met hunnen Koning Berich op maar drie schepen vertrokken zijn; van welken drie, gelijk 't gemeenlijk gaat, er een geweest is, dat een slegt zeilder was, waar door dit volk dezen naam zoude gekregen hebben.*

(r) *De Morib. Germ. Cap. VIII.* [Al eertijds was J. LIPSIUS reeds van gedagten, dat men hier lezen moest *Aluriniam*. Zie verscheiden uitleggingen van dit woord bij KIRCHMAIERUS in Not. *ad Tacit. de M. G.* p. 145, en SOMERDIUS *de Diis Germ.* p. 645. 730.] VERT.

(s) *Glossar. Germ.* p. 44.

(t) *De R. G. C. XVII.* p. 51.

hebben. Want Gepanta betekent in hunne taal traag. Hier van daan komt 't, dat zij dezen naam allengskens bedorven, tot hunnen naam behouden hebben. Uit deze bijgebragte woorden schijn ik te moeten besluiten, eerstelijk, dat Gepanta geen Gothisch woord is, maar uit die taal, welke de inboorlingen van Scandinavia spraken voor de komste van ODINUS, zo dat dit woord voor 't tegenwoordige onze onderzoeking niet vereischt. Maar ten anderen, dat de benaming, die dit volk altoos behouden heeft, afkomstig is van *bida*, dat *blijven* betekent. Ulph. *beidan*. Alem. *beiten*. A.—S. *bidan*. Engl. *bide*, *abide*, waar van *abode*, een verblijfplaats.

Moeilijker is 't te vinden, waar van daan de naam van PARTHEN afkomstig zij, welke in de Scytische taal *vlugtige* zoude betekenen. Dus spreekt onze Schrijver (u): *Waar van daan zij huden ten dage in de Scytische taal VLUGTIGE, d. i. PARTHEN genaamd worden.* Ik weet wel dat *fara* reizen betekent, en *fart* een snelle loop. Maar dit voldoet mij niet. En waarom zouden wij ons schamen te bekenen, dat wij weinig van deze taal weten? Daar wij de verbetering van zeker woord bij

For-

(u) *De R. G. C. VI. p. 23.*

Fornandes hebben dank te wijten aan de fchranderen en geleerden GEORG. STIERNHIELM, kunnen wij dierhalven 't niet nalaten er van ftíl te zwijgen. Dewijl hij, namelijk *Fornandes*, zegt, dat er een getal Priesteren bij de Gothen was, die den náam van *Pii* (v) hadden, is 't niet onwaarschijnlijk, dat men voor *Pii*, *Dii* (*) moet lezen. Welke ver-

(v) l. c. C. X. p. 34.

(*) Deze gisting van den Geleerden STIERHIELM, wordt niet alleen door de aangehaalde plaats uit *Inglinga S.* bevestigd; maar de eerbied die de ouden hadden voor hunne Priesters, sterkt zijne verbetering nog meer. Wien is onbekend, hoe groote eere den Priesteren bij de ouden wierdt aangedaan? wie is van de grootheid en de macht der *Druïden* bij de Galliers onkundig? Leest men ook niet in de H. Schrift, dat de voornaamsten en Edelen des volks, waar onder ook de Priesters waren, אלהים *Elohim*, d. i. *Goden* genoemd zijn? En waarom zouden dan de oude Noordfche volken hun *thür* ook zo niet gebruikt hebben, als de Hebreën hun אלהים, en de Grieken hun *Zeüs*. Want dat eertijds de Grieken hunne Vorsten zo genoemd hebben, verhaalt ons J. TZE TZES, in zijne *Chiliad*. V. vs. 454.

Δίας γὰρ πρὶ οἱ Ἴλλης τοῦ βασιλέως ἱκέλυθ.

Nam prius graeci principes vocabant Joves.
En TH. MARESCALLUS denkt in zijne
aanmerkingen op 't *Euang. Goth.* [zie Matth.
XXVII.

verbetering ik nog des te meer aanneeme, op dat ik zie, dat *Odinus* uit die zelfde streken in Zweden gekomen zijnde, dien zelfden eer-naam aan zijne Priesters gegeven hebbe (w):

*Þa er Ása Odinn kom, a norður bánd se med honum þiary d. i. Wanneer Odinus. Afanus en de GODEN met hem in 4 Noorden quamen. Maar, daar dezelve *Stiernhielm* van gedagten is, dat 't uit onkunde van *Fornandes* gesproken zij, dat hij ons verhaalt, dat die voorname lieden, uit welken de Koningen en Priesters gekoren wierden, *Pileati* (x) genoemd zijn, als of hij *Hattar* geschreven gevonden hadt, en dat van eenen hoed hadt verstaan, niet wetende dat *hatte* 't zelfde is als *atto* Vader, Gr. *ἄτλα*; kunnen wij deze aanmerking zo wel niet met onze goedkeu-*

XXVII. vs. I.] met den geleerden FR. JUNIUS, [zie zijne *Gloss. Goth. v. gudsi*] dat een *Priester* bij de Gothen *gudja* genaamd is van *guda dii*, als iemand zijnde die tot de dienst der Goden gebruikt wierdt. Mooglijk hebben wij deze lezing van *Pii* voor *Dii* den afschrijveren te danken. Maar zoude men de gewoone lezing niet kunnen behouden, en door 't woord *Pii* verstaan moeten *heiligen*, immers *IHRE* tekent ons in zijn *Glossar. Suiog.* col. 847. aan, dat de *Monniken* en de *Priesters* in *LEGE OSTROG.* Dr. B. c. 13. genaamd worden *hægdæ næn viri sacri.*

(w) *YNGLINGA SAGA* Cap. VI.

(x) *De R. G. C. X.* p. 38.

keuringe bekrachtigen. Want, behalven dat het wat al te stout zoude gezegd zijn, dat die eerwaarde Kerkvoogd zijn' eigen' moedertaal niet verstaan zoude hebben, verdedigt hij zich zelve, en toont aan, dat dees eernaam zijnen oorsprong aan 't hoofddeksel verschuldigd zij. Maar daar hij ons ook nog verhaalt, dat deze *Pileati* eertijds *Zarabi Terei* (y) genaamd wierden, wil ik gaarn bekennen, dat 't mij lief zoude zijn, indien iemand mij deze woorden konde uitleggen.

§. V I I I.

Nademaal wij in onze verklaringen van *Jornandes*, te gelijk ons op de uitlegging der
Go-

(y) *De R. G. C. V.* p. 19. [Met recht, zegt onze Schrijver, dat deze woorden *Zarabi Terei* zeer duister zijn. Verschillend' is de lezing der afschriften op deze plaats, want LINDENBROGIUS tekent ons aan in zijne aantekeningen op deze plaats, dat in zommige *afschriften* gelezen wordt *Zarabi Terei*, in anderen *Tarabostei*, en wederom in anderen *Tarabostesi*. Welke laatste lezing E. SCHEDIUS *de Diis Germ.* p. 372. (Edit. 1728.) voor de ware schijnt te houden. In de uitgave van *Jornandes* door LINDENBROGIUS, vindt men *Tarabostei*; in andere uitgaven van dezen Schrijver volgt men de gemeene lezing van *Zarabi Terei*.] VERT.

Gothifche tale toeleiden, zullen wij hier eene zekere plaats den gunftigen Lezer voorftellen, welke wij van oordeel zijn, dat ook uit die zelfde taal verbeterd moet worden. Dus zijn de woorden van onzen Schrijver op de voorn. plaats (z): *van waar de rivier Vagus, als uit een holte voortvloeiende, met geweld van water zich in de Zee ontlast.* Alhier kwam mij in gedagten of men niet moest lezen, in plaats van de rivier *Vagus, Wolga of Walga*, en dat er gefproken wordt van die zeer bekende Scythifche rivier, welke tot nog heden ten dage dezen zelfden naam heeft (*). Want, indien ik mij niet bedriege, zo heeft hij met deze woorden, *velut quodam Ventre generatus*, de betekenis en de reden van die benaming willen aantekenen. 't Is der ouden Talen kundigen nogthands bekend, dat *balg* (†), *bałg*, *uterus* de

(z) *De R. G. C. III. p. 8.*

(*) Deze rivier wierdt dertijds *Rha* genaamd. Zie POMP. MELA L. III. Cap. V. §. 40. Bij de Tartaren heeft dezelve den naam van *Edel*. HERBERSTENIUS maakt in zijne *Commentar. de Reb. Mustovit.* gewag van eene rivier *Waga*, dat mooglijk deze is. Wie eene breder befchrijving van deze voorname rivier begeert zie OLEARIUS in zijne *Muscov. Reifbefchr.*

(†) In deze betekenis hebben wij ook nog 't woord
H *balg.*

de *Lijfmoeder* betekent, waar van daan in on-

ze

balg. KILIAAN: *balgh. venter, alvus, stomachus.* Wat eigenlijk de oorspronkelijke betekenis van dit woord zij, is men gantsch niet eens onder de Taalkundigen. De schranderere TEN KATE is van oordeel dat 't werkw. BELGEN in *part. BOLG* of *BALG. praet. GEBOLGEN. trarsi, indignari,* 't wortelwoord zij van *BALG venter, alvus, BOLGE, BULGE fluctus maris, unda,* en voorts van alle de beteekenissen van 't woord *BALG,* die men bij KILIAAN kan vinden. Hij trekt evenwel nog eenigszinds in twijfel, " of men dit woord niet „ moeste afscheiden, om den zin van 't holbuilige „ ge, die in alle beteekenissen iets uitsteekt „ van BELLEN, BAL, GEBOLLEN, *latrãre.* „ *re.*” Zie zijne II. *Proev. van gereg. afleid.* in v. BELG. Laat ons nu eens zien de gedagten van den kundigen WACHTERUS: „ *BALG,* zegt hij, *propr̃e est tegamentum rei naturalis, et eiusdem originis ut fellis.* Litera G. in fine vocis non custoditur ab omnibus Dialectis, et salvo atque integro sensu abesse potest. Dicitur non solum de leguminibus, sed etiam de animalibus, sive totum animale tegat ut *pellis,* sive intestina tantum ut *venter.* Metonymice usurpatur de *sacco* quia ex corio animalis preparatur.” Van dit gevoelen is ook de beroemde Upsal'se Hoogleeraar JO. HIRZ, wiens woorden deze zijn, in zijn *Gloss. Suiogoth.* col. 144. „ *BÆLG.* uter. *Ulp. balg,* „ *pera.* — *Posui principe loco hanc significationem, quia communior, non quia prima: omnibus enim forte conuallis est idea corii, quæ in L. Islandica non minus reperitur,*

de Wetten *baelgnord* genoemd wordt een *mis-*
raam.

„ tur, quam in Germanica, ubi pellis lupina
 „ vocatur *wolffsbalg* &c. HERAUDS SAGA
 „ pag. 39. *fiou of henni belg/ corium ei extra-*
 „ *hebant, deglubebant.*” Dan eer ik overga
 om mijne gedagten den gunstigen Lezer, aan-
 gaande de grondbetekenis van dit woord *balg*,
 mede te deelen; zo wil ik van te vooren dit-
 nog alleen aanmerken, dat de wat al te alge-
 meen gestelde aflatting der letter G door WACH-
 TERUS alleenlijk zich bepaalt tot 't *Engelsch*
 en *Cambro-Britannisch* of *Wallisch*. Want
beally en *belly* is in 't Eng. *venter, uterus, vel*
stomachus, en in 't *Dictionar. Ling. Antiq.*
Cambrobr. s. Wallicae in den jaare 1632. door
 JO. DAVIES uitgegeven vindt men *bol, boly*
venter, en *bwlan, bulga*, hoewel men 'er ook
 vindt *bwlgan, bolgan, bulga*, en *bolchwyl, tumor*
ventris. In alle de andere tongvalen vindt men
 dit woord met G gebruikt. Beide de opgege-
 ven betekenissen, schoon gantsch niet ver ge-
 zocht, behagen mij in alles niet. Integendeel
 ik ben van gedagten dat de betekenis van *irasci,*
indignari, die TEN KATE voor de eerste be-
 tekenis houdt, eene overdrachtelijke betekenis
 zij; en dat de grondbetekenis eigenlijk iets be-
 duidt, dat *hol* is. Want deze betekenis is
 toch in alle de verschillende gebruiken van 't
 woord *BALG* te vinden. Duidt 't niet een
holligheid aan voor eenen *zak* gebezigt? Zijn
 alle de andere betekenissen, die aan dit woord
BALG gehegt zijn, wederom niet overdrachte-
 lijk genomen van de betekenis van *zak*? Is niet
 de *maag* en *buik* een *zak* en *holligheid*, daar
 de spijs in ontvangen en als bewaard wordt?
 Wordt de vrugt, *foetus*, niet in de *baarmoe-*

kraam, of 't verdoen van de vrugt voor de geboorte) Dat de Latijnen op dezelfde wijze 't woord *bulga* gebruikt hebben, blijkt uit de fragmenten van LUCILIUS, alwaar men leest: *Ita ut quisque nostrum e bulga est matris in lucem editus* (§).

§. I X.

der, uterus, als in eenen zak gedragen? Is niet een *blaasbalg* een *zak*, die wind in zich bevat? Maar zal men zeggen, hoe stelt men het dan met de betekenis van *huid, corium*, en met 't werkw. *belgen, irasci*? Wel is de *huid* of 't *vel* niet een' zekere holligheid, die 't vleesch en de beenderen in zich besluit? Kan men wel verstoord worden, zonder dat men zich als 't ware opzet, en opblaast? Wat verwekt 't oplazen? Wat is de *verbolgen Zee* anders dan eene door de winden hol gemaakte *Zee*? Heeft KILIAAN ons niet bewaart 't nu verouderd *balghe* en *bulghe, fluctus maris, unda, procella*. Men vindt ook bij hem: *bolghenschap. vetus. offensa: Culpa*. 't geen bij NOTKER. Psalm LXXVI. vs. 49. ook in de betekenis van *ira* voorkomt: *Er santa sie anadia abolgi sienes zornes, zorn unde bolghenschaft. unde* enz. Hier mede denk ik genoeg betoogt te hebben, dat tot bewijs van mijne uitlegging der grond- of eerste betekenis van 't woord *BALG* vereischt wierde. Ik zoude er nog het een en ander kunnen bijvoegen; maar ik bemerk dat ik alreeds verder dan mijn voor-nemen was, hebbe uitgeweid. VERT.

(§) Deze woorden van *Lucilius* leest men bij NONIUS MARCELAUS. v. *Bulga*. p. 78. VERT.

§. I X.

Hier zoude ik kunnen eindigen, maar vooraf wil ik nog kortlijk aanmerken, dat behalven de aangetekende Gothifche woorden, die ons klaar en duidelyk voorkomen, er nog weele overblyffelen van Gothifche manieren van fpreken, zelf in zynen Latijnschen ftijl, van des kundigen zullen gevonden worden, gelijk 't de gewoonte was van de onervaren Schrijvers van dien tijd de eigenschap (*idiotia*) van de Latijnsche taal naar die van de hunne te fchikken. Indien ik dit met een of twee voorbeelden bevestigte, denk ik niet dat ik de palen van ons bepaald en voorgesteld ontwerp zal te buiten gaan. 't Is bekend, wat *folatium* bij de Schrijvers van den zuiversten tijd betekent. Maar ik weet niet of 't ergens voor *hulptroepen* gevonden wordt. In deze betekenis nogthands komt 't dikwils voor bij onzen Schrijver (a). Of dit gebruik wel ergens

(a) *De R. G. Cap. XXI. p. 61. Qui foedere inito cum Imperatore XL suarum millia illi in folatium, contra gentes varias obtulere. Cap. XXXII. p. 91. Vbi ab utraque parte legatione directa, ita convenit pacisci, ut Pacisnam honorem Principis redderet, suaque solatia Romanae Reip. uti usus exigeret, non denegaret.*
 H 3 Cap.

ergens anders uit geboren zij, dan uit 't taaleigen der Gothifche tale, weet ik niet, alwaar *tröst* zo wel *solatium* als *praesidium* en *auxilium* betekent, *summa till tröst* in de fchriften der middelëeuwen dikwils voorkomende, is het zelfde als *te hulp komen*. *Scipe fit nostra tröst oc wärte (b)*, dat hij omzie naar bescherming en hulp. Bijzonder is ook 't gebruik bij dien zelfden Schrijver, van 't voornaamwoord *unusquislibet*, *ieder een*, 't geen men te naauwer-nood bij de Latijnen zo gebruikt vindt (c). Want wij zien dat in *unaqualibet insularum*, in *ieder een der Eilanden*, bij hem 't zelfde betekent als in *aliqua insula*, in *zeker Eiland*. Maar de Gothen gebruiken alleen, voor zo veel ik weet,

Cap. XLV. p. 132. *Euricus ergo Vefegothorum rex crebram mutationem Romanorum principum cernens, Gallias suo iure nisus est occupare. Quod comperiens Anthemius Imperator, protinus solatia Britonum postulavit.*

- (b) KON. STYRILSE p. 155. op dezelfde wijze spreken ook de Schrijvers van dien tijd.
- (c) *De R. G. Cap. V. p. 18. Quorum (Hungarorum) mansionem primam esse in Scythicae solo iuxta paludem Moeotidem, secundo in Moesta, Thraciaeque et Dacia, tertio supra mare Ponticum, rursus in Scythia legimus habitasse: nec eorum fabulas alicubi reperimus scriptas, qui eos dicunt in Britannia vel in unaqualibet insularum in servitutem redactos, et vnus caballii pretio quondam redemptos.*

weet, deze wijze van spreken. In 't Yslands wordt dikwils, ein *hwor*, dat eigenlijk *unusquisque*, ieder een betekent, gebruikt voor *aliquis*; ein *hwerndag*, zekere dag, ein *hweruweg*, zekere reden, *Sigvartur* geef ein dag um thorp noctot / oc heyrthi at ein hwor hufsonde weinathi (c*), d. i. *Sigvartur* op eenen zekeren dag voorbij een' boere hut gaande, hoorde den *Vader des huisgesins* op een' jammerlijke wijze weenen. Hier zoude *Fornandes*, de Gothische taalëigenschap volgende, in 't Latijn gezet hebben: *unumquemlibet patremfamilias*. **Minjwarjaneh** (*) leest men ook bij *Ulphilas*, daar nogthands *inaw* in 't Grieksch voorkomt. Het is ook geen mindere Gothische wijze van spreken die hij, als hij aan 't woord *Vicus* de betekenisfe van een *Kasteel* of *Paleis* hegt, gebruikt heeft. Ik ben dierhalven van gedagten, dat *Fornandes* dit woord zo nemende, in de beschrijving van 't *Paleis* van *Attila*

la

(c*) HEIMS. KRINGL. Tom. II. p. II.

(*) *Luc. IV. vs. 40.* [**Minjwarjaneh** lezen STIERNH. en JUN. De rechte lezing is, zo als BENZELIUS heeft in zijne uitgave van 't C. A. **ainjwarjaneh**, vergelijk *Luc. XIX. vs. 16.* daar STIERNH. en JUN. ook de ware lezing volgen. Zie JO. IHRE *Ulphil. illustr. et Specim. Glosfar. Ulphil.*] VERT.

la (d), geheel anders als de Latijnen (†), die door 't zelve niets anders verstonden, dan een gedeelte van de Stad, of als zij van 't platte

(d) *De R. G. Cap. XXXIV. p. 98. Indequè non longe ad vicum, in quo Rex Attila morabatur accessimus: vicum, inquam, ad instar ciuitatis amplissimae, in quo lignea moenia ex tabulis nitentibus fabricata reperimus.*

(†) Hier slaat onze Schrijver den bal, naar ons oordeel, een weinig mis, mooglijk uit al te groten ijver voor 't Gothisch. 't Tegendeel van zijn gezegden is juist waar. Want indien de Romeinen 't woord *vicus* niet voor een sterkte of kasteel gebruikt hebben, hoe moeten wij de plaats van LIVIUS Lib. XXIX. Cap. 35. (die ik uit een' menigte van voorbeelden alleen maar wil bijbrengen) dan verstaan; *Scipio — cum cetero exercitu profectus*, zegt hij, *non agris modo, quacumque incedebat, populatis, sed urbibus etiam quibusdam vicisque expugnatis — in castra redit.* Wat wil dit anders zeggen, als dat *Scipio* na 't verwoefsen van 't platte land, en 't inneemen van steden en sterkens, weer naar zijn' kamp gestrokken is. Nog klaarer is de plaats van TACITUS *Vita Agricol. Cap. 41.* daar hij spreekt van *vici militares*. Want dat aldaar zo moet gelezen worden heeft de Groote J. F. GRONOVIVUS duidelijk aangetoond. Nog zegt hij *Annal. Lib. XII. Cap. 38. Ac ni cito vicis ac castellis proximis subventum foret, copiae tum occidione occubuisent.* Hier uit blijkt dus klaar, dat als *Jornandes* dit woord gebruikt voor een sterkte of kasteel, geenfints zulks heeft gedaan om dat hem 't Gothisch *wig* in gedagten zoude gekomen zijn, VERT.

platte Land spraken, een' plaats daar veele boeren huizen bij den anderen stonden, zijne gedagten gehadt hebbe op 't Gothisch woord *Wic*, Ysl. *Wijge* (e) en welks wortelwoord is *wig*, *pugna*, als een' plaats betekenende daar men uit *vegt*. Meer andere woorden wil ik maar daar laten, schoon ik 'er nog een groote voorraad van hebbe.

§. X.

Na dat wij dus bij een verzameld hebben de overblijffelen der oude Gothische tale, blijft ons nog overig, dat wij tot later tijden te rug komen, om te zien of hier of daar ook nog eenige voetstappen van die tale te vinden zijn. Maar eer dat ik aantoon, wat van dezelve nog overgebleven zij, kan ik mij niet onthouden, van mijne verwondering te kennen te geven, dat de geleerde waereld, na 't verdrijven van de duisternis en onwetenschap der

-
- (e) Zie GUDMUND. ANDREAS in *Lex. Island.* p. 254. met dit Ysl *wijge* stemt over een 't Angelf. *wic*, *castellum*. Zie SPELMAN. *Archaeol.* [Van ons verouderd woord *wijch*, *praelium*, is in ons I. Stukjen door een' van onze Leden breedvoerig gehandeld. Dierhalven heb ik hier niets bij te voegen.] VERT,

der middelëeuwen, zo achtloos geweest zij; dat zij zich der kennis en beoeffening dezer tale, die nogthands de moeder is van zo veele talen van Europa, weinig bekreund hebbe. Onder zo een groot aantal van Schrijveren, die, of uit hoofde van Studie gereisd, of uit andere oorzaken naar dit waerelddeel zich be-
geven hebben, vindt men er alleenlijk twee, die ons eenig licht, aangaande de aan 't Maeotisch meir wonende Gothen, kunnen aanbren-
gen. De één is JOSAPHAT BARBARO, een Venetiaansch Edelman, die uit zaken van Koophandel naar deze plaatzen gezonden zijnde, weder t'huis komende, getuigde, dat hij in deze afgelegene oorden Gøthen gevonden hadt, en mooglijk zoude hij zulks nog niet eens opgemerkt hebben, ware 't niet geweest; dat hij een' Knecht bij zich gehadt hadde, die een Sax van geboorte was, welke in korten tijd geleerd hadt met dit volk te spreken, be-
kennende dat hunne taal niet meer verschilde van zijne moedertaal (*), dan die van een'

Mila-

(*) De reden dezer overeenkomfte in zommige woorden der talen van twee zo verre van den anderen afgelegene volken, dunkt ons dat de Geleerde A. DE LA MOTTRAYE 't waarschijnlijkst hebbe opgegeven; want, zegt hij: „ve-
„ le Duitschers in oorlogen met de Tartaren

„ 86-

Milanees, van die van een' uit *Friuli*. Dit zijn zijne woorden: *Gottli parlano in Todesco, et fa questo, perche havendo un fameglio Todesco con mi parlavono in sieme, et intendevansi assai ragione volmente, cosi come si intenderiano un Furlano et un Florentino.* d. i. „ De Gothen spraken Hoog- „ duitsch, en dit weet ik, om dat ik een' „ Knecht had, zijnde van die natie, die met „ hen sprak, zo dat zij malkander genoeg „ kon-

„ gevangen genomen en tot slaven gemaakt „ zijnde, zijn aldaar gehuud, en hebben „ kinderen voortgebracht, en hier door is die „ vermenging van Duitische en Tartaarische „ woorden bij dit volk ontstaan.” (zie zijne *Travels* Tom. II. p. 32.) En dit geloof ik voor mij ook, dat de oorzaak zij, dat wij in de Perzische taal eenige woorden vinden, die met de Duitische overeenkomst hebben. Want dat daarom onze taal van de Perzische of eenige andere Oosterische tale moet afgeleid worden, zijn kinderachtige stellingen, en die niemand, dan onzer tale onkundig, zal beweeran, en staande houden. Hadt de Heer C. TUINMAN wat meer kennis gehad van den oorsprong en afleiding der Nederduitsche tale, hij zoude zijnen, hoewel geensinds lichtenden *Fakkelt* niet aangestoken hebben, om de geleerde waereld tot 't ontdekken zijner onkunde toetelichten. Over de overeenkomst der Perzische en Nederduitsche taal heeft de Eerw. Heer G. 'T HOOFT ons eene korte *bedenking*, die wel waardig is ingezien te worden, gegeven. Zie *Proey, van Oudh. Taal- en Dichtk. van 't Genootsch.* D. A. O. M. bladz. 47.

„ konden verstaan, even als een Florencer een „ uit Friule verstaat.” De ander, van wien wij een gelijk berigt van de Gothifche tale ontvangen hebben, is AUGENIUS GISLENIUS BUSBEQUIUS, Gezant van Keizer Ferdinand aan de Ottomannifche Porte, die in IV Brieven, in den jaare 1605. te Hanaw uitgegeven, befchrijft, al wat fttaande zijn Gezantschap zij voorgevallen, en wat hij of gezien of gedaan hebbe. Hij verhaalt dan (f), dat hij twee Vreemdelingen, die uit *Precopska* waren, ontmoet hadde, met welken, bij hem genodigd zijnde, als hij over en weer veele vragen gedaan hadde, eindelijk aangaande de taal van hun land heeft gefproken; doch wat bericht hij van hun gekregen hebbe, wil ik hem liever zelf laten verhalen: „ Ik kan niet „ nalaten, zegt hij, te verhalen, wat ik van „ dat volk, dat tot heden toe *Precopska* be- „ woont, van welk ik dikwils gehoord had „ dat in taal, zeden, gedaante, en kleding, „ zeer veel overeenkomfte hadt met de Duit- „ fchers, vernomen hebbe. Dierhalven heeft „ mij lang de nieuwsgierigheid bevangen om „ iemand van dit volk te zien, en, zo 't „ mogelijk ware, iets van daar te bekomen, „ dat

(f) *Epistol.* III. p. 242.

„ dat in hunne taal gefchreven was: maar die
 „ heb ik niet kunnen bekomen. Een zeker
 „ geval nogthands heeft eenigzinds mijner be-
 „ geerte voldaan. Er waren twe perfoonen,
 „ die als Gezanten van daar hier naar toe ge-
 „ zonden zijnde, om, ik weet niet wat voor
 „ klagten, uit naam van dit volk in te bren-
 „ gen; welken van mijne Tolken, gedagtig
 „ zijnde wat ik hun bevolen hadde, zo zulks
 „ eens mogt voorvallen, ontmoet wordende,
 „ door dezelve bij mij ter maaltijd wierden
 „ genodigd. De één was lang, en zag er heel
 „ eenvoudig uit, en geleek wel naar een
 „ Vlaming, of een' Hollander; de ander was
 „ korter, t'zaamgedrongen van ligchaam,
 „ bruinachtig van verwe, en fcheen van ge-
 „ boorte en spraak een Griek te zijn; want
 „ door geduurige omgang sprak hij die taal
 „ zeer wel, dewijl hij meer landwaards in wo-
 „ nende, en geduurig met de Grieken om-
 „ gaande, die taal zo geleerd hadt, dat hij
 „ zelf zijn' volks-taal vergeten hadde. Ge-
 „ vraagd zijnde aangaande de aart en zeden
 „ van die volken, andwoordde hij op alles
 „ naar behoren. Hij zeide, dat het een oor-
 „ logzugtig volk was, uit welk de Vorst der
 „ Tartaren, als het vereischt wierdt, 800
 „ voetknechten konde op de been brengen,
 „ de

„ de voornaamste sterkte van hunne troepen,
 „ dat hunne voornaamste steden *Mancup*, en
 „ *Scivarim* genoemd wierden. Daarenboven
 „ gewaagde hij nog veel van de Tartaren, en
 „ hunne woestheid: onder welken hij zeide,
 „ dat er nogthans eenige, die bijzonder veel
 „ verstand hadden, gevonden wierden; want
 „ dat zij, indien men hen omtrend gewigtige
 „ dingen vroeg, een kort en wel ter zaken
 „ dienend antwoord gaven. — Nu zal ik
 „ uit veelen nog eenige weinige woorden aan-
 „ tekenen, die met 't Hoogduitsch overeen-
 „ stemmen (*). Want niet weinige woor-
 „ den

(*) Volgens ons gezegde op bladz. 122. komt deze
 vergelijking ons waarschijnlijker voor, dan die
 van den Heer MALMENIUS, die alle de door
Busbequius opgegeven woorden met 't Gothisch
 van *Ulphilas* vergeleken en overeenkomstig
 wil hebben; ja die zelf zo ver gaat, dat hij zekere
 overeenstemming meent te vinden in het
Precop. BROE met 't M. — G. *klaihs*. 't Is
 waar de betekenis is een, want beide deze
 woorden beduiden 't Lat. *panis*. Dan beide
 hebben zij eenen bijzonderen stam, daar zij uit
 voortspruiten. — Om den weetlust dan van
 onzen gunstigen Lezer in alles te voldoen, en
 ons gevoelen te staven, zo hebben wij de *Ale-*
mannische en *Hoogduitsche* woorden, die met
 de *Precop.* van *Busbequius* overeen quamen,
 even als MALMENIUS die van *Ulphilas*, doch
 tusfchen twe haakskens [] achter de *Precop.*

den waren er die verschilden met de onzen:
 „ 't zij dat de eigenschap van die taal dat mede-
 „ brengt, 't zij dat zijn geheugen hem bedroog,
 „ en dat hij vreemde woorden in plaats van
 „ zijn' moedertaal gebruikte: voor alle woor-
 „ den zette hij 't geslachtwoord *tho* of *the*.
 „ Deze waren het, welke wij ook hebben,
 „ of weinig van de onze verschillen:

BROE, <i>Panis.</i>	GOLTZ, <i>Aurum.</i>
PLUT, <i>Sanguis.</i>	KOR, <i>Triticum.</i>
STUL, <i>Sedes.</i>	SALT, <i>Sal.</i>
HUS, <i>Damus.</i>	FISCT, <i>Piscis.</i>
WINGART, <i>Vitis.</i>	HOEF, <i>Caput.</i>
REGHEN, <i>Pluvia.</i>	THURN, <i>Porta.</i>
BRUDER, <i>Frater.</i>	STERN, <i>Stella.</i>
SCHWESTER, <i>Soror.</i>	SUNE, <i>Sol.</i>
ALT, <i>Senex.</i>	MINE, <i>Luna.</i>
WINTCH, <i>Ventus.</i>	TAG, <i>Dies.</i>
SILVIR, <i>Argentum.</i>	OEGHENE, <i>Oculi.</i>

BARS,

in de *Verhandel.* zelve geplaatst. Dns zal een ieder ligtelijk kunnen bemerken, met welke taal de *Precopische* woorden meer overeenkomen, schoon ik niet ontken, dat er hier en en daar een is, dat vrij sterk naar 't M. — G. zweemt, of van 't zelve niet verschilt. Verder laat ik 't dan aan 't oordeel van een' bescheiden, en met geen vooroordeel bezetten Lezer over. VERT.

BARS, <i>Barba.</i>	SCHIETEN, <i>Mittere sagittam.</i>
HANDA, <i>Manus.</i>	SCHLIPEN, <i>Dormire.</i>
BOGA, <i>Arcus.</i>	KOMMEN, <i>Venire.</i>
MIERA, <i>Formica.</i>	SINGEN, <i>Canere.</i>
RINK, OF RINGO, <i>annulus.</i>	LACHEN, <i>Ridere.</i>
BRUNNA, <i>Fons.</i>	CRITEN, <i>Flere.</i>
WAGHEN, <i>Currus.</i>	GEBEN, <i>Ire.</i>
APEL, <i>Pomum.</i>	BREEN, <i>Asfare.</i>
	SCHWALTH, <i>Mors.</i>

„ KNAVEN TAG was bij hen *goeden dag*, want
 „ *knaven* betekent *goed*, en hij gebruikte ook
 „ nog veele andere woorden, die met de on-
 „ ze niet overeenkomen, als:

JEL, 't *Leven of gezondheid.*

JELTSCH, *Levendig of gezond.*

JEL UBURT, *Zijt gezond.*

MARZUS, 't *Huwelijk.*

SCHUOS, *de Bruid.*

STATZ, *de Aarde.*

ADA, *een Ey.*

ANO, *een Henne.*

TELICH, *Zot.*

STAP, *een Geit.*

GADELTHA, *Schoon.*

ATOCHTA, *Quaad.*

WICHTGATA, *Wit.*

MYCHA,

MYCHA, *een Zwaard.*

BAAR, *een Jongken.*

GEL, *een Steen.*

MENUS, *Vleesch.*

RINTSCH, *een Berg.*

FERS, *een Man.*

LISTA, *Weinig.*

SCHEDIT, *'t Licht.*

BORROTSCH, *de Wil.*

CADARJOU, *een Soldaat.*

KILEMSCH KOP. *Drink de beker uit.*

TZO WARTHATA, *Gij hebt gedaan.*

JES WARTHATA, *Hij heeft gedaan.*

ICH MALTHATA, *Ik zeg.*

„ Op mijn Verzoek telde hij dus: *Ita, tua,*
 „ *tria, fyder, fyuf, seis, sevene,* geheel en
 „ al gelijk wij Vlamingen. Want gij Bra-
 „ banders, als gij 't Hoogduitsch spreekt, prijst
 „ u zelven zeer en lacht met ons, als wij dat
 „ woord *Seven* wat onaangenamer uitspre-
 „ ken, dan gijlieden. Voorts vervolgde hij,
 „ *athe, nyme, thline, thiinita, thiinatua, thii-*
 „ *netria* enz. Voor twintig zeide hij *stogu,*
 „ voor dertig *treithien,* veertig *furdeithien,*
 „ honderd *sada,* duizend *hazer.* Ja zelf zong
 „ hij een deuntje in zijne taal, welks begin al-
 „ dus was:

I

Wa

Wara wara ingdolou
Scu te gira Galizu
Hoemisclep dorbiza ea.

§. X I.

Ik dan, zo dra als ik deze woordenlijst van *Busbequius* inzag, bemerkte terstond in dezen eene zeer klaarblijkelijke overeenkomste met de Moefogothische taal: maar op dat 'zulks te klarer blijke', zal ik de geheele naamlijst nog eens naauwkeurig nagaan, op dat men met een opslag van 't oog zoude kunnen zien, in hoe verre elk woord met de taal van 't *Codex Argent.* overeenkome.

BROE, panis. *Ulp.* ~~blais~~, ~~blais~~: onze Noordsehe taal erkent deze beide als de zijne, ~~bröd~~ en ~~lef~~ (g) Finnisch *leipac*, hier van hebben wij *limpa*. [Alem. *Brot.*]

BLUT, sanguis. *Ulp.* ~~bloth~~. [Alem. *Pluat.*]

STUL, fedes. *Ulp.* ~~stols~~. [Alem. *Stul.*]

HUS, domus. *Ulp.* ~~hus~~. [Alem. *Hus.*]

WINGART, vinea. *Ulp.* ~~weingards~~. [Alem. *UUingarto.*]

REG-

(g) Zie *OSTG. L. Christ. B. Cap. II.* en *HEL 2. L. Kijrk. B. C. 6.*

REGHEN, pluvia. *Ulp.* *regn.* [Alem. *Regan.*
H.-D. *Regen.*]

BRUDER, frater. *Ulp.* *brothar*, *brothar*, [A-
lem. *Bruouder*, H.-D. *Bruder.*]

SCHWESTER, soror. *Ulp.* *swistar*. [Alem. *Sue-*
ster, H.-D. *Schwester.*]

ALT, senex. *Ulp.* heeft hier voor *sineigs*
senex, en *swistans*, *seniores*, van *sin*, *se-*
nis en *eigs*, dat *Ouderdom* betekent (*)
Eng. is *age*, *aged*. *profectus aetate*. [A-
lem. *Alt.*]

WINTSH, ventus. *Ulp.* *windis*. [Alem. *UUint.*]

SILVIR, argentum. *Ulp.* *silubz*. [Alem. *Sil-*
bar, N.-D. *Silver.*]

GOLTZ (+), aurum. [Alem. *Golt.*]

KON,

(*) Het verwondert mij, dat de Heer MALME-
NIUS bij dit Procop. *Alt* niet heeft bij ge-
bragt 't M.-G. *althis*, van welk niets dan de
gradus comp. en dat maar eenmaal voorkomt in
de *Overzett. van Ulpil.* Luc. XV. vs. 25. *Wag*
urhtan sonus is althiza ana akra. *Etat au-*
tem filius eius senior rari, en dat wij het daar
mogen lezen, hebben wij den naauwkeurigen en
zeer oplettenden Heere ERIC SOTBERG, te
danken, want voor hem heeft het niemand der
uitgeveren gelezen. Zie SOTBERG. *Ulpil.*
illustr. l. c.

(+) Dit woord heeft onze geleerde Schrijver onaant-
getoerd gelaten. 't is waar 't wordt bij *Ulpil.*
niet op zich zelve gevonden, maar 't komt
evenwel voor in een te zamengezet woord, dat

1 s

bij

KOR, triticum. *Ulph.* *kaurno.* [Alem. *Chorn,*
Korn.]

SALT,

bij hem nog overig is, namelijk *friggagulth*; welk woord in de uitgaven van JUNIUS en STIERNH. verkeerd is uitgeschreven, want JUNIUS heeft *friggagulth*, en STIERNH. *fringagulth*, zie JO. IHRII *Ulphil. illustr.* Luc. XV. vs. 22. Doch dit in 't voorbijgaan. Uit welk te zaamgesteld woord dan duidelijk blijkt, dat 't geen wij nu *Goud* noemen bij *Ulphil.* *gulth* genaamd zij geweest, en schoon hier mede wel overeengebragt kan worden 't Praecipisch *Goltz*, schijnt het mij evenwel nader aan 't Alemannisch of oud Hoogduitsch *Gold*, *cold* om redenen bladz. 122. en 126. opgegeven. — Opmerkelijk is 't, dat in ons tegenwoordig Nederduitsch (want oulinks ook *Gold.*) alleen, de verwandeling van *l* in *u* in dit zelfstandig naamwoord plaats heeft, daar al de verwandschapte talen de *l* behouden: als A. - S. *gold.* Ysl. *gul.* H. - D. *golt.* Eng. *Gold.* en wij ook nog in de woorden *verguld*, *aureus. vergulden*, *inaurare. vergulder*, *aurator. verguldsel*, *auratura*. De oorzaak van deze verwisseling denkt TEN KATE alleen te zijn de welluidendheid, waar door de *l* meer achter *o* dan achter *u* gewoon is te veranderen. Zie zijne *Grondst. van gereg. Afsid. I. Verhand.* p. 29. In deze stemmen wij met hem volkomen overeen; maar of *zalt* juist welluidendheids halve in *zout* veranderd zij, dat is een zaak daar wij ons bij eene andere gelegenheid wat breeder zullen over uitlaten. Verschillend zijn de gedagten der Geleerden over de afscheiding van dit woord. De kundige *Ten Kate* leidt het af van 't woord *GELDEN, GOLD, GEGOLDEN,*

SALT, sal. *Ulph.* salt. [Alem. Salz.]

FISCT, piscis. *Ulph.* fish. [Alem. Fisg.]

HÖFF, caput. *Ulph.* haubith. [Alem. Haubit.

N. - D. Hofd.]

THURN porta. HICKESIUS (*h*) gist, dat dit woord verkeerd gelezen wordt voor *thuru*, en dat het bij gevolg 't zelfde zoude zijn, als *daur* bij *Ulph.* [Alem. *Thuri.*]

STERN,

DEN, *valere, constare in pretio esse, olim solve- re, reddere, et tr. emere.* „ Om dat 't goud „ bij uitstek de Oudste voornaame Geldmunt „ of *specie* van betaling was. ” In hoe verre dit gezegde waar zij, zal ik hier niet onderzoeken, alleenlijk heb ik dit aantemerkén, dat die afleiding mij zo min voldoet, als die van zulken, welken 't trachten af te leiden van 't Hebreuwsch of Grieksch. 't Meest voldoet mij JOHRE in *Gloss. Suiogoth. v. GULL.* die zegt, dat — Doch laten wij liever hem met zijne eigen woorden horen: „ *Dare libenter volo, a colore fulvo aurum nuncupatum fuisse, sed ita tamen, ut d, quod habent pleraeque dia- lecti, pro terminatione potius, quam parte vocis habeam.* ” Ons woord daar wij zeker zwavelachtig en zout uitwerpsel van 't bloed is, en dat gelijk 't goud geelachtig van verve is, mede benoemen, namelijk *gal*, alleen in klank verschillend, doch wat de uitwendige verve van deze twee dingen aangaat, overeenkomstig met malkander, schijnt deze afleiding te ondersteunen. VERT.

(*h*) In *praef. Gramm. Anglofax. edit. prior.*

- STERN, stella. *Ulp.* *stairus*. [Alem. *Sterra*,
H. - D. *Stern*.]
- SUNE, fol. *Ulp.* *sunno* en *il*, Marc. I. vs. 32.
Gr. ἥλιος. Camb. *haul*. [Alem. *Sun*, *sunna*,
sunno.]
- MINE, luna. *Ulp.* *mena*. [Alem. *Mano*.]
- TAG, dies. *Ulp.* *dags*. [Alem. *Tag*,]
- OEGHENE, oculi. *Ulp.* *augo* / *oculus*. [Alem,
Ouga.]
- BARS, barba. [Alem. *Bart*.]
- HANDA, manus. *Ulp.* *handus*. [Alem. *Hant*.]
- BOGA, arcus. Dit woord heeft 't *C. A.* niet,
maar 't heeft evenwel 't daar mede ver-
wandschapte *gabuganaim*, *flexos*, 't geen
men vindt *Marc. V. vs. 4.* schoon het
te vergeefs in de *Glosfaria's* van JUNIUS
EN STIERNHIELM gezogt wordt. [Alem.
Boga.]
- MIERA, formica. Sweeds. *myra*. [Alem. *Mis-
re*.]
- RINK OF RINGO (*), annulus. *Luc. XV, vs. 22*,
noemt

(*) Dit woord dunkt ons dat de gedagten bladz.
122. en 126. opgegeven nader bevestigt. Want
Rink of *Ring* is een woord, dat bij *Ulp.* ner-
gens voorkomt. Alem. *ring*, *hring*. —
voor 't Yslandsch *fingerul* hier door *Malmenius*
aangehaald, vindt men ook gebruikt *gullfinger*,
dat eigenlijk dat geen betekent, dat wij een
vin-

noemt *Ulphilas* eenen ring, *fygtragulth*,
Ysl.

vingerring noemen, daar bij hen ons *goudering*,
gullhying, een *armring* is. HEIMS KRINGLA
I. SNOR. STURLON, *Histor. Reg. Septemtr.*
Tom. I. p. 704. Dan befur a himni haegi hendi fyr
vir ofan olbaga digram gullhying / er Knitur R. befur
gefit honnan / oc laetur ongnan manna sta. *habet in dex-*
tra manu supra cubitum ingentem armillam,
quam Caractus R. illi dedit, quamque nemini
conspiciendam praebet. Ook vindt ik dit woord
in die betekenis in GUNNLANG. SAG. p. 100.

Minnat Gram vid mitt
[Dene han gidsi fit.]
Ehes minn goeyp vara /
Gullhying spara.

Poeta auguratur, quod Rex mihi non denegabit
armillam auream; quippe qui liberalitati se ad-
suefacit. Van 't dragen van zulke goude ving-
gerringen heeft die vinger, waar aan men een-
nen ring droeg, den naam van *goud-vinger* ge-
kregen. Dus vindt men in 't *Oud Hunsingoer*
Landrecht door den Heer VAN HALSEMA
uitgegeven p. 37., dit woord gebruikt, om den
derden vinger aan te duiden, daar de eerste met
de naam van *scotvinger* benoemd wordt: *Thi*
thuma tuintech merk. *Thi scotfinger threttene*
merk. *Thi grata sogen merk.* — *Thi gold-*
finger fif merk. — Eene gisfing eer ik hier
afschiede, moet ik den Lezer nog mededelen
aangaande den oorsprong van de zonderlinge be-
tekenisse, die 't woord *Ring* nog heeft in 't Ys-
landsch, en welke de Geleerde HAE in zijn *Glosf.*
S. G. Col. 441. ons aantekent; „ *RING*,
„ *Vir praestans, eximius. A.-S. rim* Camb.
„ *Brit.*

Ysl. fingurgull. d. i. aurum digitale. [Alem.
Hring.]

BRUN-

„ Brit. *rhen* satrapa. Islandi stylo poetico ita
 „ quemlibet virum appellant, nescio utrum
 „ ab *ajinn*, was, an a *reke*, *recke*, heros,
 „ athleta. „ Zoude de reden waarom een
 Voornaam man met dezen naam in 't Ysl. ge-
 noemd wordt, niet wel gezogt moeten worden
 in de gewoonte van die oude Noordsche vol-
 ken, bij wie niemand eenen ring vermogt te
 dragen, of hij moefte daar recht toe hebben.
Nobiliores atque ditiores armillas gestare con-
sueverant, quas inferioris conditionis hominibus
gestare permisum haud erat zijn de woorden
 van JO. CHR. CLEFFELIUS in zijne *Antiq.*
Septentr. p. 287. Dus zoude dan Hring, zo
 veel betekenen als iemand die het recht had van
 eenen ring te dragen. Even als bij de Romei-
 nen de Burgers *togati* genoemd wierden, om
 dat zij een kleed, dat *toga* heette, droegen.
 En mogelijk is 't zo met ons verouderd woord
Deghen of *Degen* voor een' held genomen; als
 iemand betekenende, die het recht hadde om
 eenen *Degen* te dragen. Hoewel hier tegen
 ingebragt zoude kunnen worden, dat de bete-
 kenis van *Degen*, *Vir fortis* ouder zij, dan van
Degen, ensis, gladius, omdat onze oudste schrij-
 vers 't woord in dien zin gebruiken. Zie de
aanmerk. over 't woord DEGEN in ons eerste
stukj. p. 66. Dan zeiden zij ook niet *Deghen-*
man, vir fortis, militaris? Wat is die anders
 dan een man van den *degen*, zo als heden bij
 ons nog in gebruik is, om eenen krijgsheld aan-
 te duiden. De Franschen zeggen *un homme de*
pepée. VERT.

BRUNNA, fons. *Ulp. brunna.* [Alem. *Brun.*];

WAGHEN, currus. Ik gis dat dit woord ook in de Moefogothische taal in gebruik geweest en geen vreemd woord zij, dewijl deszelfs wortel ons in 't *C. A. Luc. VII. vs. 24.* voorkomt. *Wagin, agitur, motitur.* [Alem. *UUagan. N. + D. Wagen.*]

APEL, pomum. [Alem. *Affal, aphel.*]

SCHIETEN, mittere sagittam. 't Is niet weldenkelyk dat de Dochter van 't Schytisch van dat geen zoude zijn verftoken, 't welk de oorzaak van de benaming der Moeder is. [Alem. *Schiezin. N. — D. Schieten.*]

SCHLIPEN, dormire. Het woord *šlepan*, vindt men in 't *Cod. A.*, en 't moet 'er ook blijven, schoon zeker iemand 't heeft trachten uit te fchrappen (i). [Alem. *Slaf-fen.*]

KOM-

(i) Zie SOTBERG. *Ulp. illustr. P. I. p. II.* [Alzo dit stukjen van *Sotberg* of liever van den Heer JO. IHRE zelfs zeer weinig hier bekend is en zeldzaam voorkomt, en de plaats, waar onze Schrijver hier opziet, wel eenige opmerking verdient, zo hebben wij 't niet onvoeglijk geacht de Woorden van IHRE zelfs hier den Lezer medeteden. Het woord dan, dat men heeft willen veranderen vindt men *Matth. IX. vs. 24.* alwaar de overfetting van *Uphilas* heeft unte ni. *gastwalt so matwi, ak*

KOMMEN, venire. *Ulph. quiman.* [Alem. *Chumen.* H.-D. *Kommen.*]

SIN-

ſlepith. Op welk woord *ſlepith* IHRE dit volgende heeft aangetekend: „ Sic quidem, ſi-
 „ ne fuco et fallaciis genuinam lectionem exhi-
 „ bent Codices editi eamque ex linguis co-
 „ gnatis probe confirmant JUNIUS et STIERN-
 „ HELMIUS in Gloſariis : nimirum, conveni-
 „ niunt manifeſto cum M-Goth. verbo *ſlepan*,
 „ Anglo-Sax. *ſlepan*, *ſapan*. Alem. *ſlaſſen*.
 „ Procop. *ſchlipen*, Belg. *ſlapen*, Angl. *to*
 „ *ſleep* : Et porro, cum nomine *ſlep*, *ſomnus*,
 „ *Joh.* XL vs. 13. Anglo-Sax. *ſlaep*. Ruſſ.
 „ *ſлeп*, Slav. Dalm. Boh. Luſ. et Pol. *ſlepj*.
 „ Horum omnium, apud Diverſos, diverſæ
 „ dialecti vocabulorum unus eſt ſenſus, ead-
 „ demque origo, nempe vel a *ſchlapp*, *laxus*,
 „ *remiſſus*, *Gloſf. PEZ.* Suec. *ſlap*. idem.
 „ Conf. WACHT. *Gloſf. Germ.* col. 1419. et
 „ EDW. BERNARDI *Erymol. Britann.* v.
 „ *ſlaep*, vel ab Ebr. *לשון*, *quievit*, *remiſiſt*.
 „ Conf. *ſlaban* *Ulph. ceſſare*, quod ſuper-
 „ eſt in *anaſtaſiaſebun* *Luc.* VIII. vs. 24.
 „ alias *ſlatwon* in hac dialecto *ſilere* notat. V.
 „ JUN. et STIERNH. *Gloſſar.* Ceterum ſi-
 „ lentio præterire non poſſum hoc loco, nec
 „ non quolibet ferme alio, ubi vox hæc occur-
 „ rit in codice, manu quadam iniqua, vitia-
 „ tam eam eſſe, id quod, licet celaverint re-
 „ verendiſſimus BENZELIUS aliique, qui id non
 „ viderunt, aut potius obſervare tanti non du-
 „ xerint, venia mihi tamen dabitur, ſi nec hoc
 „ intactum reliquero. Et ne dicenda ex levi
 „ quadam, et nimis præcipiti inſpectione pen-
 „ dere videantur, teſtem dabimus ex pluribus

„ u-

SINGHEN, canere. *Uph. sigguan.* [Alem. *Sigan.* H.-D. *Singen.*]

LACHEN, ridere. *Uph. hlajan*, 't geen nog overig is in 't te zamengefelde *blahhan*, in 't *Cod. Arg. Matth. IX. vs. 24.* [Alem. *Hlahhan, lahhan.* H.-D. *Lachen.*]

CRI-

„ unum, reg. acad. Bibl. Praefectum Praecl. D.
 „ M. BIRGERUM FRONDIN, qui loca haec
 „ vitiosa nobiscum intravit et observationum
 „ nostrarum fidem confirmabit. Revertamur
 „ ideoque ad propositum. Pro *stipith* h. l. oc-
 „ currit in *Cod. saeuith*, beneficio similitudi-
 „ nis elementorum *l. et a ac p et u*, facili ne-
 „ gotia, formatum a *stipith*; sed ductus litte-
 „ rarum *l* et *p* in *stipith* adeo inhaerent, ut,
 „ etiamsi male sedula manu rasi, et novo, ne-
 „ scio quo, furo obliti, propriori obtutu nihilo-
 „ minus luculenter dignosci possint. Eadem
 „ omnino ratione legitur *Marc. V. vs. 39.* pro
 „ *stipith*, *saeuith*: nec non *Joh. XI. vs. 13.*
 „ ulterius *Matth. VIII. vs. 24.* pro *stip* appa-
 „ ret vox spuria *saem.* *Luc. IX. vs. 32.* pro
 „ *stipa*, *saeva*: et *Joh. XI. vs. 13.* pro *stip*,
 „ *saem*, ubi simul observari meretur *ra* in ma-
 „ nu recentiori, eaque inhabili, adnexum esse,
 „ et plane adulterinum. Omni igitur cura
 „ inmutationem *ra* *stipan*, incubuit, quisquis
 „ demum fuit audaculus cometer; eum vero
 „ non satis memorem fuisse, id est, bina huius
 „ vocis, in codice, loca praeterisse, constat
 „ ex *Marc. IV. vs. 27.* ubi luculentissime ad-
 „ huc legitur *stipith* non *saeuith*. *IV. vs. 38.*
 „ *stipands* non *saeuands*. ”] VERT.

140 T A E L K U N D I G E

CRITEN, flere. *Ulph.* **greitan**. [Alem. *Cruzan*.
H. — D. *Kreischen*. N.-D. *Krijten*.]

GEEN, ire. *Ulph.* **gaggan**. [Alem. *Gangan*.
N.-D. *Gaan*.]

BREEN, asfare. [Alem. *Braten*.]

SCHWALTH, mors. *Ulph.* **swiltan**, mori. [Alem.
Wal.]

§. XII.

Nu volgen die woorden, welke *Busbequius* van oordeel was, dat met de geartheid der Hoogduitsche tale geene overeenkomst hadden; maar van welken nogthands niet weinigen naar mijn gevoelen tot hunnen oorsprong kunnen gebragt worden. Om dit te doen heeft de zeer arbeidzame G. HICKESIUS zich veel moeiten gegeven (*k*): na hem heeft JO. PERINGSKIÖLD dit ondernomen (*l*), en onlangs de zeer eerwaarde Heer JAC. SERENIUS in de geleerde Voorreden voor de tweede uitgave van 't *Lexic. Anglo-Suethicum*, wiens letterkundige aantekeningen indien ik met

(*k*) In de straks aangehaalde *praefat. ad Gramm. Anglos.*

(*l*) In *Not. ad COCHLAEI Vitam Theodorici*.
P. 345.

met eenige bijvoegfelen vermeerdere, volgens zijne toegevenheid, niet kwalijk, hoop ik, zal nemen.

KNAVEN TAG, bonus dies. Aangaande *tag* hebben wij met een woord gesproken: waar *Knaven* van afkomstig zij, is onzeker.

JEL, vita. *Ulp. hailg. salvus.* Sweeds *bel (m)*. Finnisch *elo vita, elän vivo*, en Brittan. *huijl valetudo (n)*.

JELTSCH, vivus, sanus. Ik kan niet voorbij gaan hier aan te merken, dat *Jeltsch* vivus, dat van *Jel* vita afkomt, klaar schijnt aan te toonen de overeenkomst van de Precopische met de Moesogothische taal, om dat in 't. M.—G. de bijvoeglijke woorden ook op een *g* uitgaan: als *gaurg, tristis, blindg, caecus*.

JEL WBURT, sit sanum. Dit *Vburt* schijnt afkomstig te zijn van 't Werkwoord *Wairththan, fieri*, welks gebiedende wijze is *Wairth, esto*. *Luc. V. vs. 13.* ligtelijk kan *Wairth* in *Wourth* en *Wburt* verandert wor-

(m) LEX. DALEC. *Krist. B.* nu är barn födt bacsium haclun. *Jam infans natus est optima sanitate.*

(n) Zie BOXHORN. *Orig. Gall.* p. 40.

worden. De Duitschers gebruikten deze twee woorden om iemand te groeten (o), en de Angelfaxen in 't voordrinken (p).

MAR-

(o) Zie PALTENIUS *ad Tat.* pag. 296.

(p) Zie DU FRESNE *in Glosf.* Tom. VI. pag. 1509. [v. *Vesvil.*] voeg hier bij CHR. RYTHM. HADORPHII p. 4. en HEIMS KRINGLA. Tom. I. p. 48. [Om de zeldzaamheid van dit boek, zo hebben wij gedagt den Lezer geen ondiens te doen met de woorden der aangeh. plaats hier uit te schrijven: *Þa maelti Graminar Kongur vith Hylbegunni / Dottur sina / at hon stýlbi bua sig / oc bera ði Dikngom; hon var allra quenna fridust / þa toe hon silfur. Kalc ein / oc fyllet / oc gecc syter Hjóv arth Kong / oc maelti / allir heilir YLFINGAR, at Kolsá minni Kraka. d. i. Tum Grammarus filiae suæ, Hildegunni, innuebat, ut ornatu suo assumto, zythum praedonibus adportaret. Erat vero ipsa egregiae pulcritudinis femina. Itaque Scypho argenteo accepto, Hiovardum compellabat, dicens: Sospites estote YLVINGI! Vobis in memoriam Rosfonis Krake propino. Onze oude N. - Duitsche formula in 't voordrinken gebruikt tekent ons JUNIUS aan in *Etymol. Anglic.* v. *Wait.* dit zijn zijne woorden: „ Hac „ occasione non praetereunda est alia huius vocis „ *Wachten* apud Belgas acceptio, usurpari enim „ solent in symposiis pro Operiri scyphum in „ hujus illiusve salutem propinatum. — Uno „ itaque dicente, *ik byenge u de gezondheid* „ *van sulck of sulck een*, respondit alter, *ik „ wacht se; en sal u beschept doen.* ” Hier voor gebruiken wij hedendaags: *Uw gezondheid*, en hier op antwoordt men: *Het zal de uwe zijn.* Die meer van de oude en hedendaagse gebruiken*

MARZUS, nuptiae. PERINGSKIÖLD gift, dat mar-
 zus gezegd worde voor *mærs hus*, *domus*
nymphæ, van *maet virgo* en *hus*, *domus* (q).

SCHUOS,

ken bij 't Drinken op maaltijden en plegtige bij-
 eenkomsten begeert te weten, zie K. VAN AL-
 KEMADE *Nederl. Displecht*. II D. bladz. 168
 seqq. — In 't voorbijgaan kan ik evenwel
 niet nalaten hier mijne gissing omtrend de aan-
 geh. plaats van *Du Cange* den Lezer mede te
 delen; alwaar ik van gedagten ben, dat men
 niet moet lezen *Vesfeil*, maar *Wacht heil*, dat de
 oude *formula* was, die de Angelfaxen in 't voor-
 drinken gebruikten. Zie SCHILTER. *Glofs*.
Teut. pag. 440. Welke lezing mij te meer de-
 ware dunkt te zijn, om dat die *Joannes Han-*
willensis, bijgenaamd *Architranius* gesteld wordt
 onder de *Poetæ Britannici* van JO. BALEUS
Script. Britt. Cent. 3. n. 39. (Zie POLYC.
 LEYSER. *Histor. Poet. Med. Aev. p. 760*.) en
 dus in zijn *Architrenium* op de oude gewoonte zij-
 ner Landgenoten heeft gezien. Welke verbetering
 mij verwonderd, dat de geleerde IHRE niet is
 in den zin gekomen; daar hij evenwel bemerkt
 heeft, dat de gewoone lezing zekerlijk bedor-
 ven zij, of „*originem*, zegt hij, *debebit diver-*
„ sitati dialecti. Septentrio enim totus war sael
„ dicit eodem sensu.” Of men evenwel dit
war sael, wel in die betekenis zoude vinden bij de
 ouden, als 't woord *heil* gebruikt wierd, geloof
 ik niet. — Met 't Alem. *heil wis*, *ave*
stemt volkomen overeen ons zijt, of *wees ge-*
groet. Zie JUNIUS in *Erym. Angl. v. Greet.*]
 VERT.

(q) Zie de aangehaalde *Voorreden* van SERENIUS.

SCHUOS, sponsa. Dit woord is met recht van *Busbequius* onder de duisteren gesteld, van anderen is 't onaangeroerd gelaten. Doch in 't M. — G. betekent **Swes**, een eigendom (r), in 't Alemannisch. *suaso*, huisgenoot. Nu oordeele de gunstige lezer zelf, of niet, gelijk in 't Gothich en Ysl. van eigin, *proprius*, *eigintona*, *sponsa*, *uxor*, eigenoob, *sponsalia* afkomt, van **Swes** de benaaming van bruid, *sponsa*, ook zoude kunnen afgeleid zijn.

BAAR, puer. (*) *Ulph. barn.*

AEL,

(r) Zie *Joann. X. vs. 3. 4.* en TATIAN. in *Harm. C. XL. vs. 23.* en HIKESIUS in *Gramm. Anglf. p. 24.* Edit. in fol.

(*) Van dit Precop. *Baar* verschilt niet veel ons verouderd *baare*, *fructus*, *partus*, welk mij de eigenlijke- en grond-betekenis van 't M. — G. **barn**, A. — S. *bearn*, F-Th. *barn* Al. *pärn* schijnt te zijn, niet anders dan in *dialect* van malkander verschillende, want gelijk *Baare* van BEREN, BAR, of BOR, GEBOREN *ferre*, *parere*, *gignere* afkomt, zo is in 't M. — G. **gabairan**, **gabac**, **gabautang** *parere* de wortel van **barn**, A. — S. *bearan*, *baer*, *boren*, *ferre*, *portare*. van *bearn* enz. en dewijl wij 't woord **barn** bij *Ulph.* niet alleen voor een kind van 't manlijk; maar ook voor een van 't vrouwlijk geslacht gebruikt vinden: als *Luc. I. vs. 80.* *ich thata barn wohs*, *sah swinthroda ahmin. d. i. En het kind wies op en wierdt gesterkt in den*

ÆL, lapis. AIL betekent in 't Iersch eenen *steen*
of

den geest. Marc. V. vs. 40. alwaar gesproken wordt van 't dochterken des Oversten der synagoge: *thata barn ni gadauthnoda/ ak slepith d. i. het kind is niet gestorven, maar het slaapt.* Welk gebruik van 't woord *barn* mijne gedagten nader bevestigt. En dus zoude deze en andere, plaatzen daar dit woord voorkomt, kunnen overgezet worden door ons woord *geborene*. (Zie JUN. en STIERNH. in *Glosf. v. barn*). En dus is de in verwandschapte talen, aan dit woord *barn, parn*, in later tijd gehegte betekenis, van *filius*, als de voornaamste *geborene*, ligtelijk te begrijpen. Wat de betekenis van *Vir* aangaat, die geloof ik, dat enkel willekeurig zij, en dat wij dezelve alleenlijk aan de uitgevers der oude schriften en opstellers der *Glosfaria's* te danken hebben; alleenlijk voortspuitende uit 't niet genoeg acht slaan op de ware lezing der Handschriften en 't verkeerd begrip van de betekenis van *bar*. in ons dialect *baer. nudus* en overdragtelijk *vrij*. Notker. *Psalm XLIII* heeft *habet pari, calvitium. i. e. caput capillis nudum*, een naakt hoofd. en in WINSBEK. *Paraenes. ad fil.* lees ik:

Got tu mich zweier sorgen bar.

dat GOLDAST. overzet *frey ledig und los.* en en bijgevolg *naakt*; want al wat naakt, nergens bedekt is, is *vrij* en *los*. en hier van dit adject. *substantive* genomen een *vrijman*, en in 't algemeen oudtijds een *man*, *vir*. Waar dus klaar uit blijkt dat PALTHEN. en GOLDAST. beide, dees op de aangehaalde plaats, geene in

K

Not.

of *rots* (s). Alem: *alp. één berg*, waarvan daan de Alpen hunnen naam bekomen hebben. Zweeds *alf. terra glareosa. Alfar, monticolae genii.*

MENUS, caro. PERINGSKIÖLD meent, dat hier van gezegt worde *Wänniska*, voor de waarheid sta ik niet in.

RINTSCH, mons. Ysl. *fram, montosa loca* PERINGSK. zegt, dat *rindt steil* betekene, ik bekken 't niet te weten (*).

FERS,

Not. ad Tatian. p. 288. en in de betekenis en in de afleiding van 't woord *barn* den bal misgeslagen hebben. Zomtjids voegden de Ouden 't woord *Gomman* bij 't woord *barn*, om iemand van 't manlijk geslacht aan te duiden. Zo vind ik bij TATIAN. *Harm. Euang. Cap. VIII. vs. 2.* van de voorstelling van 't Kind Jesus door zijne Ouders in den tempel volgens de wet van Moles:

*Bithia uuanta jogiuuelih gomman barn
Thas uuamba erist inttuot,
Heilag Gote ginennit.*

d. i. Om dat iegelijk manlijk geborene, die de baarmoeder eerst opent Gode heilig zal genaamd worden VERT.

(s) Zie *Specim. of an Irish Dictionar. in a collection of Lettres.* Edimb. 1732 p. 5.

(*) In de *Glossae Monseenses*, die B. PEZIUS heeft uitgegeven in 't I. D. van zijn' *Thesaur. Anecdot.* vind ik pag. 409. RIZ, *apex.* Mooglijk

FERS, vir. *Ulp. Wair*: Onder de Dichterlijke Yslandsche woorden is *fyrat* en *fydar*, *vir* (†).

STATZ, terra. *Ulp. stath*. Zie *Marc. IV. vs. i.* alwaar 't met opzigt tot de Zee 't Land betekent (*).

ADA, ovum. Wij Zweden zeggen *egg*.

ANO, gallina. *Ulp. hano*, *gallus*. Zweeds. *hona*.

TELICH, stultus. *Ulp. dwala*. PERINGSKIÖLD, vergelijkt 't te onrecht met *talig*, *loquax* (†) STAP;

lijk is dit woord bij de Precopiers verbasterd in *Rintsch* met invoeging van de Letter N. Bij LOESCHERUS *Litterat. Celta* p. 36. leest men: „ *Raet* vel *Rait* notabat regionem Montanam, unde hodie *Rait* apud Helvetios, et Grifones, — indicat districtum montanum. ” JO. DAWIES. *Glosf. Cambr. Britt. RHYN, mons, promontorium. VERT.*

(†) Zie de *Edda* in *Appellat. Synonym. Viri.*

(*) Zo vind ik ook 't woord *Starthe* bij TATIAN. *Harm. Euang. Cap. CCXXXVI. vs. i. Stuoñther Heilant in stathin*, Stetit *Jesus* in *Littore. Stat* betekent in 't gemeen *statio*, *locus standi*, dus de benaming van *Land*, of *strand*, oever zeer gemakkelijk te vinden, als zijnde eën' plaats daar men opstaan kan in tegenstelling van 't water, en hier van wederom betekent *stat*, bij ons *stade* (Zie KILIAAN. h. v.) *Statio navium, portus*. om dat oudtijds de Schepen altijd in den winter wierden op 't land gehaald. VERT.

(†) Ik vind geen reden, waarom onze schrijver de

STAP, capra.

GADELTHA, pulcrum. Hier mede vergelijkte SERENIUS aartig 't Ysl. *baell*, *pulcer*.

ATOCHTA, malum (*). In 't oud Gothisch betekent *buga*, *nuttig zijn*, en *dygd*, *nuttigheid*, waarvan *odygd*, *omnuttigheid*, *kwaadheid*.

WICHT-

vergelijking van PERINGSKIÖLD zo verwerpe. Dwazen, sotten zijn immers zeer snapachtig, en doen den geheelen tijd niet dan praten en woorden zonder eenige zin of samenhang voortbrengen, en dus met recht *loquaces*. Waarom 't geen onaardige vergelijking is van den geleerden *Peringskiöld*. en die mij beter voldoed dan zijn aanmerking over 't woord *Menus*. VERT.

(*) In 't Alem. betekent *Dogta*, *virtus* Zie SCHILTER. *Thesaur. Antiquit. Teut.* Tom. I. p. 14. en *dohtun* voor *boni* vind ik bij OTFRID. *Evangel.* Lib. III. Cap. XX. vs. 135.

*This ubele ioh thte dohtun
sie geinon thar ni mohtun.*

d. i. *Inprobi et boni se unire hic non poterant.* Dus schijnt mij dit Precop. ATOCHTA *malum* wederom een Alem. woord te zijn; Want de letter *A* heeft in de zamenzetting eene berovende kracht. *A tollit aut minuit sensum in compositionis.* zegt WACHTER. in *Prolegom.* Sect. V. dus *Atochta*, betekend zonder goed d. i. kwaad. VERT.

WICHTGATA, album. *Ulp. hweit*. De uitgang *ata* word in 't M.-G. dikwils zonder noodzaaklijkheid er bijgedaan, gelijk des kundigen weten.

MYCHA, ensis. Ysl. *maechir*. [Alem. *Messe*. A.-S. *Meca*.]

LISTA, parum. *Ulp. leitils*. Zweeds lijsel. Alem. *luzzil*.

SCHEDIIT, lux. Zoude het ook *Schejnit* moeten zijn? **PERINGSK**. brengt het tot *stár*, *clarus*.

BÖRROTSCH, voluntas. Waar van dit afkome, is mij onbekend. Want de gissing van **PERINGSK**. behaagt mij niet, die 't van *berádt*, *voluntas*, wil afleiden; waar van ook komt *berádtmod*.

CADARJOU, miles. **HICKESIUS** meent eenige overeenkomfte te vinden tusfchen dit woord en 't M.-G. *gadrauths*, *miles*. Dan ik voor mij ben van gedagten, dat men den oorsprong van dit woord in 't oud Celtisch moet zoeken. Want **BOXHORN** (u) zegt, dat die van *Wales*, huden ten dage *cadarn* zeggen voor *sterk*, *fortis*, en *cadernid*, *sterkte*, *fortitudo*; hier mede kan men ver-

(u) In *Lexc. Ling. Brittan*.

vergeelijken *cad*, *pugna*, *cadfa*, *propugnaculum*, en *cadvent*, *praedium*.

KILEMSCH KOP, *ebibe calicem*. *Kop* voor eenen *beker*, *calix* is Gothisch. Het eerste woord moet men bij de onbekenden stellen. Want *tyla. bibere*, dat **PERINGSK.** wil, staat mij niet aan (*).

TZO WARTHATA, *tu fecisti*,

JES WARTHATA, *ille fecit*.

ICH MALTHATA, *ego dixi*. Deze drie heb ik bij malkander willen neemen, om dat zij overvloediger en klarer, dan eenige anderen, de overeenkomst tusschen de taal der Precopiers en Moesogothen bevestigen. Want gelijk de personen hier onderscheiden worden door de voornaamwoorden

ich,

(*) Eer zoude ik die gissing van *Peringskiöld* als zeker willen aannemen, dan de uitlegging voor meer dan 150 Jaren door **ARR. MYLIUS** in zyne *Ling. Belg.* p. 50. der geleerde waereld medegedeeld de mijne maken. „*Kilemschkop* „*Ebibe Calicem*, zegt hij, *etiam puto com-* „*mode ita posse conformari ad istud Saxoni-* „*cum sive Germanicum, Idel dem cop*, id est „*Evacua calicem, contracte Ilem Kop.*” Hoe die man tot deze uitlegging gekomen zij, kan ik niet begrijpen, daar immers alles op onzekere en vergezogte woordverdraaiingen gevestigd is. Doch men ziet hier uit de behandeling der Taalkunde in die eeuw. **VERT.**

ich, tzu, ios, ego, tu, ille, zo vinden wij ook bij ULPHILAS *ist, tzu, ist*. waar bij men moet aanmerken, dat de *th* zo wel aan de grenzen van *Denemarken*, als hier in 't noorden een *firstent* geluit gehad hebbe, 't geen ook met der Engelschen en Saxen *th* zo is. Voorts is *Warthata, feci*, zuiver Gothisch; gelijk ook *ich malthata, ego dixi*; gelijk 't blijken zal, indien iemand lust hebbe de *Woordenboeken* van JUNIUS en STIERNHIELM na te zien (*v*). De *Talwoorden* behoeven onze uitlegginge niet: aangaande 't ééne woord *stega* wil ik alleen maar aanmerken, dat in zommige streken van *Zweden* sig ook voor *twintig* gezegd wordt, 't geen ook de *Nederlanders* en *Duitschers* (*) gebruiken, in 't *Monniken-*

(*v*) Zie dezelve op de woorden *waarkjan, tacere* en *maarkjan, loqui* voeg hier bij 't Gothisch *maek, loqui*.

(*) Bij KILIAAN vind ik STIJGH. *Sicamb. Fris. Westphal. i. TWINTIGH. Viginti. vulgò stega*. Zo ook bij den *Teuthonista*: *STYGE, twyntigh, viginti, vigeni*. In oude *Neêrduitsche* schriften is mij 't woord *stijg* nergens voorgekomen. Bij de *Friesen* is 't in zommige streken nog in gebruik volgens 't getuignis van FOKKE SJOERTS *Hist. Frisae* Tom. V. p. 179. door van *Hasfelt* in zijne uitgave van *Kiliaan* op d. w. bijgebragt. TEN

kenlatijn vind men *stica* (w). Maar *sada*, centum, en *hazer* (†) mille, zijn mij onbe-

KATE schrijft, dat men oulinks ook *steeg* zoude gezegd hebben; als EEN STEEG EIJEREN, *vicena ova*. Zie zijne *Proev. van gereg. Afl.* p. 418. Dat men oudtijds ook voor *rien*, half *styg*e, gezegd hebben, blijkt uit den zoeven aangehaalden *Teuthonista*, alwaar ik vind HALF STYGE, *tyen*; *decem*. In 't *Oostfriesche Landrecht* door WICHT uitgegeven lees ik Lib. III. Cap. 65. p. 740. *Einen mann finer sinnen beroëvet in lijffte, dat is 16 stiege mark*. Waar voor in de H. - D. overzetting: *Wen einem manne seine sinnen beraubt werden, so ist ein halber Leib, dat is 16 stiege oder sechzehen mal zwanzig mark*. Eer ik hier afscheide moet ik nog met een woord melden, de verschillende gedagten der Geleerden over de afleiding van dit *styg*. JO. IHRE in *Glosf. Suiog. v. Stig.* is van gedagten, dat *styg* zo veel zij als 2 maal tien, en dat de Letter S. hier 't dubbel tal van *tig*, dat 10 betekent, zoude aanduiden. TEN KATE leidt 't van STYGEN, *scandere*, *adscendere* af, en dan zoude *Styg*e eigenlijk niet anders zijn, dan een opstapeling van iets, dat naderhand alleenlijk gebruikt zoude zijn voor 't *twintigtal*, om dat men gewoon was een twintig tal stukken in orde op te stapelen, mooglijk om een groot getal gemakliker optetellen. Voor beide de afleidingen is veel waarschijnlijkheid. VERT.

(w) Zie DUFRESNE op dit woord, en VON STADEN in *Explic. Voc. Bibl.* p. 65.

(†) Dat *sada* en *hazer* twe Perzische woorden zijn tekent ons JO. IHRE aan in zijnen aantek. op de *Fragm. vers. Ulphil.* p. 47. alwaar deze zijne
woor-

bekend: ULPHILAS heeft daar voor **hunda** en **thufundjos**, 't welk met onze wijze van tellen volkomen overeenstemt.

woorden te vinden zijn: Quum primum hunc Vocum Praecopiarum syllabum recognovi, miratus sum, undenam hae vocis profectae essent ——— sed commode monuit amicus quidam meus, germane Perficam utramque esse, quippe in qua centum *sed* et mille *hezar* hodieque appellatur. V. MENINSKII *Thef.* p. 2941 et 5465. VERT.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

A E N H A N G Z E L

OVER HET WOORD

GHERE *lacinia*,

[*bladz. 28.*]

Alſchoon wij voornemens zijn, alles wat ons aenmerkens waardig over enige reeds verhandelde woorden na het afdrukken noch onder het oog mochte komen, ten algemenen nutte mede te delen, wanneer ons werkjen zo verre gevorderd is, dat het een bekwaen Boekdeel uitmaeke; zijn wij echter genoodzaekt om een klein aenhangzel op het woord *GHERE lacinia* in dit stukjen intevoegen, om alle gedachten dat wij eens anders verhandelingen (a) naſchrijven, uit den weg te ruimen.

De

(a) Men wete dat 'er in het II Deel der Proev. van Oudh. en Taalk. van het Genootſch. *Dulces ante omnia Musae* welk thands op de pers is, ene verhandeling over de woorden *ghere* en *gere*, zo als men ons bericht heeft, gevonden zal worden, waer van wij echter beruigen tot heden niets gezien te hebben, en dierhalven oordeelden wij 't best te zij, dit aanhangzel, hoe gering ook, nu mede te delen.

De echtheid van dit woord genoegzaam blijkende uit de plaets uit *Walewein* aenghaeld en door het gezag van *Kiliaan* bevestigd, kunnen wij echter niet nalaten, hier nu noch bij te doen het geen wij aengaende dit woord bij G. DE SCHUEREN in den *TEUTHONISTA* lezen. — Daer is het woord *ghere* verklaerd door het woord, *styppe*, *ora*, *simbria*, *iacinia*. Bij den zelfden vindenwe dit woord ook gebruikt voor het gehele kleed (*per synochon totius pro parte*) in het zaemgestelde *Mysghere*, *Ornamenta*, want dat het hier zo moet genomen worden, blijken uit het woord *Mysgewaidt*; bij den zelfden ook vertaeld *Ornamentum*, *praeparamen*. op dezelfde wijze heeft hij het ook in *gherkamer*, *vestibulum*, *armarium*, *sacristia*, *archanum*. Daer wij te voren in geen enig oud Neerduitsch stuk dit woord hebben aengetroffen, zal het der moeite waerdig zijn ene naderhand gevonden plaets, daer dit woord voorkomt, hier ook aentekenen. Het is namelijk in ene Nederduitsche vertaling van den Bijbel in den jaere 1571. gedrukt alwaer *Ezech*, XVI. vs. 8. aldus gelezen wordt: *En ick ginck voor v voor by, en sach v aen: ende ziet, het was de tijt om v te voelen; doe breyde ick myne gheeren over v*. Op welke plaets onze overzetting het woord *Vleugel* heeft, welke vertaling den lezer ene gehele andere gedagten van deze plaets geven moet, dan

dan 'er eigenlijk gelezen wordt; echter heeft de Deensche Overzetting het woord *Vleugel* aldaer ook behouden, dezelve heeft *oc jeg bidde mijn Flige ofver dig*. Duidelijker is de vertaling in den Bijbel 1477. *ende ic spreide mijn cleet ouer di*. alwaer het schijnt, dat de vertaler mede het geheel voor een gedeelte genomen hebbe.

Ons tegenwoordig noch in gebruik zijnde *geer*, voor ene plooi of vouw van het kleet, moet men geenzins begrijpen, dat het zelfde zij, met het verouderd *ghere*, *lacinia*, dewijl wij het wel nauwkeurig onderscheiden vinden bij den voorn. TEUTHONISTA, die, na dat hij het woord *ghere*, *lacinia* hadt aengetekend, volgen laet *GHERE*, *lasf*, *lappe*, *pecia*, *commisfura*. Hier mede verbeteren wij dus ene kleine misflag, die wij te voren begaen hebben, nadien wij toen van gedagten waren, dat wij het woord *Ghere*, *lacinia* in ene weinig veranderde betekenis noch overig hadden.

ON.

O N D E R Z O E K
O V E R H E T
V E R O U D E R D W O O R D
T W I.

W elke de ware betekenis van dit woord zijn mochte, heb ik langen tijd in twijffel gestaen, en hegtte aen het zelve dan deze, dan die betekenis, tot dat ik ten laetsten de ontegenzeggelijke betekenis ontdekte, en ik kan niet ontkennen, dat de Oudduitsche schriften alleen hier in mijne Leermeesters geweest zijn, bijzonder wierd ik in mijn gevoelen bevestigd, na het lezen des Rijmbijbels van *Jacob van Maerlant*, waer in dit woord zeer dikwils voorkomt. Om den lezer niet met ene al te lange inleiding lastig te vallen, zeggenwe terstond dat ons oud woord *TWI*, *waerom*, *lat. quare*, betekene. Wij oordeelden het niet ondienstig het geen wij tot naricht van dit verouderd woord uit deze en gene schrijvers hebben aengetekend, den lezer mede te delen, voornaemlijk daer wij nergens ene verklaring van dit woord hebben aengetroffen en noch des te meer daer het

het zelve in gene Nederduitſche woordenboeken gevonden wordt, zelf niet in den *Teuthoniſta*, welk Woordenboek anders ene grote menigte woorden bevat, die bij *Kiliaen* te vergeefs gezocht worden, eer wij echter tot de behandeling van ons woord zelfs overgaen, moet ik vooraf zeggen, dat het opmerkelyk zij, dat men dit woord nimmer bij *Melis Stoke* aantrefte, en in de Taelkundige aantekeningen des Heren *Huydecoper's* op dezen Schrijver niets aengaende dit woord vinde aengetekend, wij zullen dierhalven voor mingeoeffenden in de Taelkunde de opgegeven betekenis hier, zo wij hopen, ontegenzeglyk bewijzen. Op deze wijze zullen we hier in te wark gaen, dat we eerst enige plaetzen uit de Oudduitſche ſchriften, welke ons gezegde beveſtigen, opgeven, en in de twede plaets de echtheid van dit woord uit de overeenſtemming met de verwantſchape talen nader bewijzen zullen.

Wat het eerſte betreft, alſchoon wij tegenwoordig maar twe Schrijvers kunnen aenhalen, bij welken wij dit woord gelezen hebben, zo geloven we echter dat die plaetzen, welken wij bij hen gevonden hebben, zo duidelyk bewijzen, het geen wij bewijzen moeten, dat 'er verder geen twijffel zijn zal, dat onze opgegeven uitlegging de ware en eigenaerdige dezes woords zij. En wij ſchroomen ook niet met

voor-

voorbeelden, die maer uit enen Schrijver genomen zijn, onder het oog van kundige lieden te komen; daer wij vertrouwen, dat hun niet onbekend zij, welke eigenlijk ons doelwit ware namelijk onzen Landgenoten, enige verouderde woorden hunner moedertael te verklaren, en voor hun verstaenbaer te maken; daer dit nu heden op gene andere wijze verricht kan worden, dan door vele voorbeelden, welke, allen te zamen genomen, zodanig ene betekenis van enig woord buiten tegenspraek bewijzen en vaststellen; nu is het ons altijd voorgekomen om 't even te zijn, of men deze voorbeelden bijbrengt uit enen of uit meer Schrijvers, en dat 'er aen het oogmerk even eens voldaan worde, zo maer die Schrijvers onder de eigenlijk gezegde ouden met recht kunnen geteld worden. En hierom twijffelenwe niet of de gegeven betekenis zal voor bewezen gehouden worden, alshoon wij dezelve maer met voorbeelden, uit twe Schrijvers aengehaeld, kunnen bevestigen. Dewijl in de meeste Oudduitsche schriften dit woord niet voorkomt (a)

vin-

(a) Waer van wij denken dat de reden zijn zal, dat dit woord toen reeds verouderd en in onbruik geraekt ware, dierhalven treffenwe hier naer alle waerschijnlijkheid een der Oudste Nederduitsche woorden aen.

vinden wij het zo veel te meer, ja op ontelbaere plaetzen gebruikt in de sefriften van *Jacob van Maerlant*, van welke wij ook hier zullen gebruik maken, en uit dezelve de voornaemste, en het meest tot ons oogmerk geschikte zullen bijbrengen. Wij lezen dit woord bij dezen Schrijver in zijnen R. B. f. 37. a.

*Gedeon anvorde danne,
Of God mit ons ware, twi
Waer ons ongheval dus by.*

Men zie bij deze woorden *Richter. VI. 13.* alwaer in onze overzetting aldus gelezen wordt: *Gideon zeide tot hen — so de Heere met ons is, waerom is ons dan dit alles wedervaren.*

f. 94. a:

*Doe screuen si an Dymetrius,
Die heren van Romen aldus:
Twi bistu den Joeden fel,
Onse ghesellen du en does niet wel.*

f. 107. a:

*Doe quam van Galylee Ihc,
Als ons scrift Matheus;*

L

En

*En wilde ghedoopt sin van Janne,
 Ny merket hier an drie saken danne
 Twi dat hi hem dopen dede;
 Om dat hi toghede daer mede,
 Dat Fans doopsel was goet
 En om dat hi allen omoed
 Vernyewen wilde en leren,
 Om dat hi mit groter eren
 Den watre die crachte dede ontfaen,
 Dat die sonden mochte afdwaen.*

en f. 128. c. alwaer Christus aen Maria vraegt (b) waerom zij weent en wien zij zoekt, dat *Maerlant* aldus uitdrukt:

*Hi seide wiif, twi weenstu so
 En wien soecstu dus onvro.*

tot nader opheldering van deze woorden kunnen de even voorgaende bij onzen Dichter dienen, te weten de aenspraek der twe engelen tot Maria (c), welke *Maerlant* aldus heeft:

Wiif, waer om weendi so sere.

zo

(b) Zie onze overz. Joh. XX. vs. 15.

(c) Zie onze overz. Joh. XX. vs. 12.

zo kan men hier den Dichter uit zijne eigene woorden verklaren, welke voor de beste verklaring met recht gehouden moet worden. Op beide deze plaetzen hebben zo wel *Petrus Comestor* als de *vulgata versio: Mulier quid ploras*, en deze eensluitende plaetzen vertaelt *Maerlant* eens door ons *waerom* en vervolgens door het oude *twi*.

Deze voorbeelden uit den Rijmbijbel zullen genoeg zijn, wij kunnen ons noch op verscheiden andere Schriften dezès ouden Dichters beroepen, van velen zullenwe echter maer een nemen, te weten zijn Dichtstuk genaemd, *Zaemenspraak tusfchen Jacob en Martijn MS.* waer uitwe noch twe voorbeelden zullen bijbrengen f. 4. b. lezenwe aldus:

*Twij zijn die zonden Gode so leet
Dat hi den zondaer is so heet
Int wraken ende in plagen.*

en f. 10. a.

*Lieue Jacob nu bericht mi,
Of dat volc al comen si
Van den iersten Adame.
Twij is deen edel, dander vri
En die dorde eyghen daerbi;
Wane quam dese name.*

L 2

Twij

Iwi zegtmen ten dorper st:
 Ganc wech, God onnere di
 Du bist der werelt scame.

Op dat hier te beter uit blijken zouden de ware betekenis van dit woord, hebbenwe wat breder deze plaets uitgeschreven, een ieder ziet dat hier gehandeld wordt over den oorsprong en het verschil tusfchen vrijen en Lijfeigenen, dat de een den anderen vraegt *waerom* de een edel is, de ander vrij en een derde eigen of slaef, *waerom* de een in meer aanzien is dan de ander. Andere plaetzen uit dit stuk van onzen ouden Dichter zouden wij hier noch kunnen bijbrengen, noch een kan de lezer, zo het hem lust nazien in het uittrekzel dat **LE LONG** (*d*) van dit Dichtstuk heeft. Wij vinden ook dit woord gebruikt bij **V. VELTHEM** *Spiegl. Histor. II. B. Cap. 19. bladz. 105.*

— — — *ic sege twi,*
Want hi wilt dingen die hem bi
sijn geseten. — — —

Toen **Le Long** deze woorden van zijnen Dichter ver-

(*d*) Boekzael der Nederd. Bijbels blad. 221.

verklaren zoude, was hem de betekenis van dit verouderd woord noch onbekend; hij verhaelt ons in zijne kanttekeningen, dat deze woorden, *ic seage twi*, betekenen *ik zeg het u beyde*. Welke uitlegging den zin dezer woorden zo onverstaenbaer en onduidelijk maekt; dat hij zelf naderhand waerschijnlijk in twijffeling gevallen is, of deze zijne opgegeven uitlegging wel goed, en met het oogmerk des Dichters overeenkomende ware; waerom hij dan ook deze zijne mislag zelf verbetert in zijne voorrede voor dit werk geplaetst, alwaerwe bijna op het einde lezen, dat het woord *twi*, dat bl. 105. gelezen wordt, door *waerom* moet verklaerd worden: Dus hebben wij *Le Long* hier eigenlijk van gene onachtzaamheid te beschuldigen. Het ware te wenschen, dat hij ook zo zijne overige mistastingen verbeterd hadde. Edoch daer het hier de plaets niet is om over dit onderwerp te handelen, zullenwe dit in 't midden laten, en liever kortlijk inzien, of *Le Long* hier niet te recht dit woord *twi* door *waerom* verklaerde; Dit doch gelovenwe, dat geen onbevooroordeeld lezer in twijffel trekken zal, integendeel vertrouwenwe, dat het hem genoeg zijn zoude, deze woorden met de voorgaende en volgende aendagtig na te lezen; want men wete, dat wij hier bij *Van Velthem* aantreffen ene mondelinge aenspraek aen twe personen gedaen, niet te

gelijk aen beide maer aen elk afzonderlijk te weten eerst aen enen *Percheval*, en daarna aen *Walewein*; dit wijzen de eigene woorden des Dichters zelve uit, want in het begin dezer aenspraek lees ik op de zelfde 105. bl. vier regels hoger, dan onze straks aengehaelde woorden:

Percheuale spreke irste ane

Welke woorden ons duidelijc leren, dat deze aenspraek niet aen twe te gelijk maer aen een' perfoon afzonderlijk geschiedde, en dewijl 'er in het vervolg, tot aen deze woorden toe, (*is socge twi*) van geen' anderen perfoon, dan alleen van *Percheval* gewag gemaect wordt, is het onmogelijc dat *twi* hier *beyde* lat. *ambo.* betekene. De aenspraek aen *Walewein* lezenwé niet dan zeven regels verder, alwaer de zelve met deze woorden aenvangt:

Walewein! Ic groete v mede.

Ten duidelijken bewijze, dat *Walewein* niet eerder aengesproken wierdt, dan na dat de rede tot *Percheval* geëindigd was. Wij mogen ons dijs verwonderen dat *Le Long*, daer hij, deze woorden van zijnen Dichter slegts nalezende, hadt-kunnen vernemen, dat ieder der-twe ge-

noem-

noemde personen afzonderlijk wierden aengesproken, dit *twi* hebbe kunnen nemen voor *beyde*, dan alleen mogelijk, om dat het wat naer ons *twe* zweemt. Deze woorden van *van Velthem* (*ic secge twi*) zullen dierhalven betekenen *ik zegge waerom* dit kan aen ieder overtuigend blijken, die de woorden in zijn verband naleest; het terstont volgend woord *want* kan ons ook genoegzame zekerheid geven, dat het woord *twi* hier niets anders, dan *waerom* betekent: dan wij zullen deze plaets van *v. Velthem* daer laten en den Lezer noch onder het oog brengen, dat ook de ouden voor ons *waerom niet* zomtjids gebruikten *twine* (*e*). Dit vind ik mede in de Schriften van *Jacob van Maerlant*, zo in zijnen *Rijmbijbel* als in het *Leven van den H. Franciscus*. R. B. f. 154. a.

*God, die here is vander sonnen,
Heeft oyt gheweest wel
Mit onsen Vorders (f) van Israhel,*

Als

(e) Op dezelfde wijze schreven ook de A-faxen. Zie de plaets hier onder aengehaeld uit de A-S. overzetting der Evangelien.

(f) *Vorders* dat is *Voorouders*. Zie *Huydecoper* op *Melis Stoke* III. B. vs. 187. II. D. bl. 18. Bij
L 4 60

*Als hem yemant onrecht dede,
Twine mercti hoe ghi sine stede
Ontfuuert hebt en hem verbolghen?*

Dezelfde Dichter in 't *Lev. van Franc. MS. Cap. XVIII. vs. 29.* alwaer wij, onder vele fabelen en verdichtzels, waer mede dit boek is opgevuld, een verhael aentreffen van enige lieden die op zee schipbreuk leeden, en zij, in nood zijnde, verhaelt de Dichter, riepen verscheiden Heiligen om hulp aen, doch vruchteloos, waerop een der bootsgezellen den anderen vroeg, waerom zij den H. Franciscus niet aenriepen, welke vraeg van dezen bootsman wij bij den ouden Dichter aldus lezen:

*Twine roepen wi desen nieuwen zant
Frans., laet zien of hi te hant
Dukē sal in de zee hier neder
En geven onse ankere weder.*

De voorbeelden, die wij hebben bijgebracht, gelovenwe, dat genoegzaam zijn om den lezer te overtuigen, dat het verouderd *twi* waerom betekeñe.

Wij moeten dierhalven tot onze tweede afdeling

gelegenheid zullenwe hier meer voorbeelden van bijbrengen,

ling overgaen, en aentonen de overeenstemming van dit woord met de verwantschape talen. Ons *Twi* komt overeen met het M.-G. DU [OË] HWE. Zie LYE (g) welke het Goth. DÜ HWE (h) verklaert door het Latijnsch

(g) In *Diction. Sax. et Goth. Lat.* op het woord
HWE pro.

(h) Met de letters HW of WH schrijft LYE dat het hem voorkomt, dat de Goth. O het best van allen overeenkomt, alſchoon dezelve doorgaends door der Latijnen Q wordt uitgedrukt. De reden die dees Geleerde voor zijn gevoelen opgeeft, is, dat de meeste woorden, welke van Gothifchen afkomst zijn, en in die taal met de letter O beginnen in het A-fax. Alem.-Sulo-Goth. N.-Duits. en Ehgels. beginnen met WH of gelijk alleen de A-faxen met HW. Op dezelfde wijze verklaert hij deze Gothifche Letter in zijn Goth. Alphab. voor het *Diction. sax. et Goth. Lat.* geplaatst. Zie RICKERTS in *Grammat. Anglofax. et Moesogoth. in Thesaur. Ling. septentr.* Tom. I. Part. I. p. 2. die aengaende deze Gothifche letter het volgende zegt: O est latinorum vel Graecorum O cum puncto Centrali, quod quidem punctum Spiritus asperi Valorem, vel Graecorum, videtur habere; unde O potestatem habeat ho, vel hoo, vel hw. Anglofaxonum. Tot bewijs van het geen LYE ten dezen opzichte zegt; kan men in Zijn *Diction. sax. et Goth. Lat.* verscheiden voorbeelden vinden, en om van allen maer een hier aentehalen, bepael ik mij alleen tot het M.-G. DU OË. Dat in zommige met de Gotifche verwantschape talen begint met HW of WH en die wel in

tijnsch *propter quod*, *quapropter*, *quare*, aldus vindenwe dit woord in het C. A. op verscheiden plaetzen gebruikt, als onder anderen *Matth. IX. vs. 11.*

DU HWE MITH MOTARJAM JAH FRAWAURHTAIM MATJITH SA LAISA-REIS IZWAR. d. i. *Waerom eet uw Meeſter met de tollenaren en zondaren?*

Bij den zelfden Evangelist Hoofdst. XXVII. vs. 46. GOTH MEINS! GOTH MEINS! DU HWE MIS BILAIST. d. i. *mijn God! mijn God! waerom hebt gij mij verlaten?*

Joh. VIII. vs. 43. vindenwe deze voorgestelde vraeg. Door *waerom* aengewezen, terstont beantwoord. De vraeg is deze: DU HWE MATHLEIN MEINA NI KUNNUTH? *waerom kent gij mijne sprake niet.* waer op terstont deze woorden volgen: UNTE NIMAGUTH HAUSJAN WAURD MEINS. d. i. *om dat gij mijn woord niet kunt horen.* De A-Saxen hebben nu dat wij

acht genomen zijnde, is de overeenstemming van het *Goth.* DU WHE met ons *twi* klaer genoeg, daer men integendeel volgens de algemeene uitlegging dezer letter zoude moeten lezen DU-GE. Wanneer de uit dit woord voortgesproten woorden veel verder van hunnen eersten oorsprong zullen verwijderd zijn.

wij menigmael lezen, zo in de A-Saxif. overzetting van den Bijbel, als in andere schriften in die tael geschreven. Wij zullen uit de A-Saxif. overzetting der Evangelien uit velen, maentwee voorbeelden bijbrengen, *Joh. VIII. vs. 46.* HWINE GELYFEGE. d. i. *waerom gelooft gij niet?* en *Joh. XVIII. vs. 23.* HWIBEAETST THU ME. d. i. *waerom slaet gij mij.*

Met ons *Twi* komt overeen het *Suio-Goth.* HWI door J. IHRE (i) vertaelt *Cur.* Dees taelgeleerde is van oordeel, dat men den oorsprong van dit woord ontdekken kan, indien men slegts nagaet, dat de Moesogothen, de oorzaak van deze of gene zaek willende onderzoeken, zeiden DU HWE dat volgens IHRE *ad vel ob quid* betekent, ja, op het einde zijner aentekening over dit woord gaet hij verder, en zegt, dat men zeer gemakkelijk enen noch veel vroeger oorsprong van dit wordeken zoude kunnen naspeuren, dewijl het ontegenzeggelijk waer zij, dat de Latijnen hun *qui* zomtijds gebruiken voor *cur*, *waerom*, hier van, zaid hij, is 't dat men, dikwils, leest *quin* voor *quine*, d. i. *cur non*, *waerom niet*, zo als volgens de aentekening van IHRE bij TERENCE (k) gelezen wordt

(i) *Lex. Suio-Goth.* Tom. I. Col. 947.

(k) *Andr.* II. 3. vs. 25.

wordt *quin taces* voor *cur non taces*, *quin domum abis* voor *cur non domum abis*. even zo gebruiken de Duitschers hun *wie*.

Het F-TH. *Bithiu*, (1) dat het zelfde betekent als ons oud *Twi*, is door zömmigen te onrecht vertaelt door het Lat. *quantam*. Edoch de geleerde *Scherzius*, den zin van dit woord wat dieper inziende, verklaert het vrij beter door *quare* (m). Op de zelfde wijze is het overgezet door *SCHILTERUS* in zijne Vertaling van *OTFRIDUS* *Evang.* IV. 7. 117.

Bithiu uuachet alla thia nacht

Quare vigilaret omnem illam noctem?

Noch eens lezenwe dit woord in dit zelfde Hoofd. vs. 165, daer *Schilter* het door het Lat. *qua propter* vertaelt.

Bithiu sit io uuakar.

Alaz iuer lib hiar.

Quapropter sitis vigilantes

(per) *omnem vestram vitam hic.*

De

(1) In het *Gloss. Teuton.* van *Schilterus* bl. 117.

(m) Zie de aengehaelde plaats uit 't *Gloss.* van *Schilter*.

De Theutoniërs schreven ook zomtijds in den
zelfden zin *Bihiu*. Dat we lezen bij **OTFRIDUS**
Evang. III. 24. 150. 151. 153.

Bihiu er ni bidrahtot iz er,

Bihiu er seh thes leides

Er ni uwarnoti les (n)

Bihiu er ni biuurbi,

Thaz ther sin friunt n' irsturbis.

(*) *Quam ob rem isto non recogitavit ante*

hoc?

Cur se de hoc malo

Ante non tuitus est?

Cur iste non procuravit

Ut hic eius amicus non moreretur?

LIP

(*) Dit woord *les* dat wij hier aantreffen merkt
Scherzius zeer wel aen, dat vertaald moet worden
door het lat. *omnino*, *in totum*, en zegt, dat het
bij wijze ener *adignitas* gezeld wordt, voor *alles*
dat, gelijk bekend is, het zelfde is als het lat.
omnino. Deze gisling wordt merklijk gesterkt
door ene plaats van *Otfridus* IV. 26. 35.

Joh uurtum dode man ouh les
queke fines uuortes.

wel

TAALKUNDIGE

SIPSIUS heeft in zijn *Gloſf. Bivio* vertaeld *quare* waer op *ſommerus* aentekent, dat het Sax. *Tohwy* en *forhwy* daer mede overeenkome, dat het in zijnen tijd bij zommige zijner landgenoten geheel behouden wierde, dat ook anderen kortheids halve alleen de laetſte ſyllabe gebruikten, met ene geringe omkering der letteren, ſchrijvende voor het Sax. *hwy*, *why*, dat **LYE** in het *Etymol. Angl.* van **JUNIUS** heeft ingevoegd. Komende dit Engelsch woord met het onze nauwkeurig overeen.

Het Hoogduitsch ſtemt al mede overeen met alle de opgenoemde talen bij **WACHTERUS** (o) lezenwe *WIE. cur, quare, quamobrem, adverbium interrogandi.*

Hier mede menen wij genoeg gezeid te hebben aengaende de verwantschape talen, die in dit woord met de onze overeenkome. Ene zaak is 'er waer over wij ons ten hoogſten verwon-

welke woorden *Scherzius* aldus vertaelt;

*Et fiebant mortui homines quoque omnino
vivi ad ejus verbum.*

deze vertaling oordelen wij beter, dan die van *Schilter*, dewijl hij het wordeken *les* niet heeft uitgedrukt.

(o) *Gloſf. Germ. Col. 1896.*

M E N G E L I N G E N . 377

wonderd hebben, dat namelijk gene dezer Taelkenners enige de minste kennis van ons N. Duitsch *twi* gehad hebben, daer zij anders geenzins onzer tale onkundig, derzelver overeenkomst met de andere verwandschapté talen zeer nauwkeurig hebben aengetekend, en wel voor-naemlijk van zulke die men thands, ja reeds voor enen geruimen tijd onder de verouderden stelde. Gene andere reden denk ik dat hier van gegeven zal kunnen worden, dan om dat in de oude Neerduitsche woordeboeken dit woord niet voorkome.

OVER

OVER DE WOORDEN
 D E E M S T E R
 E N
 D E E M S T E R H E I D.

De betekenis van het woord waer over wij hier zullen handelen, is, voor zo veel wij weten, noch nergens door enige der taelkeners opgegeven.

Dierhalven hebben wij het niet ondienstig geacht des zelfs betekenis onzen Lezeren hier te verklaren.

Deemster betekent *duister* of *donker* lat. *tenebrifus*: dat wij heden gebruiken, en het oude *deemster* is thands geheel in onbruik geraekt, waer door het ook bij de meeste Nederlanders niet meer verstaen wordt; dat echter *Deemster* een goed en echt Neerduitsch woord zij, ja dat het met den verwantschape talen nader dan ons *duister* overeenkome, zullenwe niet onduidelijk uit de volgende overeenstemming kunnen ontwaer worden. Met dit woord stemt over-

een

eën het A.-S. DIM, DIME *obscuras*. zie LYE (a) die enige plaetzen aentekent daer dit woord gelezen wordt.

Ook komt ons woord *deemster* overeen met het Suio-Goth. DIMMER door JO. THRE (b) vertaeld *obscurus*, alwaer hij een voorbeeld bijbrengt uit Helgás-S: *Tecur nu skiott ad dimma af not: incipiunt jam mox tenebrae se intendere*. Ysl. DIMMUR door R. JONAS (c) al mede vertaelt door het lat. *obscurus*. VERELIUS in Ind. heeft *dimæ*, *Caligo*, *dimmur*, *obscurus*, *dimmur*, *tenebrae*. en *dymt*, *tenebricosum*. F. THIMSTER. *Thimstare*, *Thimsternisse*. bij SCHILTERUS (d) *tenebrosus: tenebrae*. wij lezen het bij WILLERAMUS *Cant. Cantico*. p. 39. (in de uitgave van Merula) *at thil wyla so thise wereldliche thimsternisse geward*. Maer voor *thimsternisse* wordt in de uitgave van Schiltorus (e) gelezen *uinstre*, welke lezing Scherzius in zijne aentekening op die plaets beter houdt. Zie hier echter bij de aente-

ke-

(a) *Diction. Sax. & Goth. Lut* inf. v.

(b) *Lex. Suio-Goth. Tom. I. Col. 329.*

(c) *Dictionariol. Island. in Thes. HICKESII.*

(d) *Gloss. Teuton. p. 788. seq.*

(e) Zie zijnen *Thesaur. Antiq. Teuton. Tom. I.*

kening van *Fr. Junius* Not. ad *Willer.* p. 86. die van de afleiding van dit woord gewag maakt, waer van wij nader zullen spreken. Ik wil hier liever aentekenen, dat de F-TH. ook in dien zelfden zin gebruikten *Timbori* bij *Schiltorus* (*f*) *tenebrae* vertaald, die drie onderscheiden plaetzen uit *Notkerus* aenhaelt, alwaer dit woord in dien zin gelezen wordt, welken wij hier niet zullen bijbrengen.

De H-Duitschers hebben *Demmer*, *obscurus* bij *WACHTERUS* (*g*), die ook heeft *Demmern*, *Vesperascere*. *demmericht*, *sublucanus*. *Demmerung*, *Crepusculum Vespertinum et Matutinum*.

De Engelschen hebben, *Dimm*, *obscurus*, *tenebrosus*, *caliginosus*, dat wij vinden bij *F. JUNIUS* (*h*). Ons verouderd *deemster* Lezenwe bij *KILIABN Etymol.* p. 82. alwaer hij heeft *Deemster*, *demster*, *dimster*, *deymster* i. *duyster*, *Obscurus*. *A. MYLIUS* in *Archaeol. Teuton.* (*i*) in *v. Thimsternisse* zegt *DEMSTER*

RICH

(*f*) *Glosf.* p. 791.

(*g*) *Glosf. Germ. Col.* 269.

(*h*) *Etymol. Anglic.*

(*i*) Bij *G. G. LEIBNITZ Collectan. Etymol.* Tom. II. p. 164.

RICH et DEEMSTERICH *multis adhuc Belgis in usu pro obscuro et opaco*: waerbij niet te onpas komt het geen men leest bij den Schrijver (k) der korte aentekeningen op *Willeramus Paraph. Cant. Canticor.* p. 40. (Ed. *Merulae*) dat bij de Friefen, het woord *demstig* voor *Obscurus* en *Tenebrosus* in gebruik ware, en bij onze voorouders het woord *Deemster* in dezelfde betekenis. Eer ik echter het gebruik van dit woord door voorbeelden uit der ouden schriften stave, zal ik aengaende den oorsprong dezes woords kortelijk den-lezer het een en ander mede delen.

De taelkenners zijn dien aengaende van verchillende gevoelens. *Junius*, die hier wederom met zijnen *Hesychius* aenkomt, heeft, deszelfs uitlegging aennemende, deze woorden willen afleiden van het Gr. *σειρα*, *terror*. Om reden dat *SENECA* (l) zeide: *Naturalis tenebrarum metus est*. Deze afleiding van dit woord vindenwe, zo in zijn *Etym. Angl.* in v. *Dimm*, als in zijne aentekeningen op *Willeramus* p. 39. Ene andere gissing

(k) Dat *Pancratius Castricomius* de Schrijver dezer aentekeningen is lezenwe bij *Huydecoper Prae.* van Tael- en Dichtk. bladz. 420.

(l) *Ep.* LXXXII.

sing van dezen geleerden lees ik in *Not. ad Willar.* p. 74. daer hij zeyd *ab hoc* themphen (dat *operire* betekent) *forte desumptum est* thimster *Obscurus*. ene gising die mischien beter zijn zoude, dan zijne eerste gevoelen.

Ene andere afleiding geeft WACHTERUS l. c. die dit woord wil afbrengen van het Gr. *δύμ, jubeo*, dat hij zeyt, dat *Homerus* gebruikt voor het ondergaen van de Zon.

SCHINNER (m) heeft het willen afleiden van het Teut. *Demman, Obturare*, gevende voor reden van zijn gevoelen: *quia omnia obturata propter luminis exclusionem tenebricosa sunt*. Welke afleiding LYE in zijne vermeerdering op het *Etymol. Angl.* van *Junius* in v. *Dimm* wel niet geheel afkeurt, maer zoude echter liever stellen, dat dit woord zijnen oorsprong genomen hebbe van het C.-B. en Arm. DU of DY *Caliginosus, ater, niger*. en deze afleiding is mede door den groten taelkenner JO. IHRE (m*) goedgekeurd, die van oordeel is, dat die afleiding, welke *Junius* geeft, niet kan aengenomen worden, noch ook die van *Wachterus*; alschoon dezelve niet onaerdig bedacht zij,

(m) *In Etym. Anglic.*

(m*) *Gloss. Suio-Goth. l. c.*

zij, daer doch de duisternis niets anders dat de ondergang van de Zon aanduidt.

Echter verkiest *IKKE* boven alle deze vreemde en vergezochte afleidingen de afleiding die *Lye* aentekent, welke wij zo even hebben opgegeven. Wij zijn ook met dezen taekenner van oordeel, dat die afleiding onder alle de anderen voor de beste te rekenen zij. Men voege hier noch bij de afleiding door *TEN KATTE* (n) opgegeven, die van oordeel is dat dit woord afgeleid moet worden van *DEMP*, *DOMP*, *Vapor*, dat hij zegt in het algemeen alle zichtbare uitwaseming te betekenen, waerop hij na ene tusschen rede volgen laat, dat van alle deze betekenissen die op de bedomptheid zien, zich takken onder ons vertoonen, en op deze wijze brengt hij hier toe ons *Deemster*, *Demfster*, of *dinstster* enz. als ene bedomptheid van licht of belemmering voor het gezicht aanduidende. In hoe verre deze afleiding goed te keuren zij, laten we aen het oordeel van kundige lezers.

Hier mede menen we genoeg gezeid te hebben, aengaende den oorsprong van ons woord

Deem-

(n) II. D. bladz. 614.

Deemster; wij zullen hier onzen Lezer het gebruik van dit Oud Neerduitsch woord tonen. Dat de Oudste Neerduitsche schrijvers het woord *Deemster* in den genoemden zin gebruikt hebben, leren ons de volgende plaetzen, welken wij uit velen, die we uit der ouden schriften hebben verzameld, hier aentekenen.

In de schriften van JACOB VAN MAERLANT komt ons woord op verscheiden plaetzen voor en voornamelijk in zijnen Rijmbijbel (tot welk stuk wij ons hier eerst bepalen) reeds: f. 1. d.

*Doe versach God, dat tlicht was goet,
Ende versciet daer mitter spoet
Dat licht vander deemsterhede.*

Hier doelt *Maerlant* op het geen wij lezen *Genes. I. vs. 4.*

Enige regels verder f. 2. a. bij den zelfden Dichter.

*Der noemde God, dus leestment mede,
Dat licht by name en hiet dach;
Die tiit, daer deemsterhede an lach
Hiet onse here nacht by namen.*

Zie

Zie hier onze overzetting van den Bijbel
Genef. I. vs. 5.

f. 16. d.

*Doe hilt Moyfes mitter vaert
 Siin handen te hemel waert
 So donker wertet datnen mede
 Taften mochte die deemsterhede.*

Zie hier *Exod. X. vs. 22.* Deze twe laetste
 voorbeelden zijn, zo het ons voorkomt zo duid-
 delijk, dat het bij na niet nodig zijn zoude an-
 dren bij te brengen; maer daer wij er bij de-
 zen Schrijver noch meer vinden, die niet-
 minder duidelijk ons gezegden bevestigen, zul-
 lenwe dezelve hier noch bij voegen. f. 21. c.
 lees ik:

*Nachts mit ere columnen van viere
 Ieghen die grote deemsterhede.*

en noch eens Evangel. f. 127. b. daer wij lezen
demsterheid. Dat wij ook, zo als reeds aenge-
 toond is, bij *Kiliaen* vinden:

*Vander sester wilen vort,
 Datmen middach nomen hort,*

M 4

To.

184. T A E L K U N D I G E

Toter noemen waeft demsterhede
Overal die wereld mede (o)

Noch bij den zelfden in de VII. Ghetiden. MS.
f. 1. b.

Nu verlicht ons ghewisfe
Ende onfer herten demsternisfe,
Dat ons een nime licht inga,
Daerna en ghene demsterheit en sta.

In het N. T. MS. omtrend 1350. f. 127. b. (p)
lees ik *En rechtevoert viel op hē deemsterheit en
de duisternisfe.* en in het MS. van 1431. f. 31. b.
daer voor *deemsterheit* gelezen wordt *deemsternisfe.*
ook lezenwe dit woord bij den vertaeler van Boët. 1485. f. 185. d.

Vele te meer weed hij dmesual
De kelle verstoort hij ouer al
Omme zijn boel heeft hij gheboden
Den Prinche van den deemsterheden.

-
- (o) Bijna woordelijk zo als in het verhael der Evangelisten wordt opgegeven, welke plaetzen, als al te bekend, wij hier niet zullen aenhalen.
(p) *Handel. XIII. vs. 11.*

KOR-

K O R T E
A E N M E R K I N G
O V E R H E T
V E R O U D E R D W O O R D
S T I V E L E N.

Dit verouderd woord, dat niet dan zeer zeldzaam bij de eerste Nederduitfche Schrijvers gevonden wordt, zal zekerlijk bij de meeste onzer Landgenoten niet verftaan worden; ja al waren zij zelve onzer oude tale niet geheel onkundig, zouden zij veel licht deszelfs betekenis niet kunnen ontdekken.

Men mach niet te onrecht aenmerken, dat dit woord zo zeldzaam, als een der thands verouderde Neerduitfche woorden, in de fchriften der ouden voorkome; HUYDECOPER (*a*) zelf getuigt, dat dit woord niet meer dan eens in het gehele werk van *Melis Stoke* gevonden wor-

(*a*) In zijne breder aantekeningen op *Melis Stoke* II. B. vs. 648.

worde. Dees grote taelkenner hieldt het dus te recht voor zodanig een woord onzer bijzondere opmerking ten hoogsten waardig, deze zijn zijne eigene woorden, in de zó even aengehaelde plaets op *Stoke*: 't *Verdient onze opmerking, dat wy hier, in'elf regels, drie voornaame woorden ontmoeten, die anders nergens in dit Werk voorkomen.* onder 'deze drie nu is ook ons *Stivelen* opgeteld. De woorden van *Melis Stoke* zullenwe hier eerst invoegen II. B. vs. 655.

*Want morders haddense ghevaen
Metten haren, en wilden saen
Al t'folc Stivelen: maer sine condem
Met haren kniven niement wonden.*

Wat nu aengaet de betekenis van dit verouderd en zeldzaam woord, vindenwe genoegzaam bij *Huydecoper* niets aengetekend, alleen zeyd hij, dat voor dit woord bij *Meerhout* gelezen wordt *occidere*; het is zo, maer op dat de lezer te beter nit de vergelijking der beide plaetzen zoude kunnen oordelen, zullen wij de woorden van *Meerhout* (b) hier wat breder aenhalen: —

cum

(b) Te vinden bij *MATTHÆUS Analet.* Tom. IV. p. 44. *Ed. in 8vo.* welke Latijnsche Chronijk, gelijk bekend is; door *Melis Stoke* gedeeltelijk

cum in reditu esset — incidit in latrones, qui extractis longis cultellis, sicut ejusmodi hominibus consuetudo est, lateri suo appendentibus, cum occidere temptassent, minime petuerunt.

Wij mochten dierhalven uit deze beide plaetzen, met elkanderen vergeleken, besluiten, dat ons *Stivelen* hier niets anders betekene, dan iemand het leven benemen.

Dat dit woord bij de ouden maer zeer zeldzaam voorkomt, moeten wij, dunkt mij, hier uit besluiten, dat *Huydecoper* ons geen ene plaets heeft bijgebracht, daer dit woord bij enen anderen Schrijver voorkwam. Ene plaets echter daer dit woord gebruikt wordt, en die de boven opgegeven betekenis bevestigt, is mij onder het oog gekomen bij MAERLANT R. B. f. 23. a.

*God sprac ic sel comen neder
Tot di, in die demsterhede,
Dat mi tfolk hoort spreken mede,
Ganc! ende maec my tfolk rene
Huden ende morghen ghemene.
Doe hem haer cleder dwaen
Enter wiue oec aue staen.*

En-

lijk gevolgd en op zommige plaetzen, zo als onder anderen alhier, bijna woordelijk is overgezet.

*Ende si ten derden daghe gherest sijn.
 Segh oec hem haren termijn
 Van den berghe, dat sy niene liden,
 Wie so den berch tast tesen tiden,
 Hi starfter omme, dat die pant.
 Niemen en doere an sijn kant,
 Ic wil, datmen Stivele, of stens
 Man ende beesten ghemenz.*

Zie hier onze overzetting *Exod. XIX. vs. 10-19*:
 bijzonder het laetst aengehaelde vs. *Maerlant*
 gebruikt ons *Stivelen* hier eigenlijk voor doden
 met pijlen en dus met schiet geweer, *Melis*
Stoke voor het doden met messen, waer uit wij
 leren kunnen, dat de ouden dit woord niet
 voor deze of gene bijzondere wijze, op welke
 men iemand het leven benemen konde, gebezigd
 hebben, maer dat het integendeel een woord
 van veel algemener betekenis geweest zij, en
 gebruikt voor alle wijzen, op welke iemand het
 leven benomen wordt. Ja zelfs zien wij bij
Maerlant, datze het ook voor het doden van
 beesten gebruikt hebben.

ONDERZOEK

OVER HET VEROUDERD

NEDERDUITSCH WOORD

Q U E N E.

Dit woord kan men met recht onder de thands verouderde Neêrduitſche woorden ſtellen. Wij hebben hetzelve onzer bijzondere aendagt waerdig geoordeeld, dewijl ons hier wederom gelegenheid gegeven wierdt, om, niet alleen ene nauwkeurige overeenkomst dier talen, welken met de onze verwanfchap zijn, aen te tonen, maer ook te gelijk te onderzoeken in welke betekenis dit woord voornamelijk bij de oudſte Nederduitſche Schrijvers in gebruik geweest zij.

Om hier terſtond tot de zaak zelve toe te treden, zeg ik, dat wij in dit verouderd duitſch woord ene volkomene overeenſtemming onzer tale met de oude Noordsche aentreffen.

Eer ik tot het ene of andere overgae, moet ik kortelijk voor af omtrend den oorsprong en afleiding van ons woord iets melden.

Men vindt geleerden die dit woord uit de Griekſche taal willen afleiden, maer zij zijn

N

hier

hier in zo verre van den weg afgedwaeld, dat het der moeite niet waerdig is, den lezer met derzelver uitleggingen bezig te houden. Aennemelijker is het gevoelen der genen, die den oorsprong van dit woord, of in het *Goth.* KUN *Generatio*, dat men leest MARC. VIII. vs. 12. en overeenstemt met *Suec.* KÖN; of bij de oude Cimbreren zoeken, en van oordeel zijn, dat het van het *Cimb.* KUN of KUNU, *femina*, ook *uxor*, afkome (a), het eerste stelt KEYS-
LER (b), het laatste JUNIUS (c). Het *Cimbr.* woord, waervan wij zo even spraken, vindt men in dezen betekenis in verscheiden oude Runische opschriften, welke door den grooten OL. WORMIUS zijn uitgegeven; om niet alle voorbeelden bijtebrengen, zal een voor allen hier genoeg zijn; wij vinden in een opschrift door den zo even genoemden Schrijver uitgegeven (d): RADA KUNU MINA, d. i. Rada mijn vrouw. Ons *quene*, dat in 't al-
ge-

-
- (a) Eens voor al merk ik hier aan, dat dit woord zo wel in zijne allerruimste betekenis genomen, als dat het door een' man van zijne eigene huisvrouw gebruikt wordt.
- (b) *Antiq. Septent. et Celt.* p. 462.
- (c) *Observat. ad Willeram.* p. 262.
- (d) *Monum. Danica* p. 521. Andere plaetzen kan men vinden bij FR. JUNIUS *Observat. ad Willer.* p. 262.

gemeen eene vrouw betekent, komt overeen met het Goth. QWENS, QWINO (e), dat op verscheiden plaetzen in de Gottische overzetting der Euangelien gevonden wordt. Onder anderen LUC. I: 13. QWENS THEINA, *uwe vrouw*, en vs. 18. QWENS MEINA, *mijne vrouw*.

Het A-Sax. cWEN is van dezelfde betekenis als het Goth. QWENS, waervan het volgens JUNIUS *Etym. Angl. v. queint* van afkomstig is, welk woord, alſchoon in de beide aengehaelde plaetzen uit Luc. niet gebruikt (f); echter in andere A-Sax. ſchriften niet ongewoon is. Zie LYE *Diction. Sax. & Goth. Lat. in cwen, regina*; hoewel de A-Sax. dit woord niet algemeen voor *vrouw* ſchijnen gebruikt te hebben, maer meer bepaeld van zekere zoort van vrouwen, doch hier van in 't vervolg nader.

Van de zelfde betekenis is het *Isl. konā, kvenna, kwinna*, zie GUDM. ANDREAS (g), VERELIUS (h), en het *Dictionariol. Island. ex Vo.*

(e) Zie de *Gloss Goth.* van JUNIUS en LYE in v.

(f) Daer vindt men hen A. S. *wif*, dat het zelfde is als ons *wijf*, dat ik hier in 't voorbijgaen aenteken, om de naeuwkeurige overeenkomst.

(g) *Lex. Island.* p. 149.

(h) *Ind. Ling. Vet. Scytho-Scand.* p. 143.

Vocab. GRAMM. Isl. R. JONAE Conf. (i) alsmede A. BUSSAEUS (k) die van den zo even genoemden G. *Andreas* verschilt, welke van oordeel is, dat eigenlijk niet *kona*, maer *kwona* of *qvona* het echte woord was; waertegen *Busfaeus* inbrengt, dat men die woorden nimmer in de Yslandsche taele aentrest, dan bij de Dichters het woord *qwon*, en dat *kona* nimmer de *w* aenneemt, dan in den tweden naemval van het meervoudig geslagt, aldus: *qvonna*, welke buiging hierom zoude zijn ingevoerd, omdat het woord *kona*, 't welk, volgens de algemenere regelen gelijkvormigheid (l), in den tweden naemval van het meervoudig getal *kona* hadt, niet zou verward worden met den eersten naemval van het enkelvoudig getal; en dat hierom in dit woord, gelijk in vele anderen, de *w*, na de *k*, (of *q*) ter oorzaak van het beter geluid (m) bijgevoegd wierdt. Zo het ons voorkomt zal het gevoelen van onzen *Busfaeus* niet onaennemelijk zijn, dewijl wij in verscheiden Yslandsche stukken,
daer

(i) In *Thef. HICKESII.*

(k) *Lex. Voc. Antiq. (Island.)* ex *ARII Polyhystoni schedis desumpt.*

(l) *Analogia.*

(m) *Euphoniae gratia.*

daer dit woord voorkomt, en in voorbeelden, door Schrijvers bijgebracht, nimmer in den eersten naemval van het enkelvoud gevonden hebben *kwenna*, maer altijd *kona*. Zie onder anderen *Thattr. af Isleifi Biskupi* (n) p. 135 not. m. *vænligasta kona*, d. i. *formosissima mulier*, staende dit in de eerste naemval van het enkelvoud, omdat het bijvoegelijke naemwoord in de stellige wijze geplaets is. Zo lees ik ook bij VERELIUS in v. *Ven. Venus* het volgend voorbeeld *Venus Thors kona. Venus Jovis uxor*; en bij den genoemden G. Andr. (o) zelve *Oliett kona, gravida mulier*. In tegendeel vinden wij elders de *Gen. Plur. kwenna*. Zie *Sagan af Gunnlaugi* (p). *fegrst kwenna* — à *Islandi*, d. i. *formosissima foeminarum in Islandia*; dat hier de *Gen. Plur.* gebruikt is, blijkt uit den *Index vocum* achter dit werk; alwaer wij lezen *kwenna*; *Genit. Plur. a Kona*, en naer de zo even aengehaelde plaets gewezen worden. Eer ik hier affcheide moet ik nog aenmerken, dat, uit vergelijking van dit laetste voorbeeld met dat,

't welk

- (n) d. i. *pars Historiae de Isleifo Episcopo* agter *Kristin-saga sive histor. relig. Christ. Hafn. 1733.*
- (o) *Lex. Island. in v. eg liette, ego levo, adtallo.*
- (p) *Cap. IV. fin. p. 54.*

't welk wij uit de *Thaltr. af Isl. Bisk.* hebben bijgebracht, blijkt dat de Yslanders, even als wij en anderen, achter den *Superlativus Gradus* naer goedvinden of den tweden naemval van het meervoudig geslagt, of het zelfstandig en bijvoeglijk naemwoord in enen en denzelfden naemval plaecten. De *Suio-Goth.* hebben KONA, KUNA, ook QWINNA. Zie *IHRE. Glos. Suio-Goth.* in v. voornamelijk in v. *kona.*

Dat de oude Alamannen dit woord al mede op de zelfde wijze, dat is in het algemeen voor *ene vrouw*, en in het bijzonder voor *ene moeder des huisgezins* gebruikt hebben, vinden we bij *FR. JUNIUS (q)*: in *Antiquissimis certe scriptoribus Alamannicis* Foemina quaevis nec non uxor sive materfamilias *passim dicitur* quena. Voor *ene vrouw* in het algemeen vindt men dit woord bij *OTFRIDUS* *Euang. Lib. I, Cap. V. vs. 124.* in *Thefsaur. SCHILTERI Tom. I. p. 40.*

*Nu ist siu geburdinot Kindes so diures
So sur ira bi uuorolti
N'ist quena berenti.*

*Nunc est illa onerata foetu sic pretioso,
Qualem, ante ipsam, in mundo nulla mulier peperit.*

In

(q) *Observ. in Willeram. p. 262.*

M E N G E L I N G E N. 195

In het *Gloss. Teuton.* p. 167. is deze laetste regel vertaeld:

Non est mulier enixa.

Fragmentum de Mulier. samar. vs. 5, seqq. In de uitgave van *Paltherius* p. 420.

Quam fone samario
Ein quena saris,
Scephan. thaz uwazzer (r).
Veniebat ex samaria
Mulier confestim
Haurire aquam.

In tegendeel wordt dit woord ook bepaeldelijk gebruikt voor ene moeder des huisgezins, bij **OTFRIDUS** Euang. Lib. I. Cap. IV. vs. 99.

Chumig bin ih iaro
Jo filu manegero
Joh. diu quena minu
Ist Kindes urminnu.

al-

(r) Ieder, die slegts met een weinig aendagt deze woorden nagaet, kan ene allertauwkeurigste overeenkomst tusfchen het oud. Alaman. en onze Moedertaele ontdekken. Wij kunnen deze woorden aldus vertalen:

Kwam van Samarie
Ene quene scire
Scheppen dat water.

N 4

aldus door *Schilter* vertaald:

*Profectus sum annis
 Et uxor mea
 Est effoeta.*

TATIANUS Harm. Euangel. Cap. II. vs. I.
*Futi quena imo fon Aarones tohterun. et uxor illi
 de filiabus Aaron.* de zin is: en een van de
 Dochters van Aaron hadt hij tot zijne huis-
 vrouwe.

In alle voorbeelden uit de tael der oude Ala-
 mannen bijgebracht, vinden wij het woord *que-
 na*; eer ik echter hier afscheide, moet ik nog
 aenmerken, dat zij ook zomtjids in dezelfde
 betekenis schreven *chenun*, dat wij, om ande-
 re plaetzen maer met stilzwijgen voorbijto-
 gaen, vinden bij NOTKERUS Pf. XLIX: 18.
die met andero chenout ligent, in het latijn staet
adulteri, naer de letter staet er: *die met ande-
 re vrouwen liggen*. Om niet te denken, dat
 dit een willekeurig, en met den aert der tae-
 le niet overeenkomstig gebruik ware; zo zal
 ik hier ene aenmerking van den groten tael-
 kenner ED. LYB (s) bij doen, dat namelijk
 die

(s) *Diction. Sax. et Goth. lat. ad litt. q.*

die Gothifche woorden, welken met der Gothen **U** (t) aenvangen, meestal bij de A-Saxen met **cw**, en bij de Alamannen met **q**, **qh** of **cn** beginnen: herinneren wij ons nu dat het Goth. woord is **qwens**, dan kunnen wij ligt opmaken dat het zeer wel mogelijk is, dat beide deze wijzen van spelling bij de Alamannen in gebruik zijn geweest, zonder dat men behoeft te stellen dat een van beide niet met den aert der taele overeenkwam, of alleen bij willekeur en zonder enigen grond gebruikt wierdt. Zie van deze letterwisseling, behalven ons woord *quene*, verscheiden voorbeelden bij **LYE**. l. c.

Met ons *quene* komt ook overeen het **H.** Duitsch *quen* (*u*) en van denzelfden oorsprong, schoon van verschillende betekenis, zijn de Engelsche woorden *quean*. *Mulier copore quæstum faciens* en *Queen*. *Regina*. Zie hier omtrend de boven aengehaelde Taekundigen, alsmede *Fr. Junius* (*v*).

Hier

(t) *Alph. Goth.* Welke letter hij meent overeentekomen met der Latijnen **cw** Letter wanneer zij aen het begin van een woord staet, en welke **JUNIUS** zeidt dikwils dezelfde kragt te hebben, als der Gothen **w**, of der Latijnen **c** of *geadspireerde q*.

(u) Bij **WACHTERUS** *Gloss. Germ.* p. 1224.

(v) *Etymol. Angl.* in *v. quean*.

Hier mede breedvoerig genoeg de overeenstemming der verwantschappe talen met ons Neêrduitsch aengetoond hebbende, gae ik over om in de tweede plaets te onderzoeken, in welke betekenis het verouderd *quene* bij onze oudste Schrijvers meest in gebruik ware.

Hier toe herinner ik den lezer kortelijk, dat, alſchoon ons *quene* in 't algemeen volgens KILIANEN en anderen, ene *vrouw* betekene, ik echter van oordeel ben, dat de oudste Nederduitſche Schrijvers, welken, gelijk meermalen betoogd is, omtrend de betekenis der verouderde woorden het zekerſte bericht geven kunnen, hetzelve in dien algemeenen zin niet ſchijnen gebruikt te hebben, of ten minſten zeer zelden. Ik geloof dit met eenigen grond te mogen beſluiten, dewijl ik bij drie onderscheiden Schrijvers dit woord in meer bijzonderen betekenis gevonden heb, en hierom ben ik van gedagten, dat onze oudste Schrijvers dit woord meestal voor ene *oude vrouw* gebruikt hebben, dit blijkt, behalven uit den *Teutonista*, bij wien men leest *QWENE en alt wijf, vetula, anus*, voornamelijk uit MAERLANT *Lev. van den H. Franc. MS. Cap. XXIV. vs. 121.* en volg.

*Int Biſcopdom van ſabine te waren
Was ene quene van LXXX. iaren
Haer Dochter ſtaerf. en liet een kint,
Dat zoch, en niet at een twint.*

Dat

Die quene was aerm van goede
 En vul van groter armoede
 En sonder melc; en wijf ne gene
 Daer ne was, die in zinen vrene
 Dat kindekin zogen mochte
 Also zine nature besochte
 En oek ne can weten de quene
 Welk sins soe mach tiden hene.

Na dat de Dichter ene aenroeping de-
 zer vrouwe aen Franc. verhaelt heeft, die in
 korthheids halve niet uitschrijft, vervolgt hi,
 aldus:

Die quene dede Frans. gebod
 En daer vervulde onze Here God
 Met melke genoeg te waren
 Des wijsfs borsten van lxxx. iaren.

wij hebben om der woorden wille dit verdicht-
 zel wat breder moeten aenhalen, om den le-
 zer te beter te overtuigen, dat *Maerlant* hier
 van ene vrouw, die in alle opzichten met recht
 den naem van *oud* verdiende, gewag maekte;
 hetwelk almede blijkt uit het latijn van *Bonaventura Vit. f. Franc.* welkers woorden zijn: *In*
sabinenſi Dioceſi vetula quaedam octogenaria
erat, cujus filia moriens etc. — cum igitur anus
paupercula plena eſſet inopia — quo ſe verteret
vetula penitus ignorabat.

Nog

Nog eens vind ik dit woord bij den zelfden Dichter *Mirac. van onzer Vrouw*. MS. f. 22. a. vs. 65.

Om niet genoodzaekt te zijn ene menigte regels uitteschrijven zullen wij, eerwe de woorden zelve aanhalen, ten einde men beter over deze plaets zoude kunnen oordeelen, kortelijk voor af zeggen, dat dezelve vervatten enen zamenspraek tusschen enen Priester en Diaken, onder welker Parochie te gelijker tijd een rijk man en ene arme oude weduwe krank lagen. Deze geestelijken bij den rijken man ontboden om hem de laetste kerkgerechten toe te dienen, wordt intusschen ook bij de arme weduwe geroepen, doch dees Priester, die naer den aerd der geestelijken, zich liefst bij de vermogenste lieden onthieldt, en aldaer, waer het meeste geld te halen was, het langst vertoefde, wilde naer deze arme vrouw niet toegaan, waer toe de Diaken den Priester zocht te vermanen, maer te vergeefs, hierop voegt eindelijk de Priester den Diaken dit scherp antwoord toe;

*Snodel! hoe luttel ghi gheuroet ;
Dat dese edelman ende goet
Allene zoude uaren henen ,
Om ene verleuede oude quene.*

Mis-

Mischien zal men mij tegenwerpen, dat deze plaets eer bewijst, dat *quene* in het algemeen ene vrouw betekent, en gene *oude vrouw*, maer het kan zeer wel zijn; dat de Dichter bij overvloedige wijze van spreken 't woord *oude* heeft ingevoegd, het welk noch heden, noch bij de Schrijvers van dien tijd ongewoon is, en dat ik meen, indien 't mij thands luste, zeer wel te kunnen bewezen worden. Op de zelfde wijze vind ik dit woord gebruikt bij den Schrijver van de *gesten of geschiedenisfen* der Romeinen 1522. f. 40. c. *doe spraek die oude queen* enz.

Eer ik nog van de woorden van dezen ouden Dichter afscheide, moet ik zeggen dat deze, de twee enigste plaetzen zijn, in beide hier aengehaelde Dichtstukken van *Jacob van Maerlant*, daer het woord *quene* voorkomt, niet tegenstaende in dezelve, gelijk men licht begrijpen kan, op verscheiden andere plaetzen van vrouwen gesproken wordt; zo dit woord nu in het algemeen ene vrouw betekend hadt, was het bijna niet mogelijk dat het op gene andere plaetzen zoude gevonden worden.

Nog een voorbeeld, waeruit duidelijk blijkt, dat de ouden het woord *quene* zekerlijk meestal in de door ons opgegeven betekenis gebruikt hebben, vinden wij in de *Uitlegg. der X. Gebod door Augustinus* MS. f. 2. b. *oic so misdoen*
tegen

tegen dit gebot, — die gelouen an totdernye en waerfaghen off an menigerhande boeten van quenen die s̄ mit woirden en mit menigerhande manier van wercken hem onderwynnen-te doen.

Deze woorden behelzen een verbod van geen geloof te slaen acn enige Waerzegsters of zogenaemde Toverhexen, welken men in vroeger tijd veel vermogen toeschreef; dat nu deze Waerzegsters gemeenlijk oude wijven waren, en dat dierhalven te dezer plaetze het woord *quene* naer allen schijn voor ene oude vrouw genomen is, zal ik niet breed behoeven te betogen, latenwe liever, uit het hier aengetoonde, dit besluit opmaken, dat de algemene betekenis van ons Neêrduitsch *quene*, naer de overeenstemming met de verwantschapt talen, in het algemeen ene vrouw betekent, maer dat het gebruik der oudste Schrijvers hetzelve in ene meer bepaelde betekenis heeft ingevoerd, dat zij namelijk hetzelve meestal voor ene *oude vrouw* geschreven hebben. Daer wij dit genoegzaam aengetoond hebben, zullenwe, in vertrouwen dat het bijgebragte voldoende zijn zal, om den onzijdigen Lezer te overtuigen, hier gene andere voorbeelden bijvoegen.

OVER

OVER DE WOORDEN
G O M E N E N G O E M.

Bij de oudste Duitſche Schrijvers vindenwe dikwils *gomen*, ook *begomen*, en het hier toe behorende zelfſtandige woord *goom* of *goem*; alle woorden die heden niet meêr in gebruik zijn, en hier door bij zeer vele onzer landgenoten niet meêr verſtaen worden; wij hebben hier om dienſtig geacht onzen lezeren het geringe van onzen arbeid tot verſtand dezer verouderde woorden medeteden.

Eerwe echter overgaan om de betekenis dezer woorden met voorbeelden uit de Oud-duitſche Schriften optehelderen, zullenwe eerst kortelijk het een en ander nopends de overeenſtemming van ons woord met het Angelfaxiſch aentekenen.

Ons *gomen* komt overeen met het A.-S. *ge-man*, *gyman*, *geomian*, door E. L Y E, (a) ver-taald *Curare*, *attendere*, *solicite obſervare*, *custodire*. wij lezen het in de A.-S. overzetting der
Evan-

(a) In *Dict. Sax. et Goth. lat. in Vocib.*

Evangelisten bij *Luc.* in het XIV. Hoofdst. vs. 7. daer het werkend deelwoord voorkomt, **KILIAEN** heeft in zijn Woordenboek *goomen* dat hetzelfde is, en vertaelt het *observare, considerare, curare, xustodire.* en hier mede komt volgens **TEN KATE** (b) overeen het Germ. *gaumen*; en van de zelfde betekenis is mede *goumen, gomen*, by **ABR. MILIUS** in *archaeol. Teut.* (c) aldaer vertaeld *tenere, servare.*

Wat aengaet ons verouderd woord *gomen*, volgens *Kiliaen, goomen*, of gelijk het ook gevonden wordt met het *augmentum syllabicum, begomen*, hetzelfde komt in de Oudduitsche Schriften in meer dan eenen zin voor, zo als reeds, uit hetgeen wij in het begin hebben aengetekend, te zien is.

Voor eerst betekent het *opmerken, merken, bemerken, ergens acht op slaen, ook zorgen en bewaren.*

GOMEN voor *opmerken, bemerken*, vind ik bij **MAERLANT** reeds in den korten Inhoud, voor zijnen Rijmbijbel f. 5. d.

— In

(b) *Aenleid. tot het Verhev. Deel der Nederd. spraek* I. D. bl. 296.

(c) Bij **LEIBNITIUS** *Collectan. Etymolog.* Tom. II. p. 85.

— *In Tyrus tiden, als ic gome,
Was die sevende Coninc te Rome.*

en f. 6. a. lees ik

— *Dattie van Rome
In Darius tiden, als ict gome,
Hare Coningen daden af.*

in het X. B. f. 97. b.

*Judas ende Jonathas
En Symoen die dachterste was
Storven der omme, als ict gome,
Om dat si ieghen die van Rome
Enighe vrientſcap deden zoeken.*

En bij den zelfden Dichter in de Deſtruct. van
Jheruſalem f. 150. c.

*Elc man merke ende gome,
Den tempel, die Salomo maecte,
Die wiſe en die wel gheraecte,
Velden die van Babylone.*

Deze plaets bevestiget ten volle de gegeven
betekenis van het woord *gomen* voor *ergens*
acht op slaen, zo zegt hier onze Dichter dan
bij herhaling: *een ieder merke en ſlae hier acht*

O

op,

op, dat enz. VELTHEM Spieg. Histor. I. B.
Cap. 19. bl. 26.

*In den casteel van Marassijn,
Daer wonen liede, die heten sarrafsijn
Dat hautefise, alsiet can gomen
Also hebbicse horen noemen.*

gomen verklaert *Le Long* hier wel door merken
H. B. Cap. 11. bl. 92.

*Ende ic seegt u oec sekerlike,
Dat alle die gene, die des gomen
Secgen, dat mi van u es comen
Dit orloge. — — — — —*

Le Long verklaert hier die des gomen, door die
daer van kennisse hebben. Het is hier zo als op
vele andere plaetzen opmerken, in acht nemen,
acht op slaen.

Andere plaetzen gae ik voorbij zo wel daer
deze woorden goed verklaert zijn, als ene
menichte daer *Le Long* van het spoor geheel
afdwaelt, of ook mischien de rechte lezing
niet ontdekt heeft.

Behalven de reeds aengehaelde voorbeelden
moet ik er nog een van later tijd hier bij bren-
gen, te weten uit de *spelen van sinne* te Antw.
1561. f. 13. 2.

Wit

M E N G E L I N G E N. 207

*Wie mach sonder lijdē ten hemel comen,
Hier wilt op gomen: twert u verklaert,
Die verduidelijck lijdē, weet, het sal hem vromen(d),*

Boven hebbenwe reeds gezegd, dat de ouden ook *begomen* schreven, even als wij de werkwoorden *merken* en *bemerken* of *aenmerken* in een en den zelfden zin gebruiken.

Zo lezenwe 't bij MAERLANT Lev. van Franc. MS. bl. 335.

*Beatrix, alsict begome,
Hiet ene vrouwe int lant van Rome.*

en VELTHEM Spieg. Histor. II. B. Cap. 16.
bl. 100.

Na laet ons dit vort begomen:

Le Long; bezien. Beter menenwe dat hier volgens de eigenaerdige betekenis van het woord

(d) *Vromen* verklaert KILIAEN zeer wel *prodes/e* *prafirete* en MAERLANT Evangel. f. 124. b.

*Wach den ghenen, seide Ihs,
Derby smenschen sone aldus
Verraden wert, het soude hem vromen;*

woord kan verklaerd worden door *opmerken*,
acht op staen.

Begomen wordt bij de ouden ook dikwils genomen voor *bewaren*, *befchermen*, *zorg dragen*, zo vindenwe 't almede bij MAERLANT X. B. f. 98. d.

*Daer na fenden die van Rome
Cassius, dat hi begome
Surien; ——— ——— ———*

Evang. f. 105. c.

*Tote Jherusalem hi (e) fendde
Compnise, enen van Rome;
Dat hiit bewachte en begome.*

In dezen zin komt dit woord ook voor in dert Spiegel historiael van L. VAN VELTHEM en reeds in het I. B. Cap. 3. bl. 5.

Hine wilde ander stede begomen.

Hier verklaert *Le Long* het vrij wel door *denken*; doch even goed zoude men het door *befchermen* of *bewaren* kunnen verklaeren.

In

—(e) Te weten Keizer Augustus.

In het I. B. Cap. 8. bl. 11. verhaelt de Dichter ons hoe de vreemde gezanten, die bij den Vorst Saphadijn gehoor vroegen, door tweehondert gewapende Turken in de gehoorzale bewaerd wierden. — Des Dichters woorden zijn de volgende:

— *also oec boden comen te dien (f),
Van Coninge oft van Princen mede,
Diene spreken willen gerede;
Die doet hi des eerstes dages gaen
In sine Vorste sale, daer jaen
cc. Turke gewapent comen,
Die den Bode wel begomen.*

In deze laetste plaets is ons *begomen* door *Le Long* zeer wel verklaerd, maer menigmael vind ik, dat hij vrij wonderlijk met dit woord is omgesprongen, en den zin der woorden van zijnen Dichter, dien hij ophelderend moest, geheel onverstaenbaer maekt; alle die plaetzen bijtebrengen lust mij niet, hij die dezen ouden Dichter leest mag toezien, of de verklaring van *Le Long* met het oogmerk van den Schrijver overeentebrengen zij, dan
of

(f) Te weten tot *Saphadijn*.

of onze opgegeven betekenissen aldaer beter voegen zouden. — Ene plaets zullenwe hier bijbrengen, daer de uitlegging door *Le Long* aen ons woord *begomen* gegeven niet kan behouden worden.

In het begin van het II. Boek van den Spiegel Historjael Cap. 1. in de inleid. bl. 79. lezenwe deze woorden:

*Alle dinge die nie waren
 Also van lijf live te waren,
 Dat moet tenen inde comen,
 Sonder die ziele die wi begomen
 Crankelike in dit leven.*

Ik zal de uitlegging van het woord *begomen* die *Le Long* opgeeft, aen de eigene woorden van den Dichter toetzen; *begomen* is hier, dan volgens *Le Long*, *ontfangen*, *bezitten*. Latenwe nu in overweging nemen welke eigenlijk de hoofdzakelijke zin dezer woorden zij, wij voor ons zijn van gedagten dat *van Velthem* zijnen lezer wil onder het oog brengen, dat, in een woord, al het geschapene eens een einde nemen zal, behalven de ziele of dat alles behalven de ziel vergankelijk is. — En van des menschen ziele zegt hij vervolgens, dat wij dezelve in dit leven zeer onachtzaam *begomen*; nu latenwe het oordeel aen

M E N G E L I N G E N. 211

aan den Lezer, of *begomen* hier bij mogelijkheid kan betekenen *ontfangen*, *bezitten*, en of volgens deze verklaring de woorden van den Dichter enen goeden zin zullen opleveren. Wij meenen dat de woorden die de Dichter aengaende de onvergankelijkheid der ziele hier volgen laet aldus moeten verstaan worden, dat de mensch niet tegenstaende zijne ziele ewig duurt, weinig voor dezelve zorg draegt, of op derzelve behoud weinig acht slaet, en dan zal men de vierde en vijfde regel aldus moeten lezen, dewijl de zinsnijdings tekenen aldaer verkeert geplacet zijn:

*Sonder die ziele, die wie begomen
Crankelike in dit leven;*

indien men de zinsnijdinge aldus plaetst, gelovenwe dat niemand twijfelen zal, of onze opgegevene verklaring van dit woord moete hier behouden worden. Wat zal het doch (om dit nog eer wij hier afscheiden, te zeggen,) in dien zin, in welken de Dichter deze woorden gebruikt, betekenen: *zijne ziele in dit leven krankelijk te ontfangen en te bezitten*. Ik geloof, dat *le Long* hier veel te diep in zijne godgeleerde denkbeelden verward, met dezelve meer ophadt, dan nodig was om

deze duidelijke woorden te verklaren, — doch genoeg hier van. Latenwe overgaen tot het zelfftandig naemwoord *goem* of *goom*, dat hier mede toe behoort, volgens TEN KATE l. c. en eigenlijk *zorg*, *bewaring*, betekent, KILIAEN *goem* en *goom*, *custodia*, *cura*, *observatio*, *confideratio*. Het komt overeen met het A.-S. GEOMENE bij LYE in *Dicht. Sax. & Goth. Lat.* wij vinden dit woord in dezen zin bij de oudste duitfche Schrijvers dikwils gebruikt. De fchriften van onzen ouden Dichter MAERLANT geven ons weder enige voorbeelden aen de hand. Zo lees ik bij hem (f. 4. b.) van den boom in 't midden van den hof geplant, dat hij op goed en kwaed leert acht flaen, en dit befchrijft hij aldus:

*God gheboed hem, wildit weten,
Van alre vruchten fouti eten,
Sonder die is aen dien boom,
Die goets ende quaets leert neme goem.*

Dezelfde Dichter in het X. B. bl. 78.

Nu merkets wel en nemes goem.

Deze plaets leer ons, dat *goem* betekent *acht*, *zorg*, daer doch *goem nemen* niets anders is, dan ons *zorg dragen*.

Nog

Nog ene plaets, die ons gezegde mede niet onduidelijk bevestigt, zullen wij hier bij doen uit den zelfden Rijmbijbel, daer de Dichter in het slot f. 166. c. aldus zingt, en de afschrijvers van dit zijn werk vermaent, dit boek, waerin de Dichter betuigt alles naer waarheid te hebben opgegeven, met afschrijven niet te vervalschen, en dat zij zorg moeten dragen gene fabulen of verduichtzels in het zelve intelassen; dus luiden zijne woorden:

*Scriverers die dit sellen scriven,
God geve, dat si goet moeten bliven,
Want menighen en roect (g) hoe si verdullen
Tfolc, op dat si die plaghe vullen.*

Ic

(g) Wij kunnen bij deze gelegenheid niet voorbij van een ander zelfstandig naemwoord en werkwoord, van dezelfde betekenis als ons *goem* en *gomen*, te gewagen, welk laetste ons in deze woorden van *Maerlant* voorkomt, ik bedoele het werkwoord *roecken*, en het zelfstandig *roeck*, *cura*, *curare*. (Zie KILIAEN Etymol. h. v.) dat wij lezen bij MAERLANT Kort. Inh. van den Rijmbijbel f. VI. d. daer hij, verslag doende, waarom hij een korte inhoud van het N. T. laet voorafgaen, zich aldus uitdrukt:

*Dies is dat ic roec.
Dat ic die tafele niet en laet vare
Om dat si hier nutte waren.*

O 5

en

*Ic bidde, dat siis nemen goom,
Want dit en is niet Madoxs droom,
No Reynaerds, no Arturs boerden.*

en van dezelfde betekenis is *roecken* in de plaets uit Maerlant aengehaeld f. 166. c. daer de zin der woorden ons eigenlijk voorkomt deze te zijn, voornaemlijk der derde en vierde regel, waerop het hier aenkomt, welke wij aldus verklaren, want menigen bekreunen het zich niet, slaen 'er geen acht op, indien zij het kwaed vermeerderen, het volk vergeren en vervullen. Dat wij hier onzen Dichter also verklaren, geeft ons de Dichter zelf aenleiding in zijne *Disputatie van onzer Vrouwen en den II. Cruce* MS. daer hij dit woord op dezelfde wijze gebruikt f. 8. a.

*Die mijn erue dus grijpt an,
Dat ic met minen bluede wan,
Dats een wolf geen herde.
Heuet hi die rente dan,
Hem en roect, waer die wolf ran,
Die dat scaep verterde,
Absolucie, zegel ende ban
Es al te coepen mettien man.
Hem en roect, wien deerde,
Heuet hi sijn beiach daer van,
So hadde hi daerhi omme began.*

Eer wij van dit woord *gomen* afscheiden, moetenwe den Lezer nog onder 't oog brengen, dat men dit wel te onderscheiden hebbe van *gome*, *homo*, datwe bij *Kiliaen* ook lezen, dewijl het gene geringe zinsverandering baren zal, of men dit woord in deze, 'of in de eerstgenoemde betekenis hebbe optevatten.

VER.

VERHANDELING

OVER DE

GEMEENSCHAP

D-E R

G O T H I S C H E

E N

NEDERDUITSCH E T A A L ;

VERHANDELING

OVER DE

GEMEENSCHAP

DER

GOTHISCHE

EN

NEDERDUITSCH TAALEN.

In onze twee voorgaande stukjens heb ik den gunstigen Lezer eene vertaling der verhandelingen des Heren MALMENIUS *over de overblijfselen der Getische taal*, met eenige korte aanmerkingen op dezelve medegedeeld. Nu twijfel ik geensinds, of het zoude den Taalkundigen ook niet onaangenaam zijn, indien ik hun nu weder eenige aanmerkingen, de Gothische of Getische taal betreffende, aanbiede. 't Is den Beoeffenaaren onzer Nederduitsche tale over genoeg bekend, dat reeds in 't begin dezer eeuw een *zekere Brief over de gemeenschap tusfen de Gottische Spraeke en Nederduitsche* der geleerde weereld is medegedeeld, door den groten opbouwer van ons taalgebouw,

bouw, ik meen den schranderen **TEN KATE** (a). — Een brief, die niet weinig, naar mijn oordeel, heeft toegebracht tot verder en naauwkeuriger onderzoek dezer beider talen. — Een brief, die het eerst den Taalkundigen in het moeilijk en veeltijds onzeker werk der afleiding (*Etymologie*) veel licht heeft gegeven. — Mij dunkt ik hoor reeds door zommigen hier op aanmerken: wel, is die *brief* zo schoon, zo geleerd, zo voldoende; waar toe dan deze *verhandeling*. Den zulken antwoord ik, dat het geensinds mijn voornemen is, om eens anders woorden de mijne te maken, en den gunstigen lezer walging te verwekken, door hem tweemaal opgewarmde kost voortezetten; maar iets, dat, voor zo veel mij bekend is, tot heden toe door niemand is ondernomen. — Voor den geen en nogthands die des bovengenoemden briefs onkundig zijn, zal het evenwel nodig wezen, opdat hij weten moge, wat van den groten **TEN KATE** gedaan zij, den inhoud kortelijk te melden, en mijne gedagten over denzelfven vrijelijk medeteden.

Over

(a) Dat dees brief geschreven is aan *A. Verwer*, toont de Hooggel. Heer **A. KLUIT**, in 't I. D. der *T. en D. Bijdragen* bl. [365.] duidlijk aan.

Over 't algemeen genomen is de voorn. brief, eenige bijzondere aanmerkingen uitgezondert, veel eer eene verkorte *Gothische Spraakkunst* te noemen, dan eene aanwijzing van gemeenschap tusfchen die en onze taal; want indien men de woordenlijst wegneemt, die alleen de overeenkomst aantoot, wat zal men dan verder vinden van de geheele gemeenschap? bijna niets, als in 't naschrift bl. 15. daar hij zekerlijk eene voornaame en hoofdeigenschap van onze tale aantoot, namelijk, 't vallen der *Klemtoon op 't zakelijkste deel der woorden*, die bij de Gothen ook plaats heeft gehad. De Schrijver fchijnt ook in zijne naderre bepaling van den inhoud des briefs deze aanmerkingen al bij zichzelve gemaakt te hebben; dewijl hij zegt, dat de voorn. Gemeenschap vertoond wierdt:

„ I. Bij eenen Brief nopen de deze stoffe ”.

„ II Bij eene Lijste der Gottifche Woorden enz. ”.

„ III. Bij de voorbeelden der Gottifche *Declinatien en Conjugatien* ”.

Hoe de *Regelmaat en Rangfchikking* der *Gothifche Declinatien en Conjugatien* hier behoort, om de overeenkomfte der beide talen te betogen, kan ik niet zien, alzo die zeer van de onze onderscheiden zijn, waarover ik nu niets zeggen zal, maar zal mijne

aanmerkingen mogelijk in een schetse eener Gothifche Spraakkunst, bij eene andere gelegenheid, den Taalbeminnnaaren mededeelen.

Ik zal mij nu niet verder inlaten met 't een of ander nader te beoordeelen; maar ik wil liever overgaan tot het aantonen der volgende hoofdpunten, die noodzaaklijk, naar mijn gedagten, vereischt worden, om eene *gemeenschap* in den volkomensten zin uittemaken.

Voor I. begrijp ik, dat men behoort in acht te nemen de overeenkomst der woorden.

II. De onderscheiden betekenis der overeenstemmige woorden in de beide talen.

III. De verandering der Klinkers.

IV. Het onderscheiden gebruik der Medeklinkers.

V. De zamenvoeging der woorden.

VI. Die woorden, die eenen bijzonderen naamval regeeren.

VII. Den *Ablativus Absolutus*.

VIII. Den *Genitivus Absolutus*.

Om nu het gestelde wat nader te betogen, en ieder hoofdpunt niet weder te herhalen, zo zal ik de uitbreiding in even zo veel afdeelingen verdeelen.

§. I.

Dit stuk was door TEN KATE geheel afgehandeld, indien hij wat naauwkeuriger geweest

weest was in zijne lijsten optemaken. Hij hadt gene *composita* met *simplicia* moeten vergelijken; dat hij, indien hij een weinig meer acht op de oude Neerduitsche Schrijvers geslagen hadde, gemakkelijk hadt kunnen vermijden; wat een aantal van *simplicia* vindt men niet bij de grijze oudheid, die bij ons zijn verloren geraakt, of daar wij maar in zominge *composita* eenig kenmerk van overgehouden hebben. — Wat zoude hij duidelijk der Gothen ga hebben kunnen vergelijken met ons **GE**, dat in Vlaanderen oulinks zeer in gebruik was, en geensinds met ons **BE** moet verward worden. Ter opheldering zie hier een voorbeeld: *Bewaeren, waerens, waerjan.* bij MILIAAN te vinden. Hadt **TEN KATE** zo gedaan, zijne lijst hadt oneindig meer voldaan, en veel juister geweest. — Ik zoude meer diergelijke voorbeelden kunnen bijbrengen; maar wil liever dit eerste stuk door **TEN KATE**, als bewezen houden, en tot het tweede overgaan.

§. II.

Versecheiden woorden vindt men in onze Nederduitsche taal, daar de eigenlijke of grondbetekenis bij ons van verloren is, maar bij de Gothen en andere verwandschapte talen bewaard is gebleven,

P

In

In't M. G. is *Chitot* / eene *Dienstmaagd*, *ancilla*, welk woord wel in schrijfwijze met ons TEEF overeenkomt, maar geensinds in betekenis. Bij ons is TEEF, *meretrix*, eene *hoer*; en hier van weder overdragtelijk de benaming die aan een' *hond* van 't vrouwlijk geslagte gegeven wordt, om welke reden zal een kundige ligt begrijpen. Dan zou men kunnen vragen, van waar die overdragtelijke betekenis van ons woord TEEF? Wel aan! 't antwoord is ge-reed. Oudtijds pleegden de Dienstmaagden, die geene te wezen in de huizen harer He-ren, die nu in Bordelen te vinden zijn; gelijk blijkt uit de XXIX. Tit. van de *Lex. Salica* (b).

Op gelijke wijze is het met 't M. G. *shals* / *servus*. hoewel met dit onderscheid, dat 't in oude duitfche fchriften wel in die betekenis voorkomt, doch zedert twee eeuwen en lan-ger al in onbruik geraakt, en alleen maar in de overdragtelijke betekenis behouden is. Voor eenen slaaf of knecht genomen, vind ik het bij MAERLANT (c).

Ny

(b) Zie WACHTER. v. *Dief.* en SOTBERG. in *Uph. Illuſtr.* p. 41. welke laafte zeer breed-voerig is. 't M. G. tijing *servus*, is nog bij KILIAAN in die betekenis te vinden. TEE-WE, *homo vilis et ſervilis conditionis*.

(c) *Deſtruct. van Jheruſ.* f. 166. a.

Ny is comen dit tiit,
 Dat men mag proeuen wat ghi siit,
 En wert niet scalke dier van Rome.
 Wi waren deerste als ic gome,
 Die hem ontfeiden dienst in tiden.

Alwaar 't woord *dienst* duidlijk aanwijst, dat *scalke* hier voor *slaven* genomen zij. — Voorts komt het ook in dezen zin voor, in het *Oost-Fries. Landr. (d)* so he syn schalck was, fall syn Heere alleine boeten.

In *composita* is 't woord *schalk* ook bij ons nog overgebleven, doch veel eer in de betekenis van *Heer*, dan van *knecht*, als *Maerschalk (e)*; welk woord oorspronkelijk niets anders betekent, wat betekenisfen er ook aan mogen gehegt worden, en wat afleidingen de Geleerden ook van 't zelve maken mogen, dan *eenen*, die 't opzicht heeft over de *Paarden*.

Hoe deze benaming tegenwoordig voor zo
 eenen

(d) Lib. I. Cap. 104. p. 217. alwaar de H. D. Overzetting heeft: weil er sein knecht war/ und selbder Herr dasselbe allein blissen.

(e) *Marh* betekent in 't Cornwall. een *paard*, *equus*. In 't Arm. is 't *marx*. Irsch. *mark*. Zie LHUYD. *Archaeol.* p. 57. col. 2. Bij ons en de Engelschen tegenwoordig voor 't Lat. *equa* altoos genomen.

eenen eertijtel gebezigt wordt, is ligtelijk te begrijpen; als iets zijnde, dat van vroeger oorsprong is, en bij de oudheid moet gezogt worden. Oudtijds waren de *flaven* van tweederlei orde, van de eerste orde waren die, welke aanzienlijker diensten verrigten: van de andere die gering werk deden. Welk onderscheid de *Lex Longobard.* (f) ook opgeeft. Onder de eerste orde zullen zekerlijk de *Maarschalken* geweest zijn. In de *Constit. Caroli Crasfi Imp.* (g) vind ik ze geteld onder de *Banierdraggers*, *Schenkers* en *Kamerdienaars*. En mogelijk zijn dezelve eenigfints te vergelijken met de *Arimanni* of *Hermanni*, daar wij van lezen in de *Leges Longobard.* (h) die wel geen *flaven* waren, en evenwel ook geene *vrije lieden*, als verplicht zijnde, om voor hunnen Here eenige, doch gene zeer geringe diensten te verrigten (i). Wat

(f) L. 2. Tit. XI. Lib. I. alwaar Koning ROTHARIS dus spreekt: *si quis servum ministerialem probatum, ut supra, aut doctum domi occiderit, componat solidos L; de alio vero servo ministeriali, qui secundus ejus invenitur, et tantum nomen ministeriale habet; si quis occiderit, componat solidos XXV.*

(g) Bij DU CANGE in *Gloss. Med. et Inf. Latin.* v. *Marfchalcus*.

(h) L. 2. Tit. XVIII. Lib. I.

(i) Zie JO. JOSEPH. LIRUTI DE VILLAFREDDA *Dissert. de serv. Med. aevi.* in Vol. III.

- Wat nu eindelijk aangaat, de oorzaak der overdragtelijke en bij ons nu alleen in gebruik zijnde betekenisfe, die heeft ons JUNIUS benevens den oorfprong van 't woord zelfs opgegeven (k), maar het is er zo verre van
daan,

III. Decad. II. *Symbol. Litterar.* p. 183. zie ook *de Condition. Servor.* OTTON. SPERLING. NOT. in ADAM. BREMENS. *Hiflor. Ecclef.* in Vol. II. JOAN. DE WESTPHAL. *Monument. Inedit.* col. 645.

(k) In *Observatt. ad Willeram. Paraphraf.* p. 219. alwaar zijne woorden dus gevonden worden, welke ik te meer hier heb bijgevoegd, om de zeldzaamheid van dit Boekjen. „ *Schaltā / sub-*
 „ *dolus, vafet, fraudulentus, veterator.* Vi-
 „ deri forte poffet haec primaria effe vocis ac-
 „ ceptio, atque per contractionem facta ex
 „ fchadelik / *Noxius, perniciofus.* ut ex fcha-
 „ delik primo fuerit fchaelik / ac deinde
 „ fchalā. — *Videri quoque poffet vox poftea*
 „ *demum, ob nefariam depravorum famulo-*
 „ *rum vafritiem, ad fervos potiffimum transla-*
 „ *ta; juxta proverbium, quondam apud arro-*
 „ *gantes ac delicatos dominos jactatum et Se-*
 „ *necae Epiftolā XLVII. memoratum, Toti-*
 „ *dem. effe. hoftes, quot fervos.* Aliam tamen
 „ vocabuli originem investigandum puto, que-
 „ niam ex antiquiffimis Gothorum, Anglo-
 „ Saxonum, Franconum denique monumentis
 „ evincitur vocem *scalc* vel *fkalc* primā fuā
 „ fignificatione *Famulum* denotaffe. Ut igitur
 „ aliquam (usque dum commodior occurret)
 „ prilcae vocis originem afferam, recurrentum
 „ videtur ad *σκάλλω, Fodio, farrio.* Unde
 „ *σκαλιός* eff *Sarritor*, qui folum circa plan-
 „ tum

daan, dat hij beide deze zaken zoude toelichten, dat hij dezelve meer verduistert, en wederom met zijn grieksch op de baan komt. —

De reden dezer overdragt is zekerlijk genomen uit de geartheid der *slaven*, die alle dingen bedagten, en bijna nacht en dag bezig waren, om middelen uitte vinden, om uit hunne slavernij te geraken, en te vlugten. Want dit was hun werk, zo als een slaaf zegt bij **PLAUTUS** (1)

scimus nos
Nostrum officium quod est, si solutos sinat.

d. is. *wij weeten, wat ons werk zij, indien hij ons niet in de boeijen sluit, en wat was dat werk, dat*

„ tum induratum sarculo laxat, aut fegetibus
„ noxias herbas effodit. Atque ita peculia-
„ ter designabit eum, qui agrum excolentibus
„ operam suam locat; nam hoc unum fere ge-
„ nus ministerii in terris noverant mortalium
„ antiquissimi.” Deze schoone afleiding is bijna als of zij van C. TUINMAN was, die nogthands met dezelve niet te vreden is geweest, maar heeft het Hebreuws ook nog te hulp geroepen. Zie zijnen *Fakkelt der N. T. v. Schalk*. Berer dingen vindt men bij WACHTER en anderen.

(1) *Captiv. Act. II. Sc. I. vs. 12.*

dat zij doen moesten? dit verklaard hij ons nader met te zeggen (m):

LE. Ego abeo. ———
 ——— LI quin tuum officium facis ergo, ac fugis?

d. i. LEON. *Ik ga heen* ———
 ——— LIBAN. *waarom doet gij niet dat gij doen moest, en vlugt.*

Wie ziet nu niet hoe eigenaartig dat zelf de overdragtelijke betekenis van *schalk* voor *loos*, om de looze geaartheit der slaven, zij.

Van twee in betekenis verschillende, doch in oorsprong overeenstemmende woorden nu gehandeld hebbende, zo kan ik niet nalaten, om hier als een bijvoegfel nog deze korte aanmerking over 't M. G. woord *akran*, *fructus*, en ons *aker*, *glans*, bijtevoegen.

Ik vind dit M. G. *akran* op verscheiden plaatsen in den *Cod. Arg.* (n) altoos voor *vrugt*, *fructus* gebezigd. 't Zij in de betekenis van *boom-* of *aardvrugt*, of voor 't Lat. *foetus*. JUNIUS (o) heeft het vergeleken met 't Al. *ua-cher*

(m) *Afin.* Act. II. Sc. II. vs. ult.

(n) *Matth.* VII. 17. *sa ubila bagms akrana ubila gatausith.* *Luc.* I. 42. *thiuthiba akran quithans theimis.*

(o) In *Glossar. Goth.* v. *Akran.*

cher en uoother; *fructus*. JO. IHRB (p) met 't M. G. akrs / *arvum*, *terra arabilis*. Ik geloof, dat beide deze groote Taalkundigen wat al te los hier over heen zijn gestapt, en dat het M. G. akran oorspronkelijk wel eenen eikel beteekent, doch alzo dat in de oudste tijden eikels de gemene spijs was, die men gebruikte, zo komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat 't naderhand in eene algemener betekenis gebruikt zij, welke algemene beduidenis in 't vervolg weêr in onbruik gekomen, en de eerste weêr hersteld is; HORATIUS is een van die, welke van 't gebruik van eikels tot spijsze voor menschen in de eerste tijden gewag maken. Hij zingt er aldus van (q),

(p) In *Gloss. Suiogoth.* Tom. I. col. 48.

(q) *Sermon. Lib. I. Sat. III. vs. 100. seq.* Die meer bewijzen hier van begeert, zie JO. MEURSIUS in not. ad *Lycophr.* ad vs. 483. Ja *Plinius* zelf verhaalt ons in zijne *H. Nat. Lib. XVI. C. V. §. I.* dat in zijnen tijd die van Spanjeu nog eikels op hun tweede tafelfgerecht gebruikten. *Glandes opes esse nunc quoque multarum gentium.* — *Nec non et inopia frugum arefactis molitur farina, spissaturque in panis usum. Quin et hodieque per Hispanias secundis mensis glaucus insaritur.* Zie ook JO. IHRB in *Specim. Glossar. Ulphil. v. Akran.* En op dit gebruik van Eikels of Akers doelt H. L. SPIEGEL in zijnen *Hertsp. B. III. vs. 206. seq.*

Ect

naar de vertaling van den kunstrijken en taal-
kundigen Dichter B. HUYDECOPER:

————— *Wanneer het menschelijk geslacht,
Een stom en plomp gedierte, eerst versch was voortgebracht
Uit 's aardrijks vruchtbren schoot op eene nieuwe wijze,
Beschermden zij hun hol, en de EIKELS, hunne spijsze,
Terstond met nagels, voorts met vuisten, naderhand
Met stokken, eindelijk met wapens, die 't verstand,
Door de ondervindinge gescherpt, hun leerde maken.*

Wie ziet dan niet de volkomen overeen-
komst tusschen dit M. G. **ARAN** en ons **AKER**.
glans? — Zie daar! dan drie onderscheiden
voorbeelden. Ik zoude nog meer diergelijke
kunnen voortbrengen, maar ik denk, dat de
gunstige Lezer mij ligtelijk zal toestemmen,
dat dit mijn tweede stuk, dat te bewijzen was,
duidelijk genoeg betoogd zij: en indien twee
of drie goede voorbeelden en bewijzen nie-
mand overtuigen, hij door eene groote menig-
te niet overreed zal worden.

*Eer d'even-koken-kunst en 't brouwen was gevonden
Eer wenst an honigmè; of wijn smaak zich vertast,
Wat dronkert ofte vraat heeft sich alsdoe verbrast;
An ekel, ooft, of brun?*

§. III.

Onder alle, de met onze nog levende verwantschapte talen, wordt er zekerlijk geen getuigenis, dat zo duidlijk en zo onwederspreeklijk bevestigd, dat het M. G. in veelen opzigten niet meer van onze tegenwoordige Nederduitsche taal verschilt, dan alleen in zwaarheid van tongval, gevonden, dan 't welk ons de H. Duitsche taal opgeeft. Een taal die van de onze alleen in zwaarheid van *dialect* onderscheiden is (r). — Daar wij dan, om ter zake te komen I. in 't M. G. ai (s) aantreffen, zo vinden wij gemeenlijk (t), gelijk L. TEN KATE zeer wel heeft opgemerkt (u), bij ons E en EE of EI (doch men moet wel in acht nemen, dat het verschil van *dialect* 't meeste zij in de verdubbeling der klinkers.) als **Hairdeis** / Herder. **Hailjan** / Heelen, curare, sanare. **Hails** / Heil, salut. **Fairra** / Verre, longinque. **Shaidan** / Scheiden, separare.

II. Der Gothen ei is overeenstemmend met on-

(r) Zie de *Nieuwe T. en D. Bydragen* D. I. bl. 291.

(s) De Hoogduitschers hebben ook nog AI daar wij EI gebruikten, als *Saifer* / *Imperator*. *May* / *mensis maji*.

(t) Ik zeg gemeenlijk, om dat zommige woorden van den geltelden regel zomtjids schijnen afte wijken.

(u) *Gemeenschap tusfchen de Got. Sprak. en N.* bl. 5.

onze *ij* (x): voorbeelden hier van zijn de-
zen **galeijs** (y) *Gelijk*, *adsmilis*. **Gzeipan** /
Grijpen, *prehendere*. **Reizan** / *Rijzen*, *surge-*
re. **Dzeiban** / *Drijven*, *agere*, *expellere*. en in
zommige woorden beandwoordt de M. G. **ei**
ook aan onzen *oe*, als: **Reiran** / *Roeren*, *mo-*
vere.

III. Daar wij nu *o* of *oo* gebruiken, be-
dienden de Gothen zich van den tweeklank
au (z), als blijkt uit: **Chaursjan** / *Dorsten*, *si-*
tire. **Baurang** / *Geboren*, *natus*. **Maurth** / *Moord*,
caedes. **Laur** / *Loon*, *merces*. **Maurging** / *Mor-*
gen, *cras*. Zomtjds beandwoordt dees **au** aan
onzen tegenwoordigen *eu*, als **Daur** / *Deur* (a).
ostium.

- (x) Zie 't Bericht van B. HUYDECOOPER wegens
de Letter Y in zijne *Proev. van T. en D.* bl.
644.
- (y) In 't H. D. vindt men *ei* ook altijd voor onze
IJ. *gleich*, *gelijk*, *smilis*. *weisen*, *wijzen*, *mon-*
strare. *weihen*, *wijken*, *cedere*. enz.
- (z) Dees M. G. **au** is bij den H. Duitschers nog
behouden. *glauben*, *credere*. *traum* *somnium*.
- (a) Oudtjds ook *dore*. want toen gingen alle die
woorden, welke nu op *eu* uitgaan, in de zachte
o uit. Zie den Hoogel. en onzer tale zeer
kundigen Here A. KLUIT *Over de Spelling*
der N. Taal, in 't I. D. der *N. T. en Dichtk.*
Bydtag. bl. 331. Zo vind ik het in een MS.
van 't N. T. van den jare 1431. *1 Corinth. XVI.*
vs. 9. *want mi is een grote dore gheopent*. Doch
Colosf. III. vs. 3. leest men in 't zelfde MS.
dat

ofbium. zomtjids dok aan onzen tegenwoordigen tweeklank uit als: **Gedans** / *Gedruis, casus, ruina.* **afdransjan** / *Afdruisfchen, praecipitatio.* — Dat in 't M. G. *Skauron*, *mundare* is, zeggen wij thands *Schuren*, en ons *Purper* is in 't M. G. **Paupaura** / *Lat. purpura.*

III. Onze IE stemt meest altijd over een met der Gothen in gelijk: **Liubs** / *Lieve, dilectus.* **Giutan** / *Gieten, fundere,* **Biudan** / *Gebieden, jubere.* Zomtjids hebben wij den tweeklank *eu* voor der Gothen *iu*, b. v. **Liugu** / *Leugen, mendacium.* Voor onze *i* vind ik 't ook in **Liugjan** / *lichten, lucere.*

V. In die woorden, daar wij nu den tweeklank *oe* gebruiken vinden wij bij de Gothen *o*, ten bewijze hier van deze volgende: **Moetjan** / *oulinks Moeten (b) nu ontmoeten, occurrere, obviam ire.* **Groba** / *Groeve, forca.* **Stols** / *Stoel, sedes.* **Fodjan** / *Voeden, nutrire.*

Tot

dat ons God moet opluken die duer. In welke beide plaatzen, dat opmerkelijk is de Bijbel 1531. bij *W. Vorsterman* te Antwerpen gedrukt ook *dore* en *duer* heeft. *Duer* d. i. *deur*, want de Ouden drukten dus den klank van *eu* ook uit. Zie HUYDECOP. *Proev. van T. en Dichik.* Bl. 437.

(b) KILIAAN: *Moeten. j. ghe-moeten. obviare.* *Sermoen. van S. Bernard.* MS. bl. 190. a. en *ic sel verwinnen al dine vianden die di moeten mogen in den wege.*

Tot hier toe heeft TEN KATE 't rechte voet-
spoor gehouden, en waar in wij hem ook heb-
ben moeten volgen. Dan nu wijkt hij een wei-
nig zijwaards af, en wij zullen hem daar maar
voor altoos moeten laten, en onzen bepaalden
weg verder alleen betreden.

VI. Die woorden, die wij nu met den zagten
tweeklank *ou* bezigen, hadden bij de Gothen,
onze oulinks ook in gebruik zijnde, *AL* (*c*). (Een
bewijs hoe men onze taal meer beschaafd heb-
be, hoe minder gemeenschap tuschen dezelve
en die taal die nog in onbeschaafde tijden en
onder zich meer op den oorlog, dan weten-
schappen toeleggende volken in gebruik was,
te vinden zij.) Zo vind ik 't *M. G. Kalds /*
frigidus, waar voor wij nu *koud*, *M. G. Salt /*
wij nu *Zout*, *sal*, hebben.

VII. Tot deze verandering der Klinkers, of
tweeklanken brengt TEN KATE ook nog de
u / als of die beandwoorde aan onze *o*; b. v.
„ *Du*

(*c*) De zware tongval van *AL* voor onzen *ou*
is bij de Hoogduitschers nog te vinden, als:
alt. oud. kalt. koud. Bij den TEUTHONI-
STA vind ik ook denzelfden: *ALDER. ouden-*
dom. CALD. koud. CALDE. TZAGE. CORT-
ZE. febris. CALDSEYCK. stranguria.

„*Brunna / Bronne ; Bibundan / Bebonden.*” (d)
 Doch waar toe deze aanmerking van eenig
 verschil van *dialect*? Is *brun* dan in onze taal
 niet in gebruik? ja; ik vind 't bij H. L. SPIE-
 GEL (e). Zonder onderscheid gebruiken wij
 immers *bundel* en *bondel* en meer anderen;
 ook zoude men dan ook kunnen zeggen, dat
 de M. G. *uu* in eene omgekeerde reden aan
 onze *u* beantwoorde, want *haurjong* in 't M.
 G. zijn bij ons *Burgers*, dat ook wel *Borgers*
 geschreven wordt. Beter was het geweest der
 Gothen *u* met onzen tegenwoordigen *ui* te
 vergelijken; doch oulinks ook meest al *u als*:
Dubo / Duive (f), Columba. Bzuths / Bruid,
Sponsa, Hus / Huis, Domus.

§. I I I I.

Niets kan den Taalkundigen meer verwon-
 dering veroorzaken, dan 't stilzwijgen van F.

J U-

(d) Op de aangeh. pl.

(e) Hertspieg. B. IV. vs. 231.

Zegt, wie an brun ofekel gulzich zich veraast.

(f) Zo vind ik het in 't N. T. 1531. Matth. III. vs. 16. ende (Jesus) heeft gesien die ghaest gods neder dalende gelijc een duue. Sometst. van den Passton. MS. 1431. f. 239. b. Doe seide onse here tot kathrinen. Com mijn bruyt mijn duue, com du selste gecroont werden.

JUNIUS in zijn *Gloss. Gothic.* over het gebruik der Gothische **Þ**. Ik bekén dat Junius in zijn geheel *Alphabet, Gothic.* juist niet naauwkeurig geweest zij met de kragt en 't gebruik der Gothische letteren aantewijzen. Onkundig is hij er zekerlijk niet van geweest; maar hij heeft mogelijk in zijnen Lezer een weinig te veel kundigheid verondersteld. Dat evenwel in zijnen tijd geensinds op eenen vasten grond konde geschieden. Die hem gevolgd zijn, schijnen van 't zelfde gevoelen te wezen, onder welken de groote Taalgeleerde НICKЕSIUS zelf te rekenen is, als dit stuk in zijne *M. Gothische Grammatica* onaangeroerd, daar 't evenwel regt ter snede kwam, gelaten hebbende. VOOR TEN KATE, voor zo veel ik weet, heeft niemand van het onderscheiden gebruik dezer letter bij de Gothen gesproken. Zijne uitlegging is zeer kort, en in alles ook niet juist bepaald genoeg. Dit zijn zijne woorden: „ De „ Gottische **Þ** ten einde eener Silbe staande, „ lees ik als onze *g* of *ch* (of als de Griek- „ sche *x*) — als: **Garaiþriþa** / Gerechtig- „ heid. **Þubrus** / Honger. **Þaubiþa** / Hóóg- „ heid enz.” (*g*). Wel hoe hebben dan de
Go-

(*g*) Op de aangehaalde pt.

Gothen hunne **H** / voor eenen klinker of medeklinker geplaatst, uitgesproken? Of was dat even dezelfde uitspraak? Voor eenen klinker was de uitspraak zo als bij ons nog in gebruik is, d. i. meer een geblaas als wel eene Letter? Voor Medeklinkers was dit geblaas uit hoofde van hunnen zwaren tongval en wel voor **H** / **H** / **H** (*h*) bij de oude volken van Duitschen stamme zeer in gebruik, en mooglijk bij hem een aangenaam geluid. — Dan ik geloof niet dat de **H** voor die medeklinkers zo uitgesproken zij, als voor eenen klinker; doch dewijl deze zware en moeilijke uitspraak niet meer bij ons in gebruik is, zo wil ik liefts hier derzelve niet verder gewagen en mij maar alleen bepalen bij de M. G. **H** aan 't eind eener Lettergreep. 'I wederlei was de uitspraak dezer

Let-

(*h*) Voorbeelden hier van zijn te vinden bij JUNIUS in *Alph. Goth.* p. 4: Zie ook van deze schrijfwijze der Alamannen DIECMAN *Specim. Gloss. MS. Latin. Theot.* p. 13. seq. Bij den Angelfax hadt dees zware tongval ook plaats, gelijk blijkt uit verscheiden voorbeelden bij LYE in *Diction. Anglos. Lat.* — Wie van onze Letter H. iets meer begeert te weten, zie de *T. en Dichtk. Bydrag.* I. D. bl. [223]. Van onze CH zie het geleerde *Vertoog* des Hooggel. Heren A. KLUIT, *over de tegenwoordige Spell. der Ned. Taal*, in 't III. D. der *Werk. van de Maatschappij der N. Letterk.* bl. 22.

Letter bij de Gothen; I. als onze *ch*, die schoon door twe Letteren uitgedrukt, en evenwel maar eene Letter is, zo als der Grieken *X*.

II. Als onze *G* en *H* elk op zich zelve genomen, of der Ouden *ch* in *hoeheit* (*i*) *ewicheit* (*k*) enz. zo als zij meest al deze woorden gewoonlijk schreven.

Op de eerste wijze vindenwe dan, dat der Gothen *H* beantwoordt aan onze *ch* in de woorden: *Hauhs* / *Hooch*, *altus*. *Machtigs* / *Machtig*, *potens*. *Sauhte* / *Zucht*, *langwoer*. *Nachts* / *Nächt*, *-nox*. enz.

Volgens onze tweede regel komt dezelve voor in deze woorden: *Hlahjan* / *lachen*, *ride-re*. *Biblahjan* / *Belachen*, *deridere*. *Hauheins* / *Hauhitha* / *Hoogheid*, *altitudo*.

Zomtjids vindt men ook de *M. G. H* naar onze I. regel, daar wij nu altoos eene *g* gebrui-

(i) *N. Testam. MS. 1 Timoth. II. vs. 2. Voer coninghen en voer die gheen, die in hoeheit ghesat sijn.*

(k) *Somerst. van den Pass. MS. f. 26. c. Want dijs naem is glorioes ende loflic inder ewicheit. Zie vind ik ook bij M. STORKE VII. B. vs. 510.*

Dat Jan, sijn Sone, had anghestredet
Dat huys, met ghenendjcheden,

Q

bruiken, als: **Wroeghan** / *Wroegen* (1) *accusare*.
Genoehan / *Genoegen*, *sufficere*. **Tieghan** / *tijgen*,
proficisci. **Froehan** / *Vragen*, *interrogare*. Ik kan
hier ter plaatze met stilzwijgen ook niet voor-
bij gaan 't gebruik der M. G. **W** in de woor-
den: **Wahsjan** / *crescere*. **Fauhons** / *vulpes*.
Sahs / *sex*. waar voor wij tegenwoordig met
sf, *Wasfen*, *Vosfen*, en *Zes* zeggen. In 't Alem.
is ook *wahsen*, *crescere*, *Fohun*, *vulpes*, *Schsm*,
sex (m). Waar uit dan wederom blijkt niet al-
leen de verwandschap, tusfchen 't M. G. en
N. Duitsch, maar ook 't Alem. en uit alle deze
een gering verloop en verandering gedurende
zo veele Eeuwen.

De M. G. **W** is eene dier Letteren, die
wel in klank, en enkel genomen aan onze G be-
andwoordt; maar deze letter verdubbeld zijn-
de, gebruikten de Gothen dezelve daar wij
N G. fchrijven, hier in de Grieken navolgen-
de,

(1) KILIAAN: WROEGHEN, *accusare*. N. T.
M S. Rom. II. vs. 15. *want si bewisen dat*
werc der ee beschreuen in hare herten en
consciencie. gheeft hi ghetughe En die ghedach-
ten wroeghen in hi seluen en bescreuen in den
daghe.

(m) De tegenwoordige Hoogduitschers zeggen
Wasfen / Fische / Echs

de, als **Gaggan** / wij oulinks **Gangen** (*n*) nu *contr.* **Gaen**, *irs.* **Juggs** / *Jong.* **Haggs**, *Lang.* — Dit zelfde Griekſche (*o*) gebruik der *g* hebben ze ook gevolgd, wanneer dezelve voor eene **h** komt, nemende dezelve dan voor **D** / b. v. **Dzinghan** / *Drinken*, *bibere.* **Dyagk** / *Drank*, *potus.*

Der Gothen **Ch** is bij ons in geen gebruik, en was mijns bedunkens van dezelfde kragt, als de **D** / en wierdt daarom altoos, wanneer dat woord, 't welk op **th** uitging verlengd moest worden in **D** veranderd; men ſchreef ook zonder onderscheid in dezelfde woorden **th** en **D**. Zij ſtemt ook al veeltijds met onze **D** ooreen. Evenwel vindt men voorbeelden, dat wij de *M. G.* **Ch** in onze **T** veranderd hebben, als

Chraſt:

(*n*) Dit woord vindt men bij *M. STOKER* B. VII. vs. 465.

*Dat ſi te Huesden varen ſouden,
En overt lant ganghen wouden.*

Ook lees ik het *Hiſtor. van Eufrofina* MS. f. 6. b. *En ſi ſeiden tot hem bi gheual yment mach haer verleit hebben en is mit haer wech gheghanghen.* — Hier van nog 't *Imperf.* *ging*, *gong*, *ibam*.

(*o*) Zie over den oorsprong van dit gebruik bij de *M. Gothen* *L. TEN KATE Aenleid. tot de Nederd. Set. D. 1. Pl. 56.*

Q 2

Chraſtjan / Troosten, conſolari. En wederom der Gothen **C** in onze **D**, als **Caujan, Doen, facere.**

Wat voorts de M. G. **Q** (*p*) en **U** aangaat, verschillende zijn de gedagten der Geleerden hier over. Dézelve alle bij een te verzamelen zoude veel tijds wegnemen, en niets tot opheldering der zake aanbrengen. Wij hebben dezelve niet. Ik zal derhalven maar kortlijk zeggen, welke Letters, naar mijn gevoelen, 't best van ons, om dezelve uittedrukken, gebezigd zullen worden. Voor de M. G. Letter **Q** neem ik **W H** en voor de andere **Q U**. en hier mede besluit ik deze afdeling.

§. V.

Door de zamenvoeging der woorden versta ik de wijze, op welke de Gothen dezelve bij den anderen gesteld hebben, om eenen goeden volzin uittemaken, en de schikking die hier in heeft plaats gehad.

I. Het is onzer tale Kundigen genoeg bekend, dat het eene van de eigenschappen van onze tale zij den *Noemer* altoos te plaatzen voor het
werk-

(*p*) Zie ook over deze Letter ons II. *Stukj.* bl. 169.

werkwoord, uitgenomen in zommige gevallen, bij Neerduitſche Spraakkunst-ſchrijvers genoeg aangetekend. Evenwel vindt men in oude Duitſche ſchriften, 't tegengeſtelde van dezen regel. — Hier van zijn ook voorbeelden bij de M. Gothen; en zo ik mij niet bedriege, is deze wijze van ſchrijven bij hen zeer in gebruik geweest. B. v. *Luc. V. vs. 15. usmeenoda than thata waurd mais bi ma. jah garunnu hjuhmanſ managai hauſjan.* Woordlijk heeft 't Gothiſch: *vermaard wierdt dan dat woord meer van hem. en gezonnen de menſchenmenige te horen.* Onze Overzetters hebben: *Maer het geruchte van hem gingh te meer voort: ende vele ſcharen quamen te ſamen om hem te horen.* *Matth. VI. vs. 9, 10. weichnai namo thein: quimai thindinasuſ theinſ.* 't welk eene oude vertaling MS. ook dus heeft: *gheheilicht wardē dijn name. toecomen moet ons dijn rijc.* De onzen hebben 't willen verbeteren; maer zijn evenwel ook in miſlagen gevallen: *UWEN naem werde geheylicht.* Hoe komt hier een *Dativuſ* te paſ?

II. Was het eene gewoonte, daar de M. Gothen ook, voor zo veel ik uit den *Cod. Arg.* heb kunnen nagaan, eenige plaatzen nogthands uitgezonderd, zelden van afhingen, om namelijk 't *Pronomen poſſeſſivum* te plaatzen agter het *Subſtantivum*. Een groot getal van voorbeelden zoude ik hier van kunnen bij-

brengen. Dan, twe of drie zullen den lezer, hoop ik, voldoen, zo niet, dan wijs ik hem naar de vertaling van *Ulphilas* zelfs, daar hij bij het openflaan van 't Boek de waarheid hier van tefstond zal bevestigd vinden. *Luc. XVI. vs. 3. quat than in fis sa sauragaggja. toha taujou thandei fa meins afnimith sauragaggji of mis*; d. i. woordelijk gevolgd, *sprak dan bij zich [zelve] de Rentmeester, wat zal ik doen, dewijl de Heer mijn afneemt 't Rentmeesterschap van mij. Matth. VII. vs. 24. Goleika ina waica frodanna saet gatimrida razi sein ana staina*; d. i. *gelijken zal ik hem bij eenen man vroed, die timmert 't huis sijn op eenen steen. Matth. VI. vs. 23. itj jabai augo thein unset ist. allata leik thein rigutsein waicthith*, d. i. *maar indien 't oog dijn onsalig (q) is. geheel al 't lichaam dijn duister wordt. Dat deze wijze van schrijven ook oudtijds bij ons in gebruik, en dus hier in ook wederom overeenstemmend is geweest met dezen Gothische schrijfrant, is den*

(q) 't M. G. unset heb ik door *onsalig* vertaald, om dat mij ons *salig* niets anders schijnt te zijn, dan 't M. G. set. Zie ook *IHEE* in *Gloss. Suiog. v. Saet* en *JUNIUS* in *Gloss. Goriz. v. set.*

den kundigen wel bekend, tot nader bevestiging nogthands kunnen deze voorbeelden dienen, zo lees ik bij MAERLANT (*):

*Daer wan hi. (Adam) zonder heiden een kint
Dat seth hiet ende synt
Den Vader sijn was onderdaen.*

*Somerstuk van den Spieg. Pass. MS. (s). En s
sach S. peter den apostel staende — en seide
blidelic Here mijn wat ist. sijn mi mijn zunden
vergeuen. 't Zelfde Handschrift (t): Doe men S.
peters wijf leyde ter passien en hi riep haerna mit
haren name en seide O wijf mijn gedenke des lie-
ren. Nog eens bij MAERLANT (u):*

*Hi seide crekel zuster myn,
Sing love den here dyn.*

VERTALER van *het Leven van S. Franciscus (v)*
MS. *Die knecht gods — seide O here mijn Ic
heb u grote eer ghedaen. Indien dat ic enen meer-
ren here gheeert hebbe.*

Voetstappen van dit gebruik zijn ook nog
he-

(r) *Boeksken van den drie Gaerden* MS. vs. 14.

(s) F. 37. d.

(t) F. 33. a.

(u) *Het Leven van S. Franc. C. 7.* vs. 518,

(v) C. VII. f. 39. c.

heden ten dage onder ons bij de kleine gemeente overgebleven, die altoos, gelijk oudtijds, nog zeggen, wanneer zij van 't allervolmaakste gebed spreken, 't *Vader ons* (w).

III. Deze zelfde woordvoeging heeft ook plaats gehadt bij de M. Gothen in de *Zelfstandige* en *Bijvoeglijke* woorden; en in navolging van die oudtijds ook in onze Neerduitsche taal. Doch welke zamenvoeging zo wel van *Pronomina* als *Adjectiva* achter *zelfstandige* naamwoorden, de taal veel beschaaft zijnde, in onbruik is geraakt. Ter opheldering en nader bevestiging zie hier eenige voorbeelden: *Luc. VI. vs. 43. Ni auk ist bagms gods taujands akran ubil. Nsthan bagms ubils taujands akran god. d. i. Want ne is boom goede werkende vrugt quaade. noch boom quaade werkende vrugt goede. Matth. XXVII. vs. 50. itj iaisus aftra bropjands sibnai mikilai asalalot ahman. d. i.*

En

(*) Over deze woordvoeging vind ik de volgende aanmerking in de *Twespreeck van de Kamer in liefde bloejende* 1584. bl. 95. hoewel de leden en voornamen by ons voor de zelfstandighe woorden komen, zeyden náchtans ghewoonlyk VADER ONS, ende by verwondering HO BROEDER MYN; voor onze vader, ende myn broeder. Bij de Hoogduitschers is 't nog een algemeen gebruik van dit gebed te noemen *Vater unser*.

En Jefus after roepende met een' stemme mekele (x)
afleide den Geest. Dit nu genoeg van 't M. G.
 zijnde, laat ons tot ons N. D. overgaan. Uit
 honderde voorbeelden zullen eenige ons vol-
 doen. Dus vind ik bij MAERLANT (y):

Daer volghet enen weghe groene

Nog bij den zelven (z):

Mer hi hadde zorghe groot.

Roman van Limburg (a):

Van limborch die hertoge rike

Dan

(x) Ik heb geen zwarigheid gemaakt om hier 't
 M. G. *mifilai* / dat *groot*, *magnus*, betekent,
 ook door *mekel* te vertalen, also dat dit
 woord in zeer oude duitfche fchriften zom-
 tijds ook voorkomt; en 't dus bij ons oulinks
 ook in gebruik is geweest. Het behoort on-
 der die woorden, die bij KILIAAN niet te
 vinden zijn. De TRUTHONISTA heeft MY-
 CHEL, *Groit*, *magnus*. Bij eene andere ge-
 legenheid zal ik breder over dit woord spre-
 ken, en de bewijzen uit onze oude Neerduit-
 fche Schrijvers bijbrengen

(y) *Van den drie Gaerden* MS. vs. 78.

(z) *Rijmbijb.* MS. f. 83. a.

(a) F. 119. b. MS. aangehaald door deszelfs be-
 zitter, den Waled. Geftr. Here Mr Z. H. Ale-
 wijn, in zijne geleerde *Aanmerking over eeni-*

246 T A E L K U N D I G E :

Dan ligtelijk zal men zeggen: dit is in deze en meer andere diergelijke plaatzen, om 't rijm, Zie daar dan voorbeelden, daar deze woord-schikking geenfints om 't rijm voorkomt. Bij den zo even genoemden MAERLANT (b) lees ik :

*Zo dat hi noch gelt, nach yrient,
Noch Kerstinen ghenen hadde gediënt.*

MELIS STOKE (c):

— *men vant vroeder*
Vrouwe neghenen in haren tiden.

Hier

ge oude Woorden, in 't H. D. der Proev. van T. Oudh. en Dichtk. van 't Genoodfch. D. A. O. M. bl. 35. Welke Roman, benevens nog eenige anderen, indien derzelven zeer geleerde bezitter daer toe konde besluiten, al was 't maar alleen de Text, zonder eenige aanmerkingen, om dezelve der geleerde wereld mede te delen, waar naar alle Taalkundigen, mijns bedunkens, wel zullen verlangen, geen gering nut tot de beëffening en verdere onderzoeking onzer thands meer en meer in bloei en achting toenemende Nederduitsche taal, zouden toebrengen. Och of wij zo getukkig waren, zijns Weled. Gestr. gunstig besluit en voornemen hier toe te vernemen!

(b) *Miracul. van onf. Vrouw. MS. vs. 14.*

(c) *I. B. vs. 1278. seq.*

Hier op zal men mooglijk wederom deze aanmerking hebben: 't zijn Dichters. Dit voorbeeld zal dan meer voldoen uit een werk in onrijm geschreven: *Dat is oec een ander gaus, die god gegheuen heeft, als natuerlike schoonheit, dat een mensche houfche en schone is sinnich en verstandel — en veel meysterfchap can (d).*

Van deze wijze van schrijven vindt men ook voorbeelden genoeg in andere verwandschaptetalen, als A. Saxisch, F. Theutsch, Alemannisch enz.; maar dewijl 't mijn oogmerk hier niet is dit aan te tonen, wil ik dit alles met stilzwijgen liever voorbij; en tot 't aanwijzen der verdere gemeenschap tusfchen de beide talen in de overige gedeelten der *woordvoeginge* overgaan.

III. Het is reeds bij *de Kamer in liefde bloeyende t'Amstelredam (e)* in den jare 1584. als eene eigenschap van onze tale opgemerkt, dat twe ontkenkende woorden (*negativa*) bij ons de zaak zeer sterk ontkennen. Deze zijn de

(d) *De Gulden troen* of het *Boek der 24 Ouden* f. 46. c. Zie verder over de oudheid van dit boek HUYDECOP. in zijne *Proev. van T. en Dichtkunde*, bl. 4.

(e) Zie de *Tweefpraack van deze Kamer*, Antwerp. bij Plantijn, bl. 94. en vooral de *T. en Dichtk. Bijdrag. I. D.* bl. [70] en [86. A].

de woorden van de voorn. *Kamer*: in onze ghe-
woon. van spreken alzer twe benedende woorden in
een reden komen, die zyn ghelyck by den Grieken.
krachtiger benenende, zo zeyden zegt niemand
niet een wóórd hier af. Maar by de Latynen ma-
ken twe nenen *Ja*. Welke twe *negativa* tegen-
woordig de taal zeer gezuiverd zijnde van over-
tolligheden, in zommige gevallen nogtharids
bij de Dichteren gebruikt, en hun geoorlofd,
allengkens in 't schrijven tot een geworden-
zijn, hoewel in de gewone spreektaal dit ge-
bruik overgebleven is, zo als men dagelijks
nog hoort, *ik heb niemand niet gesproken*. On-
ze oude Schrijvers hebben meest altijd twe
negativa gebruikt. De M. Gothen hebben hen
hier in, hoewel maar zomtijds (*f*) ook in
voor-

(f) Behalven de aangehaalde plaatzen, geloof ik
niet, dat men ligtelijk twe *negativa* bij *Ulphilas*
zal vinden. Het verwondert mij zeer, dat die
grote Kenner der M. G. taal, ik meen G. HIC-
KES deze voorbeelden niet heeft opgemerkt;
hadt hij hier op gelet, hij zoude zekerlijk niet
daar toe gekomen zijn om op een' beslissende
en ver zekerende wijze te schrijven: „ Dat *Ul-*
„ *philas* altoos zich maar van een *ontkennend*
„ *woord* bediend heeft,“ zelf twijfelende „ of
„ dit gebruik van twe *negativa* wel zo oud was,
„ als de M. Gothische overzetting van *Ulphi-*
„ *las*.“ (Zie zijne *Grammat. Gothic. in The-*
saur. Litt. Septemtr. Vol. I. p. 58. of p. 74.
Edit,

voorgegaan. Om dit nader te bewijzen zal ik eerst voorbeelden van 't M. G. bijbrengen, en vervolgens tot onze oude en latere Neêrduitsche Schrijvers overgaan. *Joan. XVIII. vs. 25.* alwaar van de ontkenning van Petrus gesproken wordt, heeft het M. G., *itj is asataik jafj quat. ne ni im. d. i. Maar hij toehende 't en zeide, ik ne ben niet. Luc. XVIII. vs. 13. jafj sa motarcis fairra thro standands. ni wilds niy augona seina ushafjan du humina. d. i. En de tollenaar van verre staande ne wilde niet de ogen sijne ophieven ten hemel. Joh. VIII. vs. 42. niy than auk fram mis silbin ni quam. d. i. Want noch van mij selvén ik niet ben gekent.*

Bij

Edit. in 4to.) De reden, die hij bijbrengt om zijn gezegde te staven, voldoet mij geheel niet, en is, mijns bedunkens, al te zwak om daar zo sterk op te bouwen. — Hij redent dus: „In de *paraphrasis Fœtica Genesios* van CAEDMON, die in oudheid het naast komt aan de overzetting van *Uphilas*, vindt men geen tve ontkenneende woorden gebezigd.” Dan daar wij uit de aangehaalde plaatzen 't tegendeel bewezen hebben, en er verscheiden A. S. werken voor handen zijn, die in oudheid even zo weinig met de *paraphrasis* van *Caedmon* verschillen, als deze met *Uphilas*, en nogthands vol zijn van tve, ja zelf drie *negativa*, zo dunkt mij, dat de gevolgtrekking, die *Hickes* hier gemaakt heeft, van weinig kragt is, en zonder verder bewijs van zelfs vervalt.

Bij onze oudste Schrijvers vindt men deze volgende plaatzen ten voorbeeld van ons gezegde, als bij MAERLANT (g):

*Doe seide onse here al bloot,
Lazarus die es doot bleven,
Ghi weet wel, dat ic daer beneuen
Niet ne was; mer bi uwer side.*

MELIS STOKE (h):

*Dat Hollandsche en̄ dat Zeusche diet
Ne wildens begheven niet.*

L. VAN VELTHEM (i):

Sone wildict der niet vorder dichten.

Dikwils veranderde men dit NE bij letterverzetting in EN, dat in later tijd zo algemeen gebruikt is, dat men het bijna nooit naliet om 't bij NIET te voegen. Onder de later Schrijvers vindt men het bij de voornaamste zelfs, als HODFT en VONDEL, bijna op elke bladzijde. — Het is evenwel niet zonder voorbeeld, dat de Ouden zich of van NE of EN, of
wel

(g) *Rijmbijb.* f. 93. c.

(h) *Rijmkron.* III. B. vs. 1061.

(i) *Spieg. Hiflor.* I. B. C. IML. vs. 47.

wet van NIET alleen bediend hebben; hier in ook wederom navolgende de M. Gothen, VERTALER van Boetius (k): *Wie twiueft, de coohst van vochtene ne gaest bouen alle ander leere.* Nog bij den zelven (l): *Ende der omnis nes ghein twifele dese weggen ne zijn wat ontraksens te salichede.* — *Somerst. van den Pasfom.* MS. (m). *En Eufemianus hadden hem geern genomen, mer hi en mochte.* — *LODEW. VAN VELTHEM (n):*

Men mach niet doen, al datmen waent.

Nog bij denzelven van eene vrouw, die haren man zochte (o):

*Si liep achter, besiden, en voren
En riep lude haren man;
En bescoot niet wat si ran.*

Zo

(k) *De Consolat. Philos.* f. 244. b.

(l) *Op de aang. pl.* f. 132. a.

(m) F. 68. d.

(n) *Spieg. Histor.* III. B. C. 44. vs. 64.

(o) *Op de aangeh. pl.* III. B. C. 57. vs. 45. Voorbeelden van EN voor NIET bij later Schrijvers vindt men aangetekend in de *T. en Dichik. Bydrag.* I. D. bl. 71. 201. Van NIET alleen zonder EN zijn ook bij HOOFT, VONDEL en andere voornamen Schrijvers van dien tijd, indien 't nodig ware, genoeg bewijzen aan den dag te brengen.

Zo gebruiken zonder onderscheid de M. G^othen hun *ni/ niu/ nih*. Dat niets anders is, dan ons *NE, NIET, NOCH*.

V. Wanneer dit M. G. *ni* voor *igt/ d. i. de derde* persoon van 't werkwoord *im / sum* quam, trokkenze het zelve bijna altijd te zamen in *nigt*. *Joan. VII. vs. 16. andhof than iaisus jah quat. so meina lauseins nist meina. d. i. geandwoord dan heeft Jesus, en zeide: deze mijne lering nes mijne. Joan. VIII. vs. 4. so siuz kei nist du dauthau. d. i. deze siekte nes ter dood. Luc. VII. vs. 28. maiza in baurim quinono prausius johanne thanma daupjandin ainhum nist (p). d. i. meerder onder de geboren van wijven*

pro-

(p) Deze plaats heb ik des te liever hier willen bijbrengen, om dat in de drie uitgaven van den *Cod. Arg.* alhier niet *nigt/* maar *ni igt* gelezen wordt. Doch dit is de ware lezing volgens de opgave van E. SOTBERG, die met alle mogelijke en bijna meer dan menschelijke oplettendheid den *Codex Argenteus* met de uitgaven van JUNIUS, STIERNHIELM, en BENZELIUS onder opzicht van JO. IHRE vergeleken heeft, en welke vergelijking en lezing in duistere plaatsen, dat de ware zij, bekrachtigd is door nog vier voornamen geleerde lieden, van welken de Lezer eenen en wel de voornaamste vinden kan in ons II. Stukjen bl. 132. Ook vindt men voor in *Uatrim* bij JUNIUS en STIERNHIELM in *Bauram*; maar BENZELIUS heeft de ware lezing, en die *grammatice* niet anders zijn kan, gegeven.

profeet, dan *Johannes de doper* iemand nes! Deze M. Gottifche zamentrekking was bij onze oude Nederduitfche fchrijvers ook in gebruik, blijkens de menigvuldige plaatzen in hunne fchriften, daarwe nes vinden voor *ME ES*. Uit eene groote menigte van voorbeelden, daar ik dit mede zoude kunnen ftaven; zie hier eenige, als *MAERLANT* (q):

Tfitten nes mij niet ghigheuen.

Want God nes niemans vrient.

MELIS STOKE (r):

Het nes niemant, de nu levet,

*Deet mi * ontriede fekerlike.*

* die het mij.

L. VAN VELTHEM (s):

Entie hi meest mint, lude of stille,

Daer met doet hi finen gere

Daer nes iegen gene were.

VERTALER van Boetius (t): *tghefchil der meinfchen nes gheene caufe, dat elc andren doden*

fab.

(q) *Rijmbijb.* f. 94. b.

(r) *Rijmkronijk* IX. B. vs. 224.

(s) *Spiegel Hiftor.* I. B. C. 8. vs. 46.

(t) *De Confol. Philof.* f. 243. a. en 136. a.

*sal. Nóg eens bij den zelfden : so nes dan gheint
twiuele of niet te twifelne enz.*

VI. Die eenigszinds onzer tale ervaren is, is zekerlijk de twederlei *constructie*, die in onze taal plaats heeft omtrend 't woord *mogelijk* en *onmogelijk*, dat 't met eenen *Dativus* alleen, of met 't voorzetsel *BIJ* of voor altoos gebruikt wordt, als *GODE mogelijk* en *het is BIJ* of voor *God mogelijk*, niet onbekend. Voorbeelden hier van vindt men in een oude overzetting van 't N. T. MS. *Marc. X. vs. 27. Jhesus — seide DEN MENSCHEN ist onmogelic, mar GODE niet; want alle dinc is BI GODE moghelic. Luc. XVIII. vs. 27. hi seide hem, die onmoghelic BI DEN MENSCHEN sijn, die sijn VOOR GODE moghelic. Marc. IX. vs. 23. alle dinc sijn DEN GHELOUIGHE moghelic.* In welke plaats de *Onze* ook maar alleen den *Dativus* gebruikt hebben; als mede in 't XIII. Hoofdst. vs. 36. van dit zelfde *Euangelium*. In de overige plaatzen vindt men 't voorzetsel *BIJ*. Deze zelfde *constructie* hadt bij de *M. Gothén* ook plaats, blijkens de onderscheiden plaatzen; daar wij het *m. e. machteig* en *unnachteig* bij *ULPHILAS* met de voorzetsels *fram* en *at*, die beide ons *BIJ* betekenen, vinden. Zo lees ik in de boven aangehaalde plaats uit *Marc.* in den *Cod. Arg.* drie-maal 't voorzetsel *fram* er bij gevoegd, als: *Jhesus quach etiet fram mannam unnachteig*
ist

ist ni fram gotha. allata auk mahteig is fram gotha. Met 't voorzetzel at *Luc.* XVIII. vs. 27. ith is quath thata unmahteigo at mannarn mahteig ist at Gotha. Doch zonder een voorzetzel, alleen met eenen *Dativus*, heeft 't ook dezelfde *Uphilaansche* overzetting, als *Luc.* I. vs. 36, 37. jah sai aileisabaith nichjo theina jah so inkiltho sunau in aldornin seinamma. jah sa menoths saihsta ist izai sci haitada stairo ukte nist unmahteig gotha ainhun waerde (u).
d. i.

(u) Deze beide verzen of afdelingen zijn in gene der drie Uitgaven te vinden, en veroorzaken dus aldaar eene gaping, waar uit de grote nuttigheid en nauwkeurigheid der *vergelijkinge* van den bovengenoemden *SOTBERG* blijkt. Die niet alleen deze maar nog verscheiden andere plaatsen, welken de Uitgaven niet hebben, ons heeft medegedeeld, en van welke uittalingen, mijns oordeels, voor den Liefhebberen en Beoeffenaren der M. G. tale uit hoofde van de zeldzaamheid van dit boekjen, ik hier eenige der voornaamste zal bijvoegen, hopende dat het hun aangenaam zijn, en tot eenig nut zal mogen strekken. Zo vind ik dan eene uittaling van 3 verzen in alle drie de Uitgaven, om de moeilijkheid en duisterheid der Letteren in het *Handschrift* in 't VII. Hoofdst. van 't *Evang. van Marcus*, vs. 17, 18, 19.

17. Jah than gataith
in gard us thiza manag-
gein frehun ina swanjos
is bi tho gasuhon.

18.

17. Et cum introisset in
domum, a multitudine,
interrogaverunt eum di-
scipuli eius de similitudine.

R 2

18.

d. i. En sie Elisabeth de nicht uwe ook deze zwanger

18. jah quath duim.
fwa jah jus inwitang si-
futh. ni frathjith tham-
mei all thata utathro in-
gaggando. in mannan
ni mag ina gamainjan :

19. uute ni galeithith
imma in hairto ak in
wanda jah in urruufa
usgaggith gahtraineith
allang matins.

18. Et dixit ad illos:
sic et vos inscii estis? Non
intelligitis, quod quod-
cunque extrinsecus ingre-
diens in hominem non po-
test eum polluere.

19. Non enim intrat il-
li in cor, sed in ventrem,
et in latinam exit, purgat
omnes cibos.

Van geen minder aanbelang is de vermeerdering,
die ons de voorn. SOTBERG geeft, van maar een
tiental verzen, die in gene der uitgaven gevon-
den worden, namelijk van 't tweede gedeelte
van 't 37. vs. van 't XX. Hoofst. van Lucas tot
aan het 46. vs.

37. — saqh san goth
abrahamis. jah goth isa-
his. jah goth iakobis.

38. aththan goth nist
danthaise ak quitwaize.
allai auk imma iiband.

39. andhatjandans than
sumai thize bokarse que-
thun. laisari waila quagt.

40. niththan thana
seiths gadaur stedun
fraynhan ina niwaihtais.

41. quath than du in
whaiwa quithand thjis-
tu sunu daweidis wisan.

42. jah siba daweid
qui-

27. — Vidi Dominum
Deum Abrahami, et Deum
Isaaci, et Deum Jacobi.

38. At Deus non est
mortuorum, sed viventium;
omnes enim illi vivunt.

39. Respondentes au-
tem quidam scribarum
dixerunt: magister, bene
dixisti.

40. Neque deinceps ausi
sunt interrogare eum quid-
quam.

41. Dixit autem ad il-
los, quomodo dicunt
Christum filium Davidi esse?

42. Et ipse Davidus di-
cit

ger [wordt] (v) van eenen soen in den ooderdom
ha-

quithith in boham psal-
ma. quath fan du fanin
meinamma. sit af taihē-
won meinai.

43. unte ih galagja fi-
jandē theinang satubaurd
fottwe theinaize.

44. datweid ina fan
haitith jah whawa sunus
imma ist.

45. argahausjandein
than allai managein
quath. du sponjam sei-
naim.

46. arsaitwhith saura
boharjam thaim wihsan-
dam gaggan in wher-
taim. *****

cit In libro Psalmorum :
dixit Dominus Domino
meo : sede a dextra mea.

43. Donec ponam mimi-
cos tuos scabellum pedum
tuorum.

44. Davidus eum Do-
minum vocat & quomodo
filius illi est?

45. Audiente autem om-
ni multitudine, dixit di-
scipulis suis :

46. Cavete a scribis vo-
lentibus ambulare in al-
bis *****.

Even eens is 't met het laatste gedeelte van 't 20,
21, 22, 23, vs. van *Luc. XIX.* die in de uitgave
van *LYE* ook niet gevonden worden, welke nog-
thands ons 't 14, 15, 16, 17, 18, 19, en 't
eerste gedeelte van 't 20. vs. heeft medegedeeld,
welke alle bij *JUNIUS* noch *STIERNHIELM*
niet gevonden worden; evenwel heeft *LYE*, vol-
gends het afschrift van *BENZELIUS*, dit gedeel-
te van dit Hoofdstuk van *Lucas* zo juist niet uit-
gegeven of 'er zijn hier en daar eenige gapingen
overgebleven. 't Zal dus wel der moeite waardig
en niet onnuttelijk zijn, opdat de Lezer zelf oor-
deele, in hoe verre de uitgave van *BENZEL* bo-
ven de andere te schatten zij, en wat *BENZEL*
nog voor *E. SOTBERG* hebbe overgelaaten, daar hij
geen doorzien-in vindt, en de lezing hem te moei-
lijk en te duister was, deze hier nog bij te voegen.

R 3

14 iij

*haren, en dees maand de sesde is voor haar, die ge-
heten*

14. itih baurgians is
sjaidebun ina jah infan,
dibedun airu afar imina.
quithandans ni wileima
thana thiudapan usar
unfis:

15. jah warth bi the
stwandida sif astra and
nimans thiudangardja.
jah haitait woyen du
fis thanz skalkaus thai-
mei argaf hata ei gakuu-
naidebi waha wharjizuh
gawaurhtedi:

16. quam than sa fru-
mista quithands fan
skatts theins gawaurhta
taihun skattans:

17. jah quath du im-
ma. waila goda skalk.
unte in aleitilamuna wast
triggwas sijais waldusni
habands usar taihun
baurgin:

18. jah quam anthar
quithans fan. skatts
theins gawaurtha sif
skattans:

19. quath than jah du
thamma. jah thu sijais
usaro sif baurgin.

20. jah sumz quam
quithands. fan sai sa
skatts theins thanei ha-
daida galagida ina in
savin.

14. At cives eius ode-
runt eum, et miserunt le-
gatos post eum dicentes:
nolumus hunc regnare su-
per nos.

15. Et factum est cum
rediret, iterum recipiens
regnum, et iussit vocare
ad se famulos, quibus de-
derat argentum, ut co-
gnosceret quid quisque lu-
cri fecerit.

16. Venit itaque primus
dicens, Domine, pecunia
tua lucrifecit decem pe-
cunias.

17. Et dixit ei: bene,
bone famule, quoniam in
minimo fuisti fidelis, sis
potestatem habens super
decem vrbes.

18. Et venit alter di-
cens: domine, pecunia
tua lucrifecit quinque pe-
cunias.

19. Dixit itaque etiam
illi: tu quoque sis super
quinque urbes.

20. Et quidam venit di-
cens: domine, ecce pe-
cunia tua quam habui,
posui eam in linteolo:

heten wierdt *sterrig* (w), om dat nes onmogelijk Ga-
de

21. phta miš auštuh
unte manna hardus is
nimis thatei ni lagidēs.
jah sweithis thatei ni
saisoēt:

22. jah quath bu im-
ma. us muntja thei-
namma toja thuh unseija
snaah, jah lata* wisseis
thatei ih manna hardus
im. nimandē thatei ni
lagida jah sweithandē
thatei ni saiso.

23. jah du wħeniatta-
gides thata studez mein
du sħattjam jah qui-
mandē mitħ wħhja ga-
lausfidedjau thata:

21. Metuebam quoque
te, quia homo seuerus es,
tolis quod non posuisti,
et meis quod non semi-
nasti.

22. Et dixit ei, ex ore
tuo iudico te, male famu-
le, et tarde sciebas, quod
ego homo seuerus sim, tol-
lehs quod non posui, et
metens quod non semi-
navi.

23. Et quare non dedi-
sti argentum meum num-
mulariis, et veniens cum
foehore accepissem illud.

* 't woord *lata* dat alhier voorkomt, en nergens anders gele-
zen wordt, is door *SOTBERG* onvertaald gelaten. z. *LYK* in
Diſſion. Goth. Angl. Sax. Lat. vertaald 't door *tardus*, Welke
vertaling, zo als 't mij voorkomt, hier juist ter zake dient; en
dat dit woord deze betekenis hebbe, schijnen de verwandſchape
talen te bevestigen. Als *Sucogoth. lat. piger. Ysl. latut. A. S.*
laet. Al. laz. N. D. laet. Ang. late. In 't *M. G.* is *latjan.*
saraare, wārari. 't *Is*, mijns bedunkens, de *Vocatiuus*, welke in
de *M. G.* Bijvoeglijke woorden even als de *Nominatiuus empbari-*
cas op *A* uitging, van 't Bijvoeglijk woord *lata*, 't welk de *S*
afgeworpen zijnde niet verschilt van 't zo even genoemde *S. Goth.*
lat. Over den *Nov. Empat.* zie *JO. IURE* in *Diſſ. de Nomin.*
Adj. S. II.

(v) In 't *M. G.* is in de uitgaven in *hitho*, doch
in den *C. A.* is in *hithu*, 't geen *SOTBERG*
verklaart door *praegnans, gruida*, waar in

de iets van woorden. Ook nog Marc. IX. vs. 23. *allata maht eig thamma galaubandin*. Te vergeefs zal men meerder voorbeelden hier van in den *Cod. Arg.* zoeken. — Doch deze schijnen mij toe de waarheid van 't gestelde genoeg te bevestigen.

VII. Het is bij Taalkundigen opgemerkt, dat wij onder onze Bijwoorden eenige hebben, die niets anders zijn, dan *Genitivi* van zelfstandige of Bijvoeglijke Naamwoorden, b. v. 's *morgens*, 's *avonds*, *slinks*, *trouwens*, *slechts* (x) enz.
Dat

L X E hem gevolgd is in *Diction. Goth. Angl. S. Lat.* h. v. 't Is een uitlatende wijze van spreken, die bij de Gothen meermalen plaats hadt; want er wordt 't *verbum* wartsj onder verstaan, 't geen ik hierom in de verraling er heb ingeyogd; doch L X E heeft het op de *aangehaalde plaats* tegen de ware lezing van den *Cod. Arg.* in den *Text* ingelast.

(w) Het M. G. *stairo* heb ik hier door ons *STER-RIG. rigidus, durus*, vertaald, om dat 't zo wel in die betekenis, mijns bedunkens, kan gebruikt worden, als daar 't M. G. *stairo* hier in voorkomt; 't *simplex* is bij ons tegenwoordig niet meer in gebruik, maar in *composita* vindt men 't nog, als *halssterrig*, welk woord van zommigen ten onrechte *halssterk* geschreven wordt. Zie HUYDECOP. *Proev. van T. en D.* bl. 277.

(x) Zie de *T. en Dichtk. Bydrag.* I. D. bl. 364. en L. TEN KATE *Aenl. tot de Ned. Spr.* I. D. bl. 487.

Dat dit een over oud gebruik, en een onzer tale bijzondere eigenschap is, duiden de voorbeelden, dunkt mij, niet onduidelijk aan, die men hier van reeds vindt bij de M. Gothen, als *allis*, *omnino*. *hauhis*, *superius*. *airis*, *olim*. *ustanjane*, *perfecte*. *gistradagis*, *cras*. *framwigis*, *semper*, en hier mede besluit ik deze afdeling.

§. V I.

Daar is door oplettende Beoëffenaars onzer tale bij gelegenheid der verklaring van deze of gene spreekwijze zo nu en dan wel eens aangemerkt, dat er zeer veele *Latinismi*, met opzigt tot het gebruiken van den *Genitiuus*, in onze taal gevonden worden (*y*). Omtrend welken of te behouden of te verbannen nogthands de één inschikkelijker is, dan de ander (*z*). Die in de schriften der Ouden ervaren is, weet zekerlijk, dat die meer gebruik maak-

(*y*) Zie de *T. en Dichtk. Bydrag.* I. D. bl. 362.

(*z*) Onder die, welke alle die spreekmanieren, die volgens hun oordeel den uitheemschen ontleent zijn, afkeuren is zekerlijk ARNOLD MOONEN wel de voornaamste. Zie zijne *Nederd. Spraakkunst*, bl. 320. Ook moet men NYLOË niet vergeten onder-dezen te tellen.

maakten van den *Genitivus* of tweden naamval, dan wij heden. Dan is dat gebruik van den *Genitivus* wel voor eenen *Latinismus* te houden? Moet men de oorsprong en reden hier van niet al hoger zoeken? Mij dunkt van ja. Of hebben de Gothen ook al *Latinismi* gehad? Zo 't geen eigenschap zij, die van aaloude tijden af in die taal heeft plaats gehad, en vervolgens in de daar uit gesproten talen is behouden, zo komt 't mij eer voor te zijn *Graecismi*, om dezelfde reden, die ik bladz. 239. bijgebragt heb aangaande 't M. G. gebruik der *gg* voor *ng*. Evenwel zo houde ik nogthands voor zeker, dat er gene werkwoorden zijn, die eigenlijk kunnen gezegd worden den *Genitivus* te regeren, maar moeten aangevuld worden, gelijk, als omtrend 't Latijn JO. GERARD. VOSSIUS in zijne *Grammatica* heeft aangewezen. Alle die *Werkwoorden* die bij ons eenen *Genitivus* achter zich hebben, die vindt men reeds op dezelfde wijze bij de M. Gothen. Bij voorbeeld:

I. Achter GEDENKEN volgt bij ons een *Genitivus*, als *gedenkt mijner*. Zo ook achter 't M. G. *gamunan*, *meminisfe*. *Luc. I. vs. 72. jah gamunan triggwoes weihaizos seinaizos*. Onze Bijbelvertalers hebben: *en gedachtig ware sijns heyligen verbonts*.

II. Achter 't M. G. *sibaleikjan*, *admirari*, *Luc. XX. vs. 26. jah sibaleikjandans anda waure*.

beurde is gathahai dedun. d. i. en zich verwonderende des antwoords zijns, zwegen zij stil. *Somerst. van den Spieg. Pass. MS. (a)* En doe hi aldus verueert gecomen was totter stat so zach hi bouen der porten staen een cruce, van welken hem zeer verwonderde. — Nog eens in 't zelfde werk: *Doe verwonder des den genen diet broot vercoften.* Bij onze Overzetters *Luc. VII. vs. 9. Ende Jesus dit horende, verwonderde hem sijner. Gen. XLIII. vs. 33. dies verwonderden hem de mannen onder malkanderen.*

III. Achter 't verbum *beidan*, *expectare*, gebruikten de *M. Gothen* ook eenen *Genitiuus*. *Matth. XI. vs. 3. thu is sa quimanda. thau antharizuh beidama.* d. i. *Zijt du de zoude komen, of ontbeiden wij eens anderen.* Hier van zijn ook voorbeelden bij onze oude Schrijvers. *WALEWEIN (b):*

En dorste niemant sijns ontbiden.

30-

(a) F. 82. a. en b. — Ook vind ik: *zich in eene zaak verwonderen*, in dit zelfde Boek f. 238. b. *Als dese ioncfrou Katherina dit hoerde began si seer te verwonderen in des mans redenen.*

(b) F. 12. e. aangehaald door *HUYDECOP. pp M. STOKER II. D. bl. 488.*

Somerst. v. d. Spieg. P. MS. (c). Alst auont geworden was seide Vitalis hi woude gaen, Want dustanigen vrouwe ontbeit mijns.

III. Onder de *verba*, die oulinks ook eenen *Genitivus* achter zich hadden, zijn ook DERVEN. *carere*, en BEHOEVEN. *egere*. Zo lees ik in den *Gulden Troen (d)*. *Set haer die siel dat si mit allen goet wert ende gheenre creaturen waer en neemt ende hoer seluen vernedert en vernietet en derftse deser ij. dingen so en is si niet voor god in een goet bekennen.*

Op gelijke wijze voegden de M. Gothen ook eenen *Genitivus* achter hun *thaurban. egere. Luc. V. vs. 31. ni thaurban hailai leikeis. akthai unthailang.* 't Welk eene vertaling van 't N. T. van den jare 1431. MS. dus heeft: *die ghesonde en behoeven gheens meesters, mar die sieke. Luc. XV. vs. 7. thaiet ni thaurban idzetigog. d. i. die der bekeringe niet derven. VERTALER van Boetius (e): Of hij zegghan wilae, better ware des rijcdoms derven, dan in zulken anste leuen. WALEWEIN (f):*

Zijt

(c) F. 12. c.

(d) F. 19. d.

(e) F. 76. b. in fin.

(f) F. 29. a. door HUYDECOP. aangehaald op M. STOKER, II. D. bl. 353.

Zijt mi quaet of zijt mi goet,
Des slaeps ne staet mi niet tontberne.

V. Op gelijke wijze, als wij hier ten opzichte van de werkwoorden 't gebruik des *Genitivus* gezien hebben, hadt dezelve ook plaats achter de Bijvoëglijke woorden VOL en WAARDIG, die men altijd zal vinden, dat in oude Neêrduitſche ſchriften met eenen *Genitivus* gevoegt worden. Voorbeelden hier van uit oude ſchrijveren bij te brengen, heb ik niet zeer nodig geacht, om dat men 't bijna op elke bladzijde vindt. Uit later ſchrijveren zie hier een of twee bewijzen: P. C. HOOFD (g): *In 't aanbreeken van den zestienden der maant, bestond hy geschut, op de drooghte van 't voorlandt der Kadzandsche duinen, te planten: 't welk — een smakzeil vol krygsgereedschap, benoedighde zich oover te geeven.* Onze Bijbelvertalers (h): *Want de arbeyder is sijns loons weerdigh.* Dat de M. Gothen ook achter deze woorden eenen *Genitivus* hebben laten volgen, blijkt uit den *Cod. Argent.* als *Luc. III. vs. 1. ih̄ iaisus ah̄imis weibis fulls galwandida sik fram iaurdanau.* Welke woorden de Onze vertolkt hebben: *Ende*

(g) *Nederl. Histor.* II. D. bl. 1163.

(h) *Luc. X. vs. 7.*

de Jefus vol des Heyligen Geests keerde wederom van den Jordaen. Zo wordt ook de arme man Lazarus gezegt, *Luc. XVI. vs. 20.*, te zijn **banjos** / d. i. *der zweren vol.* 't M. G. **waith** met eenen *Genitivus* staat *Luc. III. vs. 8.* **waukhajith** nu akran **waithata idzeigos.** d. i. *werkt nu vrugten waardig der bekinge (i).*

VI. Volgens den tegenwoordigen schrijftrant door de spraakkunst-schrijveren genoeg betoogt, volgt achter den *vergelijkenden trap* altijd 't woordjen *dan.* Doch dit wierd door de M. Gothen door den *Ablativus* alleen uitgedrukt. b. v. *Matth. X. vs. 31.* **mahagam spawam batizans sijuth jus.** d. i. *velen vogelen beter zijt gij.* Welke *woordvoeging* bij ons ook heeft plaats gehad, blijkens de voorbeelden hier van uit oude schrijveren door den Here HUYDECOPER (k) ons aangetekent, waarbij ik niets te voegen heb.

§, VII.

-
- (i) Op gelijke wijze, als wij hier gezien hebben omtrend de M. G. en N. D. *Verba* en *Adjectiva*, voegden de Grieken ook eenen *Genitivus* achter *μνησκαι. memini. θαυμάζω. admīrot. δειξιόμαι. careo. πλιγος. plenus,* en *ἀξιος. dignus.* Zie *URSINI Grammat. Graec. p. 398.* en 387.
- (k) Zie zijnen Brief over den *Ablat. Absol.* in 't I. D. *van de Werk. der Maatschap. der Nederl. Letterk.* bl. 30.

§. V I I.

Dat 't gebruik des *Ablativus absolutus* een eigenschap onzer taal zij, en ook reeds in de M. G. taal door *Ulphilas* gebruikt is, heeft de geleerde HUYDECOPER door voorbeelden en uit 't M. G., en uit onze oude schrijveren zo ontegenzeggelijk bewezen (1), dat 't verloren moeite zoude zijn, om dit nog door meerder en andere voorbeelden te willen staven. — Doch dat bij dit volk de *Nominativus absolutus* ook heeft plaats gehad, blijkt klaar uit *Marc. VI. vs. 21. jah waurthands dags gatils. d. i. en gekomen zijnde een dag welgelegen of bequamd.* Die voorbeelden uit oude en nieuwe Neêrduitsche schrijveren van den *Nomin. absol.* begeert, de taalkundige HUYDECOPER zal hem voldoen, en eene grote menigte derzelven opgeven (m).

§. V I I I.

Van den *Ablativus absolutus* in de vorige afdeling gehandeld hebbende, zal ik nu nog iets, volgens 't gemaakt ontwerp, van den *Genitivus*

(1) Zie den zo even aangeh. *Brief*, bl. 51.

(m) Zie zijne *Proev. van T. en Dichtk.* b: 572. seq.

rus absolutus gewagen. Dat de *Genitivus absolutus* een taal eigen onzer N. Duitsche tale zij, zo als de *Abl. Absol.*, behoeft; dunkt mij, geen bewijs, alzo 't dagelijks gebruik ons hier van een' voldoende getuigenis oplevert, in *bloots hoofds, heels huids, goeds moeds, droogs voets.* Zo een *Genit. absolutus* komt ons ook voor in de volgende woorden van M. STOKER (n):

— Gheraert sat ave,
Ghetreçts sweerts, en ghinkene slaen.

Ook in de *Regel der Arme Susteren* MS. (o):
ende op dat wy gheens tijds en souden dwalen van die alre heylichste armoede, die wy begonnen hebben. Nog in 't *Somerst. van de Pass.* MS. (p):
Ist dat ghi bouen x. dagen uwes dancs verontweert tot mi te comen ghi selt daer na mit bedwange doen, dat ghi uwes dankes niet doen en wout. Dat de M. Gothen ons in 't gebruik van dezen *Genitivus absolutus* zijn voorgegaan, toont ons de overzetting van *Ulphilas* aan, alwaar ik *Marc. XVI. vs. 1.* lees: **intwifandings sabbatadagis.**
d. i. voorbij zijnde des sabbathdags. Luc. IX. vs.

42.

(n) *Rijmkron.* V. B. vs. 61.

(o) F. 8. a.

(p) F. 31. b.

42. *Paulus thanuh at duatgaggandis is distaid
in:sa luhukthg jath talfida. (d. i.) zijns nog kor
menden scheurde hem de vijand, en verscheurde.*
Zie daar gunstige Lezer! hier mede denk ik
aan de bepaalde hoofdpunten, die naar mijne
gedagten er verbischt wierden, en aan 't be-
doelde oogmerk om in alle delen de Gemeens-
schap tussehen de Moesogotische en onze Ne-
derduitsche taal aan te tonen voldaan, en door
nodige bewijzen gestaafd te hebben. Hier zoudé
ik dus deze verhandeling mede kunnen besluiten;
dan tot nog nader bevestiging van 't een en an-
der gezegde, zo heb ik het niet onvoegzaam ge-
oordeeld, om bij wijze van eene Bijlage, er nog
bij te voegen, de ons uit zo een groot verlies,
nog gelukkig overgebleven *Brok* van de Verta-
linge *des Briefs van den Apostel Paulus aan de
Romeinen*, door den Gothischen Bisshop UL-
PHILAS, met eene daar tegen overstaande Ne-
derduitsche woordelijke overzetting. Omtrend
welke Bijlage de Lezer alleenlijk gelieft op te
merken, dat ik onder 't M. Gothisch eenige
aanmerkingen gevoegt hebbe, aangaande die
M. G. woorden, die of bij ons niet in dezelfde
betekenis, of wel geheel niet gevonden wor-
den. In de Nederduitsche vertaling heb ik
I. die woorden, die met de M. Gothische in
spelling niet overeen quamen met eene *curfsyve*
letter laten drukken.

T E X T

S

II.

II. Die noodzakelijk tot beter verstand der vertaling er tusfchen dienden gevoegd, zijn tusfchen twee [] geplaatst.

III. Heb ik hier en daar oude Neêrduitsche woorden gebruikt, die beter met de M. Gothifche overeenstemden, en de betekenis derzelve beter uitdrukten, dan onze tegenwoordig in gebruik zijnde: ook heb ik de plaatzen, waar dezelve bij onze oude fchrijvers voorkomen in korte aantekeningen, zomtijds ook tot opheldering dier verouderde woorden dienende, onder de Neêrduitsche vertaling aange-
wezen.

BRIEF

M. M. I. N. D. O. R. I. C. I. A. A.

W O O R D E L Y K E
V E R T A L I N G

van het M. Gotfisch in het Nederduitsch
Van eenige Hoofdstukken

van den
BRIEF VAN PAULUS
aan de

R O M E I N E N.

BRIEF VAN PAULUS

A A N D E R O M E I N E N .

Hoofdst. X I.

33. * * * * * ΓΑΗ ΥΙΤΗΚΕΓΙΣ ΓΨΣ
ΘΑΙΥΑ ΠΝΘΣΣΠΙΛΛΑΧΔΑ ΣΙΑ ΣΤΑΝΧΣ
ΙΣ ΓΑΗ ΠΝΒΙΛΑΙΣΤΙΔΑΙ ΥΙΓΧΣ ΙΣ.

34. ΘΑΣ ΔΗΚ ΠΕΚΗΝΦΑ ΕΚΑΦΙ
ΕΙΝΣ ΛΙΦΦΑΝ ΘΑΣ ΙΜΜΑ ΚΑΓΙΝΕΙΣ
ΥΑΣ.

35. ΛΙΦΦΑΝ ΘΑΣ ΙΜΜΑ ΕΚΗΜΟΧΖΟ
Ε * * * * ΓΑΗ ΕΚΑΓΙΛΔΑΙΔΑΝ ΙΜΜΑ.

36. ΝΣΤΕ ΝΣ ΙΜΜΑ ΓΑΗ ΦΑΙΚΗ
ΙΝΑ ΓΑΗ ΙΝ ΙΜΜΑ ΔΛΛΑ ΙΜΜΗ
ΥΝΛΦΝΣ ΔΝ ΛΙΥΑΜ. ΑΜΕΝ.

Ι. ΒΙΔΟΑ

BRIEF VAN PAULUS

AAN DE ROMEINEN.

Hoofdst. X I.

33. *** *En* [der] wetenheid Gods. Wie onuitspellende fijn [de] oordelen zijns en onnavolgbaar [de] wegen zijns.

34. Wie ook heeft onderkend [de] vroedheid [des] *Heeren*, ochte wie hem *raadsman* was.

35. Ochte wie hem *vroeger* **** *en* zal vergelden hem.

36. *Want* uit hem *en* door hem *en* in hem alles [is] hem [zij] de heerlijkheid te eeuwen. amen.

Hopfst. X. I. I.

1. ΒΙΔΑΓΑ ΝΗ ΙΖΥΙΣ ΒΚΧΦΚΓΝΣ
 ΦΛΙΚΗ ΒΛΕΙΦΕΙΝ ΓΨΣ ΝΣΓΙΒΑΝ
 ΛΕΙΚΑ ΙΖΥΑΚΑ ΣΑΝΑ ΟΙΥΑΝΑ ΥΕΙ-
 ΗΑΝΑ ΥΑΙΛΑΓΛΛΕΙΚΑΙΔΑΝΑ ΓΨΑ
 ΑΝΔΑΦΑΗΤΑΝΑ ΒΑΧΤΙΝΑΣΣΗ ΙΖΥΑ-
 ΚΑΛ.

2. ΝΙ ΓΛΛΕΙΚΧΦ ΙΖΥΙΣ ΦΑΜΜΑ
 ΛΙΥΑ * * * * ΦΑΝΑ ΝΙΝΓΙΦΑΙ ΕΚΛ-
 ΜΑΦΓΙΣ ΙΖΥΑΚΙΣ ΔΗ ΓΑΚΙΝΣΑΝ ΘΑ
 ΣΙΓΑΙ ΥΙΛΓΑ ΓΨΣ ΦΑΤΕΙ ΓΧΦ ΓΑΗ
 ΓΛΛΕΙΚΑΙΦ ΓΑΗ ΝΣΤΑΝΗΑΝ.

3. ΟΙΦΑ ΔΗΚ ΦΛΙΚΗ ΔΝΣΤ ΓΨΣ
 ΣΕΙ ΓΙΒΑΝΑ ΙΣΤ ΜΙΣ ΔΛΛΑΙΜ
 ΥΙΣΑΝΔΑΜ ΙΝ ΙΖΥΙΣ ΝΗ ΜΙΣ ΕΚΛΦ-
 ΓΑΝ ΦΑΝ ΣΗΚΑΙ ΕΚΛΦΓΑΝ ΔΗ
 ΕΚΛΦΓΑΝ ΔΗ ΥΑΙΛΑ ΕΚΛΦΓΑ ΟΛΚ-
 ΓΑΜ.

Hoofdst. X I I.

1. Bidde nu u , broeders ! door *barmhartigheid* Gods uit [te] geven de lyken uwe, [ten] *offerende* quikkende , gewyde , welgelykende Gode: [welke is de] berdagte *offerdienst* uwe.

2. Ne gelijkt *gyliden* dezer eeuw, **** *doet* niet wigheid [van] vroedheid uwe te gekiezen , wat fy [de] wil Gods, dat goed *en* gelykende *en* uitgedaan.

3. [Ik] quette ook door onste Gods, *die* gegeven is my allen wefenden in *uliden* ne meer [te] vroeden, *dan* men schuldig is [te] vroeden; *maar* vroeden te wel vroeden

ΣΑΜΜΕΗ ΣΥΑΣΥΕ ΓΦ ΓΑΔΔΙΛΙΔΑ
ΜΙΤΑΦ ΓΑΛΛΑΝΒΕΙΝΑΙΣ.

4. ΣΥΑΣΥΕ ΚΑΙΗΤΙΣ ΙΝ ΔΙΝΑΜ-
ΜΑ ΛΕΙΚΑ ΛΙΦΘΝΣ ΜΑΝΑΓΑΝΣ ΗΛ-
ΒΑΜ ΦΑΙΦΦΑΝ ΛΙΦΘΝΣ ΑΛΛΑΙ ΝΙ
ΦΑΤΑ ΣΑΜΩ ΤΑΝΙ ΗΛΒΑΝΔ.

5. ΣΥΑ ΜΑΝΑΓΑΙ ΔΙΝ ΛΕΙΚ ΣΙΘΝΜ
ΙΝ ΧΑΠ ΛΦΦΑΝ ΔΙΝΘΑΚΓΙΖΝΗ ΑΝ-
ΦΑΚ.

* * * * *

17. * * * ΙΝ ΑΝΔΥΛΙΚΦΣΑ ΓΦΣ
ΑΚ ΣΑΗ ΙΝ ΑΝΔΥΛΙΚΦΣΑ ΜΑΝΝΕ
ΑΛΛΑΙΖΕ.

18. ΣΑΒΑΙ ΜΑΓΙ ΥΑΙΚΦΑΝ ΝΣ ΙΖ-
ΥΙΣ ΜΙΦ ΑΛΛΑΙΜ ΜΑΝΝΑΜ ΓΑ-
ΥΑΙΚΦΙ ΗΛΒΑΝΔΑΝΣ.

echter tegelyken so fo God gedeeld heeft [de] mate [des] geloofs.

4. So fo want [wy] in een lijk leden menigen hebben, die dan leden alle ne *dezelfde* doening hebben.

5. So menigen [wy] een lijk sijn in Christo., dan *een ieder* ander.

* * * * *

17. * * * In tegenwoordigheid Gods; *maar ook* in tegenwoordigheid [van] mannen alle.

18. Jof [het] mag worden [zo veel is] uit *alieden* mit allen mannen *vrede* hebbende.

[19] NI İZVIS SIABANS GAUKISAN-
 AANS AINBANS AK GIBIF STAF
 ΦΥΑΙΚ * * * ΓΨS ΓAMEΛIΦ İST
 ANK MIS EKAVEITX EI TILAAH İK
 EKATILAA UIFTIΦ EA.

20. GABAI ΓΚΕΔΩ ΕΙΓΑΝΑ ΦΕΙΝΑΑ,
 MAT ΓIE İMMA İΦ GABAI ΦANRS-
 GAI AKAGKEI İNA ΦATA ANK TAN-
 GANDS HANRGA ENNINS RIKIS
 ANA HANBIF İS.

21. NI ΓΑΓΙΝΚΑΙΖΑΝ ΔΕ ΠΝΦΙΝΦΑ
 AK ΓΑΓΙΝΚΑΙS ΔΕ ΦΙΝΦΑ ΠΝΦΙΝΦ.

ell. accusat. [acc.] Biedgiboo, nyor ni

Hoofdst. XIII.

1. ΑΛΛ ΣΑΙΨΑΙΑΣ ΨΑΔΑΠΕΝΓΑΜ
 ΠΕΑΚΨΙSΑΝΔΑΜ ΠΕΗΑΠSΓΑΙ ΠΝΤΕ
 ΝΙSΤ ΨΑΔΑΠΕΝΙ ΑΛSΑ ΕΚΑΜ ΓΨΑ
 İΦ ΦΩ ΨΙSΑΝΔΑΧΝΑ ΕΚΑΜ ΓΨΑ ΓΑ-
 SΑΤΙΑΔ SΙΝΑ.

19. Ne *ulieden* selven gewrekende, lievende, maar gevet stad [den] toorn * * * Gods gemaet is ook, [is de] wrake, *op dat* [ik] gelde, ik zal vergelden, quet [de] *Heer*.

20. Jof greten zal [de] vyand dijn, moes gif hem, *en* jof [hy] dorsten zal, drenk hem, dat ook doende [een] haard [van] *yonken* rekestu *op* [het] houet *zijns*.

21. Ne [laat u] gejukken *vân* [het] *ongood*; *maer* gejukt [door het] *goed* [het] *ongood*.

Hoofdst. X I I I.

1. Alle fielen [de] gewalden over [haer] wesenfende *zijn onderhorig*, *want* nes geweld, *als van God*; *maer* de wesenfende van God *geletter* sijn;

2. ΣΥΛΕΙ ΣΑ ΑΝΣΤΑΝΔΑΝΑΣ ΥΛΛ-
 ΑΝΕΝΓΑ ΓΦΣ ΓΑΚΛΙΔΕΙΝΑΙ ΑΝΔ-
 ΣΤΩΦ ΙΦ ΦΑΙ ΑΝΔΣΤΑΝΔΑΣ ΣΙΛΒΑΝΣ
 ΣΙΣ ΥΛΚΓΙΦΑ ΝΙΜΑΝΔ.

3. ΦΑΙ ΑΝΚ ΚΕΙΚΣ ΝΙ ΣΙΝΔ ΑΓΙΣ
 ΓΥΔΑΜΜΑ ΥΑΝΚΣΤΥΑ ΑΚ ΝΒΙΛΑΜ-
 ΜΑ ΑΦΦΑΝ ΥΙΛΕΙΣ ΕΙ ΝΙ ΧΓΕΙΣ
 ΥΑΛΔΝΕΝΙ ΦΙΝΦ ΤΑΝΓΑΙΣ ΓΑΗ ΗΛ-
 ΒΑΙΣ ΗΛΖΕΙΝ ΝΣ ΦΑΜΑ.

4. ΝΝΤΕ ΓΦΣ ΑΝΔΒΛΗΤΣ ΙΣΤ ΦΝΣ
 ΪΝ ΕΥΔΑΜΜΑ ΙΦ ΓΑΒΑΙ ΝΒΙΛ ΤΑΝ-
 ΓΙΣ ΧΓΣ ΝΝΤΕ ΝΙ ΣΥΛΚΕ ΦΑΝΕ
 ΗΛΙΚΝ ΒΑΙΚΙΦ ΓΦΣ ΑΝΚ ΑΝΔ-
 ΒΛΗΤΣ ΙΣΤ ΕΚΛΥΕΙΤΑΝΑΣ ΪΝ ΦΥΛΙΚ-
 ΗΕΙΝ ΦΑΜΜΑ ΝΒΙΛ ΤΑΝΓΑΝΔΙ.

5. ΔΝΦΦΕ ΝΕΗΛΝΣΓΑΙΦ * * * *

2. *Sodat de tegenstaande* [het] geweld, Gods be-
vet tegenstaat; *maar* de tegenstaande selven sich [de]
wroeginge nemen,

3. Die ook ryken ne sijn [tot] angst goeden wer-
 ken; *maar* euelen; dan wilt [gy], *dat* [gy] ne ang-
 ste [het] geweld, *goed* doet *en* [gy] zult hebben *lef*
 uit [het] zelve,

4. Want Gods ambachter is [het voor] du in [het]
 goede; *maar* jos [gy] euvel doet, angst; want ne *ver-*
geefs [het] dat *zwaard* beurt, Gods ook ambachter is
 [het], wrekende in toorn den euvel doende.

5. *Daarom zijt onderhorig.* * * * *

Hoofdst. X I V.

9. * * * * ΓΑΗ ΑΨΑΙΜ ΓΑΗ ΔΑΝ-
ΦΑΙΜ ΕΚΑΝΓΙΝΩΦ.

10. ΙΦ ΦΝ ΘΑ ΣΤΩΣΙΣ ΒΚΩΦΑΚ
ΦΕΙΝΑΝΑ ΛΙΦΦΑΝ ΓΑΗ ΦΝ ΘΑ
ΕΚΑΚΑΤ ΒΚΩΦΚ ΦΕΙΝΑΜΜΑ ΔΑΔΑΙ
ΔΗΚ ΓΑΣΑΤΓΑΝΔΑ ΕΑΝΚΑ ΣΤΑΝΑ-
ΣΤΩΛΑ ΧΑΝΣ.

11. ΓΑΜΕΛΙΦ ΙΣΤ ΔΗΚ ΛΙΒΑ ΙΚ
ΨΙΦΙΦ ΕΑ ΦΑΤΕΙ ΜΙΣ ΔΑΔ ΚΝΙΥΕ
ΒΙΝΓΙΦ ΓΑΗ ΔΝΔΗΑΙΤΦ ΔΑΔΑ ΚΑΖ-
ΔΩ ΓΦΑ.

12. ΦΑΝ ΝΟΝΝ ΘΑΚΩΙΖΝΗ ΝΝΣΑ-
ΚΑ ΕΚΑΜ ΣΙΣ ΚΑΦΩΡΝ ΝΣΓΙΒΙΦ
ΓΩΦΑ.

13. ΝΙ ΦΑΝΑΜΑΙΣ ΝΝ ΝΝΣ ΜΙΣΣΩ
ΣΤΩ.

Hoofdst. XIV.

9. * * * * en [over] quicken en dooden *heerscht*.

10. Maar du wat *oordeeld* [gy] [den] broeder dijn?
 en du wat *wraakt* [gy] [den] broeder dijn? alle ook
 worden gezet voor den *oordeelstoel* Christi.

11. Geschreven is ook, leef ik! *quet* [de] *Heer*; dat
 my al knien buigt *en belijdt* alle rede God.

12. Daan nu [zal] *een ieder* onzer voor zich reden
 uitgeeven Gode.

13. Ne danmeer nu [laat] ons *onder malkander oordee-*

STXGAMA AK ΦΑΤΑ STXGAIΦ MAIS
 EI NI SATGAIΦ BISTHTY BXXΦK
 AIΦΦAN ΓAMAΚZEIN.

14. VAIT GAI TATKANA IN H̄N
 ĩn̄a φατει NI VAIHT ΓAVAMM
 ΦAIKH SIK SIAKX NIKa ΦAMMA
 MNANANIN * * * * ΦAMMA ΓAMAIN
 İST.

15. İΦ GAKAI İN MATIS BXX-
 ΦAKΦEINS ΓANKGAΔA GN NI KI
 EKIAΦVAI ΓATTIS NI NNHN MATa
 ΦEINAMĀ GAINAMMA EKAIISTGAIIS
 EANK ΦANEI X̄S ΓASVΛAT.

16. NI VAGAMEKGAIDAN NNSAK
 ΦINΦ.

len; *maar* dat *oordeelt* meer, *dat* [gy] ne fet [eenigen] aanftoot [dijn] broeder, ofte merringe.

14. [Ik] weet, ja [ik] betrouwe in [den] *Heere* Jefu, dat ne wat wan door zich zelve [is], *tenzy* dien [dit] meenende, * * * * dien gemeen is.

15. *Maar* Jof om moes broeder dijn *bedrukt* wordt; nu ne by vriendfchap gaat gy, ne nu [loor] moes dijn dien verkwift, voor dien Christus fweltte:

16. Ne *gelasterd* wordt ons goed.

17. NIST ANK PHINDANFAKA ΓΨS
 MATS GAH AKAGK AK ΓAKAIHTEI
 GAH ΓAVAIKΦI GAH FAHΦS IN AH-
 MIN VEIHAMMA.

18. SAEI ANK IN ΦAIM SKAAKI-
 NQΦ XAN VAIAGAGLAGIKAIΦ ΓΦA
 GAH ΓAKNSANS IST MANNAM.

19. ΦAN NNNN ΦXEI ΓAVAIKΦGIS
 SINA LAISTGAIMA GAH ΦXEI TIM-
 KEINAI SIA IN NNS MISSA.

20. NI NNNN IN MATIS ΓATAIK
 VANKSTY ΓΨS. * * * *

Hoofdst. X V.

3. * * * * VIZE IAVUITGANALE ΦNK
 ΓAAKNSNN ANA MIK.

17. Nes ook [het] *rijk* Gods moes en drank; maar gerechtigheid en vrede en vreugde in [den] adem gewyden.

18. Die ook in dezen *dient* Christo, [die] wel ge-lijkt Gode, en gekozen is [hy door den] mannen,

19. Daan nu die [der] waarheid zijn, [laat ons] navolgen, en die [der] timmeringe zijn in ons onder *elkander*.

20. Ne nu om moes *verteer* [het] werk Gods****.

Hoofdst. X V.

3. **** *der* verwyteude zijn gedruifcht op my,

4. ΣΥΛΕΙΛΗ ΑΝΚ ΣΥΕ ΕΑΝΚΑ ΓΑ-
 ΜΕΛΙΦ ΥΑΚΦ ΑΝ ΝΗΣΑΚΑΙ ΛΑΙ-
 ΣΕΙΝΑΙ ΓΑΜΕΛΙΦ ΥΑΚΦ ΕΙ ΦΑΙΚΗ
 ΦΝΛΑΙΝ ΓΛΗ ΓΑΦΚΑΝΕΣΤΕΙΝ ΒΥΚΥ
 ΥΕΝ ΗΑΒΛΑΙΜΑ.

5. ΙΨ ΓΨ ΦΝΛΑΙΝΑΙΣ ΓΛΗ ΦΚΑΚ-
 ΣΤΕΙΝΑΙΣ ΓΙΒΑΙ ΙΖΥΙΣ ΦΑΤΑ ΣΑ-
 ΜΥ ΕΚΛΑΦΓΑ ΙΝ ΙΖΥΙΣ ΜΙΣΣΥ ΒΙ
 ΧΝ ΙΝ.

6. ΕΙ ΓΑΥΙΛΓΑΙ ΑΙΝΑΜΜΑ ΜΨΦΑ
 ΗΑΝΗΓΑΙΦ ΓΨ ΓΛΗ ΑΤΤΑΝ ΕΙΝΣ
 ΝΗΣΑΚΙΣ ΙΝΙΣ ΧΛΗΣ.

7. ΙΝ ΦΙΖΕΙ ΑΝΑΝΙΜΑΙΦ ΙΖΥΙΣ
 ΜΙΣΣΥ ΣΥΑΣΥΕ ΓΛΗ ΧΣ ΑΝΑΝΑΜ
 ΙΖΥΙΣ ΑΝ ΥΝΛΦΑΝ ΓΨΣ.

8. ΟΙΦΑ ΑΝΚ ΧΝ ΙΝ ΑΝΑΒΛΗΤ
 ΥΑΝΚ.

4. So veel ook so [te] voren gemaet wordt te onzer lesinge, gemaet wordt, op dat [wy] door geduld en getroosting [der] boeken wenst hebben.

5. Maar [de] God [des] gedulds en der troostinge geve *ulieden* dat zelf vroeden in *ulieden* onder *malkander* by Jesu Christo.

6. Op dat gewillig [met] eenen monde *verhoogt* God en Vader Heeren onses Jesu Christi.

7. Daarom aanneemt *ulieden* onder *malkander*, so so en Christus aangenomen heeft *ulieden* te *heerlykheid* Gods.

8. [Ik] wette ook, [dat] Jesu Christus [eoc]

ΥΑΝΚΦΑΝΑΛ * * * * ΕΚΑΜ ΣΗΝΓΑΙ
ΓΨ ΔΗ ΓΑΤΝΑΓΓΑΝ ΓΑΗΑΙΤΑ ΑΤ-
ΤΑΝΕ.

9. ΙΦ ΦΙΝΔΞΣ ΙΝ ΑΚΜΑΗΑΙΚΤΕΙΝΣ
ΗΑΗΗΓΑΝ ΓΨ ΣΥΛΣΥΕ ΓΑΜΕΛΙΦ ΙΣΤ
ΔΗΦΦΕ ΑΝΑΗΑΙΤΑ ΦΝΣ ΙΝ ΦΙΝ-
ΔΞΜ ΕΑ ΓΑΗ ΝΑΜΙΝ ΦΕΙΝΑΜΜΑ
ΛΙΝΦΞ.

10. ΓΑΗ ΑΕΤΚΑ ΟΙΦΙΦ ΣΙΕΛΙΦ
ΦΙΝΔΞΣ ΜΙΦ ΜΑΝΑΓΕΙΝ ΙΣ.

11. ΓΑΗ ΑΕΤΚΑ ΟΙΦΙΦ ΗΛΖΓΙΦ
ΑΛΛΞΣ ΦΙΝΔΞΣ ΕΝ ΓΑΗ ΗΛΖΓΑΙ-
ΝΑ ΙΝΑ ΑΛΛΞΣ ΜΑΝΑΓΕΙΝΣ.

12. ΓΑΗ ΑΕΤΚΑ ΕΣΑΓΙΑΣ ΟΙΦΙΦ
ΥΑΙΚΦΙΦ ΥΑΝΚΤΣ ΙΑΙΣΣΑΙΖΙΣ ΓΑΗ
ΣΑ ΝΣΣΤΑΝΔΑΝΑΣ ΚΕΙΚΙΝΞΦ ΦΙΝ-
ΔΞΜ ΔΗ ΙΜΜΑ ΦΙΝΔΞΣ ΨΕΝΓΛΑ?

ambachter geworden zynde. * * * * * *door* [de] *waar-*
heid Gods, te *bevestigen* [de] *breken* [de] *li-*
ederen.

9. *En* de *dieden om* [de] *barmhartigheid* verhogten
 God, so so *gemaet* is, *daarom* zal [ik] *heeten* du on-
 der [de] *dieden Heere*, *en* [den] *name* *dijn liederen*
zingen.

10. *En* *efter* *quet* hy *verheugt* u *dieden* mit [de]
menigten zijns,

11. *En* *efter* *quet* hy *looft* gy alle *dieden* [den] *Hee-*
re, *en* *zullen* *loven* hem alle [de] *menigten*.

12. *En* *efter* *Jefaias* *quet*, [er] zal worden [de]
 wortel *Jesfen*, *en* *de* *opstaande* *regeeren* [de] *dieden*,
 te hem de *dieden* zullen *wenschen*.

T A E L K Ö N D I G E

13. ἸΦ ΓΦ ΑΠΕΛΙΝΑΙΣ ΠΙΛΑΓΑΙ
ΙΖΥΙΣ ΑΛΛΑΙΖΟΣ ΠΑΡΘΑΙΣ.

HET

13. Nu God [der] *hoop* valt *alieden* [met], alle
vreugde.

14. Nu God [der] *hoop* valt *alieden* [met], alle
vreugde.

15. Nu God [der] *hoop* valt *alieden* [met], alle
vreugde.

HET

HET ONZE VADER (*)

Matth. V, 9. en volgg.

9. ΑΤΤΑ ΠΝΣΑΚ ΦΗ ΙΝ ΗΙΜΙΝΑΜ
 ΨΕΙΝΑΙ ΝΑΜΩ ΦΕΙΝ.

10. ΟΙΜΑΙ ΨΙΝΔΙΝΑΨΝΣ · ΦΕΙΝΣ
 ΨΑΙΚΦΑΙ · ΨΙΛΑΓΑ ΦΕΙΝΣ ΣΥΕ ΙΝ
 ΗΙΜΙΝΑ ΣΑΗ ΑΝΑ ΛΙΚΦΑΙ.

11. ΗΛΛΙΕ · ΠΝΣΑΚΑΝΑ ΦΑΝΑ ΣΙΝ-
 ΤΕΙΝΑΝ · ΓΙΕ ΠΝΣ ΗΙΜΜΑΔΑΓΑ.

12.

(*) Als eene tweede Bylage heb ik hier nog bygevoegd het *Onze Vader*; den *Lofzang van Maria*; en den *Hofzang van Simcon*. Alle met eene woordelyke Nederduitſche vertaling, omtrend welke men dit moet opmerken, dat ik de vertaling van het *Onze Vader* genomen heb uit zeker zeldzaam voorkomend boekjen, ten tytel hebbende: 'T VADER ONS in XX oude Duijſe en Noordſe Taelen met d'uitleggingen. Wie de ſchryver of uitgever van dit werkjen zy, is onbekend; doch, het zoude, ſchoon zonder plaats- of jaarteekening zijnde, volgens het ſchryven van 10. IHRZ te Dordrecht gedrukt zijn. (Zie zyne *Diſfert. I. de Cod. Argent.*) Achter de overzetting van het *Onze Vader* zijn ook nog eenige aantekeningen door den ongenoemden ſchryver gevoegd, die ik den liefhebber en ook in 't vervolg zal mededeelen. Voorts heb ik ook onder het *Onze Vader*; den *Lofzang van Maria*; en dien van *Simcon* de verſcheiden lezingen, die

HET ONZE VADER

Matth. VI, 9. en volgg.

9. *Vader* onser du in hemelen, zy gewijet name
dijn.

10. Come rijcke dijn. Werde wille dijn; soo in
[den] hemel als op aerde.

11. *Brood* onser dat eeuwige geef ons hedendage.

12.

de verschillende uitgaaven van den *Codex Argenteus*; de *Commentariolus in Literas Gothicas Viri cuiusdam Anonymi*, dien BONAVENT. VULCANIUS heeft uitgegeven achter *Jordanes de Reb. Getic.*; de grootē JOS. JUST. SCALIGER in zyne *Adversaria*, welken alhier op 's Lands boekery bewaard worden, en J. GRUTERUS in *Corp. Inscriptt.* Tom. I. p. CXLVII. uit de papieren van ARNOLDUS MERCATOR ons verschaffen, geplaatst — De text is gevolgd naar de laatste, beste en waare lezing van den C. A., die ERIC SOTBERG door zynen *Ulphilas illustratus* ons bezorgd heeft.

(1) VULCAN., MERCAT. en SCAL. hebben HIMINA;
doch de laatste heeft ook in een tweede afschrift IMINA.

(2) SCAL. in beiden de afschriften: ΦΙΝΔΙΝΑΣΣΑΣ,

(3) VULCAN. ΦΑΙΚΦΑ.

(4) SCAL. ΗΕΛΛΙΕ.

(5) MERCAT. heeft SINTEINAN gelezen.

X

12. GAH AEAET NNS ΦATEI SKN-
 AANS SIGAIMA ' SYA SYE GAH VEIS '
 AEAETAM ΦAIM ' SKNAAM ' NNSA-
 KAIM. "

13. GAH NI BKITTAIS NNS IN EKAI-
 STONNGAI " AK " AANSEI NNS AE
 ΦAMMA NBIAIN NNTÉ ΦEINA İST
 ΦINDANTAKAI " GAH MAHTS " GAH
 VNAΦNS " İN AIΦINS AMEN.

(6) SCAL. in **SKNAANS SIGAIMA**. in **SKNAANSSIGAIMA**. en zo heeft het **MERCAT.** ook, die er in eene aantekening van zegt. „ Het is een zamengezet woord uit **SKNA** en **NNSIGAIMA**.”

(7) SCAL. in beiden **ΦEIS**.

(8) **MERCAT.** heeft **ΦAI**.

(9) **VULCAN.** **SKNAAMI**. SCAL. in beiden. **SKNAAN.**

12. *En aflat ons dat [wy] schuldigh zyn. soo soo oock wy aflaten den schuldigen onseren.*

13. *En ne bringe ons in bekoringe ; maer losse ons van den euvelen. Want dijn is 't Coninghryck en macht en eere in eeuwen. Amen.*

(10) SCAL. ΠΝΣΑΚΑΙΝ.

(11) SCAL. ΕΚΑΙΣΤΗΚΗΓΑΙ.

(12) SCAL. in A. ΑΚ en in B. ΑΚ.

(13) SCAL. , JUNIUS en STIERNHIELM hebben ΠΙΝΔΑΝΓΑΚΑΙ.

(14) SCAL. in A. ΜΑΓΗΣ. in B. ΜΑΗΣ en zo hebben oock MERCATOR en VULCANIUS.

(15) SCAL. in A. ΦΗΛΦΗΣ.

DE LOFZANG VAN MARIA.

Luc. I, 46. en volgg.

46. MIKILAEIA SAIΨAAA 'MEINA EN.

47. GAH SYEΓNEIA' AHMA MEINS
AN ΓΨA NΑΣGANA' MEINAMMA.48. NNTΕ İNSAO AN HNAIΨEINAI
ΨINGXS SEINAIZXS. SAI AALLIS
EKAM HIMMA NN ANAΓGANA' MIK
AAA KNGA.49. NNTΕ ΓATAVIDA MIS MIRI-
AEIN' SA MAHTEIGA. GAH VEIH
NAMX İS.

(1) VULCAN. SB SCALIG. SYEΓNEIA.

(2) SCALIG. ΓΨ. A. NΑΣGANA, het welk hy
overzet ειψ ειψ ευτηριψ; maar VULCAN. ΓΨ ANAS-
GANA.

(3) SCALIG. SEINAIZXS.

DE LOFZANG VAN MARIA.

Luc. I, 46. en volgg.

46. Michel *maakt* frete mijn [den] Heere.

47. *En verheugt* zich adem mijn te God [den] ge-
nefer mijn.

48. *Om dat* [hy] heeft ingezien [de] neiging
dienstmaağde fyne: *fie!* *want van heden* nu zullen *zalig*
noemen my alle kunnen.

49. *Want* gedaan heeft my michel *de* machtige; en
[de] gewyde naam *zijns*.

(4) VULCAN. en SCALIG. **ƐKAMHIMMAN**
nandargan.

(5) VULCAN. MISIMIKIŁGIN.

(6) VULCAN. en SCALIG. **NAM ƐIS.**

50. ὄλη ἀρμαῖαίκτηί ἰς ἰν ἀλ-
αἰνς ἀλλε φάιμ ῥγανδᾶμ ἰνᾶ:

51. γαταυῖαδ' ὄνινφειν ἰν ἀρ-
μα σεἰνᾶμμα. ἀἰσταῖαδᾶ μι-
κἰλφνητᾶνς γᾶηηγᾶμ ἡαἰκτἰνς
σεἰνἰς.

52. γᾶδκᾶνςἰαδᾶ : μαῖτεἰγᾶνς
ᾶε στᾶλᾶμ ὄλη ἡσῆᾶηἰαδᾶ γᾶ-
ηἡαἰυἰαδᾶνς.

53. γᾶεᾶλᾶγᾶνς γᾶσᾶφἰαδᾶ φἰηφε.
ὄλη γᾶβἰγᾶηᾶνδᾶνς ἰνςᾶηἰαδᾶ
ᾶᾶνςᾶνς.

54. ἡλεἰβἰαδᾶ : ἰσκᾶεᾶ φἰημᾶγᾶ
σεἰνᾶμμα. ἰο γᾶμᾶηᾶηᾶνδᾶς ἀρμα-
ἡαἰκτἰνς. "

(7) SCALIG. ΓΑΤΑΛΥΙΑΔ.

(8) SCALIG. ΓΑΔΚΑΝΣΙΑΔΑ.

(9) SCALIG. ΗΛΕΒΙΑΔ.

55.

50. En barmhertigheid *zyns* in ouden [der] ouden
dien angstenden herin.

51. [Hy] heeft gedaan swindigheid *door* arm synen,
[hy] heeft *van een* getukt [de] michelgedachtigen
[in het] geheugen [der] herten syne.

52. [Hy] heeft gedruifcht [de] machtigen af
[de] stoelen, en heeft *verhoogd* [de] geneigden.

53. De gretenden heeft [hy] gefadet [met] *goeden*,
en [de] ryken heeft [hy] gefonden loos.

54. [Hy] heeft gelaaft Israel knecht synen, *gedachtig*
[der] barmhertigheid.

(10) VULCAN. en SCALIG. SEIMAMMA.

55.

(11) SCALIG. heeft ARMAIKT EINS en ver-
taaltd het *misericordiis suis*.

55. SVA SYE " KQAIJA AN AT-
 TAM NNSAKAIM. ABRAHAMA GAH
 EKAIY IS HNA AIY: "

(12) Dit zijn de laatste woorden, die het afschrift van SCALIG. heeft, de overige ontbreken.

55. So fo [hy] geroefend heeft te *vaderen* onferen,
Abraham en [den] *zade zyns* ont eeuw.

(13) VULCAN. **nnāiiv.**

DE LOFZANG VAN SIMEON

[Luc. II, 29 en volgg.]

29. ΝΗ · ΕΚΛΕΙΤΑΙΣ ΣΚΑΛΚ ΦΕΙ-
 ΝΑΝΑ ΕΚΑΝΓΙΝΩΝΑ ΕΑ ΒΙ ΨΑΚΑΑ
 ΦΕΙΝΑΜΜΑ. ΙΝ ΓΑΥΑΙΚΦΩ.

30. ΦΑΝΔΕ ΣΕΘΝΝ ΑΠΓΩΝΑ · ΜΕΙ-
 ΝΑ ΝΑΣΕΙΝ ΦΕΙΝΑ.

31. ΦΩΕΙ ΜΑΝΨΙΔΕΣ ΙΝ ΑΝΑΨΑΙΚΦ-
 ΩΑ · ΑΛΛΑΙΖΩ ΜΑΝΑΓΕΙΝΩ.

32. ΑΙΝΗΛΦ ΔΝ ΑΝΔΗΝΛΕΙΝΑΙ ΦΙΝ-
 ΔΩΜ. † ΩΛΗ ΨΝΛΦΝ ΜΑΝΑΓΕΙΝ ΦΕΙ-
 ΝΑΙ ΙΣΚΑΕΛΑ :

(1) Dit woord ontbreekt en in de uitgaave van VULCAN,
 en in het afschrift van SCALIGER.

(2) SCALIG. ΑΨΩΝΑ.

DE LOFZANG VAN SIMEON.

Luc. II, 29. en volgg.

29. Nu verlaat [gy] knecht dynen *heerschende Heer*
by woorde dynen in *vrede*.

30. *Om dat* gezien hebben oogen myne genezinge
dyne.

31. Die [gy] *bereid hebt* in tegenwoordigheid al-
ler menigten.

32. [Een] licht te onthelen [der] deden, *en*
heerlijkheid [der] menigte dyne Israël.

(2) VULCAN. heeft **İN AN ANΔΨΑΙΚΨΑ.**
SCALIG. heeft **İN** niet; maar voor'toverige, als VULCAN.
(4) SCALIG. **ΨΙΔΞΜ.**

M-GOTHISCH, A-SAXISCH EN RUNISCH

ALPHABETH.

<i>M-Goth.</i>	<i>Beteek.</i>	<i>A-Sax.</i>	<i>Beteek.</i>	<i>Run.</i>	<i>Beteek.</i>
ⱱ	a	Aa	a	ⱦ	a
Ɱ	b	Bb	b	Ⱨ	b
*	*	Ec	c	ⱨ	c
Ⱳ	d	Do	d	Ⱪ	d
ⱴ	e	Ee	e	ⱪ	e
ⱶ	f	Ff	f	Ⱬ	f
ⱸ	g	Gg	g	ⱬ	g
h	h	hh	h	Ɑ	h
ii	i	Ii	i	Ɱ	i
ſ	j	*	*	*	*
Ɱ	k	Kk	k	Ɐ	k
Ɒ	l	Ll	l	ⱱ	l
Ⱳ	m	Mm	m	Ⱳ	m
ⱴ	n	Nn	n	ⱳ	n
ⱶ	o	Oo	o	ⱴ	o
ⱸ	p	Pp	p	Ⱶ	p

<i>M-Goth.</i>	<i>Beteek.</i>	<i>A-Sax.</i>	<i>Beteek.</i>	<i>Run.</i>	<i>Beteek.</i>
u (†)	qu	*	*	ƿn	ku
k	r	Rp	r	Rh	r
s	ſ	Sr	ſ	ı	ſ
t	t	Tc	t	†1	t
ϕ	th	Dðþ	th	ƿ	th
n	u	Uu	u	n	u
*	*	*	*	ƿ	v
ƿ	w	þp	w	ƿ	w
⊙	wh	*	*	*	*
x	th	Xx	r	ıı	hg
*	*	Yy	p	n	p
z	z	Zz	z	*	*

þ *that. and.*

(†) Zie over de beteekenis van deze en de volgende letter
 ⊙ ons III *Stukjen* bl. 240.

AANMERKINGEN

over eenige M-Gothische

W O O R D E N

in de voorgaande Hoofdstukken

van den

BRIEF VAN PAULUS

aan de

R O M E I N E N

voorkomende.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 309

LECTURE NOTES

BY JAMES HANCOCK

1950-1951

CHICAGO, ILL.

A A N M E R K I N G E N

1771. Deeg over eenige M. Gothifche.

W O O R D E N.

Hoofdstuk XI.

vs. 33.

VITANIGIS.] Dit zelfftandig Naamwoord komt nergends voor in den *Codex Argenteus*; maar wel vindt men daar dezelfs wortelwoord **VITAN** *scire*, benevens twee hier van afftammende zelfftandige Naamwoorden, als **INVITI** *fructitia*, *inficitia*, en **VITRΦ** *lex*; want dat dit M. G. woord ook tot dezen wortel behoort; ja zelf tot deze grondbeteekenis; ben ik vast van gedachten, even als by ons **tuet** van **weten** wordt afgeleid; ook zoude JUNIUS wel zoe wel gedaan hebben, van 't M. G. **VITRΦ** *lex*, aanftonds te laten volgen in zijn *Glossarium Gothic.* op **VITAN** *scire*; dan op **VITAN** *obferuere*, hoewel ik zie, dat TEN KAO TE (a) het gevoelen van JUNIUS is toegedaan; en niet alleen ons **tueten**, als de wortel van ons **tuet**; maar

zelt

(a) I. Proev. van Gerg. Isfeld, bl. 110.

zelf verscheiden stammen voor dit woord opgeeft. Welke onzekerheid dit groote en moeilijkste gedeelte der Taalkunde op eenen zeer losfen en onzekerem grondslag stelt.

Met 't M-G. **VITI** (dat waarschijnlijk in gebruik is geweest, schoon 't in den *Codex Arg.* niet gevonden wordt, om dat 't niet wel mogelijk zy, dat een zamengesteld woord gevonden worde, zonder 't enkele) stemt overeen ons **wete**. *scientia et renuntiatio, relatio, significatio*. oulinks ook **twite**, dat nog nader aan 't M-G. komt, en mogelijk hebben onze voorouders 't zamengesteld woord **ontwete** of **ontwite** ook wel gebruikt, hoewel 't by **KILIAEN** niet gevonden wordt; maar **KILIAEN** heeft ook alle woorden niet, 't geen de oplettende en gunstige Lezer in deze aantekeningen wel nader zal bevestigd vinden. — De verwandschapte taalen heeft **JUNIUS** (b) reeds aangeteekend; daar ik evenwel nog moet byvoegen, dat 't Yslandsch **viti**, dat met ons **wete** overeenkomt, niet alleen voor *scientia, prudentia* in 't algemeen; maar wel byzonder om de *tooverkonst, magia*. mede uitedrukken gebruikt is. Van dit **viti** is het werkwoord

vita.

(b) In *Glossar. Gothic.* v. **VITAN**.

vita. fascinare, incantare. (c) Het eerste hebben wy nog in ons: **wite-*brouwe* / witihe-*wijf* / witte-*brouwe* / wit-*brouwen*.** *Lamia, larua: saga, mulier sciola: incantatrix.* Het tweede in ons: **wittighen.** *Vaticinari, hariolari.* — **Wite-*brouwen*** noemt KILIAEN ook **aluen**; doch of hy hier in juist wel al te zeer te gelooven is, twyfel ik sterk. Ik geloof voor my, dat hy alleen een en dezelfde beteekenis heeft gegeven aan beiden dezen woorden op het gezag van JO. GOR. BECANUS; want **aluen** / zegt hy; *inquit Becanus dicuntur, wit-*brouwen*.* j. *albae mulieres.* daar de **aluen** (d) eigenlijk *schimmen* of *spooken, spectra*; maar de **wite-*brouwen*** *toueresen*, zijn. Hier zoude ik kunnen eindigen; maar de verkeerde leering van F. A. KNITTEL (e) noodzaakt my, om nog iets te zeggen van den *Nominativus* des M-G. woords **VITNBNGIS.** By hem is de *Nominativus* **VITNBNGA,** 't geen juist tegen de regelmaat der Gothische *Declinationes* zoude stryden; want alle de

woor-

(c) Zie den *Index vocum* achter het *Islands Landnambok.* Hafn. 1774.

(d) Zie hier over JO. GEORG. KEYSER. *Antiq. Septemtrion.* p. 501.

(e) In *Glosf. Codic. Carol. Gothic.* h. v.

woorden; die den *Nominativus* in **A** hebben, maaken den *Genitivus* in **RS** (*f*), als dezelve van het vrouwlyke geslachte; en in **INS**, wanneer ze manlyk zijn. Dus zoude de *Genitivus*, indien de *Nomin.* na 't zeggen van **ENITTEL** in **A** uitging, in **RS** moeten eindigen, en dan zoude er moeten gelezen worden **ΨITNEN-GRS**. Neen! de *Nominativus* is **ΨITNENI**, en dan is de *Genitivus* regelmatig **ΨITNENGIS**; want de *Substantiva* op **E** uitgaande maaken den *Genitivus*, met de **I** in **G** te veranderen, en er **IS** by te doen, in **GIS** (*g*).

Voor-

(*f*) Een Voorbeeld hier van is 't M-G. **ΣΑΙΨΑΛΑ**. *Matth. Luc. I, 46. Joan. XII, 27.* den *Genitivus* leest men *Marc. VII, 37.* **ΘΑ ΠΙΣΙΦ ΜΑΝΝΑ ΙΝΜΑΙΔΕΙΝ ΣΑΙΨΑΛΩΣ ΣΕΙΝΑΙΖΩΣ**. Van den *Genitivus* in **INS** der manlyke woorden in **A** strekt 't M-G. **ΣΙΛΩΑ**. *voluntas.* ten voorbeelde. *Luc. II, 14.* **ΑΝΑ ΔΙΚΦΛΙ ΕΑΡΑΚΦΙ ΙΝ ΜΑΝΝΑΜ ΓΩΔΙΣ ΨΑ-ΓΙΝΣ**:

(*g*) Hier omtrent moet men deze kleine uitzondering nogthands in acht nemen: wanneer 't woord zelf uitgaat op **GI**, dat het dan den *Genitivus* maakt met er alleenlijk een **S** by te voegen. B. V. **ΕΑΝΚΑΓΑΓΓΙ**. *praefectura.* heeft in den *Nominativus* reeds **GI**, voeg hier alleen een **S** by, dan zal de *Genitivus* zyn **ΕΑΝΚΑΓΑΓΓΙΣ**. *Luc. XVI, 2.* **ΠΣΓΙΕ ΚΑΦΩΡΗ ΕΑΝΚΑΓΑΓΓΙΣ ΦΕΙΝΙΣ**.

Voorbeelden die dezen regel bevestigen zijn deze:

KNNI. *genus*, in den *Genitivus* **KNNGIS.** *Luc.* I, 8:

IN VIKRN KNNGIS SĖINIS. De *Nominati-*

vas vindt men *Luc.* III, 7. **KNNI NAĀKE.** 20 006

ΓΑΥΙ. *regio.* *Marc.* VI, 55. **BIRINNANĀNS**

ΑΑΛ ΦΑΤΑ ΓΑΥΙ. in den *Genitivus* **ΓΑΥGIS**

Luc. XV, 15. **GAH ΓΑΓΓΑΝΔS ΓΑΗΑΕΤΙ-**

ΔΑ SIK SNNAMMA BANRGANG GA-

NIS ΓΑΥGIS. Voorts leert **KNITTEL** ook, dat

het Zweeds. *wijsdom* van dit M-G. **YITNE**

zoude afkomen; maar wie ziet niet dat deze stelling

mēde valsch is. 1e. is 't Zweedsche woord niet *wijs-*

dom; maar *wisdom* / en 2e. is het zamengezet van *wis-*

certus. en den uitgang *dom*. *wis* komt van het M-G. *im-*

perf. **YISSA.** van 't werkw. **YITAN.**

ΓΨS] Nooit vindt men dit woord geheel ge-

schreven, noch in den *C. A.* noch in dit *Fragment.* De

reden die JUNIUS (*h*) hier van geeft is gantsch niet

onaannemelijk: 't woord **ΓΨ**, zegt hy, wordt nooit

in den *C. A.* geheel uit geschreven, maar *alzoos* **ΓΨ**,

op dat eenvoudigen en onoplettenden den heiligen naam van

..... *top*

.....

(*b*) Zie *ION GER. VOSSIUS* in *Byzantol.* L. II p. 209.

't opperwezen niet zouden verwarren met de enkele benaming van goed, dat wy zonder onderscheid tot alle andere gescha-
pen, ja zelf tot de vergankelyke bezittingen der stervelingen
brengen. En ik geloof, dat ons Woord **God** ook niet
anders zy, en geenen anderen oorsprong hebbe, dan 't
M-Gottische, wat voor afleidingen ook van anderen
mogen opgegeven worden (i). Dit mijn gevoelen om-
trent de afleiding van 't woord **God** wordt ook nog
meer gestaafd in de *Verhandeling van I. D. L. over de
vorming der zelfstand. Naamw.* (k) By welk voorbeeld,
aldaar uit **BONAVENTURA** (l) bygebragt, ik nog
kan voegen uit het zelfde werk deze woorden (m). *En
was een trouwe hulper alre armer menschen die goede toe-
behoerden.* en uit **M. STOKK** (n):

Men brochte den doden ter acde

Met alte grote armoede;

Nochtan mittes Goedshuus goede.

Zie

(1) In de *Proeve van T. Oudh. en Dichtk. van het Ge-
nootsch. D. A. O. M. D. II.* bl. 131.

(k) Dit is eene vertaling van 't *Leven van S. Franciscus*
door **BONAVENTURA** in het Latijn beschreven,

(l) MS. f. 14. d.

(m) *Rijkronijk B. II.* vs. 1424.

(n) In zijn *Glossar. v. ГРАС* of *ГРАД*. *bonas*.

Zie ook TH. MARESCH. in *Observ. ad Euang. Anglof.* p. 509.

STANXS] In dit woord heb ik onze tegenwoordige overzetting behouden, om dat wy in onze taal geen woord meer overig hebben, dat met het zelve eenige overeenkomst heeft. Mooglijk is er eenige overeenkomst te vinden tusfchen 't M-G. grondw. **STXGAN**, waar van **STANA**, en ons verouderd **Steden**. *confirmare, constituere*. **STANA** is misfchien ons **Staven**. *vetus, figere, pangere, statuere*. dat by **KILIAEN** te vinden is. Doch ik geve dit alles niet verder op, dan eene gisfing.

HNKEAISTIAI] In onze taal hebben wy heden nog wel een woord, 't welk in afkomst met dit M-G. niet verfchilt, doch tegenwoordig, en reeds voor lang (zo 't fchijnt) volgens 't geen **KILIAEN** zegt, van eene andere; doch mijns oordeels eene overdragtelyke, beteekenisfe geweest is; want by hem vind ik: **Teften**. *Præstare, satisfacere, perficere. et Durare, permanere*. — Daar de beteekenis van 't M-G. **AAISTGAN** dat geen eigenlijk is, dat wy door eene omfchryving (*per periphrasin*) zeggen: *iemand's voetftappen drukken*; d. i. *navolgen*. (o) **JUNIUS** heeft naar mijn gedach

(o) In *Glof. Gothic.* h. v.

dachten den waaren oorsprong van dit woord aangeteekend. WACHTER wil het van 't Alem. LEISERO. *imitari*. afleiden. Anderen hebben wedrom zich met andere vergezochten afleidingen vermaakt (*p*). In 't A-S. vindt men Læſtan mede in die beteekenis, daar 't ons hier in 't M-G. in voorkomt, naamelijk in de gerijmde A-S. vertaling (*q*) van BOETIUS:

ſif hi leodſþuman
læſtan doſþten.

d. i. *Indien zy de voornaamſten des volks zouden hebben derven volgen.* Dat dit woord in 't Alem. in gebruik is geweest in de eigenlyke beteekenis van *volgen*, vindt men zo min, als by ons. Doch de beteekenis, die wy nu aan dit woord hechten, is enkel een overdragtelyke van de eerſte, even zo als de Latynen hun *Sequi* overdragtelyk gebruikt hebben. Die meer van dit ons *leeſten* of *lepſten* begeert, zie 't geen van HASSELT over dit woord heeft aangeteekend (*r*).

vs. 34.

(*p*) Zie JO IHRE in *Gloſſar. Suio-Gothic.* v. L Ä S T.

(*q*) *De Conf. Philoſ.* p. 151. vſ. 3. Deze vertaling vindt men achter die in onrijm. zie het aangeteekende in ons 2 *Stukjen* bl. 103. Noot (*).

(*r*) Zie zyne *Aanmerkingen op KILFAEN* h. v.

vs. 34.

FIN̄S] Altoos hebben de Geleerden gedacht, dat **Heer. Dominus.** in 't M-G. door **FAN** wierd uitgedrukt, om dat dewelke 't allereerst den *Lofzang van Maria en Simeon* heeft overgezet (s), aldaar gevonden heeft **FĀ**, en dewijl een streepjen boven eene Letter gewoonlijk een **N** betekende, heeft men gedacht, dat **FAN** de *Nominativus* was, 't welk al de Geleerden na gevolgd zijn tot op **JOAN. GORDON**, die 't eerst heeft aangetoond, dat **FAN** niet alleen geen *Nominat.*; maar dat 't zelf geen woord zy, en dat men in *Nominat.* **FRAN̄GA** moet lezen; in *Genit.* **FRAN̄GINS** enz. (t) Welke aanmerking te meer onze toestemming en goedkeuring wegdraagt, om dat men meer, dan eenmaal 't woord **FRAN̄GA** geheel uit vindt geschreven. (*); ja zelf op twee gelijkkluidende plaatsen staat, op de eene **FĪN** en op de andere **FRAN̄GIN**

(s) Zie onze Aanteekening bl. 295. Noot (*) van dit *Stukjen.*

(t) Zie zijn *Specimen Animadvers. criticar. in priscam Euang. versiom. Gothicam* te *Edinburg* 1760 uitgegeven.

(u) Zie *Matth. VI, 24. XXVII, 63. Luc. XIX, 33. Joan. XV, 15.*

GIN (*v*). Deze gedachten van **JOAN: GORDON** heeft de geleerde **IHRE** ook omhelst (*w*). Niemand is om 't **M-G: FAN** te bevestigen verder gegaan; dan **JO: GEORG. KEYSLER** (*x*). Van dit **M-G: FKANGA** hebben wy ons bron / font / dat by **KI-LIAEN** door *summus, praecipuus* vertaald wordt, 't geen eigenlijk eene overdrachtige beteekenis is, daar de eerste beteekenis zeker zal geweest zijn die van *Domini-ous*, welke nog blijkbaar te vinden is in *frondienst. servitium*. dat niets anders is; dan dat wy tegenwoordig *Heercndienst* noemen. In 't **F-TH.** vind ik by **OT-FRID.** (*y*) 't oude **FRO** in de beteekenis van *Heer*; alwaar Maria aan den Engel Gabriel vraagt:

UUnan-

(*v*) Deze twee gelijkkluidende plaatzen zijn *Matth. X, 24.*
NIST — SKAAKS NEAK EIN SEI-
NAMMA. d. i. *ne is — knecht over den Heere zynen*
Joan. XIII, 16. **NIST SKAAKS MAIZA**
FKANGIN SEINAMMA. d. i. *ne is knecht meer*
dan de Heer zijn.

(*w*) Zie zyne *Disfertat. I. de Ling. Cod. Argent. et Litter. M-Gotbica. §. X.*

(*x*) *Antiquitt. Septentrional. p. 427.* **ED. LYB** beweerd, dat de *Nominativus* niet was **FAN**; maar **FANA**, en de *Accusativ.* **FANAN**. Zie zyne *Grammat. Gotbic. p. XLII.* voor het *Euangel. Gotbic.*

(*y*) *Euang. L. I. C. V. vs. 69.* in *Tbesaur. SCHIL-*
TERI.

U *Uamana* ist iz, Fro min,
thax ih es uirdig bin?

d. i. *Waar van daan is 't*, Heer mijn! *dat ik dat waardig*
ben. Dit F-Th. FRO komt my voor 't *Substantivum*
 te zijn, waar van ons boven genoemd *adjectivum fro*,
 bron af komstig is, en 't is niet onwaarschijnlijk, of wy
 hebben dit *Substantivum* eertijds ook gehad, doch door
 verloop van tijd in onbruik geraakt. Van dit fro, bro
 is denkelyk, met byvoeging van den uitgang *utwe*, ons
 tegenwoordig *brouwe. domina.* (z) even als de Laty-
 nen van *Dominus. Domina.* en wy van *Heer Heertme.*
 Geheel quaalyk doen dierhalven die, welke het woord
Brouwe zonder *W* willen geschreven hebben, om
 dat de oude meest zo schreven, die juist in alles
 met betrekking op de afleiding der woorden geen
 nauwkeurig acht gaven; schoon ik hier door my
 geensins wille verzetten tegen 't overige, dat de Hoog-
 geleerde Heer A. K., een zeer kundig en voornaam
 op

TEEL. Tom. I. zie wyders over dit FRO den geleerden E. C.
 CARD. in *Comment. critic. ad Catheches. Theot.* p. 173. HAL-
 TAUS. in *Glosfar. Medii aevi* v. FRON. en SCHERZIUS
 in *Glosfar. Germanic. Med. aevi.* v. FRON.

(z) Zie L. TEN KATE II, *Proev. van Gereg. afleid.* v.
 VRAED.

Aa

opbouwer onzer taale, te boek gesteld heeft. (a)

ΚΑΓΙΝΕΙΣ] Die de overeenkomst van dit M. G. **ΚΑΓΙΝΕΙΣ**, dat van **ΚΑΓΙΝΩΝ**. *consulere*. afkomt, en ons *rader*, *raden* en andere verwantschapte taalen wil nagaan. zie JO. IHRE (b) en G. HICKESIUS (c).

vs. 35.

ΕΚΝΜΩΖΩ] In 't M-G. beteekent 't voorzetsel **ΕΚΑΜ** onder anderen ook *prae. voor*; als *Luc. XIX, 28.*
ΩΑΗ ΟΙΦΑΝΔΣ ΦΑΤΑ. ΙΔΔΩ ΕΚΑΜ
ΝΣΓΑΓΓΑΝΔΣ ΙΝ ΙΑΙΚΑΝΣΑΝΑΥΜΑ:
 d. i. *gezegt hebbende dat, ging hy voor opgaande na Jerusalem.* hier van 't M-G. **ΕΚΝΜΑ**: *principium*, als iets, dat eerder is; en hier van 't *adverbium* of *bywoord* **ΕΚΝΜΩ** waar van de *vergeelykende trap*, (*gradus comparativus*) die hier voorkomt **ΕΚΝΜΩΖΩ**, en de *overtreffende trap* (*superlativus*) **ΕΚΝΜΙΣΤ**. A-S. **Εϋμα, εϋμα, εϋμο.** *initium, principium*. Voorts is van 't M-G. **ΕΚΑΜ.** *prae.* 't M-G. **ΕΚΑΜΑΦΩ**. *alienus*. als zijnde iets, dat eerst te voorschijn komt,

(a) Zie de *T. en Dichtk. Bydrag.* I. D. bl. 38r.

(b) In *Glossar. Suiö-Gothic.* col. 403.

(c) In *Tbesaur. Antiquit. Septentrion.* Tom. I. p. 115.

komt , en van te vooren niet was. A - S. Fremd. *alienus*. Al. FREMIDER. Dan. Fremmede. Zw. Graemman-
de. H - D. Fremd. N - D. Fremd. *alienus* , *peregrinus* ,
exoticus. Verder is van FRAM 't M-G. FRAM-
KAN. *facere* , *efficere* , *praestare*. A - S. Framan , fra-
mian , framian. *proficere* , *valere* , *expedire*. F - Th. GI-
FREMEN. (d) WILLERAM. (e) *Samo zierent diu guotta*
uuerch in minero anafune , *sueder sie gefremet uerden per praes-*
latos oder per subditos. Dan. Fremme *proferre*. Ysl. Fremia,
peragere. in part. framenn of framinn. GUNNLAUGI Sa-
ga (f). *Of thessi hefver holmganga sidart framinn verie*
her a Islandi d. i. en het laatste tweegevecht derhalven is ge-
schied in Ysland. N - D. by KILIAEN bromen. *Corro-*
borare. et corroborari: inualescere, virefcere. Animare. Pro-
desse, proficere, crescere. en per metathesin bormen , (g)
bromen. *Confirmare initiatos Christo ad ampliozem spi-*
ri-

(d) Zie ook HALTAUS. in *Glosf. Germ. Med. Aevi*.
v. FROMEN FROMEN. en JO. GEORG. SCHERZ.
in *Glosfar. German. Med. Aevi edente* OBERLIN. Argentor.
1781. v. FROMMEN, FREMMEN. en FRUMMEN.

(e) *Paraphraf. in Cant. Cantic. Cap. IV. vs. II. in fin.*

(f) P. 158. Edit. in Quart. Hafn. 1775.

(g) VELTHEM. *Spieg. Histor. I. B. Cap. 53.*

ritus sanosi gratiam. en hier toe behoort ook naar mijn gedachten **Dormen.** *formare,* [Eng. *to frame.* *formare.*]

Dat bij ISIDORUS uitgedrukt wordt door CHEFRUMIDA. (*h*) *Endi Got chifcuof mannan ana chiliihan endi chiliihan Gote chifrumida dhen. d. i. Ende God schiep dere mensch naar zijn beeld en gelykenise Gods vormde hy hem.* Voorts hebben wy **Drom, broom, brome** (*i*), *Sedulus, strenuus, acer: fortis.* **Drome Flandr. vrame** (*k*) *fructus, utilitas,* A-S. *Fróm. strenuus. praestans,* Al. en F-Th, *FRUMA. utilitas, fructus.* en *FROM. strenuus.*

Ysl,

*Doe nam bi dbecken, en goet
Dat water sciere op sijn boet
In ere vorme van kerstijnbede;
Dit was ene grote bebendichede.*

(*h*) Cap. III. §. 4. in SCHILTER. *Tbesaur.* Tom. I. P. II. p. 3.

(*i*) *Fascicul. Tempor. f. 18. 2. Hector was Priamus sijn eerste geboren soen, bij was een wijsf trouw ende een vroem man.* Vergelijk met deze plaats 't geen PEZIUS in *Glosf.* bybrengt uit het *MS. Glunie.*

*Er was ze Streit ein frum man
Er rant die Veint degenlich an.*

(*k*) MELIS STOKE *Rijmkron.* V. B. vs. 8.

*— — — — — Doe sere quamen
Moebten se doen ghene vramen
Want dat volc was sonder bovet,
En leltel of mist, des gbelouet.*

Ysl. *framr. audax. excellens.* Ik zoude hier nog meer uit H-D. Deensch en Zweedsch kunnen byvoegen, maar dewijl ik bemerke, dat ik langwyliger geweest ben, dan ik voorgenomen had, zo wyze ik liever den opmerkzaamen Lezer naar de *Glosfaria* van SCHILTER en anderen, of naar den schranderen TEN KATE (1). Alleenlijk moet ik hier maar by opmerken, 't geen my wel een weinig wijdloper heeft doen zijn, 't verlies naamelyk en behoud van zommige takken van den wortel *stam*, dat in de onderscheiden verwantschapte taalen plaats heeft, en waar van wy 't minst hebben over gehouden. De twee woorden *bremd. peregrinus* en *bromen* zijn uit een menigte van enkele en te zaâmgezette woorden ons alleen overgebleven. Daar men in 't A-S. A-L. Deensch en Zweeds meer dan een twingtigtaal aantreft, alle uit den M-G. wortel *FRAM* gesproten.

vs. 36.

ψηλφης] Van dit M-G. **ψηλφης** zijn, zo veel ik heb kunnen nagaan, geene overblijffels in verwantschapte taalen te vinden, dan in 't A-S. alwaar het woord puloor. *gloria. splendor.* en pulorian. *gloriar.*

(1) H. Proev. van Gereg. afleid.

benevens eene menigte van te zaëmgezette woorden voorkomen (*m*). ten ware men ons tegenwoordig **weelde**, oulinks **weide**, hier toe zoude kunnen brengen, dat KILIAEN ook verklaart door *opulentia*, *diuitiae*, *opes*. (in wat voor eene beteekenis wy het tegenwoordig nemen is genoeg bekend) En wat is het gevolg van *rykheid* en 't bezitten van veele goederen? dat men in eer en aanzien gehouden wordt. In welke beteekenis 't my toeschijnt, dat men **weelde** vindt by J. VAN MAERLANT (*n*) alwaar hy, sprekende van de geboorte van onzen Zaligmaker, 't volgende zegt :

*Daer hadde Joseph by aenturen
Ene crybbe ghemaect, want daer vut at
Sijn offe ende sijn esel, daer ter stat
Waeft kint gheboren, ende gheleit,
Also alst hier es gheseit,
Infulker weelde, als ghi moghet horen,
Was der magheden sone gheboren.*

Of dit M - G. $\psi\eta\lambda\psi\eta\varsigma$ de oorsprong zoude zijn van 't M - G. $\psi\eta\lambda\lambda\alpha\kappa\epsilon\iota\varsigma$. *fullo*. dat *Marc. IX, 30*. gevonden wordt, en waar voor JUNIUS, STIERN-

HIELM

(*m*) Zie E. LYE *Glosfar. Anglo - Sax.* h. v.

(*n*) *Rijmbyb.* f. 102. c.

HIELMEN BENZELIUS zelf verkeerd **ΥΝΣΑΑΚΕΙΣ** gelezen hebben (ο) laat ik benevens JO. IHRE den Geleerden ter onderzoeking over. Ik voor my nogthands zoude eer van gedagten zijn, dat het M-G. **ΥΝΣΑΑΚΕΙΣ**. *fullo*. nader kome aan 't M-G. **ΥΑΛΥΣΑΝ**. *voluere*.

Hoofdstuk XII.

VS. I.

ΚΛΕΙΦΕΙΝ] Aan ons tegenwoordig **blpde**. *laetus*, *hilaris*. en ons verouderd **blpden**, waar van wy nog **verblpden**. *laetari*. hebben is eene geheel andere beteekenis gehecht, dan aan 't M-G. **ΚΛΕΙΦΕΙΝΣ**, **ΚΛΕΙΦΣ**, **ΚΛΕΙΦΣΑΝ**, **ΓΑΚΛΕΙΦΣΑΝ**, die zo wel een aandoening des gemoeds, als ons **blpde**. A-S. bliðe. aanduiden, doch van eene geheel andere beteekenisse, want daar ons **blpde** eene *verheuging* aanduid, zo wijst 't M-G. in tegendeel eene aandoening met zekere droefheid vermeld aan, als dat beteekenende, dat wy *barmhertigheid* noemen. Of men zoude moeten veronderstellen, dat het, 't welk niet onmogelijk zoude zijn, eene *vreugde* en

(ο) Zie E. SOTBERG. *Ulpbil. illustr.* p. 29.

en *blijdschap*, die men by zich zelve, gewaar wordt wanneer men zynen naasten eenig nut kan toebrengen, aanduidde, en dan zoude 't zo ver niet afzijn van des beteekenis, die wy aan ons *blyde* hechten. Te meer zoude my deze beteekenis behagen, om dat de Gothen nog een ander woord hebben, waar mede ons *barmhertigheid* ten duidlijksten wordt uitgedrukt, naamelyk **ΑΚΜΑΗΑΙΚΤΙΦΑ**. Het is onzer opmerkinge wel waardig, dat de Gothifche Bisfchop **ULPHILAS** altoos de woorden **ΒΛΕΙΦΕΙΝS**, **ΒΛΕΙΦS** en **ΒΛΕΙΦΩΝ** bezigt, in zyne Gothifche overzetting, daar 't Grieksch *οικτιρομ* en *οικτιρομων* heeft; maar eenmaal **ΓΑΒΛΕΙΦΩΝ** gebruikende, om het Gr. *σπλαγχιθεis* uit te drukken. (p) Doch voor 't Gr. *ελεει* en *ελεειν* heeft hy altoos 't M-G. **ΑΚΜΑΗΑΙΚ-**
ΗΑΙΚ-

(p) Zie *Marc. IX, 22. ΑΚΕΙ ΓΑΒΑΙ ΜΑΓΕΙS ΗΙΑΠ ΝΝSΑΚΑ. ΓΑΒΛΕΙΦΩΝΑS ΝΝSΙS*: 't Grieksch heeft: *αλλ' η̄ τι δυνασαι, βοηθησοι η̄μιν, σπλαγχιθεις. ιφι η̄μειν*. Anders heeft het M-G. altijd: **ΙΝΕΙΝΑΝ**; daar in het Grieksch *σπλαγχιθεωσ*, gelezen wordt. Zie *Matth. X, 36. Marc. II, 41. VIII, 2. Luc. VII, 13. XV, 20*. Zie over dit woord **JUNIUS** in *Glossar. Gotbic. h. v.* Het A-S. heeft hier altijd maar *gemiltarian, misereri*.

ΗΑΙΚΤΙΦΑ, ΑΚΜΑΗΑΙΚΤΕΙ, ΑΚ-
 ΜΑΝ (q), ΓΑΑΚΜΑΝ gesteld. (r) Denkelijk
 heeft

(q) Zie wat omtrend dezen *Infinities* door L. TEN KATE *Aenleid. tot de Kennis. der N. S.* bl. 577. is aange- teekend; en tegen hem door BALTHAS. HUYDECOPER *Brief wegens den Abt. Absol.* in de *Werken van de Maatsch. der Ned. Letterk.* D. I. bl. 48. Welk gezegde van HUY- DECOPER aldaar ter plaatze nogthands niet moet betrokken worden, tot de aanmerking, die L. TEN KATE maakt tegen JUNIUS in zyne *Gemeenschap tussen de G. Sprake en Ned.* bl. 13. over de woorden ΓΑΤΣΙΗΑΝ en ΓΑΤΙΝ- ΗΑΝ. Als zijnde de aanmerking van TEN KATE in allen deelen waar, en door 't gezag van den grooten JO. IHERE bekrachtigt. Zie deszelfs *Dissert. de Orig. Ling. Lat. inter M-Gothos reperiund.* §. 5.

(r) De Angel-Sax. overzetting heeft altoos voor het M-G. ΒΛΕΙΦΣ, ΒΛΕΙΦΓΑΝ en ΑΚΜΑΗΑΙΚ- ΤΙΦΑ en ΑΚΜΑΝ, milo-heort, gemiltγian, miltγian, milo-heortnesγe, zonder onder onderscheid, hoe het Grieksch heeft. *Luc. VI, 38.* ΨΑΙΡΦΑΙΔ ΒΛΕΙΦΓΑΝΔΑΝΣ. ΣΥΑ ΣΥΕ ΓΑΗ ΑΤΤΑ ΙΖΥΑΚΑ ΒΛΕΙΦΣ ΙΣΤ: A-S. Eornortheoe beoð milo-heortce. γγα eopen Faxoen 1γ milo-heortce. Grieksch: *τινόςδε οὐκ ελαττωσὶς, καὶ οὐκ ἔστιν ἡ πατὴρ ὁμοῦ εὐαγγέλιον ἔστι.* — *Marc. V, 19.* ΓΑΗ ΓΑΤΣΙΗ ΙΜ ΘΑΝ ΠΙΑΝ ΦΗΣ ΕΑ ΓΑΤΑΥΙΑΑ ΓΑΗ ΓΑΑΚ- ΜΑΙΑΑ ΦΗΚ: A-S. 7 cyð hym hu mycel Drihten geoyoe 7 he gemiltγboe γe. Grieksch: *καὶ ἀνάγγιλον αὐτοῖς ὅσα εἰσι ἐν βίβλῳ ἰσχυροῖ, καὶ ἡλικίαι εἰ.* —

Bb

Matth.

(by KILIAENTE vinden). *Soegh*, *seughs*. *Soech*,
 [*Soche* (y)] *Sogh*. *Soutoe*. *Sus*, *porca*. A-S. *Suga*,
ryge, *rygu*. Dan. *Soe*. Zw. *So*. H-D. *Sau*. Angl. *sem*.
 Voeg hier by Corn. *Hix*. Cambro-brit. *Hix*, alwaar de H
 altoos verwisfeld wordt voor onze S. (z) Hier zoude
 ik 't eerste stuk voor bewezen kunnen houden, maar
 om alle tegenwerpingen uit den weg te ruimen,
 zo zal ik nog eene kleine aanmerking aangaande 't

Ysl.

col. 819. veranderd hebben wil in *socichalta*. *ECCARD*. ad
Leg. Sal. p. 16. heeft wederom eene andere gisfing. De
 rechte lezing zal dan 'zijn *sodichalta*. In het Latijn wordt van
 een *furtum scrovaæ cum porcellis* gesproken.

(y) Dus vind ik dit woord geschreven in de *Vertaling van
 het Leven van S. Franciscus* HS. f. 45. b. *Hi was eens ghe-
 berberghes in een clooster daer een oey een ionc lammeken
 croech. Op die seluer nachte daer een wrede soche toe quam,
 en dat onnosse lammeken verscoerde. MAERLANT* schreef
 in zyne beryming van dit Werk aldus:

*Gheberberghes was bi tenen tiden
 Tenen cloostere der hi soude liden
 Ende blat te sinte Vereconden
 Daer .i. scaep in der nachts stonden
 .i. lammekijn der brochte voort
 Dat ene zueghe bevet vermort.*

(z) Zie E. LHYON: *Archæolog.* p. 39. col. 3. en p. 159.
 col. 2. en E. TEN KATE *Aanleiding tot de K. der N. S.*
 bl. 75.

Ysl. *Saudr. ovis*, (a) hier byvoegen. 't Ysl. *Saudr* schijnt vooreerst my van eenen anderen oorsprong te zijn, of indien men veronderstelt, dat het met 't M-G. een en 't zelfde is, dan zo zoude het eene overdragtelyke beteekenis zijn. Oudtijds maakten de *Zeugen* of *varkens* een voornaam deel van de bezittingen der ouden uit. Getuige is de *Lex. Salica*, die veel zwaarer straf bepaalt op de varkensdievery, dan op die van ander vee.

II. Wat nu de overdragtige beteekenis van 't M-G. **SAND** aangaat, dat 't naamlijk voor allerley soort van offeranden genomen zy, dunkt my gesproten te zijn uit het algemeen gevoelen der Ouden, volgens de Leer van Pythagoras, daar OVIDIUS (b) gewag van maakt, hem dus sprekenden invoerende :

————— ——— *prima putatur*

Hostia sus meruisse mori. ———

't welk VONDEL aldus vertaalt:

————— ——— *Want elk achte*

Het billijk dat men gode een vette zeuge slaghte,

Gelyk een offerhant. ←

Maar

(a) Zie JO. IHRE in *Gloss. Suij-Gothic.* v. s 6 D.

(b) *Metamorphos.* Lib. XV, vl. III. Zie ook VARRO *de Re Rust.* Lib. II, c. 4.

Maar zal men zeggen hoe komt deze gewoonte nu tot de Gothen. Mer weinig woorden zal ik den vragenden hier op voldoen. Wat verhaalt ons HERODOTUS? (c) Van *Zamolxis* sprekende, die volgens JORNANDES (χ) een van hunne wijsgeeren geweest is, zegt hy: *ἴγω πυνθάνομαι — τὸν Ζάμωξιν τοῦτον δουλεύσαι ἐν Σάμῳ· δουλεύσαι δὲ Πυθαγόρῃ τῷ Μνησάρχῳ*, d. i. ik heb vernomen — dat dezen *Zamolxis*, te *Samus* als slaaf gediend heeft, en wel dat hy by *Pythagoras* den Zoon van *Mnesarchus* gediend heeft. Wat zegt PORPHYRIUS (d) van dezen: *Ἦν δ' αὐτοῦ καὶ ἕτερον μαθητὴν, ὃ ἐν Θρακίᾳ ἐκτῆναι, ᾧ Ζάμωξις ἦν ὄνομα — ἀγαπᾶν δ' αὐτὸν ὁ Πυθαγόρας — ἐπαίδευσεν, τὰ τε περὶ ἱεροσύνης, καὶ τὰς ἄλλας εἰς θεοῦ θρησκείας*, d. i. Hy had ook by zich eenen anderen jongen, dien hij uit *Thracie* bekomen had, wiens naam *Zamolxis* was. — Dezen heeft *Pythagoras*, om dat hy liefde voor hem had, en in de geheimen, en in alle de overige plechtigheden van den godsdienst onderwezen. Wat moeten wy hier uit nu besluiten? Immers niets anders, dan dat deze *Zamolxis* zyne landgenooten, by wie hy in zo eene groote achting was, onderwezen zal hebben in die

(c) *Histor.* Lib. IV. c. 95. p. 324. Ed. Wesel.

(d) *De Reb. Gett.* p. m. 18.

(e) *De vita Pythagor.* §. 14.

die zelfde leerstukken, die hy van zof eenen groeten leermeester gehoord had: En bygevolg kan men niet twyfelen of an dezen grond moet men de overdragtige beteekenis van het M-G. SAND zoeken.

[**BARTINASSA**] Dit woord kan men niet wat anders overzetten; dan door *offordium*. Het is mede een woord, dat in den C. A. niet gevonden wordt. Het komt van **BAQTAN**. *Sacrificare*, en daarna *Deum colere*, dat **JULIUS** afleidt van 't M-G. **BAQT**. *sanguis*. by ons **bleet**; daar **STIERNHIELM** en **WACHTER** hem in gevolgd zijn, en daar ik my ook byvoege. Het zegendeel heeft **J. IHRE (f)** beweert, zeggende, dat het woord **BAQTAN** standvastig in 't M-G. met een **T** geschreven wordt, daar men **BAQT**. *sanguis*. altoos met **ϕ** vindt, en dat **T** en **ϕ** onderscheiden Letteren zijn, die niet alleen in gedaante, maar ook in geluid verschilden, en dus bij gevolg nooit de een voor de andere konde gebruikt worden. Dan wie is onkundig, hoe dikwils **T**, **TH**. en **D**. (**g**) verwisfeld worden. Of mogelijk is **BAQTAN** dus geschreven

om

(f) In *not. ad Ulpil. fragment.* h. c.

(g) Zie **WACHTER** in *Prolegom. Glosf.* Sect. II. §. 26, en ons 3. Stukjen bl. 239.

pin 't te onderscheiden van eene andere betekenis, die
 eertijds mischien ook aan dit woord gehecht geweest is,
 en die wy nu niet meer overig hebben. Vergelijk WACH-
 TER, (h) en zie de verzochte afleiding, die JO. IHRE
 opgeeft. Voorts zo kan ik niet nalaten, om by gele-
 genheid van dit **KARTINASSNS**, den Lezer een
 oogenblik op te houden met eene aanmerking over den
 M-G. uitgang **NASSNS** en onzen *nisse*. L. TEN
 KATE. twyfelt (k), of wel dees M-G. uitgang eene
 overeenkomst hebbe met onzen *nisse*; maar ik zie
 niet waarom de verandering van *klinker*, die in deze bei-
 de uitgangen plaats heeft, meerder zwaarigheid zoude
 ontmoeten in 't M-G. **NASSNS**, dan in ons *nisse* en
 't Al. **NUSSE**. (l) Zeer weinig vindt men dezen uit-
 gang **NASSNS** in 't M-G. ja zelf geloof ik niet,
 dat men meer, dan deze volgende woorden, zal aan-
 treffen in den geheelen *G. A.* of 't *Fragment. van den*
Brief van Paul. **hARKINASSNS. meretricium. ΓΝΑ-**
GINASSNS. sacerdotium, ΦΙΝΔΙΝASSNS. ro-
gnum

(b) In *Glosfar. v. BLUTEN*.

(i) In *Glosfar. Suis-Goth. v. BLOTA*.

(k) *Aenleid. tot de N.-duitsche S. D. II. bl. 81.*

(l) Zie WACHTER in *Prolegom. Sect. IV.*

gnom KAKINASSNS. *adulterium*. BARTY-
 NASSNS. *Dei scultus*. Integendeel is de uitgang
 ner, nerre, nyrre in 't A + S: zeer gemeen (m). —
 By ons was de uitgang *nise* ook ouliks zeer in gebruik
 b. v. Bedrieghenisse. Deshermenisse. Betrouwenisse
 fe. Geborenisse. Ghebdenkenisse. Verdenisse. Moer-
 penisse. Onepdelikenisse. Scruppenisse. Verderf-
 nisse. Verlanghenisse. Der smadenisse. Der staepenis-
 se. Versuimenisse. Vertrichenisse. Zootenisse, welke alle
 men in oude geschreven en gedrukten boeken vinden kan;

vs. 2.

ΚΡΑΜΑΦΙΣ] Indien dit woord in 't HS. zo ge-
 lezen wordt, als K N I T T E L 't uitgegeven heeft, is 't zo-
 kerlijk een mislag van den uitschryver, gelijk I H R E zeer
 wel opgemerkt heeft. Het is de *Gemitiy*. van ΚΡΑΦΙ
 dat

(m) Zie L. TEN KATE op de *aangeb. pl.* en GEORG.
 HICKESIUS in *Grammat. Anglo-Sax.* Cap. III. Reg. 18.
Haec pauca foeminina exeunt in ner, nerre, vel nyrre:
ut, dyrignerre, stultitia. þinerre, Trinitas. ge-
licnerre, similitudo. godþærtnyrre, veritas. Retine-
sur ad huc foeminina haec terminatio apud nostrates in
wyl-
fenesse, albedo. hardnesse, durities. nettotesse, novitas:
greatnesse, magnitudo, et mille alia.

dat men in 't voorige *Hoofst.* vs. 347 vinden kan. 't Komt van **ἘΚΛΙΣΤΩΝ** *lapere*, dat 't zelfde is, als ons broeden; en hier van ons broed. M-G. **ἘΚΩΔΣ** en niet **ἘΚΩΔΑ**, zo als JUNIUS heeft. (π) **ἘΚΩΔΑ** is eigenlijk de *Nominativus emphaticus demonstrativus*; want de M-G. Byvoeglyke woorden hebben tweederlei uitgang in den *Nomin.* en ook tweederlei buiging. (ρ). Deze M-G. uitgang schijnt ook in ons N-D. in sommige opzichten overgebleven te zijn. (ρ)

vs. 4

ΣΑΜΩ] Het M-G. **ΣΑΜΑ**, **ΣΑΜΩ** hebben wy niet meer in de beteekenis van dezelfde. *eadem.* het zelfde. *idem.* overig, daar 't by de Zweeden, Yslanders en Engelschen nog in gebruykt wordt; doch in ons samen, te samen. *una*, *simul*, *pariter* is het M-G. **ΣΑΜΑ** in de beteekenis van *gelijk* nog te vinden; want de eene beduidenis is uit de andere voortgevloeid, gelijk JO. IHRE zeer wel aanmerkt, zeggende: „ *Samme* — „ *pro-*

(π) In *Glossar. Goth.* h. v.

(ρ) Zie G. HICKES in *Gramm. Gothic.* C. IV. Pag. 9. en 't geen wy hebben aangeteekend in ons 3de *Stukken* bl. 259.

(ρ) Zie L. TEN KATE *Zenk: tow de N. S. D.* I. bl. 366.

proprie idem dicitur, deinde verò id, quod similitudinis ne ad idem proxime accedit." Ysl. same. idem. GUSSELAUGI Saga: (q) Sa arburdr vord at Mosfelli fulr. Hinn somit noet. Similis eventus eadem nate Mosfelli esfiad. Zweeds. Gamme. idem. Eng. same. in het Laplands vind ik SABMA. idem. SABMA ALMA. idem vir. (r).

VS. 17.

[ANAVAIKΦGA] Die M-G. woord stont over een met ons tegenwoordig; want ANA is in het M-G tegen. contra. Het is zaemgezet uit ANAVAIKΦGL dat van VAIKΦAN afkomt, even als ons oulinks woordig / doch en woordig / van worden afftamt. Het beteekent zo veel, als of men zeide: tegen zijnde. Worden heeft by ons ook certijds zo wel esse, als feri beteekend (s). Hier van nog ons geworden in dien zin gebruikt: ~~Laat ons zien wat het ge-~~

(q) Pag. 186.

(r) Zie JO. IHRE Lexic. Laponicum. h. v. Voeg hier by E. BERNARD Etymol. Britannicum. „ Same, ipse, „ a, um, aoris. SAMR. Goth. sam, Sax. sem, Isl. „ same, same, same Rusf. sam, fama, same Bob. sam. Slav. „ Luf. Pol. Bob. samy Dalm.”

(s) KILIAEN: tegenwoordig. Praesens, praesens, infans: & verbe worden. i. feri, esse.

berdijn (y) *azap*, d. i. *was het zijn zakt*. In den zin van zijn *esse* gedrukten de *M. G. O. G.* ook hun *YALKAN*. En *peopon*, *popon*, *pupon*, *pypon* beteekent in het *A. S.* ook *esse* (u). In het *Al.* is *WUOTTE* id. wat zijn of geschieden kan; *OTFRIDUS* (y)

Nist uult sunar uerde

in thiu iz Got uulle,

d. i. *Niets is er, dat niet worden of zijn kan indien God het wille.* Het *M. G. A. N.* is bris neg heden maar alleen overgebleven in ons *andwoord* *contra perivas*: on zegt niets anders, dan *derigenwoord*. Schoon *KILFAEN* leert dat het zamen *gabot* is uit *ander en woord*, als willende zo veel zeggen, als een *andwoord* (w). De Hoogduitschers hebben nog het oude *ante*

(f) M. STOKER. *Rijmkrans*. VIII, B. vs. 20.

Dat Janbere Willem bleef in de port,
Te Middelbarch in de veste,
Dat dorbie sinen rade beste;
En voer aldaer, want bi woude
Weten, wats ghewerden soude.

(u) Zie E. LYE *Diction. Angl.-Sax.* A. V.
 (y) *Eusug. Lat. C. I. vl. 123.*
 (w) Dat deze afleiding van *KILFAEN* voortvel door VAN

antwoorden. *praesens-factus, tridens.* In hant überantwoorden
 dat overleveren, geven, behouden. In 't Yslandsch vind ik
 andverdr, dat het zelve is als 't M-G. **ANDVATKQ-**
GI, in de beteekenis van *begin / initium* gebruikt zo
 veel willende zeggen, als in *het tegen zijn.* **GUNNLAUG**
GI Saga (*) *Rafn* quedje farit hafa adr um sumarit af
Islandi til *Noregs*, enn a andverdum vetri fra *Noregi*
 til *Sviþiodar*, d. i. *Rafn* verhaalt, dat hy in 't eerst van
 den zomer gevaren is uit Ysland naar Noorwegen; maar
 in 't begin van den winter uit Noorwegen naar Zweden.
 Zie verder over het, H. D. überantwoorden, **JOH. VOR-**
STEN,

HASSELLT, naar zijn gedachten, bevestigt, geensins stroókt
 niet de regelmaat onzer taale heeft de Hooggele. Heer **KEORT**
 reeds in zyne aantaken, op de *Liist der Zelfstand. Naamp.* van
HOOGSTRATEN bl. 23. te recht aangemerkt. — De plaats
 van **J. VORSTEN** door voorn. **VAN HASSELLT** mede tot
 verdefe staving van zijn gevoelen bygebracht, bewijst juist ter-
 gen hem. Zie hier de woorden van **VORSTEN**, zo als dezelve
 overgezét in de *Beyträge zur Critischen historie der deuischen*
Spraache, Poesie und Beredsamkeit. 7 B. te vinden zijn, en oor-
 deel: Was soll man nun von den Wörtern **ANTWORT** und **ANT-**
WORTEN halten / insoferne sie *responsum, respondere*, anzeigen?
 Diese scheinen auch aus den *Dasetzung* wörlein **AND** oder **ANT**,
 (*contra*) und von dem bekanten Worte **WORT** zusammen gesetzt
 zu seyn / dass also **ANTWORT** eben so viel bedeutet als **GEGEN-**
WORT, und **ANTWORTEN** so viel als **GEGENWORTEN**.

(*) Pag. 110.

STEN, (y) en over 't Al. antwarden JO. GEORG, ECCARD (z); Het A-S. anopepo of anopepan leest men *Matth. xxvii, 15.* 7 þij þono þær gepomæþrus mo Iudeum oð þirno andþeapnan dag;. En Anopeponette is *praesentia*.

vs. 13.

ΓΑΥΑΙΡΦΙ J Dit M-G. woord is zo als 't my voorkomt het zelfde met 't Al. GEWARHEIT, *sua securitas*. by HALTAUS en SCHERZIUS (a) te vinden; want alwaar zo een veiligheid plaats heeft, is ook vreed. þæpe is in het A-S. *pactum, foedus*. Wy hebben nog waer-brief. *Litterae assertoriae, litterae rei venditæ (b)*. 't is zo veel als een teeken, waar door bewezen wordt, dat er een *pactum* tuschen twee luiden is gemaakt, waar door het eigendom van eene zaak aan eenen anderen wordt afgeftaan. WER is *pactum, foedus!* by WACHTER. (c) Saerd is by RUDOLF, JO-

(y) Op de boven wanged. plaats.

(z) In noth ad *Clitbech. Theoffic.* p. 114.

(a) In *Glosar. Aeth. novi German.* h. 4.

(b) By KILIAEN in *Dictionar.*

(c) In *Glosar. Germ.* h. v.

NAS (d) *jucunda quies*. Allen stammen zy af van 't
 M-G. **YAKAGAN**. *custodire*. A-S. *peapoiān*. -gan
custodire, curare, administrare, vigilare. N-D. waerten,
 waerden. *vetus. Custodire; servare, curare*. waerten. *ve-*
tus. observare & *in officio tenere*. (e) — In de be-
 teekenis daar het A-S. *pæpe* in voorkomt, meen ik,
 dat men ons verouderd ghetwerre, het welk ik by M.
 STROKE (f) vinde, ook moet nemen, naamelijk voor
gestrouw, want de krijgslieden hadden immers trouw
 gezworen aan Jonker Willem, welken hy hun verzoekte
 te houden. Op dat de uitlegging van dit woord te klaar-
 yer blyke, zie hier zyne woorden:

Alst aldus was comen,

Joncheer Willam havel ghenomen

Rast, wat hi best dade.

Met sinen lieden. Men wort te rade

Dat hi hem orlof soude gheven,

En dancken al sijn leven.

Hi

(d) In *Dictionariol. Island.* p. 129. achter zyne *Gramma-*
tica te vinden.

(e) Zie **KILIAEN** in *Dictio.* h. v.

(f) *Rijmkron.* B. VIII. in *init.*

st' niet te *ff dede* al dat men hem riet.

En gaf hem orlof, en hiet,

Das si seuden sejn ghewerre,

Wants dat quame also verre,

Das de viande quamen wes bere,

Das si trecken mochten ter were,

En weder staen de selle schere.

En in de boven genoemde betoekenis zo kan men de

plaats uit WALEWEIN DOOR HUYDECOPER alhier

bygebracht zeer wel verstaan, en is dan zeer geschikt,

om deze plaats op te helderen. GEWAR vind ik by

SCHERZIUS (g) door *fidelis* verklaart. KILIAEN

heeft *ghetweerigh. firmus, durabilis*. In den zin

van *fidelis*, *getrouw*. leest men, naar mijn oordeel, ook

getwarich in den *Spieg. Passton*. (h) alwaar van *S. Lau-*

rens gezegt wordt, dat hy boven anderen martelaars

iets zonderlings heeft. om zyne *gewartige en geopen-*

baerde martelie d. i. *getrouwe en bekende*. want om *ge-*

warich hier voor *waar. verus*. te nemen, dunkt

my, dat niet iets zonderlings zoude geweest zijn voor

S. Lau-

(g) In *Glosf. Med. Avv. Germi* h. v.

(h) Fol. 104. a. HS.

S. Laurens. En in dezen zin moeten ook de twee door HUYDECOPER uit STRICKERUS en uit het *Fragmentum de Bello Karol. M.* bygebrachte plaatsen verstaan worden.

VS. 20.

hankga] Met dit M-G **hankga** heeft en JUNIUS en JOHRE (i) 't A-S. heop. Al. HERTH. H-D. herd. N-D. **Haard**, **heerd**. Eng. *Hearth*. focus vergeleken; doch het voldœed aan den laatgenoemden zo min, als my. Het M-G. woord zal eigenlijk een *hoop koolen* beteekenen; hoe men deze beteekenis nu met die van ons woord **haard** over een kan brengen, zie ik nog niet.

Hoofdstuk XIII.

VS. 2.

ΓΑΡΑΙΔΕΙΝΑΙ] De beteekenis van dit M-G. **ΓΑΡΑΙΔΕΙΝΣ**. *ordindio*. (schijnt nog eenigzins behou-

(i) In *Notis ad E. I.*

houden te zijn in het Geld. gheraet (*k*) *par*, *directus*.
ΓΑΡΑΙΑΣ (*l*) is in het M-G. *constitutus*. JO. IH-
 RE' (*m*) vergelijkt het met **ΚΑΦΑΝ**. *numerare*. welke
 vergelyking juist niet onaanneemlijk zoude zijn, indien de
diphongus AI, die zich geensins in **ΚΑΦΑΝ** vertoont,
 niet eenige twyfeling hier in veroorzaakte. Liever zoude ik
 het afleiden van een M - G. woord, dat door gebrek
 aan schriften in deze taal, niet tot ons is gekomen,
 maar uit de verwandschapte taalen nog wel te herstellen
 zoude zijn. Want de M - G. woorden. **ΓΑΡΑΙ-**
ΑΕΙΝΣ en **ΓΑΡΑΙΑΣ** zelve toonen ons zonder te-
 gen spreken, dat er in die taal zodanig een werkwoord
 geweest zy, waaruit deze woorden hunnen oorsprong
 hebben. Maar laat ons eens zien, in hoe verre de ver-
 wandshapte taalen, hier in ons eenige aanleiding geven.

In

... ..

(*k*) Zie KILIAEN in *Diction*. h. v.

(*l*) Die het *Glossarium* van JUNIUS inziet zal aldaar vindi-
 en **ΓΑΡΑΙΑΣ** door *constitutus* vermeld, doch hy
 vergisfe zich hier door niet. **ΓΑΡΑΙΑ** is *constitutum*,
ΓΑΡΑΙΑΣ. *constitutus*. Alle de *Adjectiva* mast. gen.
 hebben in den *Nominativus* S, maar werpen dezelve in *neutr.*
gen. weg. Zie C. HICKES. in *Gramm. Anglos. et Moes.*
Gotb. p. 22.

(*m*) Zie zyne aantoecken. over deze plaats.

In het A-S. is naadan. *regere*. BOETHIUS (n): *Lioo*
padde — *caller midaneander* : *God bestuurt de*
geheele wereld. AL ANTREITIDON. *ordinare*. KE-
 RO: (o) *kalauhames pedo citi ANTREITIDOM*. *wy ge-*
loven dat de beide tyden geschikt worden, 't Zw. *Kæda*
 beteekent *explicare*, *ordinare* (p). Ysl. *Kæda*. *regere*,
decernere. GUNNLAUGI SAGA (q): *Pa red þar fyrir*

Sig-

(n) *De Consolat. Philosoph.* p. 94. Edit. Rawlinson.

(o) *Regul. S. Benedict* C. XLVIII.

(p) Zie JO. IHRE in *Glosar. Suid Gothico* h. v.

(q) Pag. 98. In het Yslandsch wordt een *Koning* ook *Alb-*
rader genoemd, 't welk zo veel zegt als *volks regeerder*.
 Dus vind ik dit woord gebruikt in een gedicht van GUNN-
 LAUGUS, zijnde een antwoord aan den Dichter RAFN.
 (zie *Gunnl. Sag.* p. 148.)

Gefin var Eyr til aura
 Ormdags hin litfraga
 (Þann qveda menn ne minna
 Minn jafnþka) Hrafn.
 Mra þyr medan auflan
 Albradr fara dvalldi;
 Þvi er mentyrer minni
 Matagerða a þuff ala.

d. i. *Een schoone maagd met goud versierd is aan Rafn, om*
te trouwen gegeven; dien de menschen met my gelijk stellen,
en niet minder. Terwijl de opperste regeerder des volks mijn
reis vertraagt heeft uit 't oosten over het dak der aalen. Daar-

D d 2

om

Sigtrygg Kongr Silkiſkegg ——— *han hafdi Fa ſtamma ſtund radit. Toen regeerde daar Sigtruggus Sericobarbus* — die onlangs heeft begonnen te regeeren. Welke alle ſaf aſtammelingen zijn van een grondwoord, dat *Ryden. equo vel curru vehi* beteekent (r): als A-S. *pidan, pad'*,

pi-

om is by minder wel ſprekend dan ik. Het Yſlandsch *ala buſt. fuſtigium anguillarum.* wordt hier door den Dichter voor de Zee genomen. Van diergelyke overdragtelyke wyzen van uitdrukkingen zijn de gedichten der Noordsche Dichteren vol, en dikwils gebruiken zy het woord *all* met nog een *Subſtantivum* zaemgeſteld, om de zee of een *ſchip* aan te duiden, ja zelf zomtjids vindt men 't woordt *all* alleen voor de zee genomen; zo noemt *ODDI LITLI* de zee *ala jorb* in een lijkzang op *FORBIÖM SVARTI.* dus zingt hy: (zie *Orkneyinga Saga* p. 310.)

Baru lynn
 lebra manna
 fyrre Þarsnes
 Þorbiörn ſvarta
 trad hlynbiörn
 und þofut ſtallði
 ala jorb
 Akursborgar till.

d. i. *Zy droegen het vermaak der Leenmannen* [d. is. voorname Heeren] *by Þarsnes* THORBIÖRN DE ZWART. *Het Oorkuſfen van den beer* [d. is. het ſchip] *bað onder den Hoofdichter het Land der aalen* [d. i. de zee] *tot aan Akursburg.* Zie verder *Islands Landnamab.* p. 73.;

(r) Van een ander gevoelen is JUNIUS, doch, mijns be-

riden. *equo vel curru vehi*. Al. RITAN, REIT, GERITAN. *idem*. Zw. Rida. *idem*. Dan. Ride, reed, reder. *idem*. Ysl. rida / reid / riden. *idem*. H - D. reiten, ritt, geritten. *idem*. Voeg hier by ons N - D. Riden, reed, en oulinks reid, gereden. *idem*. uit welk *praes. imperf.* reed, of reid ons verouderd Reiden, reeden, nu bereiden *parare*, *praeparare*, *expedire*. en ons verouderd Reeden. *navigia parare*, *instruere*. Kunnen wy nu niet uit dit alles, teffens ook de *Dialect*-regel der *vocalen* in aanmerking nemende, besluiten, dat de M - G. woorden ΓΑΚΑΙΔΕΙΝΣ en ΓΑΚΑΙΔΣ afstammen van het verloren M - G. ΚΕΙΦΑΝ, ΚΑΙΦ, ΚΑΙΦΑΝΣ. ΓΑΚΕΙΦΑΝ, ΓΑΚΑΙΦ, ΓΑΚΑΙΦΑΝΣ. *equo vel curru vehi*, en ook *ordinare*, *parare*.

Vs. 4.

hAIKŃ] KNITTEL heeft het M - G.
hAIKŃS

bedunkens, te onrecht. Hy meent naamelijk, dat *ryden primaria significatione* niet zoude beteekenen *equo vel curru vehi*; maar *equitare* en dat het naderhand maar overdragtelyk gebezigd zoude zijn voor *het ryden op eenen wagen*. Zie zyne *Animadverss.* in WILLERAM. p. 14. Tegen hem zijn ook L. TEN KATE en JO. IHRE.

D d 3

hAUKNS. *gladius*. met het H-D. *hauer* vergeleken; maar ten onrecht, alzo 't noch de zaak, die beteekend wordt, noch het woord zelf eenige overeenkomst met malkanderen hebben. In het Ysl. is *hior*. *gladius*. Bekend is het begin van het Noordsche gedicht van Koning REGNER LODBROG:

WIDFFNY NIIR WIF WIRNI

d. i. *Wy streden met zwaarden*. De Zweeden gebruiken nog *hior*. Zie verder JO. IHRE (s) over dit woord. WACHTER (t) leidt het Ysl. *hior* van *hion* af, dat *caedere* zoude beteekend hebben: ik voor my wil liever deze zaak met den kundigen IHRE ftilzwygende voorbygaan, dan met onwaarfchijnlyke gisfingen den Lezer bezig houden.

(s) In *Glosfar. Suio-Gotb.* h. v.

(t) In *Glosfar. Germ.* v. HAUEN.

Hoofdstuk X I V.

vs. 9.

ƐKANGINƆΦ] Op dezelfde wijze vindt men dit woord gebruikt *Marc. X, 42*: het heeft zynen oorsprong van het M-G. **ƐKANGA**. *dominus*. by ons **Ɔer**, over welk woord men breeder zien kan onze aantekening hier voor bl. 337.

vs. 10.

ƐKAKANT] Over den oorsprong of wortel van dit M-G. **ƐKAKNNAN** zijn de taalkenners in zo verre van het zelfde gevoelen, dat het afftant van **KNNAN**; maar zy verschillen omtrend de beteekenis die men dan aan dit woord zal te hechten hebben, JUNIUS neemt dit woord in de beteekenis van *kennen, weten*, zo als dit woord in den *C. A.* dikwils voorkomt, en in de woordenboeken gevonden wordt. IHRE geeft ons eene andere beteekenis van het M-G. **KNNAN**; hy neemt het in

de

(u) *Ulpbil. illustr. not. II.*

de beteekenis van *considerare*. En zo vindt men het *Matth. VI, 28. ΓΑΚΙΝΝΑΙΦ ΒΛΑΨΜΑΝΣ ΗΛΙΦΘΡΣ* d. i. *merkt (of geeft acht) op de bloemen des velds*. Ik vertaal deze woorden aldus, om dat het my voorkomt, dat het lat. *considerare* met ons *opmerken, acht op geven* het best overeenkomt, en ik begrijp, dat men op deze wyze het gevoel van *IHR E* het allernaast in onze taal bepaalen kan. Beide deze beteekenissen van het M-G. *KINNAN* zijn zeer aanneemlijk ter affeiding van *ΕΚΑΚΙΝΝΑΝ*, en zullen in de daad weinig verschillen; want het tegen overgesteld denkbeeld, waar op wy dōor het *privativum ΕΚΑ* geleid worden, (v) vinden wy in beide de beteekenissen; men vindt doch het juist tegen overgesteld denkbeeld, van ons *klein achten, berachten in achten, acht geven, opmerken. aestimare, considerare*, als in *kennen. noscere*.

(v) Het *Privativum ΕΚΑ* keert hier en in meer andere woorden de beteekenis geheel om; zo leert ons *IHR E* op de aangeh. plaats, dat van het M-G. *UIΦAN, dicere*, komt *ΕΚΑUIΦAN, maledicere*, van *ΥΑΝΚΚΓΑΝ facere, ΕΚΑΥΑΝΚΚΓΑΝ, peccare*. Vergelijk hier mede het geen men aangaande dit voorzetsel vindt by *WACHTER Gloss. Germ. in v. VERACHTEN*, en in de *Prolegom. Sect. V. in VER.*

en **berkennen**. *ignoscere, contemnere*, dat hetzelfde is met ons oude **twraaken**. *contemnere*, en **vertennen** beteekent volgens KNITTEL *ad Fragm. Ulph. Cap. VI. §. 190. p. 336.* by de Hoogduitschers *eene zaak niet naar waarde achten*, ook gebruiken zy het voor *ontkennen*, of *de kennis*; *die men aan iemand heeft*, *lochenen*. ^o

VS. 14.

ΓΑΜΑΙΝ] Dit M-G. woord komt zeer wel over een met ons **gemeen**, dat even als het M-G. ΓΑΜΑΙΝ zo wel genomen wordt voor **gemeen**. *communis*, als voor **gemeen**. *vilis*. Zo ook het Griekfche *κοινόν*. zie WACHTER (*w*), JUNIUS (*x*), IHRE (*y*) EN KILIAEN (*z*), die aan dit woord ook beide deze beteekenissen hecht.

(*w*) In *Glosfar. Germ.*

(*x*) In *Glosf. Gothic.*

(*y*) *Ind. Voc. in Fragm. Epist. Paul. occurrent. in v.*

(*z*) In *Diction. v. ghemepn.*

E c

AANMERKINGEN

E N

UITLEGGINGEN ENIGE WOORDEN

OP HET

ONZE VADER

door eenen onbekenden Schryver.

[Zie Bladz. 290.]

vs. 9.

ATTA *atta*, *atta* bij de Grieken en Latijnen mede. *Tata* bij de Romeynen, *aita* bij de Biscajers *hate*, *hejste* (*a*). *Hte* en *Tejste* bij de Oude Friefen bedieden een *Dader* of *Grootvader*, soo wel eijgentlijk genomen, als wanneer men dien naem aan sijn ouder uijt verbiedicheijde geeft. De Friefen noemen daerom hun

Rech-

(a) *Hte* wordt heden nog gebruikt voor *Vader* by het Landvolk in de Gronieger Ommelanden. Zie verder **BERNARDI Etymol. Britan. v. ATTA.**

Rechteren oock **Atten**: 't ep waere dat men dat voor
Gefworen wilde nemen, van ap, ath A-Sax. eed. *En-*
gels, **oath**, **AIΦEI** aitheï (b) is moeder, *Im.*
 I, 43, en 60.

HIMINAM is 't meervoudigh van **HIMINS**,
Massh. V, 18. **hemfel**, in de andere taelen, meest him-
 mel, himla, enz. A-S. heopen, *Eng.* heaven.

VEIHNAI. zij gewijet, i. e. geheijligt. **AHMA**
SA VEIHA, *Hymn. Franc.* II, 6. uihemo Reiste,
 en **AHMA VEIΦS** *Luc.* I, 35. II, 25, den H. Geest.
 Bij ons is **Wije** 't selve, als in **Wije-rooet**, **wije-wa-**
ter, **kerck-wjen**, **Wije-nacht** i. **Kers-nacht**: siet
KILIAN. **intwjen**. *consecrare*, heijligen. Het comt
 mischien van **wieden**, i. e. *purgare*, reinigen, om dat
 niets behoort geheijlicht te werden, dat niet rein, of
 te voren gereijnght is; Siet *Num.* VIII, 15. I. *Esdra*
 VI, 20. II. *Macc.* I, 18. en 32. &c. hier van heeft de
Werd ofte **Wird** ag mede sijn men. **Wje**, wjsh,
 mid en soe verhooren met de wijsheid by de roeth
 -hoer.

(b) JO. IHRE in *Specim. Gloss. Ulpb.*, **AIΦEI**, maten.
 „ *Fenn. Aiti. Isl. Edda* aviam vel proaviam notat. v. *Gud-*
mundar Andred in *Lex. Islap.* 57. Ten Voege hier nog
 „ by het *Lapländsch Aitteo*, het welk ook *Moeder* betee-
 kent.

weish. is bij d'Oude Duijtsen mede heijligh. *Wethen,*
wiben, heijligen. ROTERIDUS heeft hier: *Wuth* si nae
no thier.

NAMR. *namen*, come over een met veel taalen;
nomes, *nomen* Lat.; *nomo* Franc. *nome* Fries. en A-S.
nafn Islands, *Sueeds,* *Deens.*

vs. 10.

PHINDANASSNS. (c) *φινδα*, *thiuda*, volck,
dier, in de Oude Holl. Chroniick: *Het Friesche Diet;*
daer van comt *Dietrich*, i. Overste van 't Volk; van
RIK, *rik*, overste, machtige. A-S. *ðeode*, gelijk
oock de Gotten en Francken eertijds geschreven heb-
ben, soo ick afneme uijt hun oude namen van *Theode-*
ric, anders *Folchric*; *Theodebert*, i. Folck-eer;
Theodebald, i. Voormond of Vooghd van 't volck,
&c. het welck bij de Griecken in *Theude*, en *Thiode*,
of *Thiote*, en bij de Francken oock *Tieterich*, *Thio-*
rih en *Thetrih* verandert werdt. Daer van oock de
Thio-

(c) Lees **PHINDANASSNS**, en so ook veneden. No-
zen mislag hebben mede JUNIUS en STRICKHUIS
Luc. VIII, 10. Zie z. *corpus* *Ulp. illustr.*

Chlotiſſe, Cruiſe, en Chentſe, in **Duipſe** ſoo ge-
noemt zijn, *q. d. populares*, van een volck of geſlacht
hercomende, gelijk **TACITUS** van hen getuigt
lib. de Moribus German. als dat ſij tijt hun ſelven geſpro-
ken zijn. hier van dien comt dan **ΦΙΝΔΑΝΑſſENS**,
q. d. Volck-macht, Gebied over t Volck, it welck
hier nae genaemt werdt **ΦΙΝΔΑΝΓΑΚΑΙ**, (*d*)
alwaer breeder. **ASSNS** is maer een bijvoeghel, als
in **ΚΑΑΚΙΝΑſſENS** (*e*) *Matth. V, 32. Marc.*
VII, 21. en ΗΚΚΙΝΑſſENS Marc. VII, 21. Joh.
VIII, 41. beide hoerdom bediedende; **ΝΕΑΚΑſ-**
ΣΑΝ, (*f*), overvloed, *Luc. XV, 17.*

ΓΑΗ, *na*, **ΟΤΦΡΙΔ** enz. *ioh*, ende.

ΑΙΡΨΑΙ, aerde, *A-S.* eoppe. Oud-Duijts;
erda; ertha, hertha, met welke naem de Duijſen
(als

(*d*) Lees **ΦΙΝΔΑΝΓΑΚΑΙ**.

(*e*) **ΚΑΑΚΙΝΑſſENS**, de uitgang **ENS** duidt
het meervoudig getal aan. Dit woord beteekent eigen-
lijk niet *meretricium*; maar *adulterium*, ſchoon onze Schry-
ver hier aan dit woord dezelfde beduidenis, als aan
ΗΚΚΙΝΑſſENS, hecht, duidlijk vindt men ze on-
derſcheiden *Marc. VII, 21.*

(*f*) Dit woord dunkt my hier niet te behooren, zie het aan-
geteekende over den uitgang **ΝΑſſENS** in ons III.
aa. v. *Satjes bl. 374.*

(als *TACITUS. in d. lib. (g)* getuigt): d'Aerde, als een Goddin, geviert hebben. Island. Sued. en Danjord.

vs. 11.

KLAIF, A-S. hlaþ, hlæþ, laþ. Bij de Runen **ÞHIP**, *hlaif*. Eng. loaf is een opgemaakt brood nae de gedaente van een blad oft loof, Eng. leafe. *Leiba* **OTFRID. III, 6, 5.** *Wito Christus nam sinf leiba, Joh juene fissa thara juá.* Ende in 't eijnde: *Joh uuard thero aelbo Thero fissa, joh thero leibo Sibun toibt ubar thas.* De Friesen houden noch laef, leaf. De Boemen *chlib*. De Monnicken hebben daer van hun *Lebunculos*, voor grove brooden, gemaect, als **GOLDASTUS** getuigt *Tom. I. p. 182.*

SINTEINAN, dat is, gestadigh, altijd duerende, eeuwich brood. Want **SINTEINX** *Marc. XIV, 7.* en *Joh. VII, 6.* is altijd. Gelijk oock in 't Griecx *εὐστατος*, met het Gots woord geheel over eencomende, soo in klanck, als sin. In den text *Matth.*

(g) Cap. XL. en die aldaar **A. ALTHAMERUS.** en **O. L. REDBECK.** in *Atlas. P. II. Cap. VI. de Geografia.*

F f 3

Matth. VI, 11. staet *invisios*, het welck bij veel Oudvaders en Leeraers over ofte boven - wesenlijck, geestlijck, enz. uitgeleght werdt, verstaende daer mede het brood des toecomende levens, te weten het lichaem onser Heeren J. Christi, ende niet het dagelijck of tijdelijck. Gelijck oock de volmaectheijt deses H. Gebeds niet toe laet, dat, tegens de leere in 't selve Cap. VI. 25, 26. enz. plotselijck in 't midden van 't selve voor het weerdlijck ende lichaem gebeden soude werden, al eer men voor de Siele bidde over de begaene en de tegens de te begaene sonden. Maer als men dit van 't geestelijck brood verstaet, soo passen de 3. laetste beden net op de Siele, gelijk de 3. eerste voornamentlijck op d'eere Godes. Soo als breeder bij d'Heeren *Salmasius*, *Vossius* de Vader, en meer andere uijt d'Oudvaderen bewesen is: bekennde altemael, dat *invisios* in de Lat. oversettinge qualijck overgeset is dagelijck. In 't A-Sax. staet mede wel *dagpamlican*; maer in seecker Oud geschreven boeck van d'Heer *Cotton* staet oock: *hlaþ usreþne openþirlic*; waer van hier onder breeder op het A-Sax. gebed (A). Seckere

(b) De Schryver wijst hier den Lezer naar zyne aanmerkingen over 't *Onze Vader* in het A-Sax. Zie hier het geen

kerē Franckſe overſettinge heeft emeſſiſc prooſch, dat is
het ſelve met **SINTEINAN**.

III. TIJ. Van TIBAN, geven; Oud Teuts; gebā,
geve, geve, geve, geve, geve, geve, geve, geve, geve, geve,
Oud Teuts; geve, geve, geve, geve, geve, geve, geve, geve, geve, geve,

geen hy over deſe A. S. woorden heeft aangetekend:
 29 Dæzphamlican. In een MS. van de Heer Cot-
 30 ton ſtaet hier boven geſtelt, opeppijelic. i. e.
 31 overſpijſigh, geestelijck en niet liehaemlijck,
 32 of oock, overleckerē: Want piſc A-S. is
 33 ſpijs, en bancket; OTERID II, 22, 39. Joh
 34 ouh gibe thia wuiff / Thū hūngiru n'irſtirbiſt;
 35 **Wij geef u ſpijſe. [die ghy derft] Dat ghy**
 36 **van honger niet en ſterft.** Siet oock IV,
 37 16, 14. en d'Heer JUNIUS op *Willeram.*
 38 p. 158. Gepiſtan, piſcullian, piſclæcan
 39 is lekker eeten, bancket of maeltijd houden,
 40 *Luc. XII, 19. XIV, 12. XV, 24, en 32.*
 41 *XVI, 19.* In 't oud Deens **NIH viſt**, ſpijs;
 42 **NIH VITHA**, *viſta malur*, Knapſack. *iſtauis*
 43 voor *iſtauis* is bij de *Dores* mede een banquet,
 44 daer van 't Lat. *feſtum*. Bij de Friefen is
 45 **Wēst**, vreughde. Dit dient dan oock tōt
 46 meerder ſceckerheijd, dat de Oude Kerk
 47 hier niet anders, als 't Geestelijcke brood
 48 der Siele verſtaen heeft: gelijk mede doet 't
 49 Eng. MS. van d'Heer JUNIUS, ouir opir
 50 ſubſtaunce; ende dat van de *Winter 2. Onſe*
 51 *ober ſubſtantialijcke brood, i. e. ſuperſubſtan-*
 52 *tialis* bij de Oudvaders."

teban, teban. Sued. en Dan. at giffue, en van ouds 11
 ПИПИ, at giesfa. Eng. to give, In den Loffang, tip.

HIMMAΔAPA. εὐμερον, A-S. το. παρ i. van
 daegh, bezem dagh. het welck te meer versterckt,
 dat hier om geen dagelijcx brood gebeden word, also
 het tweemaal 't selve gesecht soude zijn, van daegh en
 dagelijcx, dat de volmaetheijde van soo een cort en
 bondigh gebed (*k laet staen van onsen Hemelsche
 Leerner, daer hij 't qualijck bidden voor en nae be-
 straf, en daerom verbeterd) niet toe en laet. **HIM-**
MA bediedt nu, **FKAM HIMMA**, en **FKAM**
HIMMA NN, van **af af**, *Joh. XIII, 19. XIV, 7.*
Luc. I, 48. V, 10.

vs. 12.

AELGT. ~~stact~~ gelijk onse Voordeten plachten
 te spreecken in andere tijden. **AELGTAN FK-**
VANKHTINS *Marc. II, 7. en Luc. V, 21.* Voor
 't welck *Matth. IX, 6.* staet **AELGITAN**, i. de
 sonden astaten, vergeven. Ende noch naerder comt
 met onse Spraeck over een **AN AELATEINAI**
FKAVANKHTE, tot astatinge der sonden. *Marc.*
I, 4. Hooghduijts ablat. **FKAAGTAN** is mede het
 sel-

selve verlaten. *Luc. V, 37.* ΕΚΛΕΤΑΙΔ ΓΑΗ
 ΕΚΛΕΤΑΝΔΑ, vergeeft, en ghij sult vergeven
 werden. het bediet oock laten gaen *Marc. I, 24.* VIII,
 9. XV, 15. enz. het enckele is ΛΕΤΑΝ, laeten.
 De oude Duijtsē seggen, furlasā sunta; d'overfetter
 van TATIANUS hier, furlas uns unsara sculdi, voor
 het welck OTFRID bilas, en NOTGER belas, een
 derde oblas hebben. Ende *Hymno II. (i)* farlas uns
 schuldi. Deens, forlad.

SKNΛANS. Schuldigh. Cort nae het gebed
Matth. VI. 14. en 15. wordt dit uijtgelegd door MIS-
 SΛΔΕΔINS misdaden en *Marc. I, 4. en 5.* door
 ΕΚΛΑΥΑΝΚΗΤΕ en ΕΚΛΑΥΑΝΚΗΤΙΜ.

SIGΛIMA, *sumus*, zijn, te weten, wij. Comt
 van ΨISAN, wesen, zijn.

SKNΛAM, schuldigen; A-S. γκυλογ, *Theot.*
 sculdig. ΓΛΔΞΜΙΔΕΔΑΝΝ ΙΝΑ SKNΛAN
 ΨISAN ΔΑΝΦΑΝ, sij doemden hem schuldig te
 wesen des doods. *Marc. XIV, 64.* D'oorprongh is
 SKΛA, ick sal, ick moet. *Eng. you shall doe it,*
 ghij

(i) De Schryver ziet hier op cenen *Hymnus* te vinden in
 een^o HS. van VOSSIUS, behelzende verscheiden *Lo-*
tijnsche Lofzangen in 't Oud Duijts overgeset.

ghij sult. *i. e.* ghij moet dat doen. SKAAL ΓΑΣΨΙΑ-
TAN, hij sal *i.* moet sterven. *Joh.* XIX, 7. İK
SKAAL ΨΑΝΚΓΑΝ, ick moet wercken, *Joh.*
IX, 4. A-S. sceal, *Teuts;* scal.

vs. 13.

BRİFFAIS. bringe; Want d'eerste van de z
ΓΓ smelt altyds in een N (*k*), als in ΛΑΓΓΑΝ,
langen. ΓΑΓΓΑΝ, gangen, gaen. ΓΑΓΓ, gang,
straet. ΑΓΓΙΑΝΣ, soo mede in 't Griecx ἀγγελος,
engel. ΨΙΓΣ ΣΑ ΒRİFFΑΝΔΑ İN FKAANS-
TAI, wegh brengende in 't verberf, *Matth.* VII, 13.
BRÄHTA SONN MEINANA, ick brachte
mijn soon, *Marc.* IX, 17. ΗΑΝΒΙΦ ΨΥΝΔΑΝ
BRÄHTEDANN, in 't hoofd wonden brach-
ten, *Marc.* XII, 4. gelijk men in 't schermen
seght iemand in 't hoofd een steeck brengen. A-S.
brungan, Oud Teuts, bringen, pringen. Eng. to bring,
FKAISTNBNGAI. FKAISAN, is verfoec-
ken, *Marc.* I, 13. X, 2. XII, 15. Islands at freifsta,
Swenske en Denske at frifte. Freifsting, en frefstelse,

ver-

(*k*) Zie ook over dit gebruik der M-G. Γ, ons III. *Stuk;*
jen bl. 238.

verfoeckinge. A-S. *ƿraƿigan*, is vraegen; om dat men al vragende ijemant verfoekt, als te sien is *Matth. IV, 6. Marc. X, 2.*

AK, ac A-Sax. na ic. ac *ðu*; niet ick, maer du. *nij hit na oxa*, ac *hoƿr*: het is geen os, maer een ors of rog *Ælfr.* In de oude Deutse overfettin- gen staet nu, unj, unjan, ouh, jo, voor maer. In sommige sult ghij vinden, **Ende verlost ons**, enz. gelijk bij *Lucas*,

AANSEI, lost, verlost. A-S. *lejan*, *lyjan*, *alyjan*, *λύειν*, Fut. *λύσειν*, *luere*, losfen. *Eng. to loose.* OTFRID. *loft.*

AF. af, i. van: zijn 't selve, waer af, en waer van. A-S. *of*. *Eng. of*, *ἀπό*. WILLEHAM, *aba*; in de Oude Rijn-Chronijeken *abe*. *Abe-tronck* in 't Flaems is een Bastard. **AF** *ἡλιφθαι*, van der heide, of acker, *Luc. XVII, 7.*

ABILAIN. verlost ons van ebel, i. van het quaed, *ἀπό πονηρῶ* A-S. *of ypele*. Duijts, *ubil*. Westfal. *ubel*, *obel*. *Eng. ebill*, en vercort, *ffl.* hier van comt de ebel, in 't cort *duijbel*. A-S. *deofle*, *deofl*, *deopol*. *Eng. debill*. Duijts, *teubel*, *tufel*, *dubel*, *duebel*. *ΤΑΤ. XV, 4.* *διυυαλ*, *ὁ πονηρὸς*, de quade, die bofe, verstaet, *geest.*

ΦΙΝΔΑΝΓΑΚΑΙ (l) *Luc. IX, 60* ΓΑΣΠΙΑ-
 ΛΞ ΦΙΝΔΑΝΓΑΚΑΑ ΓΡΨΣ, Spelt (i. con-
 dight) het Koninghrjck Gods. Siet voren ΦΙΝ-
 ΔΑΝΑΣΣΗΣ, hoewel dat een enckel, en dit
 een tweevoudigh woord is, bij een gesteld uije
 ΦΙΝΔΑ en ΓΑΚΑ (m). ΓΑΚΑ is eijgent-
 lijk een wooninge daer iemand op sijn gaerde
 bewaerd is. ΝΙ ΕΑΚΑΙΨ ΝΣ ΓΑΚΑΑ ΙΝ
 ΓΑΚΑ, vaert niet van hujs tot hujs, *Luc.*
X, 8. ΑΝΚΤΙΓΑΚΑΣ *Joh. XVIII, 1.* is een
 gaerde. of hof; Franc. *jardin.* Ital. *giardino.* Orths-
 pard Eng. is nu een boom-gaerd, maer eertijds in het
 Gots, Duijts, Sweeds, enz. een cruid gaerde. Want
 orts, H-Duijts würtz is cruid, soo ick ook geloof
 dat ΑΝΚΤ bij de Gotten geweest is. Doch hier
 van elders. Waerd, warde, *garde,* *garde* is iemand,
 of plaets, die, of daer men ijets bewaerd. En in de
 Friesen wetten ward, warda is een open plaets, daer
 de Gemeente te raed bij een comt. Schoed-waerd (nu
 de Stad Neutwarden, bij de boeren na d'oude tael

Nieuw

(l) L. ΦΙΝΔΑΝΓΑΚΑΙ.

(m) L. ΓΑΚΑ.

Nieuward (geheten) heeft daer van sijn naem. **ΨΑΚΔ-
 ΓΑΝ**, A-S. *psapan*, *Theut.* warden, warden, **WIL-
 LERAM**; waerden is bewaeren, bewaecken, gade
 slaen, beschermen, oversien; gelijk in 't Lat. *tuere*,
observare, *ἐπισκοπῆν*. Weshalven een recht Coningh
ΦΙΝΔΑΝΓΑΚΔΑ, Dicht-waerder wel magh ge-
 maect werden. *Ποιμὴν λαοῦ* bij Homerus, en *ἐπίσκοπος*
 bij d'oude Christenen. Jae werdt oock selfs met den
 naem van **ΦΙΝΔΑΝΣ**, dicht, geheten, *Joh. XVIII,*
39. en *XIX, 3.*

ΜΑΗΤ, maght. A-S. *mægen*, *mægenisse*.
Eng. might. Comende van **ΜΑΓΑΝ**, mogen,
magan; gelijk *potestas*, *potentia* van *posse*, en *δύναμις*
 van *δύνασθαι*.

ΨΝΑΦΝΣ, (n) *wulhus*, eer, heerlijkheit,
 welde, weelde. A-S. *puloop*, mischien van *psaloon*,
 heerschen, beweldigen, *πᾶσι*, rijk, weeldrigh. Die
 wel en rijk is, comt tot *welde*, ende in en door sijn
welde soeckt hij te heerschen en heerlijkheit, ende
 van *weligh*, *ge-weldigh* te worden. *ἔλδος*, *eldor* is
 begeerte, verlangen. In den Lofzang der Engelen

Luc.

(n) Zie het aangeteekende over dit M-G. woord in ons
 III. en V. Stukjen bl. 343.

Luc. II, 14. ὕψους ἰν ἡανηιστῆαμ
Γραφα. Gode sij pulpon on heahnesse. Gode sij
eere in de hooghsten, of; hooghte nae 't A-Sax.

IN AIVINS, in eeuwen, i. eeuwigheid. AIV, (o)
αιων, *aevum*, *aeuwo*; is een woord en fin in vier taelen
soe ver van plaats en tijd verscheidende. AN AIVA
en ONA AIV, A-S. á en áá. Eng. for ai, *aei* is
altijds, eeuwiglijk. AIVEINX AIBAINS, eeu-
wige leven, *Joh. XVII, 3.*

- (a) Omtrent dit M-G. woord teekent *jo. i n r e* in *Spe-
cim. Glosf. Ulph.* het volgende aan: „ AIV, *aevum*,
„ *aeternitas*, unde AIVA AAGE, dies *aeterni*,
„ ONA AIV, in *aeternum*. Sapit haec vox Grae-
„ cam originem, etiam in eo, quod aeque ac illa notet
„ non tantum perpetuam durationem, sed & seculum vel
„ mundum hunc. Inde SINGNS ΦIS AIVIS
„ dicuntur *Luc. XX, 34.* filij hujus seculi. *Cambr. fem-
„ per Ew* vel *Eu* dicitur, *Anglo-Sax a* vel *ae*, nobis *a*
„ et *a*, *oeb*, & *Gr. aiei*. *Chron. Rhytm. p. 122.* *Heius*
„ *Kr. p. 384.* Et cfr. *Wachteri Glosf. p. 399.* *Junius ad*
„ *Willeram. p. 233.* *Hickefit Gramm. Franco Theoth.*
„ *p. 76.*” Voeg hier by het Ysl. *ey perpetuus.* *Eyðagg*
is een altoos duurende regen. Welk woord men by de
Noordsche Dichters overdrachtelijk gebruikt vindt, om
eene wonde, die altoos bloedt te beteekenen. *OUNN-
LAUG. Saga p. 136.*

Þuggumt orms at arni
Eyðaggar þer þoggvinn.

d, i. *Het schein my toe, dat ik naast uwen arm gewond
was van eenen slang, met een' wonde, die altijd bloedde.*

A A N-

AANMERKINGEN

O V E R

ZOMMIGE M-G. WOORDEN,

I N D E N

LOFZANG VAN MARIA EN SIMEON

te vinden:

LUC. I. vs. 46.

MIKIAGIA] MIKIAS is het M-G. *magnus*, groot, hier van MIKIAGAN *magnificare*, groot maken. Dit M-G. MIKIAS in onze Tongval overgebragt zijnde is het by ons reeds voor lang in onbruik geraakte *michel. magnus*. Bij KILIAEN is dit woord niet bekend. Dat het evenwel ten tyde van G. DE SCHEUREN, in den jaare 1477. Cancellier van het Hertogdom Kleef, in gebruik was, blijkt uit zynen *Teuthonista*, alwaar gevonden wordt: „*Michel, groit, magnaug.*” By Schryvers van vroeger eeuw vindt men

men het gemeender gebruikt. **LODEW. VAN VELT-
HEM: (a)**

— *Gi Heren! nu fet!*

Ginder comt op ons een michel diet;

Het sijn viande, na minen wane.

JACOB VAN MAERLANT bedient zich ook op ver-
scheide plaatzen van dit woord, over welken zie onze
Aanteekeningen in het II. *Deel*. In Duitschland is het
langer in gebruik gebleven volgens het getuigenis van
WACHTER (b). De Verwandschapte taalen erkennen
mede dit M-G. woord, als: A-S. micel. micl.
micla. micle. micyl. miecla. Al. **MICHIL, MIKIL,
magnus**. Zieverder **WACHTER** en vooral **JO. IHRE (c)**.
Wat aangaat 't M-G. werkwoord **MIRIAGAN**,
waar van ons hier voorkomend **MIRIAGIA**, daar
zal men wel overblijffels van vinden in het A-S. Fr.
Th. Alem. en oud. H-D. doch in ons N-D. is mij
dit werkw. nooit voorgekomen. Het **MIRIAGIA**
ΣΑΙΥΑΑ ΜΕΙΝΑ ΕΝ. van *Ulysses* heeft TA-

TIA-

(a) *Spieg. Histor.* III. B. 46. c.

(b) In *Glosar. Germ. N.* MICHEL.

(c) In *Glosar. Sues-Goth.* V. MYCKEN.

TIANDE (d) woordelijk gevolgd! *Mithillis min ssa Thruhtin. Magnifica anima mea Dominum.* Het A-S. gemichlan, *magnificare* staat *Psalter IX, 11* $\ddot{\text{p}}$ in *gepette* open $\ddot{\text{p}}$ gemichlan hinc mon open soþðan. *ut non ap penat alius magnificare se, hinc super terrens.* Volgeeljk met deze plaats de Overzetting van NOTKERUS, al waar men dus leest: *Daz sîh furder nieman una ze sîtze ze michelichonne ube erde.* Zie ook nog het geen over het tegenwoordig gebruik van het woord *Michel*. Door M. H. SCHMIDTUS (e) is aangegeekend.

vs. 47.

SYERNEIA] Om de grond beteekenis en afkomst van het M-G. **SYERNGAN**, dat ons hier voorkomt, nader op te speuren zullen de verwantschaps taalen, en voor al A-S., ons geene geringe hulp toe brengen.

I. In het A-S. beteekent *Speg* een geluid, *sonus*, en, zo als het my toeschijnt wel dat geluid, 't welk door het slaan met iets in de lugt veroorzaakt wordt:

(d) *Harmon. Euang. Cap. IV. vf. 5.*

(e) In *Nor. ad Tyrol. R. Baranys. 9. at.*

en dus zoude dit woord mede tot de *avophtomente*, be-
hooren.

In deze zelfde eigenlyke beteekenis komt het
woord in de *A. S. Vertaling des O. T.* alwaar *Le-*
af. XXVI, 36: het geluid, door de van den wind
bewogen bladeren der boomen veroorzaakt, *Leaper*
pep genoemd wordt. De N-D. overzetting 1477.
heeft hier: *dat ghehuyt een loefs.*

H. Wordt dit woord in 't gemeen voer allerlei soort
van geluid genomen; dus vindt men by CAEDMON (f)
hilde *pep* voor het geluid of geraas dat de wapenen
onder het vechten maken, alwaar hy, sprekende van den
slag der vijf Koningen tegen vier, in het dal van Sid-
dim, (zie *Genes. XIV.*), zegt: *þap þær heaðo pleza.*
þælgana ppuxl. sig-cýnm micel. hlud hilde pep.
handum brunoð. hæleð of pcaðum. hring-mæled
peoþo. d. i. Daar was een zwaar gevecht, eene wapen-
wiseling, een groot krijgs-geschrei, een sterk geschreeuw der
krijgsknechten; De helden trokken met hunnen handen het
vingen aan het gevest hebbende zwaard uit de scheede. Voor
het geluid van een musyk instrument vindt met het

Psaln

(f) *Paraphrase poetic. Genes. p. 44. l. 2. 1699.*

Psal. OL, 3: *hebrae hinc on spege byman. d. i. lofsi hem met geklonk der basunen.*

III. Gebruikten de A-Saxen ook dit woord voor allerlei soort van speektuigen; die door blazen of slaan zedig geluid gaven. Dus vindt men het *Pf. CXXV, 5.* in den *Cod. Bibl. Trinit.* voor *Harpa* (g) gebezigd: *On statim on mudoelo hij se ahengon spegar uste. d. i. undn de wilgen in het midden van haar hingen wy onze harpen.* Voor *Trommel* staat het *Pf. CXLIX, 3* in den zelfden *Cod.* *hebrae hi naman hij — on spege. d. i. mltaze rypen naam loven met trommelen.*

Van 't A-S. zelfstandig Naamwoord *Spege*, *sonus*. Komt het A-S. W. - Woord *Spegan*, *Spergan*. *sonare*. Voor het ruischen van boomen lees ik het in *versfote Saxonica versuum Bedae Presbyteri de Die Judiciu (h)*. *Ta pona beama; pagedon and spegon d. i. en daar de boomen des wouds schuddelen en ruischten. Pf. CL, 5.* vindt men het van een speektuig: *hebrae hinc on cimbafum pul spegenoum. d. i. lofsi hem met wel klinkende cymbalen.*

(g) In den *Cod. Arundel.* en *Cantabr.* leest men *opjana*. *opnamar* heeft de uitgave van *Sp. Spelman*. (h) In *Tom. II. Thesaur. NICKES: five WANL. Catalog. MSS.* p. 147.

het. — Uit dit A-S. *spage*, *sonar* en *spaga*, *sonars*. is het immers niet moeilijk op te maken, dat het M-G. **FASVREGAN** (i), want van wy niets dan het *imperfectum* **FASVREDA** over hebben, en **SVETNGAN** afkomen van het verloten M-G. **SVET**, **SVETN** of **SVIEN** en dat uit de betoekenissen, daar de M-G. woorden **FASVREGAN**, **SVETNGAN**, **SVETNIWA** tegenwoordig in den *L. A.* nog in voorkomten, ten duidlijksten blijkt, dat de oudste of eerste beteekenis (*significatio primaria*) dezelfde geweest zy, welke nog in het A-S. gevonden wordt. — Dus zoude het M-G. **SVETNGAN** beteckend hebben *sonare*, en het zelfstandig Naamw. **SVETN**, voor speeltuig genomen zijnde, hier van afkomen het M-G. **SVETNGAN**, *sonare*, en overdragtelijk *canis se gexare* *gaudio perfundi*, in welken zin het hier by *Lanor* voorkomt. Alzoo is in **FASVREGAN** en **SVREGAN** mede de beteekenis van *sonare* te vinden; want wat is *zuchten*, *ingansicare* anders, dan met zeker geluid

19

(i) Met dit M-G. **FASVREGAN** zoude volgende de gedachten van L. TEN KATE (zie zyne *Proeve van G. A.*) over een stammen ons *zwoegen*, *ambelare*.

te maken, zyns dreefheid of ontfelstenis te kreusen
geven,

Nu blijft ons nog overig te toonen, hoe dat het
M-G. **SVIFAGA**, *tibia*. hier toe behoord. Gezien
hebbende, dat het A-S. Spege, *speg* ook voor aller-
lei speeltuig genomen is, blijkt uit dit M-G. duidelijk,
dat het A-S. *Spezel*, *spezl*. het geen alleen in uit-
gang van het voorgaandé verschilt, ook van dezen wor-
tel afstamt, en in de beteekenis van een speeltuig ge-
nomen alleen, of met byvoeging van het woord *horn*,
voor een pijp-riet gebruikt is. T. BENSON: (k)
spezelan, *Cantare spezel-horn*, *tuba*. Op gelyke wy-
ze stamt ook het M-G. **SVIFAGA** van het M-G.
SVERN, **SVIRN**, **SVIT**. af, het welk in 't ge-
meen een speeltuig aanduidende, met byvoeging van
dien uitgang **AGA** alleenlijk voor een *Riet* of *Pijp* daar
men op speelde gebruikt is. En dit woord van later
gebruik zijnde, dan het eerste, is in het F-Th. H-D.
en N-D. overgebleven. OTFRID. (l) optellende de

(k) *Vocabularium Angla-Sax.*

(l) *Evangel. Lib. V. C. XXIII. vl. 396.*

onderscheiden foorten van speeltuigen, die in den hemel zullen gebruikt worden zegt:

Sih thar ouh al rparit,
thas organa fuarit.
Lira ioh fidula
ioh manag saltu sucgala.
Harpha ioh rotta, (m)
ioh thas io guates dohta,
Thes mannes muat noh io ginuug
thar ist es alles ginuug.

d. i. Het beweegt zich daar ook alles, wat het orgel in zich heeft, Lieren en Vedelen en menigvuldige Swegelen, Harpen en luiten, en dat aangenaam is; en in 's menschen hart niet is opgekomen, is daar in alle overvloed. In het H-D. beteekent Schwegelsseip, eene Dwarsfluit. KILIAEN heeft

(m) De reden welke my bewogen heeft dit woord door luiten over te zetten, zijn de woorden van BONIFACIUS door den Hr. M. LE GRAND in zyne aanmerkingen op de *Fabliaux ou Contes du XIIe. et XIIIe. Siecle* Par. 1781. Tom. I. pag. 48. aangeteekend: *Citharinari in Cithara quam nos appellamus Rottas.*

DE TAALKUNDE

een *lingua* derren, voor een *lingua* van *slaves*. Zie ver-
 der het geen *WACHTERUS* (e) heeft aangeteekent.
 Nu zoude ik nog iets van de afleiding van dit M-G.
ϕIΥS moeten zeggen, want hier is verschil ik met
 den geleerden *TEN KATE*; maar op dat der M-G.
 taale minkundigen zich niet laten misleiden en my van
 mislagen beschuldigen, die eigenlijk op rekening
 van *JUNIUS* behooren, moet ik eerst nog aanmerken,
 dat *JUNIUS*, hoe groot een man hy ook geweest zy,
 echter omtrend dit woord mede eenen mislag begaat,
 die hem zeer eigen is, stellende in zijn *Glossarium Gothi-*
cum *ϕIΥЄ. famulus.* als of dit de *nominativus* was, daar
 het ondertusfchen de *gentivus pluralis* van dit woord is.
 De *nominativus sing.* is *ϕIΥS*. De M-Gothen heb-
 ben geen *Nomina Substantiva*, die in den *nominat. sing.*
 met *Є* eindigen. Diergelyke fouten, waar door jonge
 beoëffenaaren dezer taale kunnen misleid worden, vindt
 men meer in het *Glossar. Goth.* van *JUNIUS*. Het woord
ϕIΥS komt in den *Cod. Arg.* maar eenmaal voor *Luc.*
XVI, 13. en de M-G. woordvoeging aldaar heeft *JU-*

NIUS

(e) Op de aangeh. pl. v. *WACHTERUS*. Voeg er by *SCHER-*
ZIUS in *Gloss. Germ. Med. Arv. cod. n.*

M I S S T A N D E N. 307

NIUS zekerslijk is dit verkeerd begrip gebaseerd van den
Gen. plur. voor den *Nom. sing.* aan te zien. Om niet
 in zulke mislagen te vervallen, raad ik den beoefenaars
 naaren der M-G. en A-S. taalen dezen regel altoos
 onder het oog te houden, die aangaande het Lijf
 tijt door den grooten Taalkundigen G. J. VOSSROE (f)
 wordt opgegeven: „*De verdelende nomina adjectivis*
 „*va, het zy ze nomina zyn of pronomina; ab omni he*
 „*nomine substantivum NEMO. (niemand); en alio,*
 „*die als deeltende geslacht worden veruifelen eenen genitivum*
 „*pluralis.*” (g) Voor teylevenoomen ook zal jurend
 Voorbeelden van dezen regel in het M-G. en A-S.
 zijn genoeg in den *Cod. Argent.*; de A-S. Overzetting
 des N. T. en andere A-S. schriften te vinden. B. V.
Luc. XIX, 39. Joan. X, 41. In het A-S. *Luc. XII,*
39. En op verscheiden plaatsen by GAEDMON (g).
 De Overzetters van den Staaten Bybel hebben dezen
 regel ook in agt genomen, hoewel zy hier en daar er
 wel eens van zijn afgeweeken. B. V. *Joan. XII, 20.*

Hadt

(f) In *Opere de Gramm. Latin.*

(g) *Paraphras. Peet. Genes.* Zie ook NICKERS. *Gramm. Anglos.*

Hadt JUNIUS op dezen regel gedacht, hy zoude zulke mislagen niet in zijn *Glosf.* hebben kunnen stellen (k).

Nu blijft nog overig iets van de M-G. woorden **ΦΙΥΣ** en **ΦΙΝΚΣ** te zeggen. TEN KATE (i), die deze woorden als twee verschillende aanmerkt, wil het A-S. *ðeop*, *ðyƿ*, *ðeap. fur.* van het nog overig zijnde A-S. *ðujan*, *ðeef*, *ðoƿen* of *geduƿen. mergere, wimare*, als zinspelende op het bedekt te werk gaan der dieven, afleiden. Dan daar deze afleiding vergezocht is, komt het ons aannemlyker voor, dat de oorsprong van de M-G. en A-S. woorden te vinden is in het Ysl. *Ma. humiliare. waz* van in het Aí. *DRONON, THEONON. humiliare. KERO (k)*. *Der sich-erheit, uurdit kedonoot: d. i. die zich verheft zal vernederd worden.* Dus wordt door het M-G. **ΦΙΥΣ** en A-S. *ðeop; servus.* in de eerste en grondbeteeckenis niets anders aangeduid, dan iemand, die zich voor eenen anderen vernedert. Vervolgens

(b) Alhier heeft het M-G. **ΣΝΜΑΙ ΦΙΝΔΣ**. d. i. *sommige der volken.* Merk op, dat JUNIUS in zijn *Glosf.* op deze plaats weer dezelfde fout begaat, als in het woord **ΦΙΥΣ**.

(i) II. *Proev. van gereg. Afsheid. v. DUIV. in fine.*

(k) *Regul. S. Bened. C. VII. in init.*

gends is het genomen om die genen te benoemen, welke door geweld zich voor anderen hadden moeten vernederen, en hier uit om het slecht gedrag en geaardheid van de zodanigen, de overdragtelyke benoeming van **PHINCS** *fur*. De onderscheiden schryfwyze van dit woord en **PHYS** *servus* is mogelijk geschied, om dezelfde reden, als **SOMNERUS** (l) meent, dat er onderscheid is tusschen het A.-S. **þeornian** en **þeopian**, schoon beide *servire*, dienen beteekenende. Welk onderscheid men, indien het naauwkeurig nagegaan wordt, meest altijd vinden zal plaats te hebben by verscheiden A.-S. Schryvers. Evenwel heeft **CAEDMON** zich zonder onderscheid van deze woorden bediend, schryvende zo wel **Loþe þeornian**, als **Loþe þeopian**. En **BOETHIUS** (m) zegt: Ne þuhte hit me nauht þuhtelic. ne eac geþuhtelic. gif him secolban þeoppe men þeornian s.d. i. *Het schijnt my niet recht, noch betaamelijk, indien slaafsche menschen hem zullen dienen.* Mogelijk vindt men dit onderscheid ook in ons

dit

(l) *In Not. ad Vet. verb. Germ. Lips. v. Chircha.*

(m) *De Consol. Philos. Cap. XL. § 2.*

Waarom men bedichtte, en dan zal dienen het zelfde met
 slaaten. (n) zijn. In de taal van de N-D. is het woord *kleine*
ANDABOND] Van het M-G. **ANDABS**.
 beting. afkomende van het verloren M-G., maar in de
 verwandschaps taalen te vinden. Goth. **AND** *poses*,
 A-S. *Gas*, (a) *Pasfesfo*. Isl. *opas*. Al. *oD*,
 o r. *posfesfo*. vertoont zich niets meer in ons N-D.
 dan het te zamengefeld woord *klein-ood*. het welk
 oorspronklik niets anders betekend, dan eene *kleine*
bezitting; dan daar kleine bezittingen; evenwel groote
 waarde kunnen hebben; heeft men dit woord by uit-
 nemendheid gebruikt; om daar mede in een woord
 dan te duiden die kostbaare dingen, welken men met
 oaderticheit woorden; anders in veelen, siamanten,
 pharlen enz. noemt. * Maar zal men vragen het
 M-G. **AND** beteckent bezitting; hoe komt dan
 dat het *non* (subject) **ANDABS** hier in de beteek-
 nis van *beting*, *gelukkig*, *zalig* voorkomt? Deze vraag
 kan ni toe beantwoordt worden door de taal van de N-D.
 niet

(n) Zie over de beteekenis van dit woord HUYDEC.
Proov. van Ten D. bl. 396.
 (a) Dat men in dit A-S. woord den oorsprong van ons
 woord *hal*, *edel* vinden moet, beweerd te von
 WICHTER in zijn aantekeningen op het *Officium*
 (and-recht. bl. 55. n. (p)).

is gemakkelijk op te lossen. **AND**, beteekende wel *passie*, maar ook *divitie*, *rijkdom*, *schatten*, en hier van deze overdragtelijke beteekenis, om dat naar het gemeen gevoelen der menschen, de zodanige, welken *schatten* bezitten, voor gelukkig gehouden worden. Het **N-D.** **oode** by **KILIAEN** te vinden en door hem *loc. inculta, iniboswile plaatsen*: welklaard is mede uit deze eerste grondbeteekenis overdragtelijk gesproken, en is het zelfde als het **M. G.** **ANDIA**: *agerum*. Het welke, zo als het **Ysl.** *eide*, audt het **Rum.** **III** alle uit de bepaalde beteekenis van **AND**, *domicilium. eene woonplaats*, onbepaaldelijk om alle plaatsen, zonder onderscheid, en vooral om er vlakten, en onbebouwde en laage landen mede aan te duiden, gebruikt is. Hadt de geleerde **HUYDECOPER** dit opgemerkt, hy zoude zich zo veel moeite niet hebben behoeven te geven, om het **oode** van **KILIAEN** en het **jeghenode** van **M. STOKE** (*b*) met malkander overeen te brengen. Het **jeghenode** van *Stoke* beteekent niets anders, dan het platte land tegen over eene Stad of huis liggende,

(b) *Rijmkron.* X. B. vs. 885.

de; endit dunkt my, dat ook klaar genoeg blijkt uit de twee plaatfen, die *Huydecoper* uit *Fergust* by brengt: want in de eerste plaats is het 't omlyggende platte land van het hof, en in de andere, dat van den toren, welke beide plaatfen door den Ridder verlaten wierden. Maer zo de aangehaalde plaatfen nog niet duidlyk genoeg bewyzen, dat jegenode het platte land betoekent, zal eene plaats uit den *Spieg. Hiftor.* van J. MAERLANT, naar mijn oordeel, alles afdoen.

Bi Tours was ene jegenode

Daer tvolk was in grotre node

Want elc jaers een haghel quam

Die hem haer coren nam

Si baden Martine om dief vrede

Hi deder voren sine gebede

En daer na binnen .xx. jaren

Alse langhe als hi leuede twaren

Sone adden si scade clene no groot

Maer talveerften dat hi was doet

So quam die tempeest weder

Die haer coren sloush tet neder.

vs. 54.

FAMNANAS.] Van de beteekenis van dit M-G. **FAMNAN.** *Meminisse, recordari.* schijnt by ons nog iets overgebleven te zijn in ons vermaen maetsheit. *commemorare* en *vermaenen*; *inducere in memoriam alicuius.* by KILIAEN (a) te vinden. Het M-G. **FAMNANAS,** *memoria.* A-S. mund. Ysl. *minne* (b)

(a) In *Dictien.* h. v.

(b) Dit Ysl. *minne.* *memoria.* is nog in ons oude spreekwoord *Sinte Geerten minne* overgebleven. Over welke spreekwyze, zie HUYDEC. op *M. Stoke.* D. II. bl. 343. Waar by ik niets te voegen hebben, dan alleenlijk, dat door de meeste schryvers het woord *minne* in dit spreekwoord verkeerdelyk door *amor* vertaald is, om dat men mooglyk onkundig geweest zy van de eerste beteekenis van dit woord, en misst in laater tijd altoos maar alleen voor *amor* gebruikt is: daar evenwel *Sinte Geerten,* of zo als MEXRS schryft *Sinte Gberden minne* drinken niets anders is, dan drinken ter *gedagtenisse van Sinte Geertruyd,* gelijk WAGENAAR het in zyne *Vaderl. Histor.* ook te recht begrepen heeft. — Onkunde der verouderde woorden heeft veeltijds wonderlyke uitleggingen veroorzaakt, en vooral by eenen onkundigen c. TUINMAN. by wien het oude Cimbrisch *at Olafs minni* is ter *minne van Olaf* drinken. Van welk *minne* ALKEMADE. in zyne *Nederl. Displegt.* liefde gemaakt heeft.

is ons **hermaen**, *memoria*, welk woord KILIAEN ons mede bewaard heeft. De Engelfchen gebruiken nog *to mind* in dezelfde beteekenis, daar ons het **M-G. FAMNAN** hier in voorkomt; en in dien zin zet het **SHAKESPEAR** (c) tegen *to forget*, *oblivisci*, over:

*Let me be pitifull, that have minded you
Of what you should forget.*

Vinden wy by onze oude fchryvers geen voorbeelden, van ons **meenen**, **meinen**, of **gemeeenen**, **gemeeten** in die beteekenis, in welke ons het **M-G. FAMNAN**, in het **A-S. Munan**, **gemunan**, **gemynan**, voorkomen, evenwel leeren zy ons, dat oudtijds in ons **N-D. meinen**, **meinen** in eene beteekenis gebruikt is, die en by **M-Gothen** en **A-Saxen** te vergeefs gezocht wordt: want dits vindt men **metten** voor *significare* gebruikt door onze oudften Dichter **J. VAN MAERLANT**: (d).

Ghe-

(c) *Winter's Tale*. Zie ook **THONSON** *Diction. of the Engl. Lang.* h. v.

(d) *Rijnbyb.* f. 136; d. aangehaald door **B. HUYDECOP.** op **M. Stoke** D. II. bl. 242.

M E N G E L E N I G E N. 421

Ghevet den Keyser dan sijn recht,

Dat meent shens en gavel echt

En gevet Gode dat sine mede.

Vergelijk met deze plaats van *Maerlant*, het geen wy lezen in den *Rhythmus de S. Annonis (e)*, van de gezigten des Propheeten Daniels:

Das vierde dier ein ebir was,

Die eintin Romere meindi daz.

Nog eens een weinig verder :

Cin horn meintin ein künige

Di mit Romerin rittint ei sturme.

Die meer voorbeelden hier van begeert, zal dezelve by OTFRIDUS vinden.

vs. 55.

ΕΚΛΙΥ] Van dit M-G. woord is ons alleen de overdragtelyke beteekenis overgebleven in ons woord
voigt,

(e) Paragr. XVI. vf. 238. en 250. Zie ook WACHTER
Glosf. Germ. v. MEINEN.

bozsch, *rana*, als dus genaamd zijnde, om den overvloed van zaad, dat dit dier ter voorteeeling uitwerpt. Het M-G. **FRAY** is nog heden by de Engelschen overgebleven in de eigenlyke beteekenis van zaad *semen*. Hoewel niet dit onderscheid, dat het niet voor allerlei zaad van wat soort 't ook zy, maar alleen voor het zaad der vischen genomen wordt. Dus gebruikt het de verheven dichter MILTON:

*Forthwith the sounds and seas, each creek and bay,
With fry innumerable swarm, and shoals
Of fish, that with their fins and shining scales
Glide under the green wave in skulls, that oft
Bank the mid-sea.*

In het Zweedsch en Deensch is *frö* en *frö* ook *semen*. Ysl. *fríof*. — Het M-G. **FRYSUAN**, **FRISUAN** *fructum referre*, eertijds zekerlijk ook *generare*, is nog cenigzins zichtbaar in ons **Wozsen**, **Deursen** by KILIAEN door *gignere* verklaard. Dat ons **Wuzschen**, **Wuzschen**. *hinnire*, het gech JUNIUS (*b*) hier

(a.) *Parad. lost.*

(b) *In addend. ad Glosf. Gotbic. p. 423.*

hier toe mede wil gebragt hebben, van het M-G.
VRISUAN ook zoude afkómen is naar mijn gedag-
 ten alvry verre gezogt.

LUC. II. vs. 31.

(3) **MANVIDES,**] Van het M-G. **MANVGAN,**
FAMANVGAN. *parare, praeparare* zijn noch in de
 verwandschapte taalen, noch in ons N-D. cenige
 overblijffels te vinden, dan alleen in ons verouderd
 N-D. maenen door **M. STOKÉ (a)** gebruikt:

Als d'Amirael gheware waert,
Datte Grave hem ontboet,
Sette hi toe met haesten groet,
En ghinc daer omme lopen selve,
En maende fiere galeiden elve:
Jan Paydroeghe sette oec mede,
En maende daer ter selven stede
Acht en dertich groter scepe.

en het welk door **HUYDECOOPER** verklaard wordt

te

(a) *Rijmkron.* B. IX. vs. 590.

te willen beteekenen, dat de Ammiraal en Jan Paydroge hunne laatste orden gaven om onder zeil te gaan. — Welke verklaring juist wel niet van de weg af is; doch eigenlijk schijnt **maenen** hier in de beteekenis te komen van het M-G. **MANUGAN**, *parare*. De beteekenis van *vocare*, welke VAN HASSELT (b) aan deze plaats geeft, komt hier niet te pas, ook is **maenen** in dezen zin van *vocare*, *roepen* door KILIANEN ook geensins verklaard: want *vocare* is by hem *in jus vocare*, 't geen te meer blijkt uit zyne nader verklaring door *mannire*. **Maenen** beteekent hier dan *gereed maaken*, en dus wil *Stake* niet anders zeggen, dan dat de Ammiraal zelf zich haastede, om zyne *galeiden* gereed te maaken, of door zyne tegenwoordigheid te bezorgen, dat alles, wat noodig was om schielijk onder zeil te gaan, gereed gemaakt wierd.

(b) In *Nat. ad KILIANEN v. maenen*.

AANMERKINGEN

over eenige Oude Nederduitſche

W O O R D E N,

welken

in de hier voorgaande Overzetting van
eenige Hoofdstukken

des

B R I E F S V A N P A U L U S

aan de

R O M E I N E N

uit het M-Gothisch gebruikt zijn.

MEMORANDUM FOR THE DIRECTOR

Subject: [Illegible]

J E D E O W

Very respectfully,
[Illegible Signature]

BUREAU OF [Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

AANMERKINGEN

over eenige Oude Nederduitſche

WOORDEN.

Hoofdstuk XI.

vs. 33.

Wetenheid.] Dit woord vind ik ook op deze plaats gebruikt in eene oude *Vertal. van 't N. T.* (a) *Ou hoeheit des rjedoems der wiſhedem en der wetentheden Gods.* By KILIAEN is **Wetenheid.** *ſcientiã, cognitio.* *Serm. van St. Bernard:* (b) *Ic verblide mi lieue broeders, dat ghi vercoren hebt te weſen van deſer ſcole — daer ghi goetheit en diſciplin en wetentheit leren moget.*

Wie.] KILIAEN heeft *wie.* *Germ. Sicambr. j. hoe. Qui, quomodo.* De Angel-Saxen zeggen *hu.* welk A-S. *hu. quomodo.* WACHTER (a) verward heeft met 't A-S. *hpi. cur, quare.* zo als ook 't M-G. **an oe.** *cur.* met het M-G. **oaiya.** *quomodo.* daar 't cer

(a) Van den jaare 1439. HS.

(b) Bl. 202. b. HS.

(c) In *Gloſſar. Germ.* col. 1896.

't eerste ons oude *Twit*. (b) uitdrukt, en 't laatste ons tegenwoordig *hoe*. en der H.-D. *wie*. Fr.-Th. *quid* (c). Zelden vindt men dit ons *twit* voor *hoe* by onze oude Schryvers; nogthands is het niet zonder voorbeeld: want dus laat L. VAN VELTHEM (d) eenen zekeren vermomden perfoon aan de Ridders der Tafelronde op 't feest van Koning Edeward van Engeland zeggen:

Ik weet alle dinge die gevallen;

En alle v meninge, sonder waen,

Soudic v hier wel doen verstaen;

En wie dat etc es gehalten.

Voor dit *twit* zeide men ook *twoe*, mede by KILIAEN bekend, en dat veelvuldiglijk gebruikt is door E. BENINGA (e), alwaar ik dit volgende lees; *Bonifacius* — gaf one an, woe he van den Koning van Franckrick *Christum tho* predigen in de Frieslandse geeschet *welre*.

En

(b) Over dit *Twit* zie ons II. Stukjen bl. 158.

(c) Zie SCHILTER. in *Gloss. Teuton.*

(d) *Spiegel. Hiflor. B. II. C. XIX. vs. 57.*

(e) *Hiflor. van Oost-Friestl.* te vinden in het IV. D. van A. MATTHRI *Auslect. p. 66.*

[Omuitspellende.] Het M-G. **ΠΝΝΣΣΠΙΑ-
ΑΡΔΑ** heb ik gedacht, dat men gevoeglijk konde
 overzetten door ons omuitspellende. 't enkel M-G.
 Werkwoord is **ΣΠΙΑΑΡΝ**. *narrare*. dat met ons
Spellen. *Explicare, declarare ad minima usque elementa;
 articulatum enucleare*. by **ΕΙΛΙΑΕΝ** te vinden, overeen-
 stemt. Voorbeelden daar wy dit woord in deze be-
 teekenis vinden, heeft **HUYDECOPER** (a) ons op-
 gegeven. — **ΠΝΝΣΣΠΙΑΑΡΔΑ ΣΤΑΝΟΣ** (b)
 zijn *oordeelen, die niet wist te leggen, nog te verhalen zijn*.
 En dus drukt dit M-G. **ΠΝΝΣΣΠΙΑΑΡΔΑΣ**
 't Grieksch *ἀνεξέπειντος* zeer wel uit, eigenlijk zoda-
 nig iets beteekenende, dat niet onderzocht; en dus
 niet verklaard kan worden. — De Onze hebben het
 zeer wel door *ondoorsoeckelijk* vertolkt. Eene Oude ge-
schreven Vertaling (c) heeft: *onbegripelic*.

Met dit M-G. **ΠΝΝΣΣΠΙΑΑΡΔΑΣ** kan men
 ver-

(a) *Proeve van T. en Dichtk.* bl. 365. seq. et ibi *not.*
 Ed. in 8°.

(b) *Grammaticae* zoude **ΠΝΝΣΣΠΙΑΑΡΔΑΣ** be-
 ter zijn. Zie **IHRE** in *Not.* ad h. l.

(c) Dit HS. 't welk ik thands bezitte is het zelfde, van
 welk **LE LONG** *Boeks. der Nederd. Byb.* bl. 291.
 gewag maakt, en het voor een der *Oudste Hand-
 schriften van het N. T.* houdt.

vergeelyken ons onbertellyph, dat mede ook in den zinn van onboudzoeklyk voorkomt by L. VAN VELTHEM (d), alwaar hy verhaalt 't gebed van Broeder Alebrecht, handelende van de onbegrypelyke liefde van Christus t'onswaard. Zie hier zyne eigene woorden:

*Here! ik bidde bi desen bloede,
Dat ons allen quam te goede,
En bi diere onmeteliker maten;
En diene onuerteliker caritaten.*

Ons spellen en tellen vind ik te zamen gevoegd by ANNA BYNS (e):

*Ten is niet om spellen
Oft ooc om tellen
Quaet dat bedryven, dees Lutersche clercken
Si ontraden alle goede wercken.*

Reeds lang te vooren had onze JACOB VAN MAERLANT (f) deze woorden, dus te zaem gevoegd, gebruikt,

(d) Spieg. Hister. B. I. C. XXI. vs. 32.

(e) Refercyn B. I. bygebragt door HUYDECOP. op de boven aangeh. plaats.

(f) Inhoud van den Rijmbyb. f. 5. C.

bruikt, sprekende van Nebuchodonosor, die Daniel voor zich liet komen:

Omdat hi hem sinen droem telle

Eñ hñne hem warachtig spelle :

Hoe hi gods here bekende.

Mischien zoude men op deze plaats van MAERLANT kunnen aanmerken, dat *spellen* hier eigenlijk in de beteekenis van *explanare* voorkomt, en dus niet kan vergeleken worden met 't M-G. ΣΠΙΛΛΩΝ, *narrare*. — Dan deze aanmerking zoude van weinig gewigt zijn. Het M-G. ΣΠΙΛΛΩΝ kan ook zeer wel in deze beteekenis genomen worden. Het zeggen van den Heere Christus tegen eenen, welken hy van den quaden geest verlost had *Luc. VIII, 39. ΓΑΥΑΝΔΕΙ ΦΗΚ ΔΝ ΓΑΚΔΔ ΨΕΙΝΑΜΜΑ. ΟΑΗ ΝΣΣΠΙΛΛΩΔΔ ΟΑΝ ΕΙΑΝ ΓΑΤΑΥΙΔΔ ΦΗΣ ΕΞΨ*: d. i. *Wend u naar uw huis, en spel [d. i. leg, uit, verklaar] hoe veel God aan u gedaan heeft.* kan ons ten voorbeeld hier van strekken. Het A-S *Spellian* is in de Overzetting van BOETHIUS (g) menigvuldigmaal in den op-

(g) *De Consolat. Pbilof.* ed. RAWLINSON.

opgegeven zijn gebruikt. Suceo = Goch. *Esjala. nar-rare.*

vs. 34.

Woedheid.] Het M-G. **ῥῥᾰφῖ** heb ik door ons woedheid vertaald. Eigenlijk zegt **ῥῥᾰφῖ** *verstand, fin*; dat door ons woedheid ook nauwkeurig wordt uitgedrukt, en juist dat geen is, twelk de Hoogduitschers *Wiss* noemen, 't M-G. **ῥῥᾰφῖ** komt af van **ῥῥᾰφῖγᾰν**. *Sapere.* **ῥῥῡφῖν** is ons oude woedsche of woeddom. *Sapientia.* by **KILIAEN** beide te vinden. — Tegenwoordig gebruiken wy ons wijsheid zonder enig onderscheid voor 't M-G. **ῥῥᾰφῖ** en **ῥῥῡφῖν**. de Hoogduitschers nogthands hebben dit tot heden nauwkeurig onderscheiden, door hun *Wiss* en *Wessheid*. **W**oed was oulinks ook niet 't zelfde als wijs; want dikwils vindt men wijs en woed, als in beteekenis verschillende woorden, byeen gevoegd. Voorbeelden hier van geven ons **J. B. MAERLANT**, **L. V. VELTHEM**, **MELIS STOKER** en anderen. — Maar om tot ons woedheid weder te keeren: men vindt by **KILIAEN** 't niet anders verklaart, dan door *Frugalitas, parcimonia*. In de door my gebruikte beteekenis vindt men 't even
wel

wel duidelijk in de *Sermoen, van St. Bernart* (a). Die here seit *Ik sel die wijsheit der wiser verliezen ende ic sel maken die vroetheit der vroeder te niets.* Welke woorden genomen zijn uit *Jesaja XXIX, 14.* alwaar onze Bybelvertalers hebben: *de wijsheit sijner wysen sal vergaen, ende het verstant sijner verstandigen sal sech verbergen.*

Ochte.] Dit is het zelve met *ofte*. *ch* en *f*. worden dikwils verwisfeld. Dus *brulocht* voor *brulofst*. Gen. XXIX. (b) *Ende Laban riep en node vele scaren van sinen vrienden te werfscarp en maecte die brulocht. gichte* voor *gifte*. vindt men dikwils by **VELTHEM** en anderen (c).

Ik heb hier liever *ochte*, dan *ofte* verkoren, om dat het nader overeenstemt met het M-G. **ΑΙΦΦΑΝ**. A. S. oððe. F-Th. en Al. **EDO, ODO**. Ysl. *eda*. Eng. *either*. Ons *ocht* voor *oft* lees ik by **VELTHEM** (d).

Deſe

(a) HS. bl. 130. 2.

(b) Bybel 1477.

(c) Zie HUYDECOP. op *M. Stoke* B. III. bl. 370.

(d) *Spieg. Hiſt.* B. II. C. XXXII. vs. 21. en B. V. C. XIII. vs. 17.

418 T A E L K U N D I G E

Deſe Rodolf, die was Coninc,
Hadde an hem ene dinc,
Alſe vor hem ſoude ſpreken een man,
Te barenſteerdē in ſine tale dan;
Ocht (e) pinchodi dicke met den ogen
Daer hi ſine tale ſoude togen;
Oft werd ontverwert en bleec.

Nog eens by den zelveu, ſprekende van het beleg van
Briuen door Keizer Hendrik:

Daer werd ontboden den Keyſer coene:
Datmen der ſtat hem niene gaue,
En dat hi haefelike trocke aue
Ocht ſi ſoudent met crachte ſiden
Vander ſtat met ſcanden doen gaen.

(e) Dit ocht verklaart **L E L O N E** volgens zyne gewoone geleerdheid door ook.

Hoofd-

Hoofdstuk XII.

vs. I.

[**Uphen.**] Tegenwoordig is dit woord by ons, ja zelf by KILIAEN niet meer, dan in de beteekenis van *Cadaver* te vinden. Dat het eertijds in ons N-D. ook voor het Latijnsche *Corpus* gebruikt is, blijkt uit het ons overgebleven te zamengefeld woord **Ujstete** **ken. cicatrix**, als zijnde een teeken, 't welk in *het vleesch* na de genezing van eene wonde overblijft: want **ΛΕΙΡ.** beteekende by M-Gothen en A-Saxen en anderen ook *caro. Acufi ther lichamen (a)* zijn *vitia carnis*. Zie verder J. G. ECCARD. (b) JUNIUS (c) en WACHTER. (d)

[**Quikkende.**] KILIAEN heeft **Quick. Vius, viurdus:** et *Letis, alacer, agilis*. In het A-S., Alem. en F-Th. is dit

(a) In de *Catechese. Theot. incertū Mon. Weissenberg.* p. 64.

(b) In *Comment. critic. in Catechese. Theot. p. 120.*

(c) In *Glosf. Goth. V. ΛΕΙΡ.*

(d) In *Glosf. Germ. V. LEICH.*

dit woord zeer gemeen geweest, by onze oude Schryvers komt het zelden voor. Van dit **quik** is ons tegenwoordig **berquikken**. *refacillare*. **Quikken** is by **KILIAEN** *viuere*. **A-S.** **Epiceian**, *viuificare*. Aartig vind ik het Ysl. *foenqua*. *viuificare*, voor *aansteeken* gebruikt: *Presti er rest at bera elld til firftie ockveyqva kertie epr bringta flocto (a)*. *Het is ook den Priester geoorlofd vuur in de kerk te brengen, de kaarsen aan te steeken en de klok te luiden.* — **Quik** voor *leuis*, *alacer* lees ik in de vertaling van **BOETHIUS (b)**: *Peinst dat dijn gheluc glas eyde ongheduerich es. verdich ende quic. ende sule, datment niet langhe ghehouden can.* — Die de verschillende afleidingen van dit woord begeert te weten, zal daar in voldaan worden door **JUNIUS (c)**, **TENKATE (d)**, **WACHTER (e)**, en **IHRE (f)**, by welken men ook nog voegen kan **J. G. ECCARD (g)** en **J. VORSTIUS**

(a) *Kristinrettr Forl. oc Ketills*, p. 48.

(b) *De Conf. Pbil.* 1485. f. 46. d.

(c) *In not. ad Willeram. Paraphr.* p. 134.

(d) *Proev. van Ger. afleid.* v. **WEEG**.

(e) *Glosf. Germ.* v. **QUICK**.

(f) *In Glosf. Suae-Goth.* v. **QWICK**.

(g) *Op de bov. aang. pl.* p. 136. seq.

strus (A). Onder allen deze voldoet my **WACHTEN** het meest.

VS. 3.

[**Quette.**] **Queden**, **quaden** was een zeer gemeenzaam woord in 't Aleman. en F-Th. M-G, **QUIFAN**, en A-S. **Epeðan**. By **KILIAEN** (A) is **quetten**, als een oud woord bekend. By de Engelschen is het *imperfectum* **QUOTH**, doch met onderscheiding in gebruik, en zy drukken er zo wel den tegenwoordigen, als den voorleden tijd mede uit. s. **JHONSON** (b) leert: „**QUOTH**. *verb. imperf.* this is only part of **epeðan**, Saxon. retained in English; and is now only used in ludicrous language.” Voor **epeðan** lees **epeðan**. Dit A-S. woord heeft in den *Infinitivus* altijd eene e i of y hoe verscheidenlijk het ook geschreven worde. **Epeðan** is het gemeenzaamste.

Lpid-

(b) Versuch einiger Anmerk. über die Deuts. Sprache te vinden in de Beyträge zur critis. Histor. der Deuts. Sprache VII. B. bl. 231. seq.

(a) Diction. Erym. v. quetteren.

(b) Diction. of the Eng. Lang. h. v.

Epoeðan is in de *vertal.* van BOETHIUS (c). On-
 zan hine þa hýrpan. 7 hearnm criððigan. d. j. 1024
 begon hy hem te bespotten en lasteringen te zeggen.

Lpybbian S. *Cathol. W. B.* p. 236. In éenen *Cod.*
Cantabr. (d) leest men wel *Luc.* III, 21. Eþoaðan,
 en in éenen *Cod. Bibl. Bod.* (e) Epoeða. *Marc.* X, 32.
 doch dit is alleen een verschil van *dialect*, veroorzaakt
 door de invallen van Noordfche volken (f). Van dit oude
 quæten is zekerlijk, het by KLEIEN onbekend,
 maar in Noordholland zeer gebruikelijk quæstet. *blinde*
toeg. gekomen — Ook is uit dit verouderd woord,
 naar mijn oordeel, ons tegenwoordig houten, *salutar.*
 oorspronkelijk. — Van dit oude Quæten, quæten

die, verschillen de benamen der quæten in 1700
 100V " 1000 jaar geleden" — De vroege vorm van
 quæten is door de *W. B.* p. 236. en de *W. B.* p. 236.

(c) *De Conf. Phil.* p. 41.
 (d) Zie over dezen *Codex* het oordeel van TH. MARE-
 SALLIUS in *Observat. ad usum A-S.* N. E.
 p. 490.

(e) Zie H. WANLEII *Catal. Codd. MSS.* p. 82.

(f) Over het verschil der *dialecten* in het A-S. verdient
 vooral gelezen te worden het uitmuntend werk van
 G. HICKESII *Gramm. Sax. C. XX.* te vinden in
 zijnen *Theaur. Ling. Septentr.* Vol. I. p. 88. De
Infin. Epoeða duidt genoeg aan, dat dit geen
 zuiver A-S. woord is. HICKES. op de zo even
aangeb. p. Inter oihnes autem exoticos scribendi
 „ modos, quos *Dano-Saxonica* introduxit, maxime
 „ est

wil ECCARD (g) ons *woogen*, *laudari*. ook afleiden; ja zelf wil JUNIUS (h) het F. Th. 17098. *legui* van *Willelami* het zelfde doen zijn, als het F-Th. GIESSEN. *funders*. Dat dit — maar ik stap hier liever af, dan dat ik den aandacht der lezeren met het wederleggen van diergelyke beuzelachtige afleidingen bezig zoude houden.

Onste.] L. V. VELTHEM (a) *Doec quam mi echter vord die onste
Van onser Vrouwen, die mi vorfacht,
Daer ic in mine fiechede lacht.*

Ook nog by den zelve wanonste d. i. *wangunst*. (b):

Wantic noyt in genen tiden

Op nijt, noch op wan onste [102]

Noyt enige dinc begonste.

—

„ est observanda terminatio modi infinitivi in 'a', ab-
jecto 'en' —

(g) In *not. ad Cateches. Theotisc.* p. 163. voeg hier by
T. en Dickik, *Bydragen* D. I. bl. 282.

(h) In *not. ad WILLELAMI paraphras.* p. 116.

(a) *Spieg. Hifter*, B. VIII. C. XXXIII. vs. 42.

(b) l. c. B. VIII. C. I. vs. 5.

KILIAEN onttelt j. jonnen. *Fauere*: dikwils vindt men dit by v. VELTHEM ook gebruikt, als mede by onzen MAERLANT, alwaar ik onder anderen lees (c):

Bidi onne ons God dat wi treden

Opsten viant ende staen in vreden

Ter doot daer ons die wijck wert stranc.

Dit zy voor ditmaal genoeg tot bewijs, dat *onnen* en *onste*, waar voor wy nu *gunnen* en *gunste* zeggen, oudtijds in gebruik waren. Op eene andere plaats zal ons gelegenheid gegeven worden, om breedvoeriger over deze woorden te handelen.

vs. 18.

[*Wof.*] Onder alle de beteekenissen van het woorden *of* door KILIAEN en PLANTYN (a) opgegeven is ook die van *SI. indien*. *Wof* door my hier gebruikt is by hen niet te vinden. — Het is een van die woorden, die mogelijk ten tyde van die twee Schryvers reeds geheel in onbruik geweest zijn. — In het

A - S.

(c) *Boeck. van ons Heren Crucc.* HS.

(a) *Tbesaur. Ling. Teut.*

A-S. is גַּיַף, גַּיַף, גַּיַף. Het Alem. erkent ook JOG. Dergelyke voorzetting (*prothefis*) van *j* is niet zonder voorbeeld. Onze MAERLANT heeft zich menigmaal van dit woord bediend, en op het gezag van dien schryver heb ik het ook genomen, om het M-G. GABAI. zo veel als mogelijk was, letterlijk overzetten. MAERLANTS woorden zijn deze (*b*) de geschiedenis van Jacob en Ezaü verhalende, om niet alle plaatsen by te brengen:

Die moeder die fiins maecte vele

Decte fiin hande ende fiin kele.

Datten die vader vande ru

Jof hy yet twiuelde van esau.

Wat nu de beteekenis van *of* voor *indien* aangaat, daar van vindt men verscheiden voorbeelden by onze Oude Schryvers. By MELIS STOKER, leest men het ook in dezen zin gebruikt: (*c*)

Si hadden, dat se God verdoemen

Moeft, of si gaven raet

Tot se iamerliker daet.

Merk

(*b*) Rijmb. f. 13. a. HS.

(*c*) Rijmkron. B. V. vs. 1284. Zie ook B. IX. vs. 61.

Merk op in het voorbygaan, dat *Melis* nooit ons in-
dien gebruikt heeft, maar het altijd op eene byzön-
dere wyze uitdrukt: B. V.

Le sal hem lesen sulken leffe

Pensde hi; behoudict, leyen,

Is doe hem discipline gheven,

Maar keeren wy tot ons of weder: Gen. XXIII. (d)

*Die knaep antwoerde, of dat wijs niet en wilde comen met
mi. Ghuld. Troen. (e) Ghi vint oec die rechte wijsheit in*

*uwen monde of ghi vergeuet uwen sculdaren opter stat dair
ghi hē machtich sijt en of ghi god dancker sijt alle sijne
ghenadeliker wercken. Somerst. vander Guld. Legende. (f)*

*Ende vitus seide Dosh comen dine gode dat si di genesen of
si mogen.* Hier mede zoude men dit gebruik van *of*
voor *indien*, *sue particula dubitandi* voor bewezen kun-
nen rekenen. — Dan laat ons eens zien of men de
oorsprong van deze beteekenis niet kan ontdekken.
Ihre (g) leert ons, dat *ies* in het *Suev-Goth. twy-*

sel.

(d) Bybel. 1477.

(e) bl. 65. a.

(f) f. XX. d. HS.

(g) *Gloss. Suev-Goth. h. v.*

fel, dukium beteekent. Hier dunkt my, is de *Etymologie* van dit woordjen al geyonden. En dan beduidt ons *du-* de *stof*, of zo veel als *er is twyfel aan*. Deze afleiding schijnt my toe wel zo veel streek te houden, als de vergezogte, welke ons *SKINNERUS* (*b*) opgeeft, het *A-S*, zik van *ziran, dare*, afleidende, en dan zoude het zoyvel als *deto*, naar zijn zeggen, beteekenen. *esfa* is in het Ysl. *debitare*.

Deel 1. HET PAERT *Vs. 19.*
 Het behalven de voorbeelden van het gebruik van dit woord voor het Latijnsche *locus* door VAN HANDEL ons opgegeven, is er nog eene menigte by onze goede Schryvers zo wel in rijm als onrijm te vinden. Uit zo een groot aantal wil ik alleen deze volgende naar aantekenen. — *Het Lev. ons hoeren te senke*, *genoecht op die naem ihesus.* (a) *So ginc ih's in die seip en te hant lacht die wint en dat seip was aen die seip vae (schande en in die salve stax daer sij wesen wonden.* *Sat*

(b) Zie JUNIUS in *Etymol. Anglic.* v. 17.
 (a) f. 65. a. HS. Deze woorden zijn genomen uit *Matth.* XIII. vergeleken met *Marc.* VI.

merst. vander gulden Legende. (b) *Nier si leyden dat oge weder tot synre stat als si best mochten.* — Dus vindt men ook *woenstat* waar voor wy nu *woonplaats* of *woonsted* zeggen. In het zo evengen. werk. (c) *Vergaue god dat die dauel syn woenstat in di niet en hadde.* Met dit ons *woonstat* kan men vergelyken het *Meßel jrebe. concionis locus* van CAEDMON. 't A.-S. *Stebe* is ons *Stad. locus.*

Criticalet.] Schoon het M-G. **MEAGAN**, *scribere*, door TEN KATE (d) met ons *melden*, *narrare*, vergeleken wordt, dunkt my evenwel dat die geleerde knaet met deze vergelyking een weinig van den weg af is. Het M-G. **MEAGAN** komt my voor ons *melden* te zyn, het geen nu alleen voor *schilderen*, *pingere*, gebruikt wordt, doch onlinks beteekende het ook zekerlyk *schryven*, *scribere*. Op deze onderstelling heb ik het hier ook gebruikt om het M-G. **MEAGAN** tāt te drukken. Een duidlyk bewijs voor deze stelling vindt men by onze Dichter JACOB VAN MAERLANT, (e) by
wien

(b) f. XXIII. b. MS.

(d) *Procv. van Ger. Afseld. v. MAEL*

(e) *Spieg. Histor. P. I. B. VII. C. LXXV.*

wien *scriver* en *maler* beide in de beteekenis van het Latijnsche *pictor*, zonder onderscheid, gebruikt worden:

*Een scrivere was in Vlaenderlant,
Die malen conde an die want.
En met pincelen beelden maken.*

Een weinig verder:

*Alse hi conste den duuel maken soude,
Naer dat hi conste en woude,
Maecte hine so hi lelijc conde;*

—————
Hine screuene lelijc vtermaten,

Zie verder het geheele *Capittel*. — Diergelijk een niet onderscheiden gebruik heeft ook in het *Sueo-Goth.* plaats, volgens de aantekening van den geleerden IHKE (c), welke eene plaats uit de *Historia Alex. M.* bybrengt, die met de onze volkomen overeenstemt.

Die skrifwo ett tijtt epter Alexand.

d. i. zy screven het beeld van *Alexander.*

vs. 20.

(c) *Glosf. Sueo-Goth. v. SRIFWA.*

VS. 30.

Greten.] Ons tegenwoordig **gretig** verklaart KILIAEN door *vorax*. Dit alleen heeft my bewogen, om het M-G. ΓΚΕΔΩΝ door **greten** te vertalen. Het *adjectivum* **gretig**, dunkt my, is genoegzaam bewijs, dat oulinks 't werkwoord **greten**, **greden** in gebruik geweest zy. Zie verder JUNIUS (a) en IHRE (b).

Hoofdstuk XIV.

VS. 4.

Ambachter.] Zie het aangeteekende over dit woord door den geleerden HUYDECOPER (a). By KILIAEN vindt men **Ambachter**. *Praefectus* vulgo *Officinarius*. Zie verder WACHTERUS. (b) — **Ambacht**, by KILIAEN *officium*, *munus*, vind ik in eene
zon-

(a) *Glosf. Gotb. v. ΓΚΕΔΩΝS.*

(b) *Glosf. Sueo-Gotb. v. GRADIG.*

(a) *Proev. van T. en Dichik. bl. 586.*

(b) *Glosfar. Germ. h. v.*

zonderlinge beteekenis gebruikt in den *Gulden Troen* (c).
*W*eet oec du minnende siel dat gheen doecht en is se en heeft
 een sonderlinghe ambocht en die ambochten sijn in god-
 liken dienst en die ambochten al horen tot enen ghoesteliken
 leuen,

vs. 18.

Wan.] Schoon dit woord naar het oordeel van
 IHRE (a) niet het zelfde zy, als het M-G. **VAM**,
 heb ik het evenwel hier gebruikt, om dat het onder-
 scheid zo gering is, dat het mogelijk meer een dia-
 lect verschil, dan wel een onderscheid van beteekenis zy.
Wan, zegt KILIAEN, beteekende oudtijds *Defectus*.
gebrek, TH. RICHARDS (b). leert ons, dat GWANN
 in 't Welsch, ook *week*, *slap*, *zwak*. beteekent.

vs. 15.

Swelte.] **Swelten** is by KILIAEN *deficere*, *lan-*
guescere. Het A-S. heeft ook speltan. *mori*. Te recht
 merkt

(c) fol. 99. b.

(a) In not. ad b. l.

(b) *Antiq. Ling. Brit. Thesaur. Brit.* 1759. in 8o.

merkt IHRE (a) omtrend het *Sueo-Goth. Suzita. esu-
rire* aan: *quod usus significationes verborum pro lubitu vel co-
arctat vel extendit*. welke aanmerking ik hier aangaande
ons **steltten** ook voor de myne houde.

Hoofdstuk XV.

vs. 9.

Dieden.] Zelden leest men dit woord in het merr-
vouw. getal by onze oude Schryvers. Evenwel kan
men niet zeggen het zonder voorbeeld te zijn. L. v.
VELTHEM (b).

Eñ oec mede al tgeuecht

Dat in sinen tiden geschieden

Van allen landen, van allen dieden.

vs. 10.

Efter.] De verwiseling van **th** en **f** heeft in dit
woord by ons wederom plaats. De verwandschapte
taa-

(a) In *Glosf. Sueo-Goth.* h. v.

(b) *Spieg. Hist.* B. I. C. I. vs. 40

taalen behouden de *f*, als A-S. *εφτ*. F-Th. AFUR.
 Het Cinabrisch verwisfeld de *F* in *P*. als IB1D.A.
Echter en **echt** vindt men 't meest by de Ouden
 gebruikt. Zie het aangeteekende van HUYDECOP.
 over deze woorden op *M. Stoke* (a); doch daar is
Echt, echter altoos *daarna. postea* M-G. ΑΕΤΛ-
 ΝΑ, ΑΕΤΑΚΑ. A-S. *αφτεν*. **Efter** of **echter**
 beteekent hier *rursus, wederom*. Voorbeelden hier van
 zijn voor handen in den *Gulden Tioen* (b): *wie sinen naesten*
mint die bliuet alle tijt in god ende fiet oeck god. Die efter
sinen naesten die hy fiet niet en minnet hoe mach hi god min-
nen. en Gen. XXXV. 9. (c) Ende God openbaerde echter
iacob nadien, dien hi weder comen was. de Vulgata heeft:
Apparuit autem iterum Deus Jacob postquam reversus est.

(a) B. IV. vs. 788. VII. vs. 634. X. vs. 96.

(b) fo. 24. b.

(c) Bybel 1477.

Wanneer ik voor eenigen tijd de hier agter gevoegde lijst van vergelyking tusfchen onze taal en die der Laplanders zamenftelde, was mijn voornemen, om daar voor af te laten gaan een breedvoeriger onderzoek over de oorzaak der zoo klaarblykelyke verwantschapping dier beide talen; dan, daar ik in het volbrengen van dit Stukjen, door verscheiden bezigheden, verhinderd ben, en my thands nog den tijd ontbreekt, om het zelve nu in de vereischte orde mede te deelen, wil ik het liever te rug houden, dan onvolkomen hier by voegen; daar ik my thands vergenoeg, met alleen aan te merken, dat men de Laplanders voor de eerste inwoonders van het oude Scandinavie houden moet, en hier uit de overeenkomst met onze taal afleiden. Dit zullen wy in het vervolg nader aan toonen, intusfchen kuanen de letter-

ter-

terminnaars, over de overeenkomst der Laplandsche taal met de onze, oordeelen uit de bygevoegde Woordenlijst.

A.

ABLETIS, *piger*, by ons nalatig.

ABLETISWUOT *pigritia*, nalatigheid.

ADDAN of ADDANES, *respiratio*, adem.

ADDANET, *respirare*, ademen of ademhalen.

ADELES ÅLMA, *vir nobilis* een man van adel.

AH, interj. *ah*, aeh.

AILES *integer*, het zelfde denkbeeld in ons *alles d. i. integeer*, *ubi nihil deest*.

AIMO, *aevum*, ewigheid.

AINA, AINE, *unicus*, eenig.

AINES *peculiaris* — eenig of byzonder.

AKER, *ager*, akker.

ALDER, *etas*. Hoogduits. alter ouderdom.

ALETET *volare*, by ons ylen *ad locum quendam subito currere*.

ALGO *initium*, *principium*. by ons afgang anaging.

ALLOTET, *allicere*, aanlokken.

ALMOS *eleemosyna*, aalmoes waarvan ALMOSTET.

ALO *semper*, altijd.

ALUNA, *alumen*, aluin.

Am-

436. T A E L K U N D I G E

AMMAT, *munus, officium*, ambt, *Suec.* ämbete.

AME, *domi alitus, humana industria nutritus*, KILIAEN
ammen *pascere, nutrire alere*.

AMPES, *difficilis*, mogelijk komt hier mede over een
ons amper.

ANES, *anisum*, anijs.

ANKAR, *anchora*, anker.

ARBE, *patrimonium*, erfnis.

ARBET, *patrimonium accipere*, erven, de nagelaten
goederen bekomen.

ARDNES of ARNES, *aquila*, arend.

AREN, *foccus*, haart, de *h* hier voorgevoegd doet niets
ter zake.

ARK, *arca*, ark, *arca foederis*, arke des verbonds.

ARME, *commiseratio*, erbarming.

ART, *indoles*, aart, het beteekent by de Laplanders ei-
genlijk een goede aart.

AUSTET, *haurire, aquam e scaphis exhaurire*, hoozen
ook oosen by KILIAEN, en hier van het zaam-
gestelde. AUSTA-KARE. *hausstrum*, dat wy zou-
den kunnen vertalen hoos-kaar of oos-kar, KILI-
AEN heeft karre *vet. alveolus* d. i. een hol hout *vat.* de
Zweden hebben öse-far.

AUTOTS *pristinus, priscus*, oud.

B.

BADDE, *vinculum, ligamen*, band.

BADDET, *ligare*, binden.

BAKOT, *pinere, panem coquere*, bakken.

BAKOJE, *pistor*, bakker.

BALLO, *pila*, bal.

BALSAMI, *balsamum*, balsam.

BARFEDD, *natus*, gebaard.

BAROS, *manifestus*, KIL. *baat apertus, plenus*.

BASUN, *tuba*, basuin.

BEDEL, *carnifex*, KIL. *bodel*.

BIBEL, *Biblia*, bybel.

BIDDÉT, *precari*, bidden.

BIGGET, *aedificare*, bouwen.

BIKESJET, *confiteri*, bekennen.

BIRE, *ursus*, beer.

BISKOP, *Episcopus*, bisschop.

BITTJES, *amarus*, bitter.

BLADE, *folium*, blad.

BLAIKÖK, *pallidus*, bleek.

BLAW, *caeruleus*, blaauw.

BLI, *plumbum*, KIL. *bly*. Zie MAERLANT, S. H.

I. d. bl. 414.

00

BOND;

438 T A E L K U N D I G E .

BOND, *rusticus*, boer.

BRUDES, *sponsa*, bruid.

BRUKOT, *uti*, gebruiken.

BRYDTJET, *cerevisiam coquere*, brouwen.

BUDA, *praeceptum*, gebod.

BÄR, *sandapila, feretrum*, baar.

BÄNK, *scamnum*, bank.

C.

CAPEL, *facellum*, kapel.

CAPTEIN, *centurio*, kapitein.

CAPITEL, *caput*, kapittel, hoofdstuk.

CRISTALL, *cristallus*, kristallijn.

CHRISTET, *baptizare*, KIL. kersten doen, ook vindt men by onze oude Schryvers kerstinen.

D.

DAGGET, *tundere, verberere, dag of dagge*, het touw daar de misdadigers op onze schepen mede gestraft worden.

DAKTAR, *filia*, dochter.

DANSOT of DANTSOT, *saltare*, dansen.

DEMANT, *adamas*, diamant.

DEVRAS, *carus*, duur.

DOEMAR, *judaeus*, KIL. doemier.

Doer

440 T A B L E K U N D I G E

- FASTO**, *jejunium, vasten*.
FASTOT, *cibo se abstinere, vasten*.
FASTATET, *comprehendere, bevatten*.
FEDET, *nutrire, alaze, voeden*.
FEDO, *nutrimentum, voedsel*.
FEDDERANT, *patris, solum natale, vaderland*.
FEEL, *vitium, feil*.
FEILOT, *deficere, feilen*.
FIAD, *inimicus, vyand*.
FICON, *figus, vijch*.
FIKS, *qui id aetatis est, ut facienda peragere possit*, den zelfden zin kan ons *fix* genomen worden.
FIKTET, *pugnare, vechten*.
FIKTEJE, *fugil, vechter*.
FILO, *lima, vijl*.
FILOTET, *limare, vylen*.
FLITOG, *diligens, vlytig*.
FRED, *pax, vrede*.
FRIAR, *prætor, vryer*.
FRIJE, *liber, vry*.
FRUA, *domina, vryw*.
FULJET, *sequi, comitari, volgen*.
FUOLKE, *populus, volk*.
FY! vah! foy.

MENGEELINGEN. 145

- FÖNSTER, *fenestra*, venster.
- FÖRMYNDAR, *tutor*, voogd, by onze Ouden **H**
mond.
- FÖRSTA, *Princeps*, Vorst.
- FÖRSTAWUOT, *Principatus*, Vorstendom.
- G**
- GAFFEL, *furca*, gaffel.
- GAITS, *capra*, geit.
- GALG, *patibulum*, galg.
- GARDEN, *villa praedium*, gaerde.
- GAS, *anser*, gans.
- GLAS, *vitrum*, glas.
- GRABJA, *instrumentum ferreum, quo scditur terra*,
by ons een graaf, zekere soort van spaden.
- GRASE, *gramen*, gras.
- GRAVES, *cauus*, grauw.
- GRAPPE, *fovea*, grappe, groeppe.
- GRUBBE, het zelfde.
- GRUDNÖT, *meditari, pendere*, gronden, de
gronden.
- GRUONA, *viriditas, color viridis*, groen.
- GÄLLE, *aurum*, goud.
- GÄRDNA, *libenter*, gerne.

-AH

O o 3

H.

44 T A E L K U N D I G E

H.

HABN, *portus*, haven.

HAGAN, *sepes, sepimentum*, hage, hegge.

HAKAN, *arsus*, haak.

HALDET, *servare, tenere*, houden.

HALDEJE, *qui tenet, vel possidet*, houder.

HALM, *calamus*, KIL. *halmt*.

HALSI, *focale mulierum*, Halsdoek.

HARPO, *cithara*, harp.

HATT, *pileus*, hoed.

HEDNIG, *ethnicus, gentilis*, heiden.

HEIMA, *heimel*, *domus*, KIL. *heymt*.

HELWET, *arcus*, hel.

HERETET, *impedire*, hinderen.

HERR, *hominis*, heer.

HORA, *meretrix*, hoer.

HUD, *pellis crassior*, huid.

HUSMANNE, *domesticus, villosus, trunman*, in beide betekenissen by ons bekend.

HUTTAN, *officina fuloria metallorum*, huten, yscgietcryen by ons ook bekend onder den naam van yserhutten.

HWEIT, *Tricorum*, KIL. *wepte*.

HÅLEK, *non dicitur*, by onze Ouden is *haben* verzwigen.

HA.

MENGE L I N G E N. 449

HALETET, *persuadere*, overhalen.

HÄNOG, *mel*, honing.

I. Conf.

JAGAT, *depellere*, jagen, wegjagen, uitjagen.

JAGOJE, *qui expellit*, jager uitjager, wegjager.

JONKAR, *generosus, nobilis*, jonker.

JUNIA, *judaeus*, jood.

JUMFER, *virgo*, juffer.

JUOIKET, *Lappomani more canere*, met dit woord heeft ons *juichen* zeker eenige overeenkomst, alhoewel het by ons geen eigenlijk *zingen* beteekent, doch daar *juichen* en *zingen* beide eene vreugden *bedrijf* te kennen geven, zullen ons *juichen* en hen *Lapl. juoiket* waarschijnlijk van dezelfden oorsprong zijn.

K.

KADDE, *ripa, litus*, kust.

KADNO, *cantharus*, kan.

KAIPE, *mentum*, kin.

KAKKO, *placenta*, koek.

KALBE, *vitulus*, kalf.

KALK, *calx*, kalk.

KALJES, *frigidus*, koud.

KAMB, *pesten*, kam.

KAMJ

T A E L K U N D I G E

KAMMAS, *camera*, kamer.

KAMPOT, *certare*, by ons *kampen*, by de Ouden *kempen*.

KANNET, *posse*, kunnen.

KAPO, *pallium*, by ons noch bekend zekere mantel onder den naam van *kapot*.

KAPPER, *mitra*, by ons een *kaper* zeker soort van hoed.

KARG, *vigor*, kracht, zeer gemeen de verplaat-
sing der *r* met de naast byzijnde vocaal.

KATTO, *feles*, katten, meerv. van *kat*.

KEISAR, *caesar*, Keiser.

KIRKO, *templum*, Kerk.

KISTO, *arca*, *cista*, kist.

KIALO, *gula*, de keel.

KJALLAR, *cella*, kelder.

KLARES, *liquidus*, klaar.

KLEMTET, *campanam pulsare*. kleppen de klok.

KLIT, *creta*, krijt.

KLUBBO, *clava*, knuppel, knods.

KLUMP, *globus*, klomp.

KONOGES, KONOGS, KONOGAS, *rex*, ko-
ning.

KONOGRIK, *regnum*, koningrijk.

KORDNE, *hordeum*, koorn.

KOSS,

MENGEELINGEN. 45

Koss, *vaccā*, koe.

KRAI, *strepitus, sonitus*, onze Ouden hadden *geri en cri* voor geschreeuw, zie VELTHEM.

KRAMMAR, *mercator, institor*, kramer.

KRAS, *vergula ferrea, qua purgatur sclopetum*. By ons een *krasfer*.

KREATUR, *creatura*, kreatuur.

KRISTAL, *crystallus*, kristal.

KRON, *corona*, kroon.

KRONET, *coronare*, kroonen.

KRONEM, *ipse actus dum rex coronatur*, krooning.

KRUBBO, *praesepe*, krebbe, kribbe.

KRUDDA, *aromata*, kruiden.

KRUOS, *crux*, kruis.

KRUS, *vas figulinum*; een aarden pot; by ons ook genoemd een *kruik*.

KRUT, *pulvis pyrius*, kruit of busbruit.

KUOPPAR, *cuprum*, koper.

KANSTA, *ars*, kunst.

L.

LADD, *onus sclopeti*, lading van het geweer.

LAIDET, *ducere*, leiden.

LAIDEYE, *ductor, qui ducit*, leider, leidsman.

- LAIKE**, *piger*, lui.
- LAINA**, *mutatio*, leening.
- LAMB**, *agnus*, lam.
- LAMPO**, *lucerna*, lantaarn.
- LAND**, *regio*, land/*chap*. *Schap* is flegts een uitgang, doch land het zakelijk deel van het woord.
- LANG**, *jam dudum*, lang.
- LASSA**, *vehes*, een last.
- LASTOT**, *vituperare*, lasteren.
- LATTAS**, *artus*, *membrum*, lid, leden.
- LAULOT**, *cantare*, KIL. lollen, *numeros non verba canere*.
- LAULOM**, *cautus*, KIL. lol, *ratio harmonica*.
- LAUTET**, *sonare*, luiden.
- LEGGET**, *ponere*, leggen.
- LEID**, *taedium*, leed.
- LEJON**, *leo*, onze Ouden *Ipoeti*. Zie het voorbeeld door my uit den *Rijmsybel* f. 390. aangehaald in de aantek. op MAERLANT sp. Hist. bl. 78.
- LIKOT**, *arridere*, *plasere*, lykenen, het lykent my wel, d. is, het staat my wel aan.
- LIKT**, *reconciliatus*, KIL. lick, *aequus*, *planus* zekerlijk woorden in welke het zelfde denkbeeld heerscht, dewijl eene verzoening niets anders aanduidt, dan eene vereffening van een gertan verschil.
- LILJE**, *lilium*, lile.

LINE, *linum*, lijn.

LINOK, *mollis, lenis*, KIL. *lino*; *lenis, mollis*.

LOTTO, *fors*, lot.

LUST, *cupiditas*, lust.

LYKKO, *fortuna*, geluk.

LÅDET, *onerare*, laden, beladen.

LÅKSO, *lectio*, lesing.

LÅRET, *discere, docere*, leeren.

M.

MALET, *malere*, malen.

MALEK, *mensura*, KIL. *maal*.

MALLAS, *epulum*, maal, maaltijd.

MANO, *luna*, de maan.

MART, (*animal*) *martes*, martcr.

MARTNA, *mundinae*, mark.

MASSET, *amittere*, misfen.

MAST, *malus*, de mast van een fchip.

MATO, *vermis*, KIL. *maede*, j. *maepe*, *vermis*.

MATT, *mixtura metallica*, *plurium metallorum compositio*.

KIL. *masfe* van koper, filver en *masfe* van goud.

MATTELES, *possibilis*, mogelijk.

MEINIG, *opinio*, meening.

148 T A L K U N D I G E

- MELKE, *lac*, melk.
- MENSTER, *exemplar*, monster.
- MESSO, *missa*, *cultus Dei*. KIL. *missae sacrum*, *ves divina*.
- MIL, *milliare*, mijl.
- MILKE, *lac*, melk.
- MOD, *animus*, moed. Zie KIL.
- MULDE, *pulvis*, by ons *mul*, volgens KILIAËN, ook *ghemul*, dat men vindt by MAERLANT, sp. Histor. III. III. Cap. 7. Bybel. 1477. Gen. xxviii. 14.
- MUR, *murus*, muur.
- MYLLA, *mola*, molen.
- MYNT, *moneta*, munt.
- MÅHLET, *pingere*, malen. Een woord by ons heden noch in gebruik voor *schilderen*.
- MÅT, *mensura*, maat.
- MÅR, *maris*, by ons oulings *meer*. Zie KILIAËN, nu *Zee*.
- MÅRS, *signum*, merk.
- MÅRKET, *signare*, merken.
- MÅRRO, *equus*, merie, merrie, zie KIL.
- MÅSTAR, *magister*, meester.
- MÅYET, *mastris*, meten.
- MÅTAR, *mensor*, meter.
- MÅREM, *mensura*, maat.

N.

N

- N**ALO, *acus*, naalde.
NAMM, *nomen*, naam.
NAPE, *umbilicus*, navel.
NARR, *stultus*, nar.
NATUR, *natura*, natuur.
NEKKE, *cervix*, nek of nekke.
NIDDO, *odium*, *invidia*, nijd.
NIGOT, *genua flectere*, nygen.
NIMMET, *notare*, *observare*, by ons nog over in acht nemen.
NUORT, *borcah*, noordlijk.

O

- O**LJO, *oleum*, oly.
OLYKKO, *infortunium*, *fortuna inversa*, ongeluk.
ORDNIG, *institutum*, *statutum*, ordeufg.
OTAMES, (*) *indomitus*, ongetemd.
OWITTES, *incertus*, hier voor zouden wy kunnen nemen *onwetend*, dewijl in dat woord het denkbeeld van eene onzekerheid ligt opgesloten.

P.

(*) De o by de Laplanders fient hier over een met ons, o n en duidt eene *privatio* aan.

P.

PANN, *caecabus*, kan.

PANT, *pignus*, pand.

PANTET, *pignerare*, panden.

PANTSAR, *thorax*, pantfier.

PAPPAR, *papyrus*, papier.

PAR, *par*, by ons een paar, *duo paria*.

PARO, (*) *unda*, baar.

PAROS, *kiliaen*, haer, *apertus*.

PART, *partio*, kil. patt.

PASSOT, *curare*, by ons pasfen, in oppasfen.

PEDNIG, *nummus*, penning.

PERL, *margarita*, parel.

PERUK, *coma adscititia*, paruik.

PINO, *cruciatus*, *dolor*, pijn.

PIP, *fistula*, pijp.

PIPAR, *tibicen*, pyper.

PLASTER, *emplastrum*, pleister.

PORT, *porta*, poort.

PRI-

De letters en verwisselen ook zeer dikwils in de taal der Laplanders.

M E N G E L I N G E N. 451

PREDIKO, *concio*, prediking.

PURS, *crumena*, beurs.

PÄNN, *calamus*, pen.

Q.

QWARDN, *mola manuaris*, handmolen, by KILIAEN, *guerne*, dikwils vindt men dit woord by onze oudste duitſche Schryvers.

QWIN, ook QWUIN, *femina*, *mulier*, by KILIAEN *quene*. Zie wat wy over dit woord gezegd hebben hier voor bl. 189. en volgg.

R.

RADDE, *margo*, rand.

RADE, *consilium*, raad.

RAFE, *quies*, rust, oulings rast.

RAINES, *purus*, rein.

RAINETET, *purgare*, reinigen.

RAPOK, *alacner*, rap.

REID, *paratus*, gereed.

REISET, *proficisci*, reizen.

REKNIG, *computatio*, rekening.

REKTES, *justus*, recht.

REKTESFÄRDOG, *justificatus*, gerechtwerdigd.

R.

474 T A E L K U N D I G E

RIDET; *equitare*, ryden.

RIGGES, *annulus*, ring.

RIK, *divitiae*, rijkdom.

RIKO, *dives*, rijk.

RISSE; *virga*; rijs.

RUNA; *sermo*; by onze Ouden beteekent *ruinen in al-
y deto: susurrare.*

RANT; *macer*, rank.

RANDE; *marginis*, rande.
RANDE; *marginis*, rande.

SADDE, *arena*, zand.

SADDET, *mittere*, zenden.

SAG, *ferra*, zaag.

SAJET, *serere*; *seminare*, zaaijen.

SAJO, *semen*, zaad.

SAIPO, *smegma*, zeep.

SALOG, *beatus*, zalig.

SALTOT; *sale condire*, zouten; inzouten.

SIDO, *latus*, zyde.

SIGL, *velum*, zijl.

SIGNET, *sigillum*, zegel.

SIGNETET; *obsignare*, zegelen.

SIKKER, *tutus* veilig ook zeker, b. v. zijn leven ze-
ker zijn; d. i. veilig zijn.

SILB,

M E N G E L I N G E N. 409

- SILB,** *argentum*, zilver.
SIRAP, *syrupus*, siroop.
SKABING, *scabior*, schaafmit.
SKADA, *damnum*, schade.
SKADOT, *nober*, schade.
SKADALATS, *damnosus*, schadelijk.
SKAFFOT, *comparare*, schaffen, aanschafften, verschaffen.
SKALK, *nequam*, nebuld, schalk.
SKANS, *munimentum*, schans.
SKAPPO, *theca*, KILIAEN, schap.
SKATTE, *tributum*, *census*, schatting.
SKITTAR, *sagittarius*, *jaculandi*, *peritus*, schutter.
SKOL, *schola*, school.
SKULDO, *culpa*, schuld.
SKÅNK, *munus*, geschenk.
SKÅNKET, *dono dare*, schenken.
SLAJ, *genus*, slag, b. v. zulk slag van goederen; enz.
SLAKT, *pecus mactanda*, slagt.
SLAKTET, *mactare*, slagten.
SLÅKT, *genus*, gellagt.
SMAK, *gestus*, *sapor*, smaak.
SMAKOT, *gustare*, smaken.

MIT 2

Q p

SMIDB

SMIDD, *faber*, by onze Ouden werde *smid* ook in eenen meer algemeenen zin gebruikt, onder anderen vindt men by MAERLANT, *houwsmid*. *Spiegl. Hiftor.* I. VII. XI. vs. 52. H. d. bl. 115. daar hy van den Zaligmaker zegt:

— Joseph, die *smid* vader hiet,
 Was een SMET van houtinen werken:
 En luut alleene onder die clerken
 Temmerman en smet also wals,
 Dies saghet ment smede in Diescher tale.

SMIDDET, *cutere*, smeden.

SNAITO, *inciso*, snede.

SNAITET, *secare*, *incidere*, sniden.

SOKKOR, *saccharum*, suiker.

SALDAT, *miles*, soldaat.

SPARET, *parcere*, sparen.

SPEJEL, *speculum*, spiegel.

SPELMANNE, *musicus*, speelman.

SPIKAR, *clavus ferreus*, spyker.

STAD, *urbs*, stad.

STADFO, *portus*, *locus ubi cymbae, ad littus appellantur*,

KILIAEN, *stade*, *statio navium*, portus.

STAL, *stabulum*, stal.

STARTEK, *contumax*, halstarrig.

STREEL, *ecres*, stavel.

STIR-

M E N G E L I N G E N. 477

STINFAST, *perpetuus*, standvastig.

STOL, *fella*, floel.

STRAF, *poena*, straf.

STRIJ, *contentio*, strijd.

STRĀNG, *rigidus*, streng.

STUR, *gubernaculum*, stuur.

STĀMPĒL, *signum*, *typus*, stempel.

STĀRK, *acerbus gustatu*, sterk.

SUDDAR, *peccator*, zondaar.

SUDDO, *peccatum*, zonde.

SUORTA, *niger*, zwart.

SURES, *acidus*, zuur.

SWAIKES, *qui facile commoveri potest*, zwak.

SWALFO, *hirundo*, zwaluw.

SWERDE, *gladius*, zwaard.

SWINE, *fus*, zwijn.

SWISKO, *flagellum*, zweep.

SĀLO, *anima*, ziel.

SĀLSKAP, *societas*, gezelschap.

SĀW, of SĀWA, *mare*, oulings by ons (scitise).

SĀW, of SĀWA, *mare*, oulings by ons (scitise). Zie

KILIAEN, men vindt het by MABBLANT, N.

STOKS en hunne tijdgenooten.

Q q 4

T.

427 TWAELIK IJUNIDINGEM

- TAK, *tectum*, dak.
- TAMES, *domitus*, tam.
- TAMET, *domare*, tammen, tam maken.
- TASKO, *pera*, tas.
- TEKN, *Omen*, teeken.
- THRON, *solium*, thron.
- TIDNE, *stannum*, tin.
- TIGGE, *judicium*, KIL. dingh.
- TISTEL, *tribulus*, distel.
- TOBAK, *herba nicotiana*, tabak.
- TOERNE, *turris*, toorn.
- U
- UNDAR, *miraculum*, wonder.
- W
- WADE, *vadium*, wade. Zie KIL.
- WAGN, *carrus*, wagen.
- WAKO, *fisura*, five *apertura glaciæ*, wak.
- WAKT,

WAKT, *custodia*, wagt.

WALL, *munimentum*, wal.

WANDERTET, *ambulare*, wandelen.

WANE, *penuria*; KIL. *wani*, *indigentia*, *inopia*.

WARET, *custodire*; KIL. *waeren*, *ve. custodire*, *ser-*
uare. Men vindt het by onze oudste schryvers.

WARTO, *verruca*, wrat, met omzetting der *h* en *t*,
 waar van meer voorbeelden zijn, het zelfde woort.

WAX, *cera*, wasch.

WEIDAR, *venator*, KIL. *weydener* en *weydian*,
venator, *auceps*. WEIDEN, is by de Laplanders *we-*
nari, wy vinden ons *weiden*, dat hier mede overeen
 zoude stemmen, niet by KILIAEN, doch twyfel
 len niet of het is in gebruik geweest, wy hebben
 hier van nog overig ons *weydas*, by KIL. *weyd-*
sack, *pera venatoria*.

WEKMO, *talis aestiva*, warmte.

WERS, *versus*, vers.

WERTE, *pretium*, waarde.

WID, *latus*, wijd.

WIDNET, *vincere*, winnen.

WIDNAR, *victor*, overwinner.

WIKT, *pondus*, wigt, gewigt.

WILJO, *voluntas*, wil.

WIN, *vinum*, wijn.

WIS, *mos*, *modus*, wijs.

460 TAELEKUNDIGE MENGEL.

WISAR, *praeceptor*, onderwyzer.

WISSES, *certus*, wis.

WITT, *intellectus*, KIL. witte, witte, *ingenium*. Men vindt dit woord in de *Sum. le Roy*, 1478., f. 6. 2. *Dese thien geboden is een yghelic sculdich te houden die tot synen iaren ghetomen is of fis en wit heeft.*

Thands zeg ik van dit woord niets meet, doch bespaar het, tot dat ik gelegenheid zal hebben hier over breeder te handelen.

WUOGGO, *canas*, wieg.

WUOUDE, *silva*, woud.

WAPSA, *vespa*, wesp.

WĒRALD, *mundus*, wereld.

WĒRDOGES, *dignus*, waardig.

WĒRET, *defenders*, weeren. Zie KIL.

WĒRO, *tributum*, were. Zie KIL. dit *were* zal zekerlijk van den zelfden oorsprong zijn, als dat waar van KIL. spreekt.

WĒRRANET, *depravari*, met dit woord stemt zeker over een ons *werren*, *turbare*, *confundere*.

THAMAR AAN AMNON.

Gefchonden Thamar wensch, hoe zeer zy hem moest haten,

Haar' stonten schender heil, 't geen zy door hem ontbeert.

'k Ben dan door u ten prooye aan schande en smart gelaten,

Na gy, met zoo veel drifts, myn liefde hadt begeerd!

Ach, Amnon, volgt de haat zoo schielyk op het minnen!

Ach, brengt genot van min zoo ras verfmading voort!

Maar neen; geen liefde greep ooit plaats in uwe zinnen:

't Was enkel snoode lust, die u heeft aangespoord.

♠ Wat bestaat myn hand, dat zy aan u durft schrijven:

U, na dien wreeden hoon, zoo haatlyk in myn' zin!

Ik moest uw beeldtenis eer uit myn geheugen dryven.

Dan zelfs die hoon 'prent daar uw beeldnis vaster in.

Of hoop ik, dat dit schrift uw' boezem zal verzagten?

Die boezem, wreedaart, tart in hardheid staal en steen.

Had ik u niet alreë bewogen door myn klagten;

Zoo gy te winnen waart door klagten en geweent?

'k Voorzie maar al te klaar het lot aan my beschoeren.

Geen smeeken, geen verwyf, boog ooit uw' stuggen wil.

Maar daar 'k myn rust, myne eer, en kuisheid heb verloren,

Is 't slechts een klein verlies, dat ik wat woorden spil.

Helaas, vergeldt gy dus myn trouwe broederliefde,

Myn hartlykheid, myn' dienst, myn' bystand, u betoond;

Ik zelve streef den slang, die my den boezem greefde.

'k Bied hulp, maar zie die wel zverrechts beloond.

De

(* * *)

De alziende Hemel draag' getuigen van myn tranen,
Toen Vaders boô de maar van uwe krankheid bragt,
Toen zyne teedre zorg voor u my aandeedt manen,
Op dat door mynen dienst uw kwelling werd' verzagt.
Myn zucht voor uw behoud deedt alle twyffling vlieden.
Men hadt my niet zoo ras des Konings wil ontdekt,
Of 'k vloog naar uw verblyf, om u dien dienst te bieden.
Ik vond op 't ledekant u kwynend uitgestrekt.
Wat snood vermomde list! die diepgezonkene oogen;
Dat ongedaan, verbleekt, en uitgeteerd gelaat;
Die zuchten zelfs, wier bron ik minzaam poog, te droogen,
Dit al bereidde dan uw gruwzame euveldaad!
Gy vergt my, dat myn hand u spyze zal bereiden:
Wilvaerdig maak ik straks 'tbegeerde voedsel toe.
Gy eischt het van myn hand: ik brengt 't u zonder beiden,
Terwyl ik op uw' wil een elk vertrekken doe.
ô Spyt! 'k lang zelve u 't staal tot myn bederf geslepen:
'k Yl zelve naar den strik, dien my uw geilheid spant.
Nauw biddde ik u de spyze, of vind my aangegrepen,
En aan uw zy gesleurd op 't dattel ledekant
Wat kon ik, zwakke maagd in zulken toestand hopen?
Op bystand? zelve deedt ik ieder van my gaan.
Ontvluchten? ach, geen weg stondt my tot vluchten open.
Weêrstreven? kan een vrouw 't geweld eens mans weêstaan?

'k Zocht

(* * *)

'k Zocht door myn schreijen nog uw snoode vlam te smoren;

'k Deed u van 't vuil bejag de schande en dwaasheid zien;

Myn mond felde u, dat ik uw zufter was, te voren;

Haaré oncer, uw gevaar, onmogelyk te ontvliên.

'k Vleide u, dat Vader die u mint, u niet zou weigren

Waar anders zulks uw wensch, dat ge u aan my verbondt.

Al wat ik zeide, en deed, deedt slechts uw' moedwil steigren;

Geen rede geldt, waar drift verstand en rede schondt.

Gy voegde, als wilde uw min door dwang geen gunst genieten,

't Liefkozen by den dwang, het vleyen by geweld.

Gy badt, gy smeekte my, ik zag uw tranen vlieten.

Wodt dan door tranen ook bedrog in 't werk gefeld?

Gy zwoert my eed op eed, by uw behoud, myn leven,

Waar in (zoo spraakt ge) alleen 't behoud van 't uw bestondt,

Dat gy me, als Vrouw, uw hand ook met uw hart zoud geven.

Dit zwoertge zelfs by Hem, die ieders ziel doorgrondt.

'k Bezweek, (hier doet myn schaamt my 't bloed naar 't aanzicht flygen,)

'k Bezweek voor uw gevele, uwe eeden, uwen dwang.

Wie zou toch op een maagd de zege niet verkrygen,

Die zoo veel wapens voert tot haren ondergang?

Hadt my myn schaamte en schrik, eer gy me schondt, doen sneven,

Of, snoode, hadt uw ziekte uw' levensloop bepaald:

Van hoe veel schande en leeds hadt my myn dood ontheven!

Hoe groot eene ontrouw waar met u in 't graf gedaald!

Ach

(* * *)

Ach, liefde, en eêr, en trouw moet weinig by u wegen ;
Daar gy zoo licht en liefde, en eêr, en trouw vergeet !
De sponde was nog warm van 't schandlyk minneplegen,
En straks verzaakt ge uw min, en de eeden, die gy deedt ;
Te weinig was 't u, schelm ; myn zuiverheid te schenden ;
Te weinig, dat ge my tot schande en oneer bragt :
Na 't boeten van uw lust ; moest gy me van u zenden ;
En hoopen schimp op schande, en hoon op vrouwenkracht !
Dat wreed bevel kon dan dien eigen mond ontglippen,
Die my, zoo kortst geleên, de teêrste kusfen gaf !
Die woorden vlooden dan (wat valsheid !) van die lippen,
Waar meê gy zwoert, my zelfs te minnen tot in 't graf !
Ik kon, rampzaalge, ik kon myne ooren naauw gelooven.
Niet denken, ('k had zoo vals, zoo boôs u niet beschouwd)
Dat ge in uw hart zoo ver de menschlykheid zoudt döoven,
Haar, die gy schelms onteerde, ook wreed verflooten zoudt.
't Was altewaar ! Helaas, 'k doe u myn klagten hooren ;
'k Omhels uw knieën zelfs, 'k had nooit my zoo vernedert.
Maar alles vruchteloos : gy sloopt voor my uw ooren,
En floot my van u af, daar my myn rouw verteert.
Ik-toefde, (of kon myn hart myn vennis onderfehryven ?)
'k Toefde, of gy me ook terug zoudt reepen, nog een wyl.
Gy laste een' flegten slaaf, my van u uit te dryven.
Die last, zoo smaadlyk, wêrdt gehoorzaamd in der yl.

Dit

(* * *)

Dit, dit ontbrak dan nog aan Thamars ongelukken!

Myn heilloos lot hadt my geen leeds genoeg verwekt!

Dit moest dan 't laaste zyn van zoo veel gruwelftukken,

Waar meê ge uw zusters eer, uw' eigen naam bevlekt!

'k Stond, daar ik dus op eens myn hoop ter neêr zag ploffen,

('t Begeeft ons alles toch, wen ons de hoop begeeft)

Als een die, onverwagt door 't bliksemvuur getroffen,

Nog leeft, maar zelf zich niet bewust is, dat hy leeft.

De traanen hadden 'toog, de spraak den mond begeven;

Myn ziel gevoelde niet door overmaat van smart.

De droefheid deedt in 't eind myn zinnen weêr herleven,

En gaf op nieuw gevoel, en werking aan myn hart!

Toen mogt ik aan myn klagt den ruimen teugel vierem.

'k Strooi stof en asche op 't hoofd, ten blyk van myn verdriet;

Ik scheur 't veelverwig kleed, (waar toe zou 't meer my sieren?)

Myn handen spaarden zelfs myn borst en wangen niet.

Vergeefsich tracht Abfalom (moest ik hem dus ontmoeten!

Moest hy in zulken staat zyn lieve zufter zien!)

Myn leed door vriendlykheid, door goed onthaal te boeten:

'k Zoek hem, 'k zoek elks gezigt, ja, 'k zoek my zelv' te ontvliên.

Wat schepsel zal voortaan myn byzyn nu gehengen?

'k Zie my van elk vermaad in myn rampsalig lot.

Waarheen, helaas, waarheen zal ik myn schande brengen?

'k Ben gansch Jeruzalem, gansch Israël ten spor.

Al-

(* * *)

Alleen myn dood kan my van zoo veel leeds genezen.

En ach, wie weet, wie weet, hoe ver myn wanhoop gaat!

6 Zou uw hart zoo hard, zoo vreemd van meely wezen,

Dat gy niet weenen zoudt, als gy myn dood verstaat!

Myn dood! neen, laat my eer uw medely verwerven.

'k Zal weêr gelukkig zyn, wanneer ge 't my vergunt.

En waarom zou, in smart, de droeve Thamar sterven.

Daar gy op eens haar druk in vreugd verkeeren kunt.

Ach! geef nog eens gehoor aan myn benaauwde klagten!

'k Bezweer 't u by dat zoet, dat ge in myn' arm genoot;

By uw gevaar; (wie weet, wat leed u staat te wagten!)

By myn verdriet, helaas, dat uit uw liefde sproot.

Indien uw boezem ooit voor my in liefde brandde,

(En dit, dit hebt ge my met eigen mond gezegd)

Stel, Amnon, stel dan perk aan myn verdriet en schande.

En laat my de uwe zyn door wettelyken echt.

